

Demokrati. Välfärdsfördelning. EU-EMU.

En sammanställning av Sven Winnell 020425: Sid 1-107.

Kompletterad 020512 med sid 108-174. Kompletterad 020606 med sid 175-177.

Innehåll sid 1-107.

Demokrati.

Föredrag om demokratins historia då Sveriges riksdag öppnades hösten 1998.

Föredrag av professor emeritus Stig Strömholm

EU - Vägen till Europas Förenta Stater ?

Kapitel 1 i "Sverige i EU - en krönika över åren 1995-1999" av Jan Å Johansson och Sören Wibe.

En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000- talet. Demokratiutredningens slutbetänkande SOU 2000:1

Sven Winnell. Ett forskningsarbete om samhällsplaneringens problem.

Hur ska man kunna förbättra världen? Ett klassifikationssystem för mänskliga verksamheter.

Debattartikel i Dagens Nyheter: "Svenska partier riskerar utplånas"

Välfärdsfördelning.

Rio-deklarationen om miljö och utveckling. Agenda 21.

Från Olof Palmes internationella centrum : Nya strategier i kampen mot fattigdomen

Ett öppet brev till regeringen från Svenska kyrkans centralstyrelse om utvecklingssamarbetet och den sociala och ekonomiska utvecklingen

Välfärdsbokslut för 1990-talet. SOU 2001:79.

EU och EMU

Sören Wibe, professor vid universitet i Umeå och f d socialdemokratisk ledamot av EU-parlamentet : EMU styr arbetsmarknadspolitiken.

"EU förvandlar Europa till en marknadsplats"

Sören Wibes tal inför de 16000 demonstranterna mot EU-toppmötet fredag 15 juni 2001.

Från Socialdemokratiska EU-kritikers hemsida. Löften i EU-avtalet

Argentina och EMU. Sören Wibe, ordförande för Socialdemokratiska EU.kritiker

TOR NITZELIUS och FACKLIGA EU-KRITIKER: EMU OCH KOLLEKTIVAVTALEN

Vad är Sveriges erfarenheter av att stå utanför EMU?

Tillägg om demokrati.

Regeringens proposition 2001/02:80. Demokrati för det nya seklet. 17 januari 2002.

Debattartikel i Dagens Nyheter: Ingen bryr sig om att Sverige är i krig

Samhällsplanering.

Att byta kurs utan att drabbas av besvärande debatt

Välfärden i Sverige utan och med EMU mm (sid 108-177)

Innehåll sid 108-177 se sid 108.

Demokrati.

Föredrag om demokratins historia

då Sveriges riksdag öppnades hösten 1998.

Snabbprotokoll 1998/99:2 Tisdagen den 6 oktober Kl. 14.00 - 15.23.

Föredrag av professor emeritus Stig Strömholm

Eders Majestäter, Eders Kungliga Höghet, fru talman, högt ärade församling!

En historiefilosof har en gång sagt att den allvarligaste bristen i vår kunskap om det förflutna består i att ingen har skrivit det självklaras historia. Det fordras inte mycket eftertanke för att inse hur oändligt mycket större andel av vår tid och våra mödor som upptas av vad vi anser vara rena självklarheter än som åtgår till vad vi ser som ovanliga och märkliga händelser. Men det är de korta stunder då det märkliga inträffar som framstår som minnesvärda; det är för det allra mesta de som historien handlar om. Det självklara glider bara obemärkt förbi utan vare sig reflexion eller kommentar, som de många milen barrskog längs en svensk landsväg. När resan närmar sig målet har huvuddelen av dess innehåll försvunnit ur minnet.

Vad vi uppfattar som märkligt och som självklart varierar med tid och plats. Det berättas om en gammal man som låg på sitt yttersta i sin stuga i de småländska utvandrabygderna någon gång i början av detta århundrade och eftersinnande såg tillbaka på sitt långa liv. "En annan har inte varit omkring mycket här i världen", säger han. "En har inte varit i Eksjö en gång." Han tystnar, tänker efter och tillägger: "Ja, det är klart, när en var ung var en ju med och byggde Pacifiken."

Att något uppfattas som självklart har den faran med sig att vår uppmärksamhet avtrubbas, att även sådant som en gång skapats med möda och setts som en värdefull klenod sjunker undan i ligkiltighet. Det är därför nyttigt, och ibland nödvändigt, att reflektera över det självklaras historia.

För det helt övervägande flertalet invånare i Sverige år 1998 är det självklart att ett bestämt antal människor, utsedda i viss ordning genom allmänna val, kommer samman i denna byggnad för att likaledes i viss noga föreskriven ordning fatta de viktigaste bland de många beslut som vårt gemensamma liv i ett komplicerat och föränderligt samhälle kräver. Det är också självklart för oss att antalet ombud för varje åsiktsriktning bestämmas av det antal röster som avgivits för den riktningen och att ett val därför kan leda till en fullständig men fredlig politisk kursändring.

Det demokratiska och parlamentariska statsskickets självklarhet i Sverige 1998 kan, om man vill se saken från den ljusa sidan, uppfattas som ett vittnesbörd om en djup trygghet, en uppslutning kring en grundläggande gemenskap och ett samhälleligt styrkebevis. Men det vore farligt om det mödosamt erövrade uppfattades som givet av naturen, som tidlöst och aldrig hotat. En lika farlig felsyn är nu att den fullt utbyggda demokratin och den fredliga maktväxlingen är ett slags i förväg bestämd slutstation för hela den historiska utvecklingen, ett självklart mål där historiens vagn stannar när den väl har nått dit efter en lång men planmässig och rak, egentligen aldrig avbruten resa.

Ingenting kan vara felaktigare. Det råder alltjämt åtskillig oklarhet om hur det första väldokumenterade demokratiska styrelseskicket i en högt utvecklad stat – det var Aten i det femte förkristna århundradet – över huvud taget var möjligt och hur det kom till stånd. Någon som helst

historieautomatik fanns det förvisso inte anledning att räkna med. I själva verket tyder de resultat som de lärde i dag har nått fram till snarast på att det var en serie av oförutsedda och nästan slumpmässiga omständigheter som under knappt ett århundrade ledde till det statskick som både av atenarna själva och av deras för övrigt ofta mycket kritiska omvärld kom att benämnas "demokrati". Demos är det grekiska ordet för "folk", i vissa sammanhang betyder det "folkets massa", "de obesuttna", i motsättning till eliter som avgränsades genom olika kriterier, i regel börd eller rikedom, eller bådadera. Kratesin betyder "härska" och härledd från grundordet kratos, som betyder "styrka", "makt".

Någon tradition för flertalsvälde fanns inte vare sig i Aten eller annorstädes. Folkligt missnöje med statsstyrelse och samhällsförhållanden hade dittills i de allra flesta bland Greklandens småstater lett till någon form av envælde, eller tyranni som den styrelseformen utan alla ogillande övertoner kallades. Det gick vanligen så till att ledaren för en av de aristokratiska klaner som kämpade om makten med folkligt stöd gjorde sig till härskare över de andra, förjagade sina motståndare och regerade ensam tills uppror, attentat eller fientlig invasion gjorde slut på härligheten – det brukade dröja ett par generationer.

I ett Aten, som skakades av sociala motsättningar, genomförde statsmannen Solon på 590-talet före Kristus ett antal reformer. Som praktiskt viktigast framstod säkerligen för samtiden en nedskrivning av alla skulder, ett upphävande av pantförskrivning av jordbruksmark och ett förbud mot att gäldenärer som inte förmådde betala blev fordringsägarnas slavar. Men vid sidan härav företog Solon vissa politiska och administrativa förändringar. Vid första påseende kan dessa tyckas allt annat än demokratiska i modern mening. De innebar bl.a. en uppdelning av Atens befolkning i fyra klasser; klasstillhörigheten bestämdes enbart av förmögenheten, och valbarhet till statliga ämbeten liksom politiska rättigheter varierade starkt från klass till klass. Men denna ordning innebar tydligen en försvagning av ett urgammalt klansystem som var präglad av småbönders och jordlösas fullständiga beroende av en jordägande aristokrati, som hade monopol på politiskt, militärt, ekonomiskt och även religiöst ledarskap.

Nu medförde inte Solons reformer att Aten undgick den så att säga normala grekiska utvecklingen – en tyrann grep makten även här och regerade i nära ett halvt århundrade. Men när hans välde kastats över ände genomförde Kleisthenes, som själv var en av de traditionella adliga partiledarna, någon gång strax före 500 f.Kr. ytterligare ett par förändringar, säkert med övervägande praktiskt-administrativt syfte och utan några vittsvävande genomtänkta politiska avsikter. Befolkningen indelades i tio stammar, som byggde på rent territoriell grund och som ersatte tidigare indelningar, vilka hade varit grundade på verkliga eller fiktiva blodsband och religiös kultgemenskap. Vidare, och framför allt, fick de allra minsta underavdelningarna, demerna, en ny och viktig uppgift – det blev deras sak att föreslå kandidater vid politiska val. Den här förändringen fick genomgripande konsekvenser. Plötsligt kunde den enkle medborgaren utöva en reell politisk funktion utan att behöva ansluta sig till en klanhövding eller stödja en tyrann. Politisk aktivitet på kvartersnivå och i vardagslag hade blivit meningsfull. Pnyx, folkförsamlingens mötesplats, blev statslivets centrum.

Kring Atens demokrati, dess segrar och nederlag, dess fördelar, oarter och avarter, växte på förvånande kort tid fortlöpande debatt, kritiskt granskande litteratur, teoribildning och ideologi fram i den intellektuella hetluft med stormstyrkans vitalitet som var Hellas. Några årtionden före Kleisthenes reformer hade begreppet demokrati knappast haft något verkligt konkret innehåll för någon. Under några årtionden kring 400-talets mitt – det var Perikles period – hade den atenska demokratin en klassisk fas, en tid av högsta blomstring, av balans och av intellektuell och konstnärlig kreativitet på alla områden. Den aktiva ledningen utövades alltjämt länge av erfarna och högt bildade aristokrater. Men de kunde inte längre styra utan brett folkligt stöd. I ett av världshistoriens mest berömda tal, Perikles

liktal över de atenare som hade fallit under det första året av det stora 25-åriga krig som bröt ut 431, skildrar statsmannen i ord av oöverträffad lyskraft än i dag sambandet mellan det fria statsskicket och det kulturella skapandet. Då hade skuggorna redan börjat falla. 25 år senare, då det starkt radikaliserade demokratiska Aten stod som förlorare i kriget mot Sparta och andra grekiska stater, ett krig där stadens folk visat en nästan obegriplig kampvilja och offervilja men också arrogant imperialism och stor brutalitet mot grannarna, var regimen diskrediterad och ersattes av ett hårdhänt fåmannavälde. År 399 levererar Aten historiens mest ökända exempel på vart en direkt folklig maktutövning kan leda om gränsdragningen mellan politiska beslut och rättskipning i enskilda mål inte hålls klar; det är dödsdomen över Sokrates. Och hos de allra flesta talare, filosofer och historiker i och utanför Aten beskrivs den radikala demokratin närmast som ett organiserat kollektivt vanvett.

Historiens tunga vagn rullar in i andra hjulspår. I Alexander den stores och hans efterföljares jätteriken finns ingen plats för folkstyre, och inte heller den strikt ståndsindelade romerska republiken erbjuder något utrymme för de styrelseformer som hade utvecklats i 400-talets Aten. När en medveten reflexion över statsskick och medborgarroll växer fram på romersk botten, förhålligast man den egna författningstraditionen, med dess balansgång mellan monarkiska, aristokratiska och demokratiska element. Man har, och man utvecklar förvisso, ett medborgarideal, en bild av den för det allmänna och för den republikanska friheten outtröttligt kämpande romaren – en gestalt som gång på gång skall frammanas i europeisk historia, särskilt under den franska revolutionen – men det är inte demokrati i atensk eller modern västerländsk mening som denne strider för.

Det är i själva verket så att om någon vid tiden för Kristi födelse eller tusen år senare, eller ytterligare femhundra eller sjuhundra år fram i tiden, hade försökt sig på att karakterisera det demokratiska styrelseskickets ställning i europeiskt medvetande, skulle han knappast ha haft mycket mer att säga än att detta grekiska ord var namnet på ett statsskick som hade blomstrat i Aten mellan 450 och 405 f.Kr. och ansågs ha lett till stadens slutliga nederlag i ett stort krig, som därefter hade förekommit periodvis men aldrig varaktigt i Aten och annorstädes, som också prövats i religiösa sekter, särskilt ytterlighetsrörelser, men som av så gott som alla historiker och tänkare hade avvisats som i bästa fall en skön men orealistisk rättvisedröm, i sämsta fall ett brutalt och primitivt pöbelvälde. Något mindre självklart än demokratin är det i det perspektivet svårt att föreställa sig. En mindre rak och bred väg genom historien vore inte lätt att uppleta. Snarast måste demokratin ha förefallit följa en återvändsgränd, som till slut förlorade sig som ett övergivet spår på historiens stora avstjälpningsplats för kasserade samhällsformer.

Men begreppet demokrati hade en gång fötts till världen och existerade alltjämt. Det fanns så att säga disponibelt i det europeiska idéförrådet, låt vara på avstjälpningsplatsen. Det händer alltjämt att virke till nya byggnader hämtas på sådana platser. "Demokrati" var ett tankeelement, en idé och ett namn. Elementet kunde under gynnsamma förhållanden släpas fram och fogas samman med andra byggstenar på den europeiska samhälleliga byggnadsplatsen. Det kunde kopplas till exempelvis den stoiska filosofins och snart också med större styrka med den kristna religionens föreställningar om alla människors lika värde, föreställningar som i det längsta och för det mesta förde en diskret och beskedlig tillvaro men som under starkt tryck eller stark hetta kunde förtätas till handlingsparoller.

Det kunde också t.ex. användas av dem som höll före att de enskildas frihet var ännu viktigare än god ordning och välvillig härskarmakt. Tankemodellen "demokrati" erbjöd också möjligheter åt dem som började hävda att samhället vilade på ett avtal som slutits till alla samhällsmedborgares lika och gemensamma bästa. Helt dött var aldrig demokratibegreppet. Men dess väg var slingrande och lång.

Lång, mödosam och allt annat än självklar var inte minst den vägsträcka som förde mellan den äldsta demokratisynen, den som krävde att alla, bokstavligen alla, skulle personligen, fysiskt närvarande,

utöva sin medborgarrätt i en beslutande församling – som ju ännu Rousseau vid 1700-talets mitt drömde om som ett ideal – och å andra sidan dem som accepterade beslut genom valda ombud. Det finns uppenbarligen praktiska gränser för den direkta demokratins arbetsmöjligheter. Dessa skall dock inte underskattas. Färska studier från de sista schweiziska kantonerna där folkets beslutanderätt utövas direkt av en mångtusenhövdad skara församlad på ett gärde visar hur häpnadsväckande snabbt och med hur ringa tvivel om resultatet en omröstning kan genomföras av en van mötesledare, i svåra fall biträdd av fyra eller till nöds åtta, som delar upp fältet i sektorer mellan sig när de skattar de uppräcktta händerna. Någon detaljräkning blir det självfallet aldrig fråga om.

Det är framför allt under senmedeltiden, särskilt i samband med de kyrkliga reformrörelser som i skarp motsättning till påvestolen framtvang allmänna kyrkomöten, men också i de situationer där världsliga makthavare försökte mobilisera ett brett stöd för sin politik, som det representativa beslutsförfarandets ideologi och teknik utvecklas. En mäktig formel, försedd med den romerska rättens tunga auktoritet, blir orden *Quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari* – vad som angår alla, bör godkännas av alla. Formeln börjar eka oss till mötes hos kyrkliga och världsliga teoretiker och i kallelser till kyrkomöten, riksmöten och herredagar. Återigen kan man konstatera att en modell har fötts, en tankemodell har klätts i formelartat suggestiv språklig dräkt och gjorts disponibel för samhällsideologer, samhällsarkitekter och samhällsbyggare. Vid gynnsamma omständigheter kan modellen tas i ett handlingsprogramms tjänst, tillhandahålla en lösning. Men självklar var den aldrig. När vi först träffar på den latinska formeln, är den gömd långt inne i den snåriga romerska förmynderskapsrätten.

I 1600-talets England och 1700-talets Frankrike fogas de historiska byggstenarna ihop till sammanhängande teorier. Under 1800-talet växer byggnaden där och annorstädes till det stolta torn som vi i dag kallar västerländsk demokrati. Men ingenstädes var vägen kort, och ingenstans var demokratin en självklarhet. I denna sal får vi inte glömma det starka, betydelsefulla och i många stycken märkliga svenska bidraget – det som vi finner i tingsmenigheter, i den internationellt unika bondefriheten och riksdagens likaså internationellt unika fjärde stånd, bondeståndet, i folkrörelserna senare och i den rådande samhällsfreden.

Demokratin har sina rötter både här på Helgeandsholmen och på många andra håll, långt borta i tid och rum, så fjärran som på atenarnas Pnyx. Det är ett krokvuxet och vittförgrenat träd, inte någon okomplicerat rak stam. Att trädet har djupa rottågor i nordisk mark betyder inte att det är en av dessa självklarheter som man kan ta för givna och därför också kan låta sjunka undan i minnet, ned i glömska och likgiltighet. Trädet är alltför dyrköpt, alltför dyrbart och alltför krävande för att inte ständigt troget och varsamt vårdas.

EU - Vägen till Europas Förenta Stater ?

Kapitel 1 i "Sverige i EU - en krönika över åren 1995-1999" av Jan Å Johansson och Sören Wibe.

" Som visas i denna skrift omfattar EU-samarbetet i stort sett alla aspekter av svenskt samhällsliv. Ingen fråga är för liten eller för stor att behandlas av EU:s institutioner, och inget ämnesområde ligger helt utanför vad som kan behandlas inom unionen. Frågor om fred och säkerhet, om honung och sylt, om avgasrör och badvattens kvalite: allt kan EU-kommissionen och EU parlamentet syssla med. Det är förståeligt om en medborgare har svårt att få grepp om denna process, att se de stora linjerna i detta virrvarr av beslut, direktiv och förordningar. Men ändå finns det en huvudriktning, en medveten rörelse som gör att EU utvecklas mot ett bestämt mål. Detta mål är ett federalt Europa bestående av 30 länder som bildar något som populärt kan kallas Europas Förenta Stater.

I denna federation så förvandlas de nuvarande nationalstaterna, t ex Sverige, till ett slags "delstater", ungefär som Kalifornien i USA eller Hessen i Tyskland. Den stora federationen styrs sedan av institutioner som är gemensamma för både delstaterna och hela federationen. De forna nationerna representeras i Rådet (dvs ministerrådet) medungefär samma roll som USA:s senat som består av två representanter från varje delstat. Hela unionen representeras framförallt av det valda parlamentet, ett parlament som i samarbete med Rådet väljer regering (som i EU kallas kommission) och beslutar om lagar.

Vad EU:s utveckling egentligen handlar om är alltså att omforma ett Europa som grundas på oberoende stater till en stor federation. Det betyder framförallt att lagstiftningsmakten (som nu utövas av de nationella parlamenten) skall föras över till EU-parlamentet och Rådet gemensamt. Den modell man siktar på är att inga lagar skall kunna tas som inte godkänts av både råd och parlament gemensamt, dvs båda dessa institutioner skall var och en ha vetorätt mot lagförslagen. Det betyder också att i det längre perspektivet skall "gemensamma frågor", som t ex försvars- och utrikespolitik beslutas på EU-nivå. De enskilda länderna kan kanske behålla ett slags "nationalgarde", men i huvudsak skall den militära kapaciteten finnas på EU-nivå. Där skall även finnas gemensamma "talesmän" för utrikespolitiken, på sikt en gemensam president, ett gemensamt mynt, gemensamma skatter och en gemensam ekonomisk politik. Viss lagstiftning och vissa skatter kommer dock säkerligen att finnas kvar på nationell nivå (precis som man nu har kvar en viss beslutanderätt på kommunal nivå), men det är helt rimligt att ställa frågan (som bl a f d jordbruksministern Mats Hellström gjorde i en debattartikel för en tid sedan) nämligen om inte ett EU-medlemskap innebar att det var dags att avskaffa den svenska riksdagen.

Federalismen är huvudinriktningen

EU som projekt handlar alltså inte om att genomdriva den ena eller andra politiken. Politikens innehåll, i meningen höger- eller vänsterpolitik är egentligen sekundärt i EU-projektet. EU:s yttersta syfte är att omvandla styrelseformen för Europa från ett system av oberoende stater till en gemensam statsbildning. Det är först då man förstår detta som man kan förstå varför EU utvecklas på det sätt det gör. Och det är också i denna process som EU:s främsta påverkan på Sverige sker, nämligen att överföra makt från nationalstaterna till Bryssel och den federala nivån.

Det är också detta som utgör den yttersta drivkraften bakom motståndet mot EU. I många länder, och i de mest skilda politiska läger, vill man helt enkelt inte avveckla nationalstaterna och överlämna makten till ett nytt styre i Bryssel. Det vill varken högerextremisterna i Frankrike och Österrike, högern i England, vänstern i Sverige och Danmark och de gamla kommunisterna i Tyskland och

Frankrike. Dessa har inget gemensamt politiskt utom det att de hellre ser att lagstiftningen utövas av det nationella parlamentet och inte av EU:s institutioner.

Och det är viktigt att också påpeka att skälen är olika mellan höger och vänster. Högern vill behålla nationalstaten av nationalistiska skäl. Vänstern vill behålla den för att kunna föra en radikal ekonomisk politik. Högerextremisterna är emot EU för att de anser t ex att EU för en alltför liberal invandrings- och asylpolitik, vänstern ofta av precis motsatt skäl.

Rörelsen mot en federal stat kan också betecknas som en rörelse från mellanstatlighet till överstatlighet. EU börjar som ett mellanstatligt samarbete, där varje stat har vetorätt mot varje beslut. Man kan alltså i början bara komma överens om vad alla är ense om. I detta läge är de nationella parlamenten suveräna: de väljer egna regeringar som aldrig kan rösta annorlunda än vad parlamenten beslutar. Men steg för steg flyttas makten. Besluten i Rådet tas mer och mer med majoritetsröstning, vilket betyder ett enskilt land kan "röstas ned", dvs påtvingas lagar som andra beslutar om. Och likaså stegvis ger man reell makt till EU-parlamentet och EU-kommissionen, helt nya organ som inte alls är bundna vid den nationella representationen.

För var och en som studerar EU:s utveckling är hela denna rörelseriktning fullkomligt uppenbar. Men ändå söker man, åtminstone i vårt land, att förneka den. Bland EU-anhängarna på vänstersidan (i vårt land) söker man ofta framställa EU som politikens förlängning på den internationella arenan, och som ett sätt att kontrollera kapitalet i en globaliserad värld. Och på högerhåll söker man framställa EU som redskapet för den motsatta utvecklingen: som räddningen undan den starka svenska arbetarrörelsen och dess kollektivistiska ambitioner.

Sanningen är dock att båda har fel. EU kan röra sig åt höger eller vänster beroende på politiska stämningar i Europa, men huvudriktningen är federalistisk. EU kan liknas vid en båt som kryssande söder- och norrut hela tiden stävar mot väst.

Från mellanstatlighet till överstatlighet

"Mitt livsverk är ännu inte fullbordat. Det fordras en lag och en gemensam valuta innan Europa finner sin slutgiltiga stabilitet, och innan dess kan jag inte lämna politiken." Orden är Napoleons, och de yttrades strax innan han gav sig ut på det ödesdigra fälttåg mot Ryssland, som blev hans undergång. Citatet belyser att man kan gå långt tillbaka om man vill finna planer på att skapa ett Europa där nationalstaternas makt ersatts av en federal struktur. Från den tjeckiske kungen Podiebrad på 1500-talet fram till det sena 1800-talets Lord Salisbury har det funnits många som propagerat för en federal europeisk statsbildning och det finns t ex åtskilliga exempel på dessa tankars popularitet bland nazisterna och fascisterna under 30- och 40-talen.

Det förefaller emellertid riktigt att säga att den moderna federaliströrelsen i Europa har sina rötter i andra världskrigets motståndsrörelser, speciellt den italienska. I början av 1943 bildades i Milano "Movimento Federalista Europea" av bl a Altiero Spinelli, en vänsterman som nyligen släppts ut från Mussolinis fängelser. Grundtanken var att ett Europa bestående av nationalstater skulle förr eller senare hamna i ett tredje världskrig, och att därför ett federalt Europa var den säkraste vägen till fred. Även om denna tanke är hopplöst föråldrad idag så kan man inte förneka att omsorgen om freden var det grundläggande för de människor som för 50 år sedan sådde fröet till dagens EU.

Tanken på ett federalt Europa hade starkt stöd bland många politiker i det krigshärjade Europa. Federalisterna hade emellertid begränsad framgång just för att nationalstaterna inte frivilligt ville släppa sin makt. Planerna på en europeisk försvarsunion havererade t ex då förslaget röstades ned i den franska nationalförsamlingen. I början av 50-talet lyckades man emellertid skapa den s.k. Kol- och Stålunionen med både en "Generalförsamling", och en "Hög myndighet" som övervakade tillämpningen av de avtal som de deltagande nationerna skrivit under. Här fanns embryot till det som skulle bli både EU-parlament och EU-kommission. Och i det tal som den franske utrikesministern

Robert Schuman höll (den 9:e maj 1950) då Kol- och Stålunionen skapades framgick klart att det långsiktiga målet var ett Europas Förenade Stater.

Men 'Europas fäder' (EU:s officiella benämning på Spinelli, Monnet, Schuman, Adenauer och de övriga som grundade unionen) hade insett att det inte gick att utmana nationalstaternas makt direkt genom att inrätta ett parlament med beslutsmakt på europeisk nivå. En sådan direkt och öppen politik skulle omedelbart avvisas av Europas medborgare.

Men det fanns ett annat sätt nämligen den att i små steg närma sig slutmålet utan att tala så mycket (och öppet) om det. Här fanns två huvudvägar som båda användes. Dels kunde man steg för steg förändra institutionerna i mer federalistisk riktning, till exempel genom att ge parlamentet, eller kommissionen mer makt, och Rådet (som ju representerade regeringarna) mindre.

Den andra vägen var att använda sig av den ekonomiska integrationen, dvs att successivt fläta samman ekonomierna allt mer, och utnyttja detta medvetet för att driva fram förändringar mot en mer gemensam politik.

Planen gick alltså ut på att integrera ekonomierna så långt som möjligt, och så utnyttja denna integration för att motivera också en politisk sammansmältning. En tullunion kunde motivera en gemensam jordbrukspolitik och gemensamma regler för statsstöd. Och när detta var genomfört kunde man peka på de återstående handelshinder mellan länderna och motivera först den inre marknaden (dvs borttagande av alla gränshinder vid sidan av tullar) och sedan en monetär union.

Och det är precis hur EU utvecklats. I början av 90-talet kunde också dåvarande kommissions-ordföranden Delors konstatera att "EU har gått framåt genom en rad dynamiska ojämvikter. Den inre marknaden medförde att Enhetsakten antogs vilken tvingade fram en gemensam politik inom angränsande områden. På samma sätt kommer den monetära unionen att skapa en ekonomisk union med samma 'spillover'-effekt.

" Att vägen mellan dessa "dynamiska ojämvikter" verkligen förde mot det federala målet garanterades av EU-kommissionen. Denna kommission var den helt avgörande faktorn för att projektet skulle lyckas. För att inte hela processen mot federalstaten skulle blockeras av politiker från de enskilda länderna så gavs kommissionen unika befogenheter. Fastän den var en ren tjänstemannaorganisation så gavs den all initiativrätt vad gällde nya lagar och direktiv inom EU (eller EEC som det då hette). I denna kommission samlades kärnan av den federalistiska rörelsen i Europa. Och i början av 70-talet kunde en observatör följdriktigt iaktta hur kommissionen "sakta utvidgar sin auktoritet så att den steg för steg underminerar nationalstatens oberoende ".

Från Generalförsamling till Europaparlament

Den "Generalförsamling" som man skapat i början av 50-talet (och som senare skulle bli Europaparlamentet) förde en mycket tillbakadragen tillvaro fram till början av 70-talet. Dess ledamöter var nationella parlamentariker som valdes av de olika parlamenten. En detalj i sammanhanget är att även denna församling redan från början hade en stark federalistisk slagsida beroende på att man inte valde dem som var "anti-Europa", dvs de som opponerade sig mot EU:shuvudspår.

Det betydde bl a att de italienska och franska kommunisterna inte fanns med i församlingen förrän på 70-talet och för brittiska Labour gällde att de frivilligt avsåg sina platser. Den "Europeiska Generalförsamling" som fanns under 60- och 70-talen innehöll alltså knappast några EU-kritiska representanter.

Generalförsamlingen var maktlös. Den sammanträdde sporadiskt och antog resolutioner om alla möjliga frågor där det enda gemensamma var att ingen brydde sig om dem. I mitten av 70-talet väcktes dock tanken på direktval, dvs att introducera ett verkligt "Europaval". Inte förvånande var

det klart uttalade federalistiska motiv som låg bakom förändringen. Ett direktvalt parlament skulle ha sina främsta lojaliteter mot "Europa" istället för mot den egna nationen. Det nya parlamentet skulle, som man uttryckte det, vara "ett parlament av professionella vars främsta lojalitet är europeisk".

Det kunde också på goda skäl antas att medlemmarna i ett direktvalt parlament skulle ha ett egenintresse av att öka den egna institutionens, dvs EU:s makt. Generalsekreteraren i parlamentet, Nord, uttryckte saken på följande sätt: "...ett nytt parlament kommer att inneha en mycket viktig tillgång, nämligen att för första gången så kommer dess medlemmar att vara helt beroende av att parlamentet blir en succé". En senare forskare formulerade saken så, att ett direktvalt EU-parlament skulle skapa "...en politisk elit som inte är baserad i nationella politiska institutioner utan i en överstatlig institution [och som därför har ett egenintresse av att stärka parlamentet och mer allmänt i främjandet av den europeiska integrationen".

Ett direktvalt EU-parlament skulle alltså utgöra en viktig byggsten i det federala projektet, det skulle säkra en demokratisk legitimitet och, genom att främja egenintresset hos dess medlemmar, så skulle parlamentet i sig självt utgöra en mäktig drivkraft för en fortsatt integration. Allt detta skulle visa sig fullkomligt riktigt.

Genom införandet av direktval (vilket skedde 1979) så bröts banden med de nationella parlamenten. Vissa länder, t ex Danmark, hade emellertid länge kvar kravet att man måste vara ledamöter i den nationella församlingen för att få kandidera till och sitta i EU-parlamentet. En sådan dubbel anknytning var emellertid en vagel i ögat på federalisterna som av naturliga skäl ville enkelrikta lojaliteten. Och från mars 1999 förbjöds också i praktiken en sådan dubbelanknytning. Efter valet 1999 kan man inte samtidigt vara ledamot i ett nationellt parlament och EU-parlamentet. Och detta förbud har ensidigt utfärdats av EU-parlamentet själv.

Ett makthungrigt parlament

År 1986 bytte Generalförsamlingen namn till Europaparlamentet. Sedan dess har dess makt stadigt ökat. Från början var parlamentet helt utan makt, all lagstiftning skedde i Rådet, dvs i den institution som direkt representerade de olika ländernas regeringar. Kommissionen tog initiativ till lagarna, parlamentet (församlingen) avgav en åsikt i ärendet och Rådet tog det slutliga beslutet.

I början av 70-talet fick emellertid parlamentet visst inflytande över EU:s budget. Med enhetsakten (1987) gavs parlamentet vetorätt i frågor som rörde handelsavtal och den inre marknaden. Och med Amsterdamfördraget utvidgades denna rätt till 23 nya samarbetsområden.

Samtidigt gavs parlamentet rätt att godkänna kommissionärerna efter att ha hört deras politiska program. (Tidigare måste man mer eller mindre acceptera de namn som medlemsstaterna nominerade.) Mer och mer blir parlamentet likt ett vanligt parlament. Man kan (med hot om veto) påverka konkreta beslut och man kan (med hot om icke-godkännande) påverka den politiska sammansättningen hos den verkställande makten dvs kommissionen.

Ett vanligt beslut i parlamentet

Det kan vara illustrativt att se hur parlamentet fungerar i de konkreta fallen. Torsdagen den 24:e mars hade EU-parlamentet sammanträde i Bryssel. En av de punkter som behandlas rörde ett "europeiskt studerandekort". Beslutet hade förberetts genom ett betänkande från "Utskottet för kultur, ungdomsfrågor och media" som skrivits av den brittiske socialisten Robert Evans.

Enligt Evans behövdes ett gemensamt studerandekort därför att nationella kort har svårt att vinna erkännande i andra länder, ett påstående som vid närmare läsning visade sig vara ett rent påhitt. Betänkandet innehöll även en diskussion om hur EU-kortet borde vara utformat. Man kunde välja

emellan ett renodlat EU-kort, gemensamt för alla länder, eller att bibehålla de nationella korten, men förse dem med en gemensam logo, naturligen då EU-flaggan tillsammans med en öppen bok. Parlamentet rekommenderade slutligen det gemensamma kortet med motiveringen "att detta skulle höja [studenternas] medvetenhet om att de är europeiska medborgare".

Det här lilla ärendet, som inte väckte någon uppmärksamhet i något land illustrerar många av de drag som är karakteristiska för verksamheten i EU-parlamentet. Det första är att Europa och EU behandlas som synonyma begrepp. Betänkandets titel anger att det är fråga om ett " europeiskt studerandekort", men i verkligheten är det ett kort enbart för länderna inom EU. Denna sammanblandning är fullt medveten. Den som är mot EU:s utveckling är "mot Europa" och vice versa.

Motiveringen bakom parlamentets slutliga ställningstagande är också karakteristiskt för den politiska inställningen i församlingen.. Man rekommenderade ett gemensamt kort för att det var "medvetandehöjande ". Det handlade inte om att valet skedde utifrån praktiska hänsyn, eller ens ekonomiska. Den väsentliga aspekten var att kortet förväntades öka studenternas medvetenhet att de är "europeiska medborgare".

Och detta var i själva verket den dolda meningen bakom parlamentets beslut. Precis som då det handlar om utformningen av våra körkort eller våra pass, så är avsikten att "stärka den europeiska identiteten ". EU-parlamentet har "Europa" som affärsida.

Det är en mycket lätt uppgift att finna ett hundratal beslut i EU-parlamentet som i en eller annan form gått ut på att föra makt från nationell nivå till EU-nivå. Det är många gånger svårare att finna ett enda beslut som går i motsatt riktning, dvs där EU-parlamentet rekommenderar att EU skall ha mindre, istället för mer makt. Ett stående krav från parlamentets sida är t ex att avskaffa vetorätten i Rådet till förmån för majoritetsbeslut. Man motiverar detta med att man vill "effektivisera beslutsfattandet", men vad det rör sig om är en mycket genomtänkt ambition att beskära de nationella parlamentens och regeringarnas makt för att öka den egna.

I februari 1999 ansåg parlamentet t ex (i en resolution) att det var "önskvärt att unionen utvecklades..mot en modell där ..kommissionen blir ett verkligt verkställande EU-organ, Europaparlamentet företräder befolkningen och Rådet staterna ". I samma betänkande beklagade man att "Amsterdamfördraget behållit många fall då rådet... måste fatta beslut med enhällighet".. och man ville istället fastställa en allmän princip om omröstningar med kvalificerad majoritet som tillämpas på rådets alla beslut". Liknande formuleringar kan återfinnas i alla rapporter där unionens framtid diskuteras.

Ett också mycket vanligt yrkande från parlamentet är att man vill "harmonisera" eller "samordna" olika politikområden på gemenskapsnivå. Det kan vara skattelagstiftning, sociallagstiftning, miljöregler eller utrikespolitik, den gemensamma nämnaren är att ge politiken en enhetlig utformning på EU-nivå. Den 11 mars 1999 uttalade parlamentet t ex att för att klara unionens framtida finansiering så krävdes "att unionen får klart ansvar för skattelagstiftningen och behörighet att driva in inkomster ". För ett parlament med federala ambitioner är det givetvis politiskt genant att leva av bidrag från de medlemsstater vars makt man vill beskära.

EU-parlamentet har utvecklats precis som dess grundare tänkte sig. Det har blivit ett forum för en elit som strävar efter att utveckla den egna makten och vars främsta lojalitet är mot "Europa" och inte mot de nationer som de representerar. Dels pressar man på för att makten skall föras från nationalstaternas representanter i Rådet till det "europeiska" parlamentet, dels vill man på område efter område se en gemensam politik, och slutligen vill man att det byggs gemensamma "Europeiska" institutioner på alla politikens områden.

På jakt efter ”En europeisk själ”

I alla dessa avseenden är EU och EU-parlamentet en stor succé: institutionerna har utvecklats precis som deras grundare tänkte sig. Men på ett avgörande område är de ett stort misslyckande. Nämligen då det gäller den demokratiska förankringen. Människor runt om i unionen ser sig helt enkelt inte som "europeer" utan som svenskar, fransmän, tyskar osv. Den politiska debatten och intresset, medvetenheten och lojaliteterna finns på det nationella planet. Trots 50 år av pågående integration har EU inte lyckats bryta sönder denna nationella identitet något som på lång sikt är helt nödvändigt om man vill säkerställa federationens fortlevnad. Det är därför som det från parlamentets och kommissionens sida finns en ständigt upprepad önskan om att stärka just den "europeiska identiteten" hos unionens medborgare, t ex genom ett gemensamt studerandekort, körkort av samma typ eller varför inte en liten EU-flagga på bilarnas nummerskylt.

Den nyvalde ordföranden för kommissionen, Romano Prodi, uttryckte saken så att "det är viktigt att ha... en gemensam europeisk själ". Och för att skapa denna själ så har t ex parlamentet krävt att kommissionen utarbetar en "europeisk historiebok", där det gemensamma europeiska kulturarvet och identiteten betonas. I samma anda införde man begreppet "unionsmedborgarskap" i Amsterdamfördraget för att markera att man först och främst skall vara EU-medborgare, och endast i andra hand medborgare i Sverige eller ett annat land.

Även de nationella politiska strukturerna måste brytas sönder för att åstadkomma detta och det görs helt medvetet. I det förslag till nya (interna) regler som parlamentet nyligen antogs så förbjuder (!) man politiska grupper med ledamöter från bara en nation. Det betyder att t ex de svenska socialdemokraterna inte får bilda en egen politisk grupp, man måste ta med medlemmar från andra nationer. I februari uttalade man att "Europamedborgarskapet kräver en aktiv medborgarmedverkan i EU-institutionernas demokratiska funktion". Av den anledningen bör man stödja de "europeiska partibildningarna - genom att bevilja dem finansiella medel ur unionens budget", dvs man vill införa partistöd på EU-nivå. Och då parlamentet i april beslutade om den nya utskottsordningen så fastställde man att en av uppgifterna för det institutionella utskottet var att främja byggandet av partier på europeisk nivå.

Syftet med allt detta är helt klart. De partier som nu finns på den nationella nivån skall gradvis devalveras till lokalavdelningar i de stora Europeiska partierna. Politiken skall föras på EU-nivå, vare sig medborgarna önskar det eller ej.

Propagandan för det ”nya” Europa

En mycket viktig bit i denna mentala omorientering utgörs av den direkta propagandan för EU, dess institutioner och mer allmänt för ett federalt Europa. EU-kommissionen och parlamentet satsar varje år enorma summor på att popularisera unionen hos medborgarna. Varje parlamentsledamot (eller rättare, deras partigrupp) erhåller t ex varje år ca 300.000 kronor per ledamot för "information" om verksamheten. Det betyder att t ex en grupp av samma storlek som de svenska moderaterna erhåller bortåt 1,5 miljoner varje år enbart från parlamentet till information om verksamheten. Givet det faktum att 80-90 procent av parlamentets ledamöter är övertygade federalister betyder det att enbart parlamentet satsar 150-200 miljoner kronor varje år på (mer eller mindre) ren propaganda för sig själv och ett federalt Europa.

Och dessa medel är bara en liten droppe i det stora havet av liknande satsningar. EU-parlamentet beslutade 1997 att godkänna ett kommissionsdokument som behandlade informationsåtgärder i samband med EU-anslag från strukturfonderna. Dokumentet innehöll detaljerade bestämmelser om hur "informationen" skulle gå till då ett projekt fått stöd av EU.

Om man t ex hade en presskonferens så skulle EU-fanan finnas på podiet, om man gjorde en

broschyr så skulle EU-logon finnas med i presentationen osv. Var det fråga om ett större projekt, t ex en vägbyggnation, så skulle det finnas en skylt där "minst 51 % av ytan" bestod av EU-logon samt texten: "Detta projekt har stötts av (EU-fondens namn)". Den som far till medelhavsländerna eller Irland kan med egna ögon se att dessa detaljföreskrifter också efterlevs.

Det finns en tanke bakom detta. Varje år sänder staterna stora summor som går till EU:s strukturfonder. Dessa pengar återvänder till länderna försedda med en tydlig EU-flagga. För varje projekt som erhåller stöd i något land så publiceras en liten artikel i pressen om "EU-stöd". Men om meningen verkligen var att bidra till utveckling och tillväxt så skulle ingen rekommendera den rundgång som det nuvarande systemet innebär. Förklaringen till systemets utformning är naturligtvis att avsikten med omvägen över Bryssel är att medlen skall öka EU-institutionernas popularitet bland medborgarna.

EU -lobbyisterna

År 1989 skapade kommissionen något som kallas "Team Europe" Det består av bortåt 500 "licenserade" föreläsare stationerade runt om i EU. (Sverige har 22 medlemmar, bland annat den kände journalisten på Svenska Dagbladet, Mats Hallgren.)

Den totala årsbudgeten för Team Europe är enligt det kontrakt med Deloitte and Touche som godkänts av EU-kommissionen 956413 ecu. Detta täcker driften av Team Europes informationstjänst. Eftersom kontraktsinnehavaren emellertid endast betalar för faktiska utgifter, ligger budgeten för 1997-1998 strax över 670.000 ecu. (Källa: EU-kommissionens svar på fråga E 2618/98 från Sören Wibe)

I förordet till presentationen av detta "team" kan man läsa att de bl a skall informera om kampanjen "Citizen first,""som skall koncentreras kring de fördelar som den gemensamma marknaden har gett folket i unionen" Det är alltså inte frågan om att undersöka om den inre marknaden har gett några fördelar och i så fall vilka. Team Europes uppgift är istället att lyfta fram att marknaden har gett fördelar, dvs man har en ren propagandistisk uppgift.

Team Europe skall också informera om kampanjen "Let's build Europe together", Här skriver kommissionären Oreja att "om allmänhetens stöd för fortsatt Europeisk integration skall stärkas så är det viktigt att allmänheten förstår hur EU påverkar deras ekonomiska och sociala välfärd". Det viktigaste är alltså inte att utgå från omsorgen om människornas sociala och ekonomiska välfärd och sedan ställa frågan om denna kräver en fortsatt integration eller ej. Det viktigaste är den fortsatta integrationen och är att få stöd för denna så krävs att man upplyser människorna om (det uppenbart positiva) sambandet mellan denna integration och välfärden.

Den ovanstående listan skulle kunna utvidgas till en hel katalog. EU:s propagandainsatser för sig själv omsätter miljarder kronor årligen och är ofta inriktade på speciella nyckelgrupper, t ex de unga intellektuella. Runt om i Europa finns bokstavligen tiotusentals människor som arbetar med EU-stöd, på EU-kontor, EU-infopoints osv. Kommissionen har tiotusentals anställda, det finns bortåt 10.000 lobbyister i Bryssel och i parlament, domstol och revisionsrätt arbetar tusentals personer. Alla dessa har ett direkt egenintresse av att EU "skall gå bra", att "vision Europa" skall slå rot i medborgarnas själ och att idén skall stödjas. Kort sagt, EU:s egen tillväxt har skapat en europeisk elit, oftast extremt högavlönad, oftast med hög utbildning, och i vars direkta intresse det ligger att EU fortsätter att växa.

En demokratisk ideologi i sönderfall

Alla ekonomiska förmåner skapar en lojalitet mot systemet, en lojalitet som kan liknas vid den

som man har som anställd vid ett företag. Men den kan inte liknas vid den som t ex en svensk riksdagsman känner mot riksdagen som institution. Den är inte en lojalitet mot demokratin som styrelseform, utan mot ett speciellt politiskt projekt. Men den förväxlas ofta med demokratin. I själva verket anser t ex de flesta ledamöter i EU-parlamentet att EU-kritiker inte har någon plats i parlamentet eftersom de inte "delar den europeiska visionen". Denna inställning har också spritt sig i Sverige, där ett mycket populärt argument mot EU-kritikerna är att de inte skall sitta i ett parlament som de egentligen vill avskaffa.

Hela denna hållning vittnar om en demokratisk ideologi i söderfall och på den fundamentala konflikt som ligger inbyggd i EU:s utveckling. Man erkänner inte att demokratin är en överideologi som kommer före frågan om federalism eller mellanstatlighet. När man t ex fönekar EU-kritiker (den moraliska) rätten att sitta i EU-parlamentet så säger man egentligen samtidigt att EU-parlamentet inte skall vara demokratiskt. Det skall då representera enbart den del av befolkningen som redan från början är övertygad om att EU skall utvecklas till en federal stat. Det är lika logiskt som att kräva att endast de som vill öka riksdagens makt på bekostnad av makten i landsting, bör ta säte i Sveriges Riksdag.

Och det mest beklämmande av allt är att de som uttalar dessa åsikter inte alls är medvetna om konflikten. De kan på en gång hävda att de och EU-parlamentets övriga ledamöter är folkets sanna representanter i Europa och att EU-kritiker inte bör ställa upp att kandidera till samma parlament. De ser inte att ett parlament som från början reserveras för ett visst politiskt projekt, i detta fall ett federalt Europa, står i direkt och oförsonlig motsättning till en sann demokratisk församling. Och här är EU-parlamentets och hela EU-projektets Akilleshäl, nämligen förhållandet till demokratin.

EU och demokratin

Då EU-parlamentets makt stärks så urholkas demokratin. Denna process försiggår på flera plan. Främst gäller att då man överför makt från nationalstaterna till EU så flyttas makt från församlingar som valts med 80 procents valdeltagande till sådana som valts med drygt 50 procents. Men detta låga (och fallande) röstetal i EU-valen speglar också något karakteristiskt för projektet, nämligen att politiken flyttas allt längre från den vanlige människan. Den vanlige medborgaren vet på ett ungefär vad som pågår i riksdagen, och vilka som styr. Genom press eller andra media kan han följa vad som pågår och urskilja huvudalternativen i politiken. Allt detta saknas då det gäller EU-parlamentet. Den vanlige medborgaren har här ingen aning om vad som pågår och uttalandena från rådsmöten och parlamentssessioner blir därför obegripliga. Han / hon känner på sin höjd någon eller några parlamentariker och möjligen namnet på sitt lands kommissionär.

Dessutom är de politiska skiljelinjerna på EU-nivå utomordentligt oklara. De svenska fackförbundens tidning i Bryssel skrev nyligen att de politiska manifesten inför EU-valet "var till förvillelse lika". Alla hyllade euron, alla var de för östutvidgning, reformer i rådet och en allmänt ökad federalism. Och detta är en helt korrekt iakttagelse. I EU-parlamentet finns inte någon tydlig skillnad mellan opposition och regeringsparti. Den tydligaste skiljelinjen i EU-parlamentet går mellan de 80-90 procent som är federalister och de 10-20 procent som inte är det.

Avståndet och bristen på klara partialalternativ föder ointresse och detta leder till fallande röstetal. Ty varför skall man rösta på ett parlament som redan har bestämt en viss politisk riktning? Och varför skall man rösta om en europeisk politik som man inte begriper, och när man känner sig som fransman eller rysk och inte "europé" i första hand. Och varför skall man rösta fram ledamöter som blir miljonärer på sitt uppdrag? Och de fallande röstetalen smittar av sig även på de nationella valen, dels genom att röstskolk blir en vana, dels genom att det egna parlamentet blir allt mer maktlöst. Så leder EU-visionen Europa mot en amerikansk typ av demokrati med ett valdeltagande som faller under 50 procent och väljare som enbart kommer från medel- och överklassen.

EU och Sverige

I den ovanstående beskrivningen ryms den viktigaste påverkan som EU enligt författarna har på Sverige. Det gäller själva demokratins fundament. EU innebär en ordentlig försvagning av den svenska demokratin, förmodligen den enskilt viktigaste faktorn bakom denna process. EU innebär kort uttryckt att makt förs från den svenska riksdagen till EUs institutioner, kommission, parlament och råd.

Detta försvagar demokratin. Först gäller att man för makt från församlingar som valts med ca 80% valdeltagande till sådana med 40-50%, ibland ned mot 20%.

Vidare minskar EU kraftigt medborgarnas möjligheter till delaktighet, information och kontroll av den demokratiska processen. Den vanlige medborgaren vet vem som är statsöverhuvud i sitt land, och utan större ansträngning kan han/hon följa med i huvuddragen i den politiska debatten inom landet. Men all denna delaktighet försvinner på EU-nivån. Här kan ingen längre utan goda språkkunskaper, tillgång till internationell press och liknande följa den politiska debatten. Högst en promille av EU:s befolkning har en aning om vad som pågår i EU-parlamentet eller i andra av EU:s institutioner.

Och slutligen gäller att denna stora process till stor del genomförs i det fördolda. Inom EU:s institutioner, t ex kommission och parlament, är man helt öppen och klar över att den innersta meningen med EU är att förvandla ett system av oberoende nationer till en stor federation. Det är ingen som helst svårighet att finna otaliga skriftliga och muntliga vittnesbörd om detta. Men i de enskilda länderna, t ex Sverige eller Storbritannien, förnekas detta ihärdigt av de ansvariga politikerna. Så istället för att öppet deklarerat och ta ställning till det långsiktiga målet med unionen så framställs saken för väljarna som om det gällde ett pragmatiskt samarbete i olika frågor utan övergripande målsättning. Det innebär att väljarna medvetet förs bakom ljuset vad avser den stora målsättningen med projektet, något som självklart innebär ett grundskott mot det demokratiska fundamentet i länderna.

Denna bok innehåller en redovisning, oftast i notisform, av hur EU på olika områden kommit att ingripa i den svenska politiska vardagen."

En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Demokratiutredningens slutbetänkande SOU 2000:1

Regeringen bemyndigade den 11 september 1997 chefen för Statsrådsberedningen att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppgift att belysa de nya förutsättningar, problem och möjligheter som det svenska folkstyret möter inför 2000-talet (dir. 1997:101). Med stöd av detta bemyndigande förordnade departementschefen den 1 oktober 1997 f.d. statsrådet Bengt Göransson som utredningens ordförande. Den 1 oktober 1997 förordnades universitetslektorn Erik Amnå som huvudsekreterare.

Slutbetänkandet finns som pdf på <http://www.regeringen.se> och kan laddas ner från justitiedepartementets förteckningar över SOU. Till betänkandet hör en skriftserie bestående av dels 13 forskarvolymmer, dels 32 småskrifter.

Innehåll

Vårt sätt att arbeta	8
Demokrati	13
Demokratins genombrott.....	14
Varför demokrati? Om människovärde o medborgardygder.	17
Demokratiteorier.....	21
Folkstyrelsen i internationell belysning.....	24
Den representativa demokratins värden.....	28
Den svenska demokratins individ-och samhällscentrering	30
Det dynamiska medborgarskapet.....	33
Demokrati som rättvis procedur	40
Demokratins förhållande till andra värden	42
De förändrade förutsättningarna	50
Den globala offentligheten	61
Globalisering.....	62
Medialisering.....	76
Lobbning	89
IT.....	98
Den flexibla flernivåstyrningen	112
Europeiska unionen.....	115
Statsförvaltningen.....	126
Regionerna	136
Kommunerna.....	139
Det villkorade deltagandet	164
Politiska partier.....	165
Väljare, val och valdeltagande.....	176
Det mångtydiga medborgarskapet	194
Medborgarsammanslutningar.....	196
Medborgarnas deltagande, inflytande och delaktighet.....	210
Den mångvetenskapliga demokratiforskningen	234
Politik för folkstyrelse på 2000-talet	240
Referenser	253
Reservationer och särskilda yttranden	261
Bilagor	
1 . Kommitténs direktiv	279
2 . Kommitténs tilläggsdirektiv.....	285
3 . Förteckning över seminarierna.....	287

4 . Förteckning över småskrifterna.....	291
5 . Förteckning över forskarvolymerna.....	293
6 . Förteckningtill stencilen En demokrati i förvandling.....	294
7 . Demokratitorget	295

Förteckning över forskarvolymerna

I. Maktdelning SOU 1999:76	
II. Demokrati och medborgarskap SOU 1999:77	
III. Politikens medialisering SOU 1999:126	
IV. Demokratins estetik SOU 1999:129	
V. Medborgarnas erfarenheter SOU 1999:113	
VI. Det unga folkstyret SOU 1999:93	
VII. IT i demokratins tjänst SOU 1999:117	
VIII. Civilsamhället SOU 1999:84	
IX. Globalisering SOU 1999:83	
X. Demokratins trotjänare SOU 1999:130	
XI. Marknaden som politisk aktör SOU 1999:131	
XII. Valdeltagande i förändring SOU 1999:132	
XIII. Avkorporativisering och lobbyism SOU 1999:121	

Förteckning över småskrifterna

1. Demokratins räckvidd SOU 1998:55	
2. En god affär i Motala SOU 1998:63	
3. Att rösta med händerna SOU 1998:85	
4. Gör barn till medborgare SOU 1998:97	
5. Det unga medborgarskapet SOU 1998:101	
6. Lekmannastyre i experternas tid SOU 1998:102	
7. Demokrati på europeisk nivå SOU 1998:124	
8. Läsarna och demokratin SOU 1998:134	
9. Lokala demokratiexperiment SOU 1998:155	
10. På marginalen - en intervjubok -från Socialtjänstutredningen SOU 1998:161	
11. Allas frihet SOU 1998:164	
12. EU - ett demokratiprojekt? SOU 1998:145	
13. Invandrarskap och medborgarskap SOU 1999:8	
14. Att slakta ett får i Guds namn SOU 1999:9	
15. Etik och demokratisk statskonst SOU 1999:13	
16. Elektronisk demokrati SOU 1999:12	
17. Den skyddade provinsen SOU 1999:22	
18. Lobbning SOU 1998:146	
19. Demokratin i den offentliga sektorns förändring SOU 1999:40	
20. Bemäktiga individerna SOU 1998:103	
21. Bör demokratin avnationaliseras? SOU 1999:11	
22. Globaliseringen och demokratin SOU 1999:56	
23. Löser juridiken demokratins problem? SOU 1999:58	
24. Representativ demokrati SOU 1999:64	
25. Demokratin och det gemensamma bästa SOU 1999:74	
26. Demokratiopinioner SOU 1999:80	
27. Olydiga medborgare? SOU 1999:101	
28. Demokratins förgörare SOU 1999:10	
29. Civilsamhället som demokratins arena SOU 1999:112	

30. Demokrati på remiss SOU 1999:144
31. Myter kring svensk ekonomi SOU 1999:150
32. Citizen Participation in European Politics SOU 1999:151

Utdrag ur kommitténs direktiv.

Kommitténs arbete skall koncentreras till följande områden:

- Internationaliseringen av ekonomin. Ekonomi och demokrati i samspel.
- Sverige i Europeiska unionen.
- Nya informations- och kommunikationsmönster, informationstekniken. Det nya medielandskapet.
- Förändringarna i den offentliga sektorn. Utveckling inom folkrörelserna.

Utgångspunkten för kommitténs arbete bör vara varje medborgares rätt till full delaktighet i samhället. Kommittén skall summera och värdera de senaste årens demokratiutredningar och demokratiforskning och bedöma om ytterligare undersökningar och forskning bör initieras. Kommittén skall utöver analyser och beskrivningar lämna konkreta förslag inom de områden där den anser det behövt. Förslagen och åtgärderna bör redovisas i etapper. Kommittén skall bedriva arbetet så att det offentliga samtalet kring demokratin och det svenska folkstyret stimuleras och utvecklas.

Tidigare utredningar

År 1985 tillkallades Maktutredningen (Ju 1985:02), vars uppgift var att analysera makt och inflytande inom olika områden i det svenska samhället. Bland annat skulle utredningen fördjupa kunskaperna om den svenska demokratins villkor, belysa medborgarnas möjligheter att påverka sina levnadsvillkor samt beskriva de faktorer som ger makt att forma morgondagens Sverige.

Arbetet skulle enligt direktiven bestå av både empiriska studier och teoriutveckling. Utredningen var sammansatt av forskare från olika discipliner.

Maktutredningen presenterade sin slutrapport SOU 1990:44 på försommaren 1990. Utredningens slutbetänkande belyser bland annat följande områden:

- Maktbegreppet
- Opinionsbildningen
- Makten över kapitalet
- De organiserade intressena
- Medborgarna och politiken
- Genussystemet
- Den offentliga sektorn
- Makten över marknaderna
- Makteliten
- Makt och demokrati under förändrade villkor

Maktutredningen föranledde inga omedelbara förslag från regeringens sida. Utredningen bidrog framför allt till en intensifierad offentlig diskussion om makt- och demokratifrågor. Utredningen har också resulterat i ett omfattande empiriskt underlag, som lämnat viktiga bidrag till den statsvetenskapliga forskningen.

Under den senaste femårsperioden har flera statliga utredningar presenterat betänkanden, som på olika sätt berör demokratifrågor och strukturer inom den offentliga sektorn. Några utredningar pågår fortfarande.

Bland betänkanden och pågående utredningar kan särskilt nämnas följande:

- Ungdomskommittén (SOU 1991:12)
- Regionutredningen (SOU 1992:63)
- Ekonomikommisionen (SOU 1993:16, den så kallade Lindbeckkommissionen)
- Personvalskommittén (SOU 1993:21)

- Utredningen om utvärdering av folkbildningen (SOU 1993:64)
 - Lokaldemokratikommittén (SOU 1993:90)
 - Regionberedningen (SOU 1993:97)
 - EG-konsekvensutredningen (SOU 1994:12m.fl.)
 - Kulturutredningen (SOU 1995:84)
 - EU96-kommittén (SOU 1995:130)
 - Invandrapolitiska kommittén (SOU 1996:55)
 - Demokratiutvecklingskommittén (SOU 1996:162)
 - Kommunala förnyelsekommittén (SOU 1996:169)
 - Budgetlagutredningen (SOU 1996:14)
 - Ungdomens IT-råd (SOU 1996:181)
 - Folkomröstningsutredningen (SOU 1997:56)
 - Förvaltningspolitiska kommissionen (SOU 1997:57)
 - Ungdomspolitiska kommittén (SOU 1997:71)
 - IT-kommissionen (pågående)
 - Storstadskommittén (pågående)
 - Kvinnomaktutredningen (pågående)
 - Översynen av den kommunala revisionen (pågående)
 - Rådet för mångfald inom massmedierna (pågående)
- Betänkandena har i varierande omfattning lett fram till regeringsförslag och riksdagsbeslut.

Viktiga förändringar under 1990-talet.

Sedan maktutredningen presenterade sin slutrapport 1990 har det svenska samhället genomgått stora förändringar:

- Den statsfinansiella krisen...
- Internationaliseringen av ekonomin och utvecklingen på de finansiella marknaderna...
- Sveriges medlemskap i Europeiska unionen....
- Demokratiseringsprocessen i vårt närområde...
- Förändringstakten i samhället...
- Utvecklingen inom medieområdet...
- Informationstekniken har gjort sitt intåg på allvar...
- Sverige har i ännu större utsträckning blivit ett mångfaldens samhälle...
- Utbildningsnivån har höjts...
- Ungdomars förtroende för traditionella demokratiska former sviktar...
- Det folkliga engagemanget ändrar form...
- Miljöfrågornas ökade tyngd...
- Mandatperiodens längd har förlängts...
- Kvinnornas intåg i politiken har varit mycket påtagligt de senaste tio åren...
- Förändringsarbetet i landsting och kommuner...
- Den regionala och den lokala nivån i folkstyret har fått ökad betydelse...
- Stora strukturförändringar inom det statliga området...

Sammantaget har dessa förändringar ställt den svenska demokratin inför nya förutsättningar.

Några kommentarer till slutbetänkandets kapitel.

Vårt sätt att arbeta .

Kommittén har valt att utveckla tre särskilda arbetsformer:

- Seminarier
- En egen webbplats
- En skriftserie bestående av dels 13 forskarvolym, dels 32 småskrifter. Därutöver har utredningen varit engagerad i många föreläsningar, utställningar och även samarbetat med andra organisationer

och institutioner.

Slutbetänkandet, de 13 forskarvolymerna och de 32 småskrifterna utgör tillsammans ett bibliotek för studier i demokrati som i sin helhet överlämnats till samtliga huvudbibliotek, gymnasieskolors bibliotek, folkhögskolor och studieförbund samt Föreningen lärare i samhällskunskap. Betänkandet finns också tillgängligt i lättläst version samt inläst på talband.

Demokrati.

Kapitlet innehåller beskrivningar av demokratins historia och utbredning, olika demokratiformer od. Här framhålls bl a:

- ° Alla ska erbjudas ändamålsenliga och jämlika möjligheter att delta.
- ° Alla ska erbjudas jämlika möjligheter att sätta sig in i och värdera politiken.
- ° Jämlikhet ska råda i beslut: Alla ska tillförsäkras lika möjligheter och lika vikt.
- ° Dagordningen ska kontrolleras och styras av folket.
- ° Besluten ska omsättas i handling.
- ° Ansvar ska kunna utkrävas.

De förändrade förutsättningarna.

I det här avsnittet redogörs i korthet för hur några av de mer grundläggande villkoren för folkstyrelsens arbetsformer förändras. Det bildar en bakgrund till de fördjupade analyser som sedan följer. Här behandlas människornas rörlighet, tid för demokrati, expertis och specialisering, risk och osäkerhet, färre förtroendevalda, politikens långsiktighet, nittiotalsekonomins följder för servicedemokratin, att hantera olikheter, folket och eliterna, demokratiexperiment och individualiseringens demokratiska provokation. Här står bl a:

”Framväxten av vad som kallats kunskapssamhället tilldelar olika experter ett stort utrymme. Tidigare kunde en politisk förtroendeman själv besitta expertis inom det område som besluten gällde. Han, som det oftast handlade om, hade förvärvat en egen erfarenhet och visste i detalj vad det var för slags problem och vilka slags lösningar som kunde tänkas stå till buds. Särskilt under efterkrigstiden har kunskapssamhället gjort att politiken - liksom medborgarna - område för område blivit mer beroende av expertis för att beskriva, förklara och förändra verkligheten. Från att mestadels ha varit beroende av den juridiska sakkunskapen har de politiska beslutsfattarna nu att lyssna på ett närmast oräkneligt antal expertis inom medicin, samhällsvetenskap, ekonomi, teknik, ekologi m.fl. Vi kan bara påminna om vilken betydelse olika vetenskapsområden haft för kommunsammanläggningarna, socialtjänsten, skolan och sjukvårdens organisering.

I en av våra forskarrapporter har vi sett vilken utomordentligt liten krets samstämmiga experter som på rikspanet kom att leda den svåra ekonomiska politiken. Utrymmet för en kritiskt omprövande mångfald i den ekonomisk-politiska debatten synes ha varit synnerligen begränsat.

Det är inte bara det att antalet vetenskapsområden som politiken måste konsultera växer. Inom vart och ett av vetenskapsfälten sker också en uppdelning och fragmentering. Fler och fler specialiteter uppstår inom vart och ett av dessa vetenskapsområden. Det finns t.ex. inte bara de som forskar om brottslighet i allmänhet. Det finns specialister på gatuvåld, kvinnovåld, invandrарvåld etc.

På liknande vis präglas också de förtroendevaldas kunskapsutveckling av en ökad specialisering. Allt färre behärskar vida fält av politikens sakområden. 'Politikerna' blir bostadspolitiker, invandrарpolitiker, regionalpolitiker, miljöpolitiker etc. Därmed riskerar de helhetsperspektiv, som den representativa demokratin och partipolitiken måste övervaka, att gå förlorade. Politiska beslut har också motverkat överskådlig het. De förtroendevalda har tagit för lätt på medborgarnas behov av insyn, offentlighet och verkliga möjligheter att lokalisera och utkräva ansvar.

Samtidigt innebär kunskapssamhället att den politiska dagordningen växer ofantligt. Kampen om vad som ska stå på den politiska dagordningen är hård. Fler och fler problem upptäcks och pockar på politiska ställningstaganden; först måste det klarläggas om det är en politisk fråga eller ej, sedan vilka slags politiska lösningar som i så fall ska sökas. I regel läggs nya områden till utan att gamla

prövas om och tas bort. Både när nya problem och nya lösningar upptäcks tenderar de förtroendevaldas beslutsmängd att öka; den politiska logiken gör att man varken kan handla mot bättre vetande och negligera ett uppenbart problem eller avstå från att tillgripa den lösning som just offentliggjorts. Inte minst i den svenska politiska kulturen ligger det nära till hands att först ställa krav på det politiska systemet och efterfråga den ansvariga beslutsfattarens åtgärder. Folkstyrelsens erfarenheter av en fartdämpande och kunskapssökande folkbildning kan inte nog värdesättas som offentligt rum i ett komplicerat kunskapssamhälle.

Risk och osäkerhet. Det är ingalunda så att kunskapssamhället förenklar det politiska beslutsfattandet. Ofta kännetecknas den vetenskapliga utvecklingen inte bara av en växande kunskapsmängd utan också av oenigheter bland forskare själva. Inte minst inom de medicinska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga fälten kan vi se hur komplexiteten ökar.

Paradoxalt nog verkar alltså kunskapssamhället vara ett samhälle där osäkerheten och riskerna ökar. För att klarlägga risker och skingra osäkerhet ter det sig mer naturligt att minska farten än att öka den. Ändå förefaller utvecklingen vara den rakt motsatta. Desto viktigare är det att erkänna och förtydliga den politiska demokratins värde gentemot andra samhällssektorsers forcerade beslutstempo. De demokratiska processerna tjänar som en kritisk fartdämpare som både är långsiktigt inriktad och helhetsorienterad. De andra sektorerna av samhället mår därför bäst av en politik som utmärks av stabilitet, förutsägbarhet och det gemensamma bästa.

Färre förtroendevalda. Medborgarnas förtroende för politiken har sannolikt påverkats av att 152 000 kommunala förtroendeuppdrag försvann på 40 år. 1951 gick det 35 medborgare på en förtroendevald, 1995 184, 1999 200. Färre medborgare än någonsin har en bekant, släkting, arbetskamrat, granne eller vän som är politiskt förtroendevald. Och när politikeruppdraget professionaliserades, blev innehavaren distanserad från medborgarna. Särskilt under nedskärningsåren kom detta, enligt vår mening, att få mycket negativa följder för tilltron till politiken och de förtroendevalda.

Politikens långsiktighet. Vi bedömer att det kommer att ta lång tid för att återställa det förlorade förtroendet för politiken. Också därför behöver politiken en större långsiktighet. Men långsiktigheten är en politisk bristvara i vår tid, delvis därför att politikens omvärld utmärks av betydande osäkerhet och att de inneboende riskerna i besluten är så stora. I våra valstudier framgår att inte minst ungdomen kritiserar frånvaron av utopier och idéer. Samtidigt efterfrågar många ungdomar ofta snabbhet och omedelbar handling. De har stora förväntningar på att politikerna ska lösa 'det socio-ekonomiska tomrummets' stora problem med arbetslöshet, fattigdom och rättvisa.

Anspråken måste vägas mot behovet av tid för analys och tid för förankring. Snabba beslut är inte automatiskt bra beslut lika litet som långsamma beslut är bra beslut. En demokrati som levererar snabba beslut med låg kvalitet och tunn förankring är inte värd någon trovärdighet."

Den globala offentligheten.

Här behandlas demokratiproblem i samband med globalisering, medialisering (tidningar, tidskrifter och tryck av olika slag, radio och TV o d), lobbning, och IT (internet o d). Hårt står bl a:

"I samspelet mellan människor behöver kunskaper, erfarenheter och åsikter kunna utväxlas så att konflikter kan blottläggas och lösas i en fortgående dialog. Att denna kommunikation fungerar väl är av central betydelse för demokratin. Genom att åstadkomma mötesplatser och offentliga rum där alla ges möjligheter att delta, vara delaktiga och ha inflytande i opinionsbildningen skapas förutsättningar för en upplyst förståelse i gemensamma angelägenheter."

"Vad är IT? Informationstekniken (IT) är en infrastruktur under utveckling, den erbjuder mötesplatser för många olika slags aktiviteter och ger nya förutsättningar för kommunikation i samhället. Globaliseringen ger motiv för politisk organisation över statsgränserna och på världsvid nivå - informationstekniken underlättar den. Den fråga som ställs i detta avsnitt gäller vad IT kan betyda för framtidens folkstyre.

Med IT avses kombinationer av dator- och tele-kommunikation. Allt kraftfullare tekniker för

inhämtning, lagring, bearbetning och spridning av information har blivit tillgängliga för allt flera de senaste årtiondena. Detta förändrar enligt många mening radikalt förutsättningarna inte bara för inlärning, produktion, konsumtion och social organisation utan även förutsättningarna för demokratin.

Informationsteknikens framväxt innebär inte bara tillkomsten av ett nytt, stort tekniskt system med omvälvande konsekvenser för ekonomi och samhälle. Den har på kort tid lagt grunden för nya kulturella mönster och beteenden och gett upphov till en omfattande framtidsdebatt. Några av denna infrastrukturens kännetecken är dess snabbhet, dess förmåga till interaktivitet och dess förmåga att överskrida och upplösa gränser.

Visioner och hotbilder. Det florerar ett antal visioner och hotbilder om IT och demokrati bland forskare och debattörer. Vissa av dessa tankefigurer har givits en vetenskaplig stämpel, andra har ganska tydliga politiska och ideologiska drag. Här finns röster som varnar för myten om informations-samhället och en alltför hög tilltro till IT:s betydelse. Andra framställer den nya tekniken som en mer eller mindre självgående, ohejdbar kraft, som människan och samhället har att anpassa sig till.

Den samhällsvetenskapliga forskarvärlden har hittills i begränsad omfattning sysselsatt sig med frågan om vilka långsiktiga konsekvenser IT kan komma att få för politiken och samhällslivet i stort. Vissa tror att de direktdemokratiska formerna kommer att utvecklas på bekostnad av den representativa demokratiska modellen. En sådan utveckling skulle kunna medföra att partierna blir överflödiga - medborgarna kan genom IT etablera direkt kontakt med beslutsfattarna. Det finns även forskare som starkt hävdar att den nya tekniken inte bör utsättas för allehanda frihetskränkande restriktioner utan vara en teknik som kan användas i det fria ordets tjänst.

Särskilt i samhällsdebatten har de demografiska skevheterna i IT-användningen framhållits; skevheter som även kunnat bekräftas i åtskilliga undersökningar. Det är fler högtbildade, fler höginkomsttagare, fler yngre och fler män än kvinnor som är IT-användare. Detta förhållande har givit upphov till diskussioner om IT ur klass-, elit-, generations- och könsperspektiv. Finns det en risk att den nya tekniken förstärker redan existerande klass- och könsmonster? Här finns en ideologisk grundad kritik mot IT som ses som en teknik som genererar en kosmopolitisk elit som är manlig, välutbildad, relativt ung och global till sin karaktär.”

Den flexibla flernivåstyrningen .

Här behandlas demokratiproblem i samband med EU, statsförvaltningen, regionerna och kommunerna. Man bör observera, att två mycket viktiga nivåer inte behandlas: riksdagen och regeringen. Det är en mycket stor brist som gör att hela demokratiutredningen blir mycket ofullständig. Här står bl a:

”Medborgaren har numera politiska företrädare på upp till sex olika samhällsnivåer. Antalet nivåer har ökat, ibland dramatiskt. För tio år sedan var exempelvis göteborgaren politiskt representerad bara på två nivåer, nu finns hans/hennes förtroendevalda på sex nivåer: i kommun-/stadsdelar, kommunen, kommunal-/kommunförbund, regionen, riket och EU.”

Det villkorade deltagandet.

Här behandlas demokratiproblem i samband med politiska partier, väljare, val och valdeltagande.

Det mångtydiga medborgarskapet.

Här behandlas demokratiproblem i samband med medborgarsammanslutningar och medborgarnas deltagande, inflytande och delaktighet.

Den mångvetenskapliga demokratiforskningen .

Här behandlas utredningens förslag till vidare forskning inom fem områden: Demos. Representation. Identitet, socialisation och opinionsbildning. Judikalisering och politik. Flernivåstyrelse.

Politik för folkstyrelse på 2000-talet .

”Utvecklingen är inte ostyrbar. Det ligger i demokratins väsen att den inte är ödesbestämd eller ligger i någon annans händer. Därför har inte bara de enskilda åtgärderna utan också den övergripande politiska viljan betydelse för hur samhället kommer att utvecklas.” Utredningen anger:

1. Stärk den demokratiska medvetenheten! (Skolan. Öppna offentliga rum.)

2. Utveckla deltagandet! (Öka den politiska jämlikheten. IT i demokratins tjänst.Registrera blankröster. Lobbare bör inte registreras. Civilsamhället. Den representativa demokratin och den direkta demokratin. De politiska partierna).

3. Stärk självstyrelsen! (Lokala folkomröstningar. Skilda valdagar och extraval. Kommundelning och kommundelsnämnder. Direktval till stads- och kommundelsnämnder. Skapa fler förtroendeuppdrag- men sprid dem. Låt fler träna sig i demokratiskt beslutfattande och ansvarstagande i brukarorgan. Ta tillvara befintliga institutioner för deltagande. Resurscentra för mobilisering i stadsmiljö. Demokratibistånd. Reform i FN.)

4. Öka den institutionella ansvarigheten! (Stärk myndigheternas självständighet. Myndigheter ska inte ägna sig åt lobbning och opinionsbildning i eget intresse. Utveckla ett offentligt etos - en demokratisk professionalism. Oberoende och avgiftsfri statistik. Ge utredningsarbetet rimliga arbetsförutsättningar. Förtydliga ansvarsfördelningen. Hjälpt medborgarna att få insyn, bl a via IT. Förstärk den enskildes möjligheter att få rättelse. Stärk den juridiska kvalitetssäkringen. Meddelarskydd i all offentligfinansierad verksamhet. Den regionala demokratin. Demokratisering av EU-samarbetet.)

5. Utvärdera folkstyrelsen! (Revision. Slå vakt om forskningens självständighet. Mångvetenskaplig demokratiforskning).

Under punkt 1 står bl a:

”En uthållig demokrati förutsätter att den demokratiska medvetenheten höjs hos medborgarna och deras företrädare. Målet är att varje medborgare ges makt att råda över sina egna livsbetingelser och ges möjlighet att utveckla en kompetens att lösa sina konflikter tillsammans med andra i demokratisk anda. Medborgarnas politiska projekt kommer att skilja sig åt och bli alltmer fragmenterade. Det gör det ännu viktigare att förstärka en medborgaranda som kan skapa demokratiska institutioner med förmåga att lösa konflikter förtroendefullt. Den enda stora berättelse som vi måste dela oavsett identitet och återberätta i skilda sociala sammanhang handlar kanske just om detta moraliska ställningstagande för: Alla människors lika värde.

Skolningen i demokratisk medvetenhet måste förbättras ytterligare. Ansvar måste bäras av alla men vissa har ett särskilt stort ansvar: Folkbildning och forskning har av tradition haft en stark ställning i Sverige vad gäller att öka kunskapen om samhället och demokratin och att fostra medborgare i demokratisk medvetenhet. Den svenska folkstyrelsen har fortsatt stort behov av en fri och från staten autonom forskning och folkbildning.

Skolan.Vi vill särskilt betona skolans ansvar för att förbereda de uppväxande medborgarna för ett deltagande i den stora demokratins frågor. Den måste utveckla kunskaper om och insikter i konkurrerande samhälls- och historieuppfattningar och dess konsekvenser - och själv vara en demokratisk miljö som tillåter oenighet. Det som gör demokratin till demokrati är inte att vi är eniga utan att vi har rätt att vara oeniga och t.o.m. uppmuntras därtill. Utbildningssystemet är en central mötesplats för skilda kulturer och synsätt. Där kan vi utveckla en förmåga till samtal och en

ömsesidig respekt kring de frågor som binder oss samman: Hur ska vi umgås, hur ska samhället utformas, och hur ska vi lösa konflikter utan våld eller hot om våld?

Den moderna historien och dess samhälleliga konsekvenser, exempelvis nazismens och kommunismens illdåd samt dagens rasistiska idévärld, är inte exempel på vilka skolkunskaper som helst; de är moraliskt problematiserande kunskaper som bör stå på skolans dagordning. Skolan får emellertid inte bara ha till uppgift att lära ut kunskaper om demokrati, moral och kritiskt tänkande (bl.a. kring mediernas nyhetsförmedling). Den måste också vara en demokratisk arena; eleverna måste få uppleva demokrati i praktiken.

Öppna offentliga rum. Våra resultat visar att fler offentliga rum för politiska samtal måste öppnas. I takt med globaliseringen skapar exempelvis den ökade förhandlingspolitiken bristande möjligheter för medborgarna att få insyn och utkräva ansvar. Det gäller att låta fler medborgargrupper än vissa resursstarka lobbare bli delaktiga när regelverk utformas på allt fler nivåer. Här kan IT skapa möjligheter att både ta del av betydelsefull information och kunna delta i diskussioner.

Även på andra politiska nivåer kan IT förbättra kontakten mellan medborgare och beslutsfattare. Vi finner det angeläget att exempelvis söka former för att utnyttja IT för att offentliggöra remissyttranden och öka medborgarnas förutsättningar att ha insyn i och möjligheter att påverka beslutsunderlag, exempelvis i samband med miljökonsekvensanalyser.

För den politiska jämlikhetens skull är det också angeläget att alla får tillgång till de resurser som krävs för att använda den nya tekniken.

Även biblioteken har en viktig roll för att skapa medvetenhet och engagemang i den demokratiska processen. Biblioteken är betydelsefulla även för det offentliga samtalet.

Politikens medialisering har visat sig ha konsekvenser som inte gynnar den demokratiska medvetenheten. När politiska debatter integreras i samma medier och program som underhållning och det politiska samtalet bedöms utifrån underhållningsvärden, tenderar detta att banalisera politiken.

När debattprogram kontrasterar stereotypa motsättningar mellan 'folket och makten' och journalisten gör sig till tolk för det maktlösa folket, riskerar sund skepsis till makthavare att förvandlas till förakt.

Visserligen är det av största vikt att mediernas oberoende och frihet värnas, men denna frihet kräver också ett ansvar. En god journalistisk etik är oumbärlig för medborgarnas välbefinnande.

Medvetenheten måste även öka hos partierna att inte göra sig oberoende av sina medlemmar. Att huvudsakligen de förtroendevalda deltar i partiernas mötesverksamhet innebär en utarmning av partierna. För att behålla och utveckla sin betydelsefulla roll i den representativa demokratin behöver partierna utveckla nya mötesplatser, förnya verksamhetsformerna och utforma en politik som är angelägen för medborgarna. Det åvilar även partierna att skola in nya generationer förtroendevalda som kan hantera de politiska beslutsprocedurerna.”

Kritik av demokratiutredningen.

Riksdagen och regeringen.

Som tidigare nämnts är det en brist att utredningen inte i särskilda avsnitt behandlat demokratiproblem i samband med riksdagen och regeringen. Sverige är i hög grad styrt av dessa två organ och förekommande missförhållanden kan i hög grad härledas till dem. Om man läser alla forskarrapporter och småskrifter som tillhör utredningen kan man kanske få veta något om riksdagen och regeringen, men även om så är fallet, vilket är osäkert, hade det varit bra med åtminstone någon redovisning om riksdagen och regeringen i slutbetänkandet. Möjligen kan man säga att demokratiproblem i samband med dem ingår i demokratiproblem som hör till partierna eller hör till andra saker som behandlas, men någon slags sammanfattning om riksdagen och regeringen hade varit lämplig.

Man får vara tacksam för det som behandlas och det som behandlas ger på det hela taget ett gott intryck. I reservationer och särskilda yttranden finns avvikande meningar.

Vad ska demokratin användas till ?

En annan stor brist är att utredningen inte behandlar frågor om vad demokratin ska användas till. Vad ska medborgarna ha inflytandet och deltagandet till ?

Frågor om demokratin och vad den ska användas till har jag studerat under mer än 30 års tid och jag har på demokratiutredningens demokratitorg hänvisat till de resultat av mina utredningar som jag redovisat på min hemsida på Internet (<http://w1.861.telia.com/~u86105430>). Demokratiutredningen tycks dock inte ha observerat det jag framfört och jag ska därför här göra en kort sammanfattning.

Sven Winnell.

Ett forskningsarbete om samhällsplaneringens problem.

Hur ska man kunna förbättra världen?

Ett klassifikationssystem för mänskliga verksamheter.

När man ser ut över världen finner man lätt på både nära och långt håll kriser och elände som leder till olycka för många. Människorna försöker alltid lösa sina problem, med deras olika grader av komplexitet, olika rumsliga dimensioner (lokala - nationella- globala), olika tidsperspektiv (kortsiktiga -långsiktiga), mer eller mindre välinformerade om verkligheten som omger dem. Ofta med oförändrade förhållanden som resultat och inte sällan till det sämre.

Några viktiga frågor i samband med mänskliga verksamheter:

- * Hur kan man undvika svåra konflikter mellan grupper av människor och mellan individer?
- * Hur kan man göra det lättare för människor med olika bakgrund och olika yrken att kommunicera?
- * Hur kan man lösa detaljerna utan att förlora de stora sammanhangen ?
- * Hur kan man minska informationsstressen, en ny svensk folksjukdom?
- * Hur kan man bli litet mer förutseende så att man undviker sorgligheterna?
- * Kan man inte planera och styra utvecklingen på ett förnuftigt sätt så att man når lyckligare förhållanden? Det är utgångspunkten .

För att få svar på detta har forskningsarbetet gått efter fyra vägar .

- 1.Undersökningar och beskrivningar om världen och alla dess problem med tillstånd och förändringar.
- 2.Konstruktion och beskrivning av ett beskrivningssystem eller ett klassifikationssystem som på ett systematiskt sätt redovisar eller ger en bild av världen och dess problem. I systemet klassificeras problemen in så att de och deras samband kan förstås och så att systemet kan bli ett hjälpmedel för styrningar mot framtiden.
- 3.Undersökningar och beskrivningar om planeringar som medel att förbättra världen och om beskrivningssystemet- klassifikationssystemet som ett hjälpmedel för planeringar.
- 4.Förslag om slutsatser och åtgärder som kan förbättra utvecklingen. Några påpekanden och förslag som är särskilt viktiga och av grundläggande betydelse.

Det finns ett behov av att sortera upp all information så att den blir hanterlig och så att man får hjälp att forma framtiden på bra sätt.

En sådan sortering görs i det här redovisade klassifikationssystemet. Systemet är uppbyggt med utgångspunkt från världens största system för klassifikation av dokument, det mer än 100 år gamla amerikanska bibliotekssystemet DC, Dewey Classification, och det på det systemet senare byggda DK, eller som det också heter UDK, Universella Decimalklassifikationen.

Men det uppgjorda klassifikationssystemet är i första hand ett system för klassifikation av mänskliga verksamheter, och är uppgjort med tanke på att utvecklingen i världen huvudsakligen

beror av dessa verksamheter. Systemet har följande avdelningar på högsta nivå:

- 1.Psykologiska och filosofiska verksamheter.
- 2.Religiösa verksamheter o d.
- 3.Politikvetenskaper och politiska verksamheter.
- 4.Sambandsforskningsverksamheter.
- 5.Naturforsknings- och matematikverksamheter.
- 6.Teknologiska / Ekonomiska verksamheter.
- 7.Formgivning av fysiska och sociala miljöer.
- 8.Språkvetenskap. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.
- 9.Blandade sakkunniga verksamheter. Tidningar. Allmän geografi. Biografi. Allmän historia.

Människornas levnadsvillkor beror av fyra föränderbara faktorer :

* **Individens kroppsliga förhållanden**, dvs individens kroppsliga status och personliga hjälpmedel för de kroppsliga behoven.

* **Individens psykiska förhållanden**, dvs individens olika psykiska tillstånd och aktiviteter, individens inre verklighet.

* **Individens fysiska miljö - fysiska samhälle**. De fysiska miljöerna gäller det fysiska i omgivningarna. De fysiska miljöerna kan gälla:

* De fysiska miljöerna som estetiska objekt med kulturella värden och funktioner.

* De fysiska miljöerna som materiella objekt med ekonomiska värden och teknologiska funktioner.

* **Individens sociala miljö - sociala samhälle**, dvs människornas psykiska samspel, de sociala miljöerna .

Förändringsprocesserna i världen hålls i de mest väsentliga avseendena igång av människornas verksamheter :

* **Individernas viljor.**

* **Kollektiva viljor.**

* **Handlingar för kroppen** (ekonomiska- teknologiska handlingar).

* **Handlingar för psyket** (informationshandlingar- kulturella handlingar). Verksamheterna påverkar varandra i en påverkanskedja utan slut

Människorna påverkar genom verksamheter i fyra olika roller i livet:

A. Huvudroll: allmän levnadsroll lekmannaroll-fritidsroll.

A1: att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.

A2: att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas levnadsvillkor, som beror av de fyra ovan nämnda faktorerna.

B. Biroll: förvärvsroll-expertroll-yrkesroll.

B1: att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.

B2: att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få uträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Individer och samhällen planerar framtiden.

Planeringar går ut på att finna vad man bör vilja och innehåller fyra planeringsmoment som kan redovisas på många olika sätt alltefter omständigheterna i varje planeringsfall :

* **Hur var det ?** Kunskaper och erfarenheter från det förgångna.

* **Hur är det ?** Riktiga kunskaper om rådande förhållanden.

- * **Hur kan det bli ?** Vilka alternativ är möjliga i framtiden ?
- * **Hur bör det bli ?** Vilket eller vilka alternativ bör man välja ?

Dessa frågor bör ställas ifråga om alla mänskliga verksamheter.

Man bör utforma svaren på frågorna om hur det bör bli med hänsyn till effekterna, sedda i jämlikhetsperspektiv, på individernas levnadsvillkor, som ges av

- * **psykiska och**
- * **kroppsliga förhållanden och av deras**
- * **fysiska och**
- * **sociala miljöer.**

Vill man förbättra världen - göra världen till en bättre plats - måste man arbeta på alla de fyra områdena om psykiska och kroppsliga förhållanden och fysiska och sociala miljöer. De fyra områdena påverkar varandra och direkt eller indirekt slutmålet: tillfredsställelse för individen.

Ska man gemensamt kunna åstadkomma en bättre framtid i världen måste man ha gemensamma framtidsvisioner, det kräver gemensamma viljor och gemensamma planeringar. I en demokrati är alla medansvariga för utvecklingen och får försöka bilda sig uppfattningar och ta ställning och försöka påverka verksamheterna inklusive samverkansverksamheterna i lämplig riktning. I en demokrati är det viktigt att alla medborgare är så väl informerade att de kan delta i styrningarna mot framtiden. Det ställer stora krav på informationssystemen.

Resonemangen leder till att man bör göra allt som är möjligt för att till alla genom utbildning och information sprida ut kunskaper om världsförbättringsproblemen, dvs kunskaper om hur det var och är, kan bli och bör bli. För att ha något att sprida ut måste man hålla igång forskningar, utredningar och planeringar. För att hålla ihop allt detta måste man hålla igång även kontinuerliga planeringar om forskning, utredning, utbildning, information och planeringar.

Planeringar bör finnas dels för en mängd ämnesområden-verksamhetsområden, dels för geografiska områden av olika storlekar. För alla planeringar bör finnas flera framtida tidshorisonter. Både tillstånd och framför allt processer bör planeras. Man bör alltså ha planeringar för tillstånd i rummet vid olika tidpunkter och planeringar för processer som fördelar i rummet och förändrar med tiden.

Man bör noga skilja mellan planeringar och beslut. Planeringar är beslutsunderlag. När alla fått alla informationer i planeringsprocesserna ska allas åsikter slussas igenom i hierarkierna till dem som fått makt att besluta, och det är också informationsprocesser som ingår i samhällsplaneringens problem.

Till problemen hör också informationsprocesserna från beslut till det slutliga verkställandet. Samhällsplaneringsprocesserna bildar ett jättelikt informationssystem som rymmer alla informationsflöden. I själva verket är det så att de förekommande informationsprocesserna bildar eller utgör de förekommande planerings- och beslutsprocesserna.

Samhällsplaneringsprocessernas och beslutsprocessernas problem kan ses som en mängd informationsproblem med ca 6 miljarder personers, dvs världsbefolkningens, inre informationsproblem i psykiska processer och ett yttre informationsproblem med informationsutbyten mellan alla dessa personer. Samhällsplanering innebär bl a konstruktion av förslag till framtider, då det konstruktiva arbetet utförs i de psykiska processerna med hjälp av kunskapsmaterial som tillkommer genom både inre och yttre informationsflöden.

Förändringsprocesserna hålls igång av informationsflöden i och mellan människorna, och därför övergår förändringsproblemen och samhällsplaneringens problem i ett stort problem om produktion och spridning av kunskaper och värderingar, som leder till handlingar som förändrar världen.

Vill man förbättra världen bör man i första hand förbättra individernas inre verkligheter och viljor och förbättra de politiska-demokratiska styrningsprocesserna. Det kan man göra genom åtgärder på planerings-, forsknings-, utrednings-, utbildnings- och informationsområdena.

Arbetet om samhällsplaneringens problem vänder sig till dem som har makten över förändrings- och fördelningsprocesserna på olika nivåer och i synnerhet på de politiska nivåerna. Eftersom Sverige är en demokrati har i princip folket makten. Arbetet vänder sig därför till folket, men då den s k representativa demokratin tillämpas har de förtroendevalda politikerna makten och arbetet vänder sig därför främst till dem. Men det vänder sig också i hög grad till alla som på ledande sätt på opolitiska nivåer medverkar vid förändring av individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och deras fysiska och sociala miljöer, och de finns inom alla delar av systemet.

Förut har nämnts att de förekommande informationsprocesserna bildar eller utgör de förekommande planerings- och beslutsprocesserna. Därför vänder sig arbetet i hög grad till alla som sysslar med utbildning och information. Eftersom samhällsförändringarna i så hög grad beror av informationsprocesserna borde systemet vara intressant för demokratiska utbildningsministrar, som får följande råd:

Styr bibliotek, informationsförsörjare o d, planerare, forskare, forskningsråd o d, skolledningar och andra organ på planerings-, forsknings-, utbildnings- och informationsområdena med utgångspunkt från krav som kan ställas med hänsyn till samhällsplaneringens-framtidsplaneringens problem i en demokratisk värld. Mer konkret betyder det att kunskapslagring, kunskapsproduktion och kunskaps spridning bör läggas upp i enlighet med vad som framförts i redogörelserna för forskningsarbetet om samhällsplaneringens problem.

Syftet med redogörelserna för forskningsarbetet är

- * att få läsarna att förstå världsförbättringsproblemen,
- * att presentera klassifikationssystemet som en förklarande bild av världen och dess problem med tillstånd och förändringar,
- * att påpeka behovet av goda planeringar och redovisa klassifikationssystemet som ett hjälpmedel för planeringar med vars hjälp man kan åstadkomma goda beslut om åtgärder som förbättrar världen i framtiden, och
- * att få läsarna att vidtaga åtgärder som förbättrar världen, i första hand några åtgärder på planerings-, forsknings-, utrednings-, utbildnings- och informationsområdena enligt förslag som antyds, men sedan också åtgärder på andra områden som läsarna själva borde kunna konstruera med hjälp av det framförda.

Några påpekanden med anknytning till demokratiutredningen.

- * Flaskhalsar i den svenska demokratin är de politiska partierna. Förtroendet för dem är lågt och det beror sannolikt huvudsakligen på att de sköter politiken för dåligt, är för okunniga och nonchalanta och inte har några väl utvecklade tankegångar om hur de politiska partierna bör fungera. Jag rekommenderar dem att studera och ta till sig min hemsida om samhällsplaneringens problem.
- * Utbildningen i grundskolan, gymnasiet o d och på universitet och högskolor bör omfatta goda utbildningar för det jag kallat rollen A2: att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas levnadsförhållanden.
- * Anställda i offentlig förvaltning och hos massmedier bör på något sätt utbildas om samhällsplaneringens problem och om de krav som kan ställas på dem med hänsyn till de problemen.
- * Det är naturligtvis angeläget att makthavare i det privata näringslivet också lär sig om samhällsplaneringens problem.
- * Internet bör användas för information för rollerna A och B och isynnerhet för rollen A2. Man bör observera att handel och underhållning på Internet konkurrerar om Internetanvändarnas uppmärksamhet.

- * De politiska partierna bör anstränga sig att göra bra Internetsidor.
- * Offentliga organ bör i väsentliga avseenden redovisa sina verksamheter på Internet.
- * Ofentliga dokument bör finnas tillgängliga gratis på Internet.
- * Demokratiutredningen har påpekat att oberoende och avgiftsfri statistik bör finnas tillgänglig som underlag för analys, debatt och beslut.
- SCB bör göra sin statistik tillgänglig gratis på internet.
- * Problemen med EU bör utredas mera och publiceras på Internet.

Det finns mycket mer som är värt att påpeka, men med hänsyn till utrymmet må det nu räcka med det som nämnts.

Regeringens proposition 2001/02:80 Demokrati för det nya seklet.

17 januari 2002. Göran Persson Britta Lejon

(Justitiedepartementet) (197 sidor)

Se "Tillägg om demokrati" på slutet i det följande.

"Svenska partier riskerar utplånas"

“Sveriges politiska partier tappar nästan 30 000 medlemmar varje år. Med nuvarande takt finns inga medlemmar kvar 2013. Det visar en rapport som SNS Demokratiråd presenterar i dag. Partierna hade 631 000 medlemmar 1991 och 409 000 förra året. Slutet på raset ser man ännu inte. Om tio år finns troligen inte längre "vanliga partimedlemmar". Partier består bara av politiker. Mest oroande är om dagens partier tynar bort utan att ersättas av nya, skriver forskarna. Det bäddar för elitgrupper och auktoritära ledare.”

“Ledande statsvetare varnar för fortsatt medlemsras: Kurvorna pekar mot noll medlemmar år 2013.

Nyligen publicerades rapporter om att de politiska partierna tappade medlemmar under förra året. Vad som inte kommit fram är hur långvarig och allvarlig tillbakagången är.

År 1991 hade partierna tillsammans 631 000 medlemmar. Förra året hade siffran sjunkit till 409 000. Det innebär en nettominskning på nästan 30 000 medlemmar per år.

En enkel framskrivning av trenden visar att medlemstalet är nere på noll omkring år 2012-13. Om utvecklingen fortsätter i samma takt har partierna som medlemsorganisationer försvunnit inom ett drygt årtionde.

En sådan rätlinjig prognos är knappast realistisk. Sannolikt kommer medlemsrasen att plana ut på en lägre nivå än dagens. Detta har redan hänt i andra länder, exempelvis Danmark. Men Sverige har snart nått den danska nivån. Fem procent av de röstberättigade i Danmark är medlem i något parti; Sverige är nu nere på 6 procent. Och raset i de svenska medlemstalen fortsätter. Sifferuppgifterna bygger på partiernas egen medlemsstatistik.

Totalsiffrorna döljer att medlemstalen för små partier kan ligga stilla eller, i något fall, visa en svagt ökande tendens. Tillbakagången kan framför allt hänföras till sjunkande siffror för de partierna som traditionellt sett haft flest medlemmar, socialdemokraterna, centerpartiet och moderaterna.

Partiernas medlemsuppgifter omfattar medlemmar i moderorganisationen och eventuellt kvinnoförbund, men däremot inte ungdomsförbund. Det är vanskligt att göra jämförelser längre tillbaka i tiden, eftersom systemet med kollektivanslutning av fackföreningsmedlemmar till socialdemokratin inte upphörde förrän för ett årtionde sedan.

För partiernas ungdomsorganisationer finns emellertid längre tidsserier. Utvecklingen här ser minst lika dystert ut. År 1960 hade SSU, CUF och MUF:s föregångare tillsammans 186 000 medlemmar. Förra året var dessa tre ungdomsförbund nere på sammanlagt 33 000 medlemmar.

Bilden av partiernas medlemsutveckling kan ytterligare nyanseras om man går bakom nettoförändringarna. En närmare analys av socialdemokraternas bruttosiffror visar exempelvis att situationen egentligen är ännu allvarligare.

Det visar sig nämligen att det redan tidigare fanns många som lämnade sitt partimedlemskap, men att förlusten kompensades av ett nästan lika stort tillskott av nya medlemmar. Det fanns en stor rörlighet både in i och ut ur partiet. Vad som har hänt är att utflödet är lika stort, men att inflödet sinar. Nyheten är egentligen inte att partierna förlorar medlemmar, utan att det knappast längre anmäler sig några nya medlemmar.

Tillgängliga intervjuundersökningar visar också att det finns en stor och ökande förtroendeklyfta mellan allmänheten och de politiska partierna. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har funnit att partierna tillhör de institutioner i samhället som åtnjuter allra lägst förtroende. Valundersökningar visar att allt färre svenskar betraktar sig som anhängare av något parti. Demokratirådet har också genomfört egna attitydmätningar, som redovisas i vår rapport (Demokrati utan partier? SNS Förlag, www.sns.se/dr). Vi har bland annat undersökt hur svenskarna bedömer hur partierna fyller sina uppgifter. Resultatet är deprimerande läsning. Betygen blev underkänt på alla områden.

På frågan om hur partierna fungerar när det gäller att ta ansvar för svåra och långsiktiga beslut svarar 21 procent bra och 65 procent dåligt; resterande 14 procent saknar uppfattning. Nästan två tredjedelar av befolkningen anser alltså att partierna inte klarar av en av sina mest fundamentala uppgifter.

Vi har också haft möjlighet att jämföra med motsvarande siffror från en nyligen genomförd undersökning i Danmark. Också här var allmänheten kritisk till partiernas förmåga att ta ansvar för svåra och långsiktiga beslut. Men i övrigt var missnöjet klart mindre utbrett än i Sverige.

Analyserna av de svenska partiorganisationerna visar att man finner några, men inte alla, av de kristecken som beskrivits i den internationella forskningen på området. Först och främst har medlemstalen fallit dramatiskt, liksom antalet partiaktivister har minskat. På andra områden förefaller inte så mycket ha hänt. Det har inte ägt rum några mer märkbara förändringar i partimedlemmarnas sociala och åsiktsmässiga representativitet. Organisationsstrukturen framstår också som relativt oförändrad.

Problemet är knappast att partierna har ändrat karaktär och därför inte längre behöver medlemmarna, utan snarast att partierna inte har ändrat sig tillräckligt och att medborgarna anser sig ha allt mindre behov av partierna.

Det är de fallande medlemstalen som utgör det helt avgörande problemet i de svenska partiernas utveckling. Det finns anledning att tro att medlemsminskningen ännu inte nått sin slutpunkt.

Frågan är hur mycket partierna kan krympa utan att förlora sin karaktär av någorlunda brett förankrade medlemsorganisationer. Antag att partiernas totala medlemsantal om några år börjar närma sig 100 000. Man måste då betänka att det

finns över 68 000 politiska uppdrag i kommunerna, som besätts av nära 45 000 förtroendevalda. Härtill kommer andra politiskt tillsatta poster i landsting, riksdag och allehanda statliga organ samt dessutom partiernas egna funktionärer.

Antalet partimedlemmar börjar därför närma sig antalet politiska förtroendeuppdrag.

Att det pågår en sådan utveckling visas av tillgängliga intervjuuppgifter. Enligt data från maktutredningens medborgarundersökning, och den uppföljning som redovisades i Demokratirådets rapport 1998, ökar sambandet mellan partimedlemskap och förtroendeuppdrag (databearbetningen har utförts av Anders West-holm vid Uppsala universitet). År 1987 var det 24 procent av partimedlemmarna som har eller någon gång haft ett förtroendeuppdrag i kommunen, landstinget eller riksdagen. År 1997 hade motsvarande siffra stigit till 38 procent.

Ett alltmer realistiskt scenario är att det inom något årtionde i praktiken inte finns kvar några "vanliga partimedlemmar". Partier blir detsamma som politiker. De lokala partimötena samlar bara de personer som annars möts i skolstyrelsen, stadsdelsnämnden och landstingsfullmäktige.

Den representativa demokratin i Sverige står därmed inför en historisk brytpunkt. Enligt den officiella demokratitolkningen förverkligas den svenska folkstyrelsen genom de politiska partierna. Partierna bygger sin legitimitet på den folkliga förankringen. Frågan är vad som händer när medborgarna vänder sig från partierna. Ytterst gäller frågan hur morgondagens demokrati kommer att vara organiserad. Det finns tre olika möjligheter.

En utvecklingsväg är förnyade partier. Detta scenario verkar i dag mindre realistiskt. Visserligen erkänner partierna i ord att de har bekymmer, men i praktiken har lite hänt. Dagens partier synes sakna förmåga att genomgå det slags inre omvandlingsprocess, som skulle göra dem attraktiva för dagens medborgare.

En annan möjlighet är alternativ till partier. Det finns åtskilliga idéer om en demokrati utan partier. Det är redan ett faktum att medborgarnas, inte minst ungdomarnas, samhällsengagemang i ökande utsträckning förverkligas utanför de politiska partiernas ram.

Den tekniska utvecklingen erbjuder rika möjligheter att snabbt och enkelt informera, kommunicera, debattera och votera. Hur viktiga dessa metoder än blir är det frågan om de helt kan ersätta den representativa demokratin. Enligt vår mening har politiska partier en unik uppgift, nämligen att ta ansvar för den svåra uppgiften att sammanjämka olika intressen och krav.

Återstår så möjligheten av nya slags partier. Det kanske endast är så som den representativa demokratin kan vitaliseras. Frågan är om det kommer att dyka upp partier med uppbyggnad och arbetssätt som på ett mer fundamentalt sätt avviker från dagens. I så fall skulle den traditionella typen av medlemspartier på sikt kunna ersättas av partier utan lokalorganisationer, fast medlemskap och mötesverksamhet. Då skulle framtiden innebära en demokrati utan medlemspartier, men med nya partier.

Den mest oroande utvecklingen är att dagens partier sakta tynar bort utan att ersättas av nya typer av partier. De politiska partiernas sorti skulle lämna ett maktvakuum som de starkaste aktörerna snabbt fyller ut. Därmed kan experter och resursstarka särintressen öka sitt inflytande.

I en demokrati har folket alltid sista ordet och utan partier skulle andra aktörer konkurrera om att tolka folkets röst. Den vinner som vid en viss tidpunkt kan fånga folkets gunst. Vältalighet och framtoning blir därmed viktiga kvaliteter.

Ett samhälle utan partier skulle därför leda till ökad makt för rika särintressen, teknokrati och karismatiska ledargestalter. Den samhällstyp som tonar fram bygger på en kombination av elitism och populism. Små elitgrupper och auktoritära ledargestalter kan genom moderna medier och effektiva propagandametoder underblåsa fördomar och skapa folkstormar.

Den representativa demokratin bygger på principen att medborgarna som väljare kan ställa makthavarna till ansvar. De allmänna valen skall ge möjlighet att blicka tillbaka och fälla en dom över den sittande regeringen och tillfälle att ge ett mandat för den kommande valperioden. Utan politiska partier försvåras detta ansvarsutkrävande. Därmed minskar väljarnas makt.

Hur som helst behövs det nu en debatt om demokratins nya arbetsformer. Demokratien som styrelseskick står starkare än kanske någonsin. Men de gamla etablerade institutionerna och partierna står inför uppgiften att förnya sig själva, att anpassa sig till nya generationer med andra krav på självbestämmande och samhällsengagemang.

Olof Petersson, professor i statskunskap, forskningsledare vid SNS,
Gudmund Hernes, professor i sociologi, IIEP, Paris, tidigare norsk maktutredare,
Sören Holmberg, professor i statsvetenskap, Göteborgs universitet,
Lise Togeby, professor i statskunskap, Aarhus universitet, danska maktutredare,
Lena Wängnerud, fil dr, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet "

Välfärdsfördelning.

Rio-deklarationen om miljö och utveckling. Agenda 21.

Riodeklarationen innehåller 27 principer som inleds med följande ingress:

”Förenta Nationernas konferens om miljö och utveckling

som möttes i Rio de Janeiro juni 1992

som bekräftar Deklarationen från Förenta Nationernas konferens om den mänskliga miljön antagen i Stockholm den 16 juni 1972 och som eftersträvar att bygga vidare på den.

med målet att etablera en ny och rättvis gemenskap genom att skapa nya samarbetsformer mellan stater, samhällets viktigaste sektorer och mellan folk..

som verkar för internationella överenskommelser som respekterar allas intressen och som skyddar okränkbarheten hos det globala utvecklings- och miljösystemet.

som erkänner jordens, vårt hem, odelbarhet och ömsesidiga beroende.”

Agenda 21 är konferensens handlingsprogram inför nästa århundrade. Agenda 21 innehåller 40 kapitel, som i miljödepartementets svenska översättningen upptar 408 sidor. I kapitel 1 anges:

”1.3 I Agenda 21 (konferensens handlingsprogram inför nästa århundrade) presenteras åtgärder för att lösa dagens allvarliga problem, men dess syfte är också att förbereda världen för det kommande århundradets utmaningar. Agenda 21 ger uttryck för en global enighet om och ett politiskt engagemang på högsta nivå i samarbete i fråga om utveckling och miljö. Ansvar för ett framgångsrikt genomförande av programmet ligger främst hos världens regeringar. Strategier, planer, politik och processer på nationell nivå är avgörande för att detta skall uppnås. Det internationella samarbetet bör understödja och komplettera sådana nationella insatser. I detta sammanhang intar FN-systemet en nyckelroll. Andra internationella, regionala och subregionala organisationer uppmanas också att bidra till dessa ansträngningar. Ett brett deltagande från allmänhetens sida och ett aktivt engagemang från icke-statliga organisationer och andra grupper bör också uppmuntras.”

Innehållsförteckning - Agenda 21

(Miljödepartementet, Stockholm 1993)

Kap. 1 Förord

Avsnitt I: Sociala och ekonomiska dimensioner

Kap. 2 Internationellt samarbete för att påskynda en hållbar utveckling i utvecklingsländer & därmed förknippad nationella politik

Kap. 3 Fattigdomsbekämpning

Kap. 4 Förändring av konsumtionsmönster

Kap. 5 Demografisk dynamik och hållbar utveckling

Kap. 6 Skydda och främja människors hälsa

Kap. 7 Att främja en hållbar utveckling av boende och bebyggelse

Kap. 8 Att integrera miljö och utveckling i beslutsfattandet

Avsnitt II: Att bevara och förvalta resurser för utveckling

Kap. 9 Skydd av atmosfären

Kap. 10 En integrerad syn på planering och hushållning av markresurser

- Kap. 11 Åtgärder mot avskogning
- Kap. 12 Hantering av känsliga ekosystem: Bekämpning av ökenspridning och torka
- Kap. 13 Hantering av känsliga ekosystem: Hållbar utveckling av bergsområden
- Kap. 14 Att främja ett hållbart jordbruk och en hållbar landsbygdsutveckling
- Kap. 15 Bevarande av den biologiska mångfalden
- Kap. 16 Miljöanpassad hantering av bioteknik
- Kap. 17 Skydd av oceaner, alla slags hav, inkl. slutna och halvslutna hav och kustområden, samt skydd, rationell användning och utveckling av deras levande tillgångar
- Kap. 18 Skydd av kvalitet och tillgång på färskvattenresurser: Integrerade strategier för utveckling, styrning och användning av vattenresurserna
- Kap. 19 Miljöanpassad hantering av giftiga kemikalier och åtgärder mot den olagliga internationella handeln med giftiga och farliga produkter
- Kap. 20 Miljöanpassad hantering av miljöfarligt avfall och åtgärder mot den olagliga internationella handeln med miljöfarligt avfall
- Kap. 21 Miljöanpassad hantering av fast avfall och avloppsvatten
- Kap. 22 Säker och miljöanpassad hantering av radioaktivt avfall

Avsnitt III. Att stärka viktiga samhällsgruppers roll

- Kap. 23 Förord till avsnitt III
- Kap. 24 Globala åtgärder för kvinnor med sikte på en hållbar och rättvis utveckling
- Kap. 25 Barn och ungdomars roll för hållbar utveckling
- Kap. 26 Att erkänna och stärka ursprungsbefolkningars och deras samhällens roll
- Kap. 27 Att stärka de icke-statliga organisationernas roll: Samarbetspartners för en hållbar utveckling
- Kap. 28 Lokal myndigheters initiativ till stöd för Agenda 21
- Kap. 29 Att stärka arbetstagarnas och deras fackföreningars roll
- Kap. 30 Att stärka näringslivets roll
- Kap. 31 Teknik- och vetenskapssamhället
- Kap. 32 Att stärka jordbrukarnas roll

Avsnitt IV: Medel för genomförande

- Kap. 33 Finansiella resurser och mekanismer
- Kap. 34 Överföring av miljöanpassad teknologi, samarbete och kapacitetsuppbyggnad
- Kap. 35 Forskning för en hållbar utveckling
- Kap. 36 Att främja utbildning och höja det allmänna medvetandet
- Kap. 37 Nationella mekanismer och internationellt samarbete för kapacitetsutbyggnad
- Kap. 38 En internationell institutionell ordning
- Kap. 39 Internationella rättsliga instrument och mekanismer
- Kap. 40 Information för beslutsfattande

Citat ur Agenda 21.

Citaten är avsedda att belysa några viktiga drag. Den första principen i Riodeklarationen handlar om att människan står i centrum och har rätt till ett hälsosamt och rikt liv i samklang med naturen. Det är viktigt att framhålla, att det primära är människornas rätt till ett hälsosamt och rikt liv. Detta liv ska levas i samklang med naturen.

Den första punkten i första kapitlet i Agenda 21 :

”1.1 Människan står vid ett vägskein i historien. Vi står inför möjligheten av en bestående ojämlikhet mellan och inom nationer, ökad fattigdom, hunger, ohälsa och analfabetism och fortsatt förstöring av de ekosystem som vi är beroende av för vår välfärd. En integrering av miljö- och utvecklingsfrågor

och ett större engagemang i dessa frågor kommer emellertid att leda till att människors basbehov tillgodoses, till en förbättrad levnadsstandard för alla, bättre skydd av och hushållning med ekosystemen och en tryggare, lyckligare framtid. Ingen nation kan uppnå detta på egen hand, men tillsammans kan vi det, i ett globalt samarbete syftande till en hållbar utveckling.”

Kapitel 3 om fattigdomsbekämpning : ”Fattigdom är ett komplext flerdimensionellt problem vars upphov är både nationellt och internationellt....Undanröjande av fattigdom och svält samt större jämlikhet i fråga om inkomstfördelning och mänsklig resursutveckling tillhör fortfarande de största utmaningarna. Ansvar för kampen mot fattigdomen delas av alla länder...En miljöpolitik som huvudsakligen är inriktad på bevarande och skydd av naturresurser måste, samtidigt som den förvaltar dem på ett hållbart sätt, ta vederbörlig hänsyn till dem som är beroende av resurserna i fråga för sitt livsuppehälle. I annat fall kan den få en omvänd effekt såväl på fattigdomen som för möjligheterna att nå framgång på lång sikt vad gäller bevarandet av naturresurser och miljö...En effektiv strategi för att samtidigt hantera problemen med fattigdom, utveckling och miljö bör inledas med fokusering på naturresurserna, produktionen och människorna och bör inbegripa demografiska frågor, förbättrad hälsovård och utbildning, kvinnornas rättigheter, den roll som spelas av ungdomen, ursprungsbefolkningen och lokala samhällen samt en demokratisk medbestämmandeprocess i förening med förbättrad styrelse. ”

Kapitel 4 om förändring av konsumtionsmönster : ”Särskild vikt bör läggas vid av ohållbar konsumtion orsakad efterfrågan på naturresurser och vid en användning av dessa resurser som är effektiv och i överensstämmelse med målsättningen att minimera förbrukning samt minska föroreningar. Trots att konsumtionen i vissa delar av världen är mycket hög, är de grundläggande konsumtionsbehoven hos en stor del av mänskligheten inte tillfredsställda. Detta leder till överdriven efterfrågan och ohållbara livsstilar bland de rikare segmenten, något som innebär oerhörda påfrestningar på miljön. De fattigare segmenten kan å andra sidan inte tillfredsställa sina behov av livsmedel, hälsovård, bostäder och utbildning. En förändring av konsumtionsmönstren kommer att innebära krav på en mångsidig strategi som är inriktad på efterfrågan, tillfredsställande av de fattigas basbehov, och minskning av avfall och av användning av icke förnyelsebara resurser i produktionsprocessen.”

Kapitel 6 om människors hälsa : ”Det råder ett nära samband mellan hälsa och utveckling. Både otillräcklig utveckling som leder till fattigdom och olämplig utveckling som orsakar överkonsumtion kan, samtidigt som världens befolkning ökar, ge upphov till allvarliga miljöorsakade hälsoproblem i utvecklade länder och utvecklingsländer... Det krävs tvärsektoriella åtgärder för att koppla samman en förbättring av hälsa, miljö och samhällsekonomiska förhållanden. Sådana åtgärder, vilka omfattar utbildning, bostadspolitik, anläggningsarbeten och samhällsgrupper, i vilka ingår företag, skolor och universitet och religiösa, medborgerliga och kulturella organisationer, är inriktade på att möjliggöra för människor i lokala samhällen att säkerställa hållbar utveckling. Det är av särskild betydelse att man i stället för att enbart förlita sig på rehabilitering och behandling även inbegriper förebyggande program.”

Kapitel 7 om boende och bebyggelse: ”Det övergripande målet för boende- och bebyggelsesektorn är att förbättra boendets sociala, ekonomiska och miljömässiga kvalitet och alla människors livs- och arbetsmiljö - särskilt de fattiga i städerna och på landsbygden.”

Kapitel 8 om att integrera miljö och utveckling i beslutsfattandet : ”Det övergripande målet är att förbättra eller omstrukturera beslutsprocessen så att beaktandet av socioekonomiska frågor och miljöfrågor helt integreras och en bredare delaktighet från allmänhetens sida garanteras...Det primära behovet är att integrera beslutsprocesserna inom miljö- och

utvecklingsområdena. För detta ändamål bör regeringarna genomföra en nationell översyn och, när så är lämpligt, förbättra beslutsprocesserna så att en integrering av ekonomiska och sociala frågor samt miljöfrågor gradvis uppnås i strävandet efter en utveckling som är ekonomiskt effektiv, socialt rättvis och ansvarsfull och miljömässigt sund. Länderna gör egna prioriteringar, i enlighet med sina nationella planer och program, bland följande åtgärder:

- a) Att säkerställa en integrering av ekonomiska, sociala och miljömässiga överväganden i beslutsfattandet på alla nivåer och i alla departement,
- b) att anta inhemskt utformade programramar som ger uttryck för ett långsiktigt perspektiv och ett sektorövergripande angreppssätt som grund för besluten med beaktande av kopplingarna mellan och inom de olika politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga frågor som sammanhänger med utvecklingsprocessen,
- c) att fastställa nationellt beslutade mål och medel för att säkerställa enhetlighet mellan sektoriella, ekonomiska, sociala och miljömässiga program, planer och instrument för genomförandet av programmen, även skatte- och budgetinstrument - dessa mekanismer skall tillämpas på flera nivåer och sammanföra dem som är engagerade i utvecklingsprocessen,
- d) att systematiskt kontrollera och utvärdera utvecklingsprocessen genom regelbundna översyner av tillståndet inom utvecklingen av mänskliga resurser, ekonomiska och sociala förhållanden och utvecklingslinjer och situationen för miljö- och naturresurserna; detta kan kompletteras med årliga miljö- och utvecklingsöversyner för att de olika departementen skall kunna bedöma om långsiktiga utvecklingsmål har uppnåtts,
- e) att garantera öppenhet om, och ansvar för, de miljömässiga följdverkningarna av ekonomiska och sektoriella program,
- f) att garantera att allmänheten får tillgång till relevant information, vilket gör det lättare att inhämta allmänhetens åsikter och möjliggör en effektiv delaktighet....”

Kapitel 23. Förord till avsnitt III om att stärka viktiga samhällsgruppers roll. ” En av de grundläggande förutsättningarna för att uppnå en hållbar utveckling är ett brett allmänt deltagande i beslutsprocessen. Dessutom har det på miljö- och utvecklingsområdet vuxit fram ett behov av nya former för deltagande. Detta omfattar bl.a. behovet för enskilda individer, grupper och organisationer att delta vid utarbetandet av miljökonsekvensbedömningar och informera sig om och delta i beslut, särskilt sådana som kan påverka de samhällen där de lever och arbetar. Enskilda individer, grupper och organisationer bör få tillgång till information av betydelse för miljö och utveckling som är tillgänglig hos nationella myndigheter, inklusive information om produkter och åtgärder som har eller kan få betydande följder för miljön och information om miljöårdsåtgärder.”

Kapitel 33 Finansiella resurser och mekanismer: ” Ekonomisk tillväxt, social utveckling och utrotande av fattigdom är de viktigaste prioriteringarna för utvecklingsländerna och är i själva verket en förutsättning för att de nationella och globala målen om en hållbar utveckling skall uppnås. Med hänsyn till de fördelar för hela världen som genomförandet av Agenda 21 i sin helhet bör medföra kommer en överföring till utvecklingsländerna av effektiva medel, bl.a. ekonomiska resurser och teknologi utan vilka de får svårt att till alla delar genomföra sina åtaganden, att tjäna såväl de utvecklade ländernas som utvecklingsländernas och hela mänsklighetens, inklusive kommande generationers, gemensamma intressen.”

Kapitel 35 Forskning för en hållbar utveckling : ”Detta kapitel fokuserar på vetenskapens roll och användning för att stödja en klok hantering av miljö- och utvecklingsfrågor med sikte på mänsklighetens överlevnad och framtida utveckling. De programområden som föreslås här skall vara övergripande för att stödja de särskilda krav på vetenskap som har nämnts i andra kapitel i Agenda 21. En uppgift för vetenskapen bör vara att tillhandahålla information som ett underlag för en bättre utformning av miljö- och utvecklingspolitik. För att uppfylla detta krav blir det nödvändigt att öka den vetenskapliga insikten, förbättra långsiktiga vetenskapliga bedömningar, stärka den vetenskapliga kapaciteten i alla länder och säkerställa att vetenskapen svarar mot de framväxande behoven.”

Kapitel 36 Att främja utbildning och höja det allmänna medvetandet : ”Utbildning, höjande av det allmänna vetandet och yrkesutbildning har beröringspunkter med så gott som alla områden som nämns i Agenda 21 och har särskilt nära samband med tillgodoseendet av grundläggande behov, kapacitetsutbyggnad, information, vetenskap och vissa stora samhällsgruppers roll....

Utbildning, inbegripet formell utbildning, det allmänna medvetandet och yrkesutbildning, bör anses vara en process genom vilken människor och samhällen kan uppnå den högsta graden av självförverkligande. Utbildning är avgörande för att främja en hållbar utveckling och förbättra människors förmåga att lösa miljö- och utvecklingsproblem. Medan den grundläggande utbildningen utgör grundvalen för utbildning om miljö och utveckling, måste det senare medvetandegörandet utgöra en väsentlig del i inlärningsprocessen. Både formell och icke-formell utbildning är nödvändig för att ändra människors attityder så att de kan bedöma och lösa de problem som hör samman med hållbar utveckling. Den är också av avgörande betydelse för att uppnå medvetande om betydelsen av miljö och etik, värderingar, attityder, färdigheter och beteenden som är förenliga med hållbar utveckling och för att allmänheten effektivt skall kunna delta i beslutsprocessen. För att vara effektiv bör utbildning om miljö och utveckling omfatta dynamiken i såväl den fysiska/biologiska, sociala och ekonomiska miljön som människans utveckling (vilken kan inkludera andlig utveckling), och ingå i samtliga ämnen och vetenskapsgrenar. Såväl formella som icke-formella metoder och effektiva kommunikationsmedel bör utnyttjas i denna undervisning...

Länder och läroanstalter bör införliva miljö- och utvecklingsfrågorna med befintliga läroplaner och främja utbyte av metoder och utvärderingar....”

Kapitel 38 En internationell institutionell ordning : ”Alla fackorgan i FN-systemet har en nyckelroll vid genomförandet av Agenda 21 inom sina respektive kompetensområden. För att säkerställa en effektiv samordning och undvika dubbelarbete vid genomförandet av Agenda 21 bör det finnas en effektiv arbetsfördelning mellan olika delar av FN-systemet utifrån dessas mandat och komparativa fördelar. Medlemsstaterna har möjlighet att genom vederbörande styrande organ se till att dessa uppgifter utförs effektivt. För att underlätta en utvärdering av fackorganens prestation och sprida kunskap om deras verksamhet bör alla FN-organ åläggas att regelbundet utarbeta och offentliggöra rapporter om sin verksamhet vad gäller genomförandet av Agenda 21. Det krävs även att deras politik, program, budget och verksamhet blir föremål för grundlig och kontinuerlig översyn.”

Kapitel 40 Information för beslutsfattande : ”Enligt principen om en hållbar utveckling är alla människor användare och producenter av information i vid mening. Med information förstås såväl sakuppgifter som lämpligt strukturerade erfarenheter och kunskaper. Behov av information uppstår på alla nivåer från överordnade beslutsfattare på nationell och internationell nivå till gräsrotsnivå och individens nivå. Följande två programområden måste genomföras för att säkerställa att beslut i högre grad baseras på tillförlitliga underlag:

- A. Att överbrygga informationsklyftan,
- B. Att förbättra tillgången på information....

De vanligaste indikatorerna såsom bruttonationalprodukt (BNP) och mätningar av individuella resurs- eller föroreningsflöden ger inte en tillräckligt bra bild av utvecklingens hållbara karaktär. Metoderna för att bedöma samverkan mellan miljömässiga, demografiska, sociala och utvecklingsmässiga parametrar inom olika sektorer är inte tillräckligt väl utvecklade eller utnyttjade. Det är nödvändigt att utveckla indikatorer för hållbar utveckling som kan ge tillförlitliga beslutsunderlag på alla nivåer och bidra till att integrerade miljö- och utvecklingssystem reglerar sig själva och fungerar på ett hållbart sätt....

Regeringar bör överväga att genomföra de nödvändiga institutionella förändringarna på nationell nivå för att åstadkomma en integrering av miljö- och utvecklingsinformation. På internationell nivå behöver verksamhet för miljöutvärdering stärkas och samordnas med insatser för att utvärdera utvecklingstendenser....

Länder, internationella organisationer, inklusive FN-systemets organ och icke-statliga organisationer, bör utnyttja olika initiativ till elektronisk överföring som ett medel för att stödja informationsutbyte, ge tillgång till databaser och andra informationskällor, underlätta kommunikation i samband med mera övergripande projekt, t.ex. genomförandet av Agenda 21, underlätta mellanstatliga förhandlingar, övervaka konventioner om och insatser för hållbar utveckling, meddela miljövarningar och överföra teknisk information. Dessa organisationer bör också underlätta sammanlänkning av olika elektroniska nät och användning av lämpliga standard- och kommunikationsprotokoll för ett transparent utbyte av elektroniska meddelanden. Vid behov bör ny teknik utvecklas och dess utnyttjande uppmuntras för att de som inte har tillgång till den nödvändiga infrastrukturen också skall kunna delta. Mekanismer bör också upprättas för att genomföra den nödvändiga överföringen av information till och från icke-elektroniska system för att säkerställa att de som inte har möjlighet till elektronisk kommunikation kan delta...

Länder och internationella organisationer bör överväga att genomföra utredningar om den information om hållbar utveckling som finns tillgänglig inom den privata sektorn och om nuvarande arrangemang för informationsspridning för att konstatera förekomsten av luckor och hur dessa luckor skulle kunna fyllas genom kommersiell eller halvkommersiell verksamhet, särskilt verksamhet i och/eller med deltagande av utvecklingsländer, där detta är praktiskt genomförbart. Om det föreligger ekonomiska eller andra hinder för att tillhandahålla och få tillgång till information, särskilt i utvecklingsländerna, bör innovativa åtgärder övervägas för subventionering av tillgång till information eller för att undanröja hinder som inte är av ekonomisk art. ”

Nya strategier i kampen mot fattigdomen

2001-02-14

“ I januari talade årets nobelpristagare i ekonomi Joseph Stiglitz på ett seminarium ordnat av Palmecentret och ABF Stockholm. Kritiken var svidande när Världsbankens f.d. vice ordförande Joseph Stiglitz talade om Internationella valutafondens, IMF, ekonomiska politik som präglas av arrogans och bristande kunskaper, och har stjälp snarare än hjälpt många fattiga länder.

Joseph Stiglitz, som är professor vid Columbiauniversitetet i New York, har nu tilldelats Nobelpriset i ekonomi för att ha utvecklat analysen av marknader med assymetrisk information. Han delar priset med George Akerlof och Michael Spence.

Nya strategier i kampen mot fattigdomen

Internationella valutafondens, IMF, ekonomiska politik präglas av arrogans och bristande kunskaper, och har stjälp snarare än hjälpt många fattiga länder. Kritiken var svidande när Världsbankens f.d. vice ordförande Joseph Stiglitz den 31 januari gästade Palmecentrets seminarieserie om den oreglerade kapitalismen.

Närmare 300 förväntansfull personer hade samlats i ABF-huset för att lyssna på den amerikanske ekonomiprofessorn från Stanford University, som förutom att han varit vice ordförande och chefsekonom på Världsbanken också arbetat som ekonomisk rådgivare åt Bill Clinton i Vita huset. I dag är Joseph Stiglitz en skarp kritiker av den politik som bedrivits av Världsbanken och IMF. "Ett systematiskt misslyckande", menade Stiglitz och gav under anförandet sin analys av varför länder som gått sin egen väg, t.ex. flera av länderna i Sydostasien, ofta klarat sig bättre än de som underordnat sig IMF:s krav. Dessa krav gör ofta större skada än nytta, menade Stiglitz, eftersom de ignorerar de olika ländernas specifika sociala och ekonomiska behov. IMF och Världsbanken borde lära av Sydostasien, men ideologiskt tänkande och egenintressen gör att man hellre blundar för verkligheten, ansåg Stiglitz.

Med på seminariet var också Dr Heikki Patomäki vid Nottingham Trent University, som bl.a. är expert på den internationella finansmarknaden och en av grundarna av The Network Institute for Global Democratisation. Patomäki ifrågasatte bl.a. om de nya strategier som förespråkades av Stiglitz verkligen är nya, eller om de bara är varianter av traditionella ekonomiska doktriner. En annan av Patomäkis frågor rörde i vilken grad länderna i Sydostasien kan betraktas som förebilder, med tanke på de ofta auktoritära regimerna och den bristande demokratin.

Nedan följer en utförligare version av den diskussion om globalisering, fattigdomsbekämpning och ekonomiska strategier som fördes under seminariet. En diskussion som involverade såväl panelen som publiken. Diskussionen leddes av Carin Norberg.

Joseph Stiglitz:

Därför har IMF och Världsbanken misslyckats

"Nya strategier för fattigdomsbekämpning" var titeln på Joseph Stiglitz anförande, som dock mest kom att handla om de gamla strategiernas brutala misslyckande. Ett misslyckande som bl.a. illustrerades med en rad exempel från Sydostasien och Afrika, som visar att de länder som lyckats bäst med sin ekonomi är de som inte följt IMF:s föreskrifter. Dessa länder har på många sätt tagit till

sig globaliseringen, men gjort det på sina egna villkor.

Ett exempel på ett land som nått stor ekonomisk framgång är Kina. Här finns mycket att lära för den som vill förstå vad som skapar ekonomisk utveckling, menade Stiglitz. IMF och Världsbanken har visat en markant ovilja att närmare studera de östasiatiska ekonomiernas framgångar, eftersom de inte gillar vad de ser. När Världsbanken efter påtryckningar från bl.a. Japan till sist sammanställde en rapport om utvecklingen i Sydostasien visade det sig att en positiv faktor var att staten haft en aktiv roll. Detta, menade Stiglitz, gillades inte av Världsbanken, som därför lät revidera rapporten.

Botswana var ett annat av Stiglitz exempel på länder som klarat sig bättre utan IMF:s strukturanpassningsprogram. När Botswana hamnade i ekonomisk kris förespråkade IMF en åtdragen svångrem och kraftigt minskade utgifter. Men IMF avvisades, eftersom man från Botswanas sida insåg att en alltför stor åtstramning av ekonomin skulle leda till ökad arbetslöshet, vilket i sin tur skulle äventyra landets sköra demokrati. En bedömning som bidragit till att Botswana haft en stabilare social situation och bättre ekonomisk tillväxt än andra afrikanska länder, menade Stiglitz. IMF har gång på gång drivit igenom dåliga ekonomiska strategier, eftersom man underlåtit att ta hänsyn till de demokratiska processerna.

Kärnan i kritiken

Varför har då "the Washington Consensus", som man ofta kallar den ekonomiska politik som IMF och Världsbanken driver, misslyckats? Denna politik har sitt maktcentrum i Washington, där Världsbanken och IMF har sitt säte, och bygger på en rad doktriner som påtvingats utvecklingsländerna genom olika strukturanpassningsprogram.

Fokus har framförallt legat på

- avregleringar
- privatiseringar
- makroekonomisk stabilitet.

De makroekonomiska strategierna har varit inriktade på att så mycket som möjligt minska statens utgifter. Detta har enligt Stiglitz analys hämmat utvecklingen och motverkat det som är mest centralt för att motverka fattigdom - nämligen att skapa fler jobb. Stiglitz var inte bara kritisk till vad strukturanpassningsprogrammen innehållit, utan i lika hög grad till vad de inte innehållit. Samtidigt som makroekonomisk stabilitet stått i centrum har man t.ex. ignorerat andra källor till instabilitet, såsom sociala faktorer. Programmen har därför ökat snarare än minskat instabiliteten i många fattiga länder.

Avregleringar och privatiseringar

Avregleringar har varit en av IMF:s stående ordinationer, och det kan fungera positivt, menade Stiglitz. På handelsområdet kan t.ex. en öppnare marknad leda till fler arbetstillfällen och mer investeringar - och därmed ökad tillväxt. Denna utveckling har dock uteblivit i flera länder där IMF drivit igenom sina strukturanpassningsprogram. Orsaken, menade Stiglitz, är att de hårda åtstramningar som IMF förespråkade lett till en minskad snarare än ökad produktivitet. Den ökade konkurrens som en öppnare marknad medför har därmed varit negativ för landets utveckling. Dessutom har avregleringarna på finans- och kapitalmarknaden lett till en ökad risk för ekonomiska kriser.

Privatiseringar, menade Stiglitz vidare, är också en strategi som ibland har fungerat bra men lika ofta dåligt, eftersom IMF aldrig lärt sig skilja det ena fallet från det andra. En misslyckad privatisering är t.ex. när ett statligt monopol, såsom ett telemonopol, övergår till ett privat monopol. Det nya monopolet har ofta visat sig exploatera konsumenterna hårdare än det gamla, samtidigt som inkomsterna från försäljningen inte sällan hamnar i korrupta politikernas fickor eller försvinner ut ur landet. En dubbel förlust för befolkningen. Naivt, ansåg Stiglitz, att som IMF tro att privatiseringar skulle vara ett botemedel mot korruption. I Ryssland försvann t.ex. hundratals miljarder dollar ut ur

landet till mer lukrativa marknader i väst till följd av privatiseringar.

Något som däremot inte funnits med på dagordningen är demokrati och social stabilitet, menade Stiglitz och påminde om exemplet Botswana. I en nyligen utkommen rapport om utvecklingen i världen, den senaste upplagan av The World Development Report, har fattigdomsbegreppet breddats till att omfatta inte bara inkomstnivåer, utan även social trygghet och demokrati. En kontroversiell skrivning, som fick bland andra USA:s finansminister att protestera. Men, betonade Stiglitz, att inte ta hänsyn till dessa faktorer leder till en undermålig och omänsklig ekonomisk politik, som i förlängningen skapar social oro och ekonomisk depression.

Förutom själva politikens innehåll kritiserade Stiglitz också det sätt på vilket IMF bedriver sin verksamhet. IMF:s arrogans och brist på vidsynhet har bidragit till institutionens misslyckande, menade Stiglitz, och nämnde som exempel att IMF anser sig förstå ett lands ekonomi bättre än landets egna ekonomer. Detta trots att den ekonomiska kompetensen i utvecklingsländerna ökat dramatiskt. En ekonom som besöker ett utvecklingsland under några få veckor når aldrig samma kunskapsnivå som en ekonom bofast i landet, men detta förhållande har inte de finansiella institutionerna i väst insett fullt ut. Det borde uppmärksammas mycket mer och leda till en förändring i dialogen mellan i- och u-världen.

I-länderna gynnas

Ideologi och egenintressen framhölls också som viktiga faktorer i utformningen av IMF:s strategier. Det finns en oerhört stark tro på en oreglerad kapitalism, trots att detta i själva verket är en ganska underlig idé, menade Stiglitz. IMF kräver att de fattiga länderna avreglerar sina kapitalmarknader och det är därför märkligt att man inte försäkrat sig om att denna strategi faktiskt får positiva följder. I själva verket visar flera studier att det inte finns något samband mellan avregleringar och ekonomisk tillväxt. Men detta ignoreras av IMF, som fortsätter att predika den fria kapitalismens frälsande effekter - bland annat därför att det är en fördel för de rika länderna att de fattiga länderna avreglerar sina marknader.

Hur kommer det sig då att dessa ideologier dominerat i så hög grad? Svaret på den frågan är ganska uppenbart, om man tittar på vilka som har beslutanderätt i IMF. Efter andra världskriget, då IMF grundades, beslöt man att länderna skulle representeras i förhållande till sin ekonomiska status. Vissa justeringar har gjorts sedan dess, men i stort råder samma fördelning nu som då - trots att länder som t.ex. Kina har ett mycket större välstånd i dag. Efter kriget var en stor del av IMF:s arbete inriktat på att bygga upp ett sargat Europa, medan verksamheten i dag i stort sett uteslutande riktar sig mot Tredje världen. Därför är det anmärkningsvärt, ansåg Stiglitz, att IMF:s ekonomer har så lite egna erfarenheter och kunskaper om utvecklingsländerna. Vilken annan styrelse skulle acceptera sådana styrelsemedlemmar?

Läget är dock värre än så, fortsatte Stiglitz, eftersom representationen utgörs av chefsekonomerna från respektive lands riksbank. Därmed utestängs många viktiga åsikter som en bredare representation skulle föra i dagen. IMF:s politik har långtgående konsekvenser för många människor i utvecklingsländerna, och har i vissa fall lett till bl.a. massarbetslöshet och omfattande konkurser. Ändå är de grupper som berörs mest av IMF:s politik inte representerade när besluten fattas!

Nya strategier

Det som av Stiglitz betonades som allra viktigast för att minska fattigdomen är att skapa fler arbetstillfällen och öka produktiviteten. För att detta ska lyckas, menade Stiglitz, behövs ekonomiska resurser, bland annat i form av lån - och där fyller de finansiella institutionerna en viktig roll. Det är också viktigt med makroekonomiska strategier som håller nere räntorna. IMF:s strategi att ensidigt fokusera på ekonomisk stabilitet är därför fel, eftersom följden ofta blir att räntorna drivs upp.

Avslutningsvis summerade Stiglitz sin syn på vad som kännetecknar en bra och fungerande ekonomisk politik. Dit hör att staten har en funktion att fylla, att privatiseringar och avregleringar inte är mål utan medel, att en bra ekonomisk policy måste ta sin utgångspunkt i den sociala och politiska

situationen, samt att det är viktigt att beakta faktorer som jämlikhet, ny teknologi och utbildning.

Dr Heikki Patomäki: "Det behövs fler ekonomiska alternativ"

Heikki Patomäki hade ett antal kommentarer till Stiglitz anförande och formulerade en rad frågor. Den första rörde framställningen av den ekonomiska tillväxten i Sydostasien. Hur fruktbart är det, undrade Patomäki, att betrakta de asiatiska länderna som ekonomiska förebilder? Framgången i Sydostasien berodde mycket på omständigheterna. De nåddes under ett mycket speciellt skede i den globala utvecklingen, då man å ena sidan hade en massproduktion av relativt homogena industriella varor och å andra sidan fortfarande hade fasta växelkurser och en delvis reglerad marknad. De speciella villkor som gällde när tillväxten i Sydostasien var som störst innebär att det kanske inte är möjligt att upprepa framgången, menade Patomäki. Han ifrågasatte också om det är önskvärt att upphöja de asiatiska ekonomierna till ideal, mot bakgrund av den bristande demokratin och det auktoritära statsskicket i flera av dessa länder. Kanske finns det alternativa ideal, som är mer passande för 2000-talet?

Här menade Stiglitz att även om det inte är möjligt att upprepa den snabba tillväxttakt som under en tid rådde i Sydostasien, så är ingredienserna ändå de rätta för att nå ekonomisk framgång. Det är t.ex. helt rätt att koncentrera sig på ny teknologi, på fler arbetstillfällen och på finansieringen av dessa. Det går inte att föreställa sig ekonomisk framgång utan dessa faktorer, ansåg Stiglitz.

Patomäkis nästa kommentar rörde globaliseringen. Även i Sydostasien tenderar man att betrakta IMF:s och Världsbankens ekonomiska strategier som oundvikliga. Varför är det så? Det verkar som om de maktstrukturer som styr den avreglerade globala kapital- och finansmarknaden underminerar möjligheten att genomföra strategier som inte bygger på "the Washington Consensus", menade Patomäki. I dag är många regeringar styrda av de villkor som sätts av kapitalmarknaden när de utformar sin ekonomiska politik. Det kan vara ett skäl, menade Patomäki, till att utvecklingen tenderar att gå nyliberalismen i händerna. Ytterligare en mekanism som spelar in är media, eftersom dagens kommersiella globala media i stor utsträckning legitimerar den ekonomiska politik som bedrivs - vilket i sin tur förklarar varför nyliberala intressen driver på privatiseringen av mediasektorn.

Stiglitz instämde i att det är intressant att fråga sig om ett land som deltar i den globala ekonomiska marknaden helt enkelt tvingas ta till sig de rådande nyliberala doktrinerna. Svaret, menade Stiglitz, får man delvis om man tittar på Kina. Kina har konsekvent avvisat en mängd av de doktriner som härrör från "the Washington Consensus". Man har t.ex. inte avreglerat kapitalmarknaden, vilket gjorde att man till stor del undkom den ekonomiska krisen i Sydostasien. Även Malaysia har delvis gått sin egen väg, vilket också visar att det är möjligt att sätta sina egna villkor. Det går med andra ord, att dra nytta av globaliseringens goda sidor, utan att få det som är negativt på köpet.

En annan av Patomäkis frågor rörde alternativen till dagens ekonomiska politik. Patomäki ansåg i likhet med Stiglitz att åtskillnaden mellan ekonomi och social verklighet är ett av den ekonomiska politikens stora problem, men undrade samtidigt hur Stiglitz såg på alternativen. Är alternativet att ersätta dagens ortodoxa ekonomiska strategier med andra lika ortodoxa system? Eller borde vi försöka utveckla mer omvälvande alternativ till det tänkande som för närvarande dominerar den globala ekonomin? Det vill säga - hur nya är de "nya strategierna"? I vilken grad erbjuder detta "nya" ekonomiska tänkande reella alternativ, och i vilken grad bygger det på gamla ekonomiska doktriner?

"Det vore traumatiskt för mig om jag inte trodde att det fanns en vetenskaplig grund för det jag håller på med, om allting bara handlade om ideologi", menade Stiglitz, som uttryckte sin tillit till att den akademiska processen i slutändan förmår skilja ut de bra idéerna från de dåliga. I dag skulle t.ex. ingen ekonom värd respekt förneka att det finns begränsningar i teorin om en oreglerad kapitalism. I dag tror man inte längre att "den perfekta marknaden" existerar i verkligheten.

Patomäki påpekade vidare att Stiglitz i sitt anförande framhöll flera traditionella ekonomiska

begrepp, såsom tillväxt, inkomstökningar och materiell produktion. Hur, undrade Patomäki, förhåller sig detta tänkande till den traditionella ekonomiska modellen? Och vilken roll spelar faktorer som mänskliga rättigheter, demokrati, rättvisa och frihet? Det är nödvändigt, menade Patomäki, att tackla t.ex. de nyliberala tendenserna. Det räcker inte att förändra strategierna hos redan existerande ekonomiska institutioner om vi vill kunna påverka finansmarknaden och kapitalflödena. Vi måste skapa nya strategier, som utgår från värden som demokrati, frihet och rättvisa.

Även Stiglitz betonade vikten av ta hänsyn till sociala faktorer och demokratiska processer, och tog som illustration upp frågan om hur självständiga riksbankerna bör vara. I många länder har riksbanken en hög grad av självständighet, och de monetära strategier som banken beslutar över bestäms i huvudsak av finansiella intressen. Detta är oroande. Demokrati är viktigt, säger vi till länderna i Tredje världen - men när det kommer till något så betydelsefullt som ett lands ekonomiska politik ska besluten plötsligt fattas av finansiella experter, vars intressen kanske inte alls överensstämmer med folkets. Detta är svårt att acceptera ur demokratisk synvinkel, ansåg Stiglitz, och framhöll att det inte finns några bevis för att länder med en självständig riksbank har högre tillväxt än andra länder.

Frågor från publiken

Fråga: Om man läser t.ex. The Financial Times eller tittar i läroböcker i ekonomi, så hittar man egentligen inga ekonomiska teorier som på allvar utmanar den rådande hegemonin. Det verkar som om endast nyklassicistiska teorier får komma till tals, medan alternativa tankegångar ignoreras.

Stiglitz: Det ekonomiska tankegångarna har förändrats en hel del de senaste 25 åren, och att det finns problem med dagens kapitalmarknad är numera vida accepterat. Men trots en hel del förändringar finns det många illa belagda teorier av ideologisk natur som har stort inflytande, inte minst i USA. När det gäller möjligheten att uttrycka alternativa idéer, så består problemet snarast i hur akademiker meriteras i det amerikanska systemet. För att bli meriterad krävs att man blir publicerad i de "fina" ekonomiska tidskrifterna, vilket medför att endast en viss kategori av idéer leder till akademisk framgång.

Patomäki: Ett stort problem med den traditionella ekonomin är att den är skild från verkligheten. Man tar inte hänsyn till de sociala strukturerna, och det finns inte heller någonting om makt i teorierna. Så har det varit i 300 år - så länge kapitalismen har funnits. Problemet har inte uppstått i USA efter andra världskriget, utan är mer djupgående än så.

Fråga: Vilka fem personer i världen är det viktigast att övertyga om att vi behöver en ny ekonomisk politik?

Vilken av de finansiella institutionerna är i störst behov av att förändras? Vilken av alla nyliberala doktriner är det viktigast att bekämpa? Vilken region i världen är i allra störst behov av utveckling?

Stiglitz: En person som vore bra att övertyga är USA:s finansminister...

Men viktigare än att övertyga enskilda personer är att etablera folkrörelser med tillräckligt stor kraft för att påverka politiken. Jubel2000-kampanjen har t.ex. varit mycket framgångsrik. Tack vare denna rörelse tvingades IMF genomföra skuldlättnader för de fattigaste länderna. IMF är den institution som är viktigast att förändra, och den doktrin som har haft mest negativa konsekvenser är avregleringen av finansmarknaden. När det gäller vilken region som är i störst behov av utveckling, så finns i dag de största problemen i Afrika.

Fråga: Har dagens finansiella institutioner, såsom Världsbanken och IMF, den kapacitet som behövs för att klara att möta de behov som finns på olika håll i världen? Ett av dagens problem är att det i dag inte finns några alternativa långgivare.

Patomäki: Det är inte omöjligt att reformera IMF och Världsbanken, men det är svårt - bl.a. därför att USA och Storbritannien innehar vetorätt. En alternativ metod är därför att strunta i dessa institutioner. En grupp länder kan t.ex. gå samman och införa en Tobin-skatt. Det är inte omöjligt att

ta egna initiativ.

Fråga: Vilka är implikationerna av att det har skett ett skifte i den intellektuella balansen vad gäller synen på betydelsen av de lokala förhållandena och de demokratiska processerna? Vad innebär dessa insikter för utformningen av biståndet?

Stiglitz: Det finns en mängd implikationer. Bistånd kan ges i form av pengar och i form av rådgivning. En ekonomisk rådgivares roll är att presentera en bedömning av vad olika alternativ får för följd, vilka riskerna är, etc. Rådgivarens roll är däremot inte att tala om för ett land hur det ska handla. De besluten hör hemma i den politiska processen. Dessa insikter kommer att få stora följdverkningar. Världsbanken har nu börjat tala om att de enskilda länderna ska sitta vid kontrollspakarna. Så ser det ännu inte ut i verkligheten, men det är åtminstone rätt tänkt. Det är landet själv som ska bestämma, vilket innebär att IMF och Världsbanken ska sluta att formulera krav. De olika länderna kommer att begå misstag - och de kommer att lära från dessa misstag. Det är en del av den demokratiska processen.

Fråga: Vad krävs för att möjliggöra en större mångfald av ekonomiska strategier, så att olika länder kan ha olika ekonomisk politik? Tobin-skatten är en variant. Finns det fler?

Patomäki: Tobinskatten är inte det enda alternativet, men för att åstadkomma förändringar krävs två saker. För det första måste vi tackla de maktstrukturer som upprätthåller den nyliberal hegemonin. För det andra behövs det nya multilaterala arrangemang, som är godtagbara ur t.ex. demokrati- och frihetssynpunkt. Det som är positivt med Tobin-skatten är att det redan finns en global rörelse för att genomföra denna reform. Flera stater, däribland Kanada och Finland, stöder införandet av en Tobin-skatt. Om Tobin-skatten genomförs skulle det kunna bana väg även för andra reformer.

Fråga: Vilka globala reformer är vi i störst behov av, och vilka är möjligheterna att genomföra dessa reformer?

Stiglitz: Till att börja med är det ett framsteg att de finansiella institutionerna nu fokuserar på fattigdomsfrågan. Det vore bra om IMF vid förberedelserna av ett strukturanpassningsprogram kunde tala om hur många arbetslösa och hur stor fattigdomsökning programmet väntas få till följd. Den sortens information skulle påverka utformningen av strategierna. Det skulle också innebära att man i slutändan kan ställa IMF till ansvar, om det visar sig att de har tänkt fel. Detta vore en viktig reform.

En av de allra första åtgärderna borde vara att utfärda en ny handelspolicy. Pressen har varit stor på utvecklingsländerna att de ska öppna sina marknader, samtidigt som i-länderna har stängt sina marknader. Detta är totalt ojämnt och dessutom värsta sortens hyckleri! I-länderna måste öppna sina marknader, även när det gäller jordbruksprodukter. En annan viktig reform handlar om insyn. En positiv aspekt av globaliseringen är att det nu finns ett globalt civilt samhälle. Om människor har insyn i IMF:s verksamhet, så har de också möjlighet att protestera.

Till sist - vad som är allra viktigast är att vi fortsätter att diskutera globaliseringens effekter, för ju mer medvetna vi bli, desto bättre kan vi bedöma olika ekonomiska strategier. Om vi lyckas kombinera en sådan medvetenhet med större insyn samt reformer på en mer detaljerad nivå, så har vi möjlighet att skapa ett system som ger utvecklingsländerna betydligt större möjligheter än i dag.

ANNA BORGSTRÖM"

Ett öppet brev till regeringen från Svenska kyrkans centralstyrelse om utvecklingssamarbetet och den sociala och ekonomiska utvecklingen

“ 1. Inledning

Svenska kyrkans centralstyrelse vill med detta dokument klargöra sin syn på det statliga biståndet och dess socialpolitiska sammanhang.

Vi är bekymrade över att ytterligare nedskärningar i biståndet aviseras i kompletteringspropositionen. En ytterligare neddragning leder inte bara till att jordens fattigaste får bidra till att sanera välfärdslandet Sveriges aktuella finansiella kris, utan sänder också den mycket tydliga signalen att inte ens föregångslandet Sverige längre vill utgöra ett gott exempel och driva kravet att ytterligare resurser måste föras över från Nord till Syd.

Vi vädjar därför till regeringen att ompröva beslutet att skära ned på utvecklingsbiståndet.

Samtidigt som vi hävdar nödvändigheten av att hålla fast vid målet att 1% av BNI skall avsättas till utvecklingsbistånd, vill vi också framhålla betydelsen av biståndets inriktning.

Vi lever i en värld där de geografiska gränserna har en allt mindre betydelse för ekonomins sätt att fungera - ekonomiska beslut får ju konsekvenser långt utanför det egna landets gränser. I en sådan "globaliserad" värld kan biståndet inte förstås isolerat, det måste för att få sin rätta proportion och funktion sättas in inte bara i de utrikes- och handelspolitiska sammanhangen utan också i de inrikespolitiska. Fattigdom och ökande klyftor mellan rika och fattiga måste ses som en freds- och säkerhetsfråga, som därigenom berör oss alla. Det internationella samarbetet handlar både om att ta ett humanitärt ansvar och att skapa en bättre och tryggare värld för alla. Detta är också ett sätt att förebygga den typ av komplexa katastrofer som tar stora resurser i anspråk på bekostnad av det långsiktig utvecklingssamarbete som är nödvändigt för att undanröja fattigdomen.

I och med inträdet i EU 1995, bedrivs den svenska biståndspolitikerna också i Bryssel. Enligt vår uppfattning bör Sverige på ett mer kraftfullt sätt delta i den europeiska biståndsdebatten. Vi själva och våra partners; kyrkor och organisationer i såväl Europa som i andra delar av världen, har en förväntan om att vårt land mot bakgrund av våra traditioner i fråga om solidaritetstänkande och fördelningspolitik skall spela en tydligare och mer ledande roll i denna debatt.

Det måste finnas en sammanhållen strategi mellan den nationella politiken och den man driver i EU. Vi menar att Sverige måste arbeta hårt och målmedvetet för att de biståndsmål vi satt upp för vår egen del måste uppnås i såväl i vårt eget land som i EU. I avvaktan på att det resultatet kan uppnås i EU bör vi i vart fall verka för att

det enprocentsmål vi satt upp också blir mål för EUs bistånd.

Svenska kyrkan har genomett mångårigt missions- och biståndssamarbete med kyrkor och organisationer i Syd fått erfarenheter som präglar den kyrkliga opinionens syn på också statens biståndspolitik och utvecklingssamarbete. Vår grundläggande syn på internationell rättvisa har vi också försökt förmedla till enskilda och organisationer utanför Svenska kyrkan.

Den internationella ekumeniska rörelsen, av vilken Svenska kyrkan är en del, har under de senaste knappt trettio åren diskuterat frågor om miljö och rättvisa, utveckling och bistånd och förhållandet mellan rika och fattiga. Redan i början av 70-talet talade man om "ett rättvist och bärkraftigt samhälle präglat av delaktighet" - ett engagemang för en människovärdig värld och för jordens överlevnad som kristna jorden över sett som djupt förankrat i den kristna tron och traditionen. Genom den ekumeniska u-veckan, numera Kyrkornas världsforum, har vi tillsammans med andra kyrkor försökt att påverka den svenska opinionens syn på bistånd och utvecklingssamarbete. Genom ett samarbete mellan i första hand staten och Svenska kyrkan har Liv & Fred-institutet i Uppsala kunnat bedriva sin verksamhet.

Vi vill gärna fortsätta att försöka spela en aktiv roll i de internationella freds- och rättvisefrågorna, både genom egna biståndsinsatser och genom opinionsbildning.

I början av 1996 genomförde Svenska kyrkan i samarbete med Evangelisk-lutherska kyrkan i Tanzania en konsultation med delar av Världsbankens ledning, om utvecklingen i Tanzania. Denna var ett led i det arbete som Svenska kyrkan tillsammans med andra svenska kyrkor bedrivit kring globala strukturella frågor i relation till Tredje världen.

Just nu pågår, med ett aktivt kyrkligt deltagande men med ett avsevärt bredare deltagande, uppbyggnaden av en organisation för Rättvisemärkning i Sverige. Vi räknar med att lanseringen av rättvisemärkta varor skall kunna inledas under hösten 1996. Också detta är ett projekt som visar på möjligheterna till en samverkan mellan staten och frivilligrörelserna. Staten och Svenska kyrkan är liksom i fråga om Liv & Fred-institutet de största anslagsgivarna.

Vi kan emellertid inte skilja den diskussionen om global rättvisa från den diskussion som handlar om den sociala och ekonomiska situationen i vårt eget land. Det blir alltmer uppenbart att de krafter som påverkar människors vardag i de länder där Sverige bedriver utvecklingssamarbete är desamma som de som verkar i Sverige.

Under det sociala toppmötet i Köpenhamn i mars 1995 samlades ledarna för de flesta av världens länder. Den deklaration som blev resultatet av detta möte innehåller ett antal åtaganden vad gäller social utveckling. Den svenska regeringen ställde sig bakom deklarationen och det är nu viktigt att denna deklaration får utgöra utgångspunkt för en diskussion mellan regeringen och de övriga parter som deltar i utformningen av det svenska samhället. Tilltron och viljan till ett aktivt arbete för internationell rättvisa kan växa sig stark bara om solidariteten med de mest utsatta och sämst ställda grupperna präglar också fördelningspolitiken i vårt land.

Med denna skrivelse vill vi delge regeringen våra synpunkter utifrån vår kyrkas erfarenheter och tro. Vi förväntar oss att samtalet om utvecklingsbiståndet och den sociala och ekonomiska utvecklingen såväl här hemma som i vår omvärld kan fortsätta och fördjupas och att varje människas skapelsegrundade värde sätts i centrum för detta samtal.

2. En utjämning måste ske

Det svenska utvecklingsbiståndet och den nationella fördelningspolitiken motiveras ytterst av en respekt för alla människors lika värde. Gemensamt för kristen och humanistisk tradition är övertygelsen att människan har ett unikt värde i sig och att denna värdighet tillkommer alla i lika hög grad, oberoende av ras, kön, ålder, samhällsställning eller nationalitet. Enligt kristen tro hör denna värdighet samman med att människan är skapad till Guds avbild.

Att respektera alla människors lika värde innebär att eftersträva en rättvis fördelning av makt och välfärd. Politiskt förtryck, social misär och fattigdom utgör en allvarlig kränkning av människans värdighet. Om människans värde skall kunna återupprättas är det nödvändigt att utjämna de ekonomiska klyftorna mellan världens rika och fattiga, men också att medvetet granska välfärds klyftor i Sverige.

Det förs idag en livlig diskussion om vad social rättvisa innebär. Övertygelsen att varje människa har ett lika högt egenvärde utgör ett starkt skäl att, utan att förneka den enskildes individuella rättigheter till egendom och ekonomisk utveckling, ändå eftersträva jämlikhet. Alla bör så långt som möjligt behandlas lika. Rättvisa innebär i denna situationen en utjämning, så att det som för en del är ett utmanande överflöd används till att avhjälpa de sämst ställdas brist. Tydligast syns dessa orättvisor i ett globalt perspektiv.

I kristen tradition finns ett starkt stöd för en utjämning. Gamla testamentets profeter förkunnar att de rikas överflöd är en form av stöld, så länge det finns hungrande och bostadslösa. Den Messias de förväntar skulle vara en rättvisans garant, som skulle identifiera sig med de nedersta och döma deras förtryckare.

När Kristus kom till jorden gjorde han det inte som en social reformator. Det budskap han förkunnar, då som nu, handlar om behovet av en individuell och kollektiv befrielse från allt som binder och förtrycker skapelsens goda gåvor. Varje människa måste enligt honom vara beredd att överge en falsk trygghet byggd på ägande och makt, bryta sig ur sin materialistiska verklighetsuppfattning och ge sig helt och fullt åt Gud. Kristus relativiserar själva ägandets värde på ett sätt, som utmanar varje kristen att idag våga göra detsamma.

Strävan efter rättvisa ligger i linje med det kristna kärleksidealet. Budet om nästankärlek, som utgör centrum i biblisk etik, innefattar en uppmaning att behandla alla lika. Att älska sin medmänniska lika högt som sig själv innebär att behandla henne som sin jämlike. I en utgivande kärlek till andra ligger sålunda en strävan efter utjämning.

Uppdraget att fördela jordens rikedomar lika handlar både om livets mening och

mål och om jämlikhet och rättvisa. Genom att relativisera ägandets värde ifrågasätter Jesus den samhälls- och människosyn som mäter framgång i ekonomiska kategorier och som ser till sitt eget snarare än till sin medmänniska. Allt vi fått har vi fått till låns och allt utöver det allra nödvändigaste borde vi därför vara beredda att avstå till förmån för den som saknar det mest grundläggande. Kravet på utjämning utgår från Herren själv - han kräver av oss att vi behandlar varandra så som Han avsett i skapelsen.

Utvecklingsbiståndet bör därför förstås som ett led i våra ansträngningar att arbeta för en global rättvisa. Dess syfte är att upprätta fattiga och förtryckta människor, att respektera deras mänskliga värdighet genom att låta en utjämning ske. Det är ett sätt att respektera alla människors lika rättigheter till frihet, makt och välfärd och inte en fråga om välgörenhet, där de fattiga i världen görs till föremål för vår välvilja.

Utvecklingsbiståndet bör sålunda bidra till rättvisa och respekt för mänskliga rättigheter. För att uppnå detta mål är emellertid biståndet inte tillräckligt. Det fordras också mer grundläggande förändringar av samhällsstrukturer i Syd och av produktions- och konsumtionsmönster i Nord. De fattigaste ländernas skuldbördor måste lättas och de internationella handelsstrukturerna måste förändras. Samtidigt måste utveckling bli en fråga om samarbete, ett ömsesidigt givande och mottagande mellan två parter. Vår egen förståelse av vad utveckling innebär i detta samarbete kan komma att korrigeras. Vår bild av det goda samhället utgör inte alltid ett ideal för människor i Tredje världen. I dessa länder har utvecklats livsformer, kulturmönster och värderingar, ofta förenade med djup andlighet, som ger viktiga perspektiv på samhällets utveckling. Ofta betonas att målet inte främst är materiell tillväxt utan en hållbar utveckling, där rätten till både välfärd och god miljö respekteras. Det är som ett led i en sådan samlad strategi för global rättvisa som det svenska utvecklingsbiståndet har sin betydelse.

Jesu budskap angår lika mycket Sveriges biståndspolitik som vårt lands ekonomiska och sociala politik. Frihet från tingen innebär inte en frikoppling från kravet på en rättfärdig samhällspolitik. Den blixtbelyser snarare frågeställningen om jämlikhetsperspektivets självklarhet. Liv och lära, ord och handling, måste höra samman.

3. Biståndet och hållbar utveckling

Hotbilden mot mänsklighetens och jordklotets överlevnad har efter kalla krigets slut ändrat karaktär. Det handlar i dag främst om överexploateringen av icke förnybara resurser och förstöringen av miljö och natur. De fattiga tvingas genom sin fattigdom att överutnyttja sitt lands resurser samtidigt som befolkningen ökar. De rika konsumerar flerfaldigt de resurser som är gemensamma och som också ska räcka till kommande generationer. Den utvecklingsmodell, som samhällena i Nord bygger på och som vi ofta aningslöst exporterat till Syd, visar sig i allt större utsträckning leda till problem i stället för att lösa dem. FN-konferensen i Rio de Janeiro om utveckling och miljö klargjorde hur oupplösligt förbundna de rikas och de fattigas problematik är.

Därför är en global analys nödvändig innan man slår fast vilken roll och volym biståndet bör ha. Biståndet måste förstås som ett led i arbetet för en rättvisare, fredligare och resurssnålare politik, där utrikes-, handels- och finanspolitik ses som viktiga instrument.

I en värld där ekonomiska och ekologiska problem utplånat gränserna undgår ingen att påverkas av det som sker. Globaliseringstrenden motsvaras dock av en regionaliserings- eller lokaliseringstrend, dvs. en utveckling där mindre enheter - ibland ända ner till "stamnivå" - kräver någon form av självständighet. Dessa två trender kan samtidigt motverka och understödja varandra. Frågan är hur integrationen ser ut och inte om integrationen sker. Processerna är kännbara överallt i världen, vilket inte minst blev tydligt på FN:s Sociala toppmöte i Köpenhamn år 1995.

4. Biståndet och strukturanpassningen

Det svenska officiella biståndet, måste betraktas som en del av en samlad utvecklingsstrategi från OECD-ländernas sida, även om det inom ramen för denna breda utvecklingsstrategi finns utrymme för nationella prioriteringar. Detta gäller naturligtvis främst det multilaterala biståndet, men i ökad utsträckning även det bilaterala. Detta bistånd utformas alltmer så att det knyts till de särskilda ekonomiska, politiska och sociala villkor som prioriteras av biståndsgivarlandet. I Sidas skrift *Strukturanpassning. Bistånd och utveckling* sägs klart att biståndets funktion är "att utöva påtryckning på mottagarlandets regering att genomföra reformerna." (sid 99). Detta får självklart konsekvenser för såväl biståndets utformning som för dess resultat. Det svenska biståndets ambition att nå de fattigaste påverkas således av prioriteringarna och medlen i den utvecklingsstrategi man ansluter sig till. Det mest konkreta uttrycket för denna strategi hittar vi i de s.k. strukturanpassningsprogrammen.

De internationella finansiella institutionerna, Världsbanken och Internationella Valutafonden (IMF), har tagit på sig ett ansvar att medverka till ekonomiska och politiska reformer i de länder, där man bidrar med finansiella resurser.

Institutionerna hänvisar till behovet av en så kallad makroekonomisk stabilitet, dvs. stabila priser, balans i utrikeshandeln, balans i statens finanser samt ekonomisk tillväxt, och en effektivare marknadsekonomi. Detta ser man som en grundförutsättning för en långsiktigt hållbar utveckling. Ett synsätt som detta medför nödvändigtvis kortsiktiga eftergifter, då de makroekonomiska obalanserna rättas till och inslaget av marknadslösningar ökar. Det sociala nätverket blir glesare. Världsbanken menar dock att de långsiktiga vinsterna uppväger detta.

Varje försök att värdera det svenska biståndets resultat måste samtidigt innefatta en analys av strukturanpassningsprogrammets möjligheter att verkligen lösa utvecklingsproblemet, främst ur de fattigas perspektiv. Här finns det anledning att framföra ett par synpunkter:

i Det är orimligt att de kortsiktiga kostnaderna för strukturanpassningen skall bäras av de redan svagaste grupperna i samhället. En grundförutsättning för att ekonomiska och politiska reformprogram skall lyckas i den meningen att de leder

till en långsiktigt hållbar utveckling är att befolkningens basbehov säkras. De reformprogram som Världsbanken tillsammans med IMF är ansvariga för undergräver en långsiktigt hållbar utveckling just genom att minska förutsättningarna för att basbehoven möts. De neddragningar av offentliga utgifter som rekommenderas och genomförs drabbar främst tillgången på hälsovård, utbildning och infrastrukturens tillgänglighet och kvalitet. Frågan är vilka möjligheter det officiella biståndet har att säkra basbehoven i en miljö som i övrigt verkar i en annan riktning.

ii Det finns mycket och övertygande statistik som visar att vi under det senaste decenniet av strukturanpassning inte lyckats med att uppnå det vi ville: ökad ekonomisk tillväxt, extern stabilitet, prisstabilitet, budgetbalans etc. Detta är i sig ett tecken på att medlen och metoderna är felaktiga. Makroekonomisk balans är nödvändig för en långsiktig utveckling, men för att denna balans skall kunna uppstå och hålla i sig måste ekonomin vara i strukturell balans. Produktionsfaktorerna måste befinna sig i en miljö där de kan utveckla sin produktivitet.

Det gäller kapitalet. Kreditmarknaden måste fungera från botten till toppen. En kreditmarknad som skall leda till en långsiktigt hållbar utveckling måste kunna suga upp de små resurser som ackumuleras lokalt, och förmedla krediter till de lokala projekten, likaväl som den skall skapa en god miljö för stora resursöverföringar på makroplanet till produktiva sektorer av ekonomin. I dag saknar enskilda personer och små, lokala producenter i Tredje världen i många fall kreditmöjligheter.

Det gäller naturresurserna. Förutsättningarna för utveckling i Afrika måste börja i ett sunt utnyttjande av naturresurserna. Brukandet av jorden måste ske på ett sådant sätt att framtida utvinning inte äventyras. Den ensidiga satsning på exportgrödor, en i taget, är just ett sådant hot.

Det gäller människorna. Ett människovärdigt liv förutsätter tillgång till hälsovård, rent vatten och utbildning för alla. Individen måste ha möjlighet att uttrycka sina behov och prioriteringar såväl på en demokratisk/politisk och religiös arena som på en ekonomisk marknad.

En diskussion om biståndets innehåll och inriktning blir knappast fruktbar om inte den övergripande utvecklingsstrategin samtidigt diskuteras. Den svenska biståndspolitik har en uttalad positiv inställning till de strukturanpassningsprogram som mottagarländerna genomför med stöd av Världsbanken och IMF. Det är viktigt att få till stånd en djupare diskussion kring frågan om det finns en inbyggd motsättning mellan detta å ena sidan, och biståndets mål att nå de fattigaste och bistå dem i deras utvecklingssträvanden å den andra.

Den samordning som sker i utvecklingssamarbetet internationellt i strukturanpassningens namn leder till ytterligare problem. Våra krav på strukturanpassning riskerar att underminera de nationella regeringarnas legitimitet och därmed försvåra den nationella mobilisering som krävs för att utrota fattigdom och föra det aktuella landet in på en hållbar utvecklingsväg. Svagheter i många mottagarländers politiska system är ofta ett av de största hoten mot en lyckad utvecklingspolitik. När de internationella finansiella institutionerna förknippar frågan om nytulning, skuldlättnader och en stor andel av det officiella bilaterala

biståndet med en mängd olika krav, undermineras demokratin ytterligare, såväl nationellt som internationellt.

Ett större utrymme för regionala och nationella alternativ borde skapas, men förslag på alternativ strukturanpassning har hittills inte fått gehör. Det gäller bl. a. Lagos Plan of Action och FN:s ekonomiska kommissions för Afrika rapport Alternative Framework for Adjustment in Africa. Dessa strategier skiljer sig från den modell som de internationella finansiella institutionerna förespråkar, eftersom de fäster mycket större avseende vid uppbyggandet av inhemsk och regional kapacitet och marknad. För att en verklig förändring ska ske krävs en mycket djupare och bredare folkligt delaktighet än vad de nuvarande strukturanpassningsprogrammen medger.

Den svenska regeringen har i denna fråga, vid det sociala toppmötet i Köpenhamn, förbundit sig att verka för att strukturanpassningsprogrammen innehåller sociala utvecklingsmål, och i synnerhet fattigdomsbekämpning, sysselsättningskapande åtgärder och social integration. Det är ett förpliktigande löfte.

5. Biståndet och Afrika

I Köpenhamn ställde sig Sverige också bakom kravet att accelerera ekonomisk, social och mänsklig utveckling i Afrika och de fattigaste länderna.

Att särskild uppmärksamhet riktas mot Afrika beror naturligtvis på att kontinenten med några få undantag har haft stora svårigheter att hävda sig ekonomiskt, vilket fått förödande konsekvenser på det sociala och mänskliga planet. Skuldskris och ofördelaktiga handelsförutsättningar har gjort att stora resurser har lämnat kontinenten, och de som kommit till Afrika har haft svårt att bidra till en långsiktigt hållbar utveckling.

Det afrikanska problemet kan grovt förenklat liknas vid ett globalt glesbygdsproblem. I takt med att världen blir alltmer integrerad ekonomiskt sett koncentreras också beslutsfattandet till de stora ekonomiska centra. Afrika står idag för mindre av 2% av världshandeln och har inget att säga till om när det gäller internationell ekonomi och politik. Inte ens de beslut som direkt påverkar den afrikanska kontinenten fattas i Afrika utan i Washington, London, Bryssel, Tokyo eller Frankfurt. Den dåliga förankring som besluten nödvändigtvis får påverkar naturligtvis förutsättningarna för att rätt saker görs.

Sverige har inte något kolonialt förflutet i Afrika. Däremot har vårt land sedan länge goda relationer med många afrikanska länder. Genom missionen, kooperationen, arbetarrörelsen och den svenska biståndspolitik i ett tidigt skede av dess uppbyggnad knöts band mellan Afrika och Sverige som i dag utgör en särskild utmaning.

6. Biståndet och skulderna

En stor och växande utlandsskuld har länge varit ett svårt problem för de länder Sverige sänder bistånd till. En allt större andel av framför allt de fattigaste

ländernas resurser går åt till att betala räntor och amorteringar på lån tagna utomlands. Sedan början på 80-talet har dessutom de flesta av dessa länder halkat efter i betalningarna, vilket gjort att de hamnat under politiskt tryck från sina fordringsägare.

Sverige såg tidigt detta problem och har gått i spetsen för en politik, där framför allt de fattigaste ländernas skulder omförhandlas och i vissa fall skrivs ned för att lätta på den ekonomiska bördan och frigöra den utländska valuta som behövs för andra ändamål.

Vid sidan om detta har också svenska biståndspengar direkt använts för att finansiera skuldbetalningar. Dels har man i det multilaterala samarbetet deltagit i projekt, där exempelvis Världsbanken återköpt kommersiella lån och omvandlat dessa till närmast räntefria lån med mycket lång löptid, dels har Sverige bilateralt gått in och stött enskilda regeringars betalningar på skulder till Världsbanken och IMF. Grovt räknat har ca. åtta miljarder kronor av svenska biståndspengar gått till konton på Världsbanken och IMF via bl.a. Ugandas och Zambias centralbanker.

Skuldkrisen är det största enskilda hindret för ekonomisk utveckling i Tredje världen. Den ständiga dräneringen på utländsk valuta gör att de skuldsatta ländernas sociala sektorer och infrastruktur såväl som industriella bas blir hårt eftersatta. Ständiga omförhandlingar skapar dessutom en politisk osäkerhet och ett problematiskt beroende och tar en stor del av redan knappa administrativa resurser i anspråk.

Den enda långsiktigt hållbara lösningen på denna skuldkris för de fattigaste länderna är att stora delar av de nu oöverstigit höga skulderna skrivs av och kopplas till åtgärder som garanterar att situationen inte återuppstår. Vissa skuldavskrivningar görs redan inom ramen för den s.k. Parisklubben, men det är uppenbart att dessa är otillräckliga. Ett exempel är Uganda som i början av 1995 fick de mest generösa avskrivningarna hittills. Konsekvenserna för skuldbetalningarna blev emellertid en lättnad på endast ca 2,5% av de faktiska skuldbetalningarna.

Ett av skälen till detta är att skulder till Världsbanken och IMF hittills inte omfattats av skuldlettningarna. Under perioden 1982 till 1992 fyrdubblades de fattigaste länderna skulder till dessa institutioner. De har i många fall övergått från att ha varit lösningen på ett finansiellt problem till att bli själva problemet.

Under lång tid har dessa s.k. multilaterala skulder varit föremål för en intensiv debatt, där kyrkor och folkrörelser från hela världen hävdade att denna fråga måste lösas utifrån en sammanhållen skuldstrategi. De principiella invändningar som institutionerna själva och deras mest inflytelserika medlemsländer anfört mot multilaterala skuldomförhandlingar kan inte ses som annat än en bristande vilja att se och åtgärda den absurda skuldsituation som de fattigaste länderna befinner sig i. Glädjande nog har långivarna tagit intryck av den massiva opinionen och inlett diskussioner om hanterandet av de multilaterala skulderna.

Vilka krav kan då ställas på en lösning av skuldkrisen?

Principiella krav Det är principiellt viktigt att erkänna att de internationella finansiella institutionerna är medansvariga till den uppkomna situationen. De har bidragit till felaktiga utvecklingsinvesteringar och måste således dela bördan av felsatsningarnas konsekvenser.

Skuldsituationens hållbarhet måste bygga på en bred socioekonomisk bärkraft, dvs. ta hänsyn till såväl ekonomiska som sociala konsekvenser av skuldsättningen. Detta innebär att de variabler som används vid beräkningen av vilka länder som har en ohållbar skuldsituation och kan komma ifråga för skulddiskussioner måste ta ett brett grepp om betalningförmågan i termer av nettoexport, belastning på statsbudget och ackumulerade betalningseftersläpningar.

Skuldernas storlek måste tas på allvar och också återspeglas i lösningsförslagen. Att som idag lösa likviditetsproblemet genom att tillföra nya, visserligen billigare, lån innebär bara att den totala skuldstocken växer och utgör en begränsning på landets möjligheter att i framtiden attrahera utländskt kapital. Detta innebar att återfinansiering inte är en godtagbar lösning.

Politiska krav Att hantera ett land i taget med hänsyn tagen till landets specifika problem är rimligt så länge det är tydligt att principerna är gemensamma och rättvisa mellan länderna. Spelreglerna måste vara tydliga så att alla parter ges en möjlighet till en långsiktig, strategisk planering.

Den uppsättning krav som långivarländerna uppställer måste vara rimliga och verka för att den inhemska sociala och ekonomiska utvecklingsförmågan stärks i reformprocessen.

Ekonomiska krav Skuldproblemet är ett faktiskt ekonomiskt problem för framför allt de fattigaste länderna. Den multilaterala andelen av dessa skulder står för en växande del av betalningsproblemen. För att länderna skall kunna generera och attrahera tillräckliga resurser för fattigdomsbekämpning och långsiktigt hållbar utveckling krävs radikala lösningar på hela skuldproblemet. Skuldbelastningen måste komma ner på en nivå som är förenlig med långsiktig ekonomisk utveckling.

Finansieringen av en skuldlättnadsstrategi måste lösas så att alla inblandade parter tar sitt ekonomiska ansvar. Detta innebär att medel från Världsbanken och IMF själva måste avsättas för detta ändamål.

Tekniska krav De tekniska lösningar man till slut fastnar för måste återspegla de principiella, politiska och ekonomiska kraven ovan. Detta innebär exempelvis att varje fordringsägare måste ta sitt ansvar genom att delta i lösningen med egna medel. Det är också viktigt att de slutliga lösningsförslagen också återspeglar att alla parter delar ett gemensamt ansvar för den uppkomna situationen.

Det finns anledning att känna oro inför de förslag som för närvarande ser ut att bli resultatet av dessa diskussioner. Vare sig Världsbanken eller Internationella valutafonden är villiga att löpa hela linan ut utan stannar vid kompromisser som riskerar att omöjliggöra en varaktig lösning på Tredje världens skuldcrisis. Den svenska regeringen måste via den nordiska representationen i dessa institutioner agera kraftfullt så att detta hinder mot utveckling snarast möjligt undanröjs.

7. Biståndet och internationell handel

Medvetenheten om biståndets begränsningar och den internationella handelns ökande betydelse är utbredd. U-ländernas export ger dem i dag 19 gånger mer utländsk valuta än biståndet. Handelsintäkter är också en viktigare och stadigare källa för utländsk valuta än utländska investeringar. "Trade not aid" har varit ett slagord under flera decennier. Det finns dock anledning att kvalificera detta uttryck.

GATT-förhandlingarna i den s. k. Uruguay-rundan ledde till upprättandet av World Trade Organisation, WTO, den första riktigt globala institutionen som fått till uppgift att skapa ramar för den internationella handeln. WTO står för frihandel. Men effekterna av en sådan hållning blir mycket olika beroende på ett lands ekonomiska styrka. Beräkningar - om än osäkra - pekar t. ex. på att de största vinsterna av en tullminskning går till EU, USA, Kina och höginkomstländerna i Ostasien medan de afrikanska och andra låginkomstländerna knappast får någon vinst. GATT-sekretariatets egna beräkningar visar att volymen men inte exportintäkterna väntas öka mest för u-länder och f. d. socialistländer. Prisutvecklingen förväntas alltså bli negativ för dessa länders exportvaror.

Dessa informationer samt observationer som gjordes i samband med en konsultation för höga tjänstemän inom Världsbanken arrangerad av Svenska kyrkan och Evangelisk-lutherska kyrkan i Tanzania, ELCT, aktualiserar vissa viktiga frågor:

* De fattigaste länderna i Syd verkar inte ha särskilt stora möjligheter att inom rådande handelsstrukturer öka sina inkomster via exporten, som framför allt består av råvaror. Dessa råvaror ersätts dessutom i dag i allt större omfattning av produkter framställda på biotekniska eller andra sätt. Deras möjligheter att tillverka produkter för export på världsmarknaden är också små, bl. a. beroende på brist på tekniskt kunnande, infrastruktur och marknadskunskap. Därtill kommer de handelshinder som de rikare länderna utvecklar gentemot de fattigare. De fattigaste ländernas rika resurser - råvaror och billig arbetskraft - är på världsmarknaden i dag inte enbart en tillgång. Och ändå exponeras dessa länder för en världsmarknad, som är ojämn och har ingen möjlighet att skydda sin inhemska produktion. Det kanske i vissa fall blir mer relevant att tala om "forced trade" än om "free trade".

* Exportproduktionen är inriktad på konsumenterna i Nord. De resurser som används - energi, vatten, jord - förbrukas ofta på ett icke-hållbart sätt för andra än det egna folkets behov. I många fall har u-länderna, för att överhuvud taget få utländska investerare som har kapital och förmåga att utveckla exportsektorn, tvingats erbjuda dem mycket förmånliga etableringsvillkor: skattefrihet, fackföreningsfrihet, vinstsäkring. Dessa etableringar sker ibland med biståndsmedel via Världsbankens mjuka fönster, de s. k. IDA-lånen. Det finns dock stora glapp och ibland ingen relation alls mellan denna ekonomiska expansion och det övriga samhället. Den eventuella vinst som skapas i dessa exportföretag leder sällan till minskad arbetslöshet eller investeringar i hälso- och utbildningssektorn. Vi ställer oss tveksamma till att produktion för export under rådande förhållanden uppfattas som ett bärande led i en strategi för hållbar utveckling.

* För merparten av de fattiga är jordbruksproduktionen den absolut viktigaste. I en gemensam PM från Svenska kyrkan och ELCT inför överläggningar med Världsbanken i februari 1996 betonar man nödvändigheten av att öka jordbruksproduktionen för det egna folkets konsumtion. Kyrkorna vill diskutera frågor om vad som bör produceras och för vem och om produktionen är ekologiskt hållbar.

Vi är medvetna om att vi som konsumenter har ett stort ansvar för att arbeta för en rättvisare handel. Det är bl. a. den enskilde konsumenten som med sitt val kan påverka. Därför har Svenska kyrkan som nämnts tillsammans med en rad frivilligorganisationer tagit initiativ till bildandet av en rättvisemärkningsorganisation.

Det är viktigt att svensk handelspolitik, både bilateralt, i EU och i WTO, aktivt arbetar för en jämnare spelplan på världsmarknaden, där de fattiga ländernas röst kan höras, samtidigt som regeringen aktivt medverkar till att höja medvetenheten bland konsumenterna när det gäller vikten av en rättvis internationell handel.

8. Förenta Nationernas situation

Vid konferensen i Köpenhamn ställde sig den svenska regeringen också bakom kravet att förutsättningarna för internationellt, regionalt och subregionalt samarbete för social utveckling i en anda av partnerskap genom Förenta Nationerna och andra multilaterala institutioner skall stärkas.

Köpenhamnsrådets uttalande i denna del görs i en situation där FN - vars arbete uppenbarligen har påtagliga brister, men som ändå är den enda världsomspännande organisation för fredlig samverkan som vi har tillgång till - befinner sig i kris. FN har under senare år utsatts för allt hårdare kritik för uddlöshet och ineffektivitet. Flera viktiga medlemsländer betalar inte medlemsavgiften och tycks inte tillmäta det internationella arbetet genom FN särskilt stor vikt.

Samtidigt växer andra internationella organisationer i styrka och tar över ansvaret för internationell samverkan: Världsbanken och IMF på det internationella planet, EU och andra liknande organisationer på det regionala planet. Dessa organisationer skiljer sig från FN i flera avseenden. Världsbanken och Internationella valutafonden är exempelvis inte uppbyggda på samma demokratiska sätt som FN. Utvecklingen är oroande. Den leder inte till ett ökat folkligt inflytande i vare sig Nord eller Syd. I stället utvecklas en maktkoncentration. Sverige har både av tradition och av hänsyn till de värderingar vårt land står för i dag en viktig roll att spela i försvaret och utvecklingen av FN-organisationen.

9. Biståndet och Nords produktions- och konsumtionsmönster

Det är glädjande att biståndet i allt större utsträckning sätts in i ett utrikes-, handels- och säkerhetspolitiskt sammanhang. Rapporten Hållbart bistånd är här av stor betydelse. Men sambandet mellan Nords konsumtions- och produktionsmönster och de fattiga ländernas möjligheter till utveckling är fortfarande underbetonat. Trots att både Brundtland-rapporten och Agenda 21 tydligt pekar på behovet av

radikala förändringar i Nords konsumtions- och produktionsmönster och också föreslår drastiska åtgärder har allt för lite hänt i Sverige. Agenda 21 fastslår att

- Nords höga konsumtion är ett globalt problem och måste åtgärdas,
- man bör minska konsumtionskraven, produktionsavfallet och ett överdrivet resursuttag, samt att
- man bör utreda relationen mellan konsumtion och ekonomisk tillväxt.

Dagens konsumtion av naturresurser är större än någonsin i historien. Sedan 1950-talet har varje världsmedborgares förbrukning av energi, trä, stål och koppar nästan fördubblats. Antalet flygresor har tredubblats, antalet bilar fyrdubblats och användandet av plast femdubblats. Konsumtionen av emballerad fryst färdiglagad mat har fördubblats i Europa de senaste tio åren och konsumtionen av läskedrycker - främst i engångsförpackningar - har ökat med en tredjedel under de senaste fem åren.

De industrialiserade länderna i Nord konsumerar globalt sett mest resurser, producerar mest avfall och skapar största delen av miljöförstöringen. Eftersom biståndet är en viktig del i arbetet för hållbar utveckling, är det följaktigen nödvändigt att arbeta för förändring av Nords produktions- och konsumtionsmönster. Skattebetalarnas tillit till biståndets möjligheter minskar om man i den inhemska debatten om handelsfrågor, ekonomisk politik och samhällets mål uteslutar de globala överlevnadsaspekterna.

Vi föreslår att regeringen tar initiativ till en brett upplagt utvärdering av det svenska samhället utifrån ett globalt perspektiv. I en sådan utvärdering bör exempelvis frågan om tillväxtens kvalitativa dimension diskuteras, liksom frågor om sysselsättningsutvecklingen ur ett globalt rättviseperspektiv, inslaget av resurskrävande transporter i nationell och internationell handel samt resursåtgången i svensk konsumtion.

10. Social och ekonomisk utveckling i Sverige

Vi befinner oss i Sverige idag i ett läge där vi tvingas omvärdera vår syn på välfärdsstaten. Det offentliga samhället säger sig inte längre kunna ta samma ansvar för den enskilde som tidigare. Vi har också successivt tvingats vänja oss vid betydligt högre arbetslöshet än vad vi varit vana vid tidigare.

Till viss del är detta ett resultat av den ekonomiska globaliseringen. Den ökade tilltron till marknaden som forum för samhälleligt problemlösande i kombination med allt öppnare ekonomiska gränser har fått till konsekvens att de ekonomiska/finansiella prioriteringarna sträcker sig över hela jordklotet. De sociala konsekvenserna av dessa prioriteringar blir därmed också globala.

Ett resultat av FN:s sociala toppmöte i Köpenhamn i mars 1995 är de åtaganden om social integration, bekämpning av fattigdom och skapande av produktiv sysselsättning som stats- och regeringscheferna då skrev under.

Dessa åtaganden kan lätt uppfattas som till intet förpliktigande förhoppningar. Att så inte blir fallet är en förutsättning för solidaritet och sammanhållning i det svenska samhället, men också för förståelsen i breda folklager för vårt globala ansvar. Därför är det viktigt att åtagandena från toppmötet i Köpenhamn verkligen utgöra en bas för en diskussion om sociala prioriteringar i vårt eget land så väl som i de länder där Sverige bedriver utvecklingssamarbete.

Åtagandena anknöt på viktiga punkter till den diskussion som förts tidigare i detta brev. Där fanns emellertid också åtaganden som direkt griper in i diskussionen om de nationella rättvisefrågorna. Det var bl.a. följande.

Att skapa en gynnsam ekonomisk, politisk, social, kulturell och rättslig miljö som ger människor förutsättningar för en social utveckling.

I FN-deklarationen trycker man här på människors delaktighet i samhället. Man skall genom lagstiftning, rättstillämpning etc. säkra medborgarnas medbestämmande, självförsörjning och tillgång till social välfärd oberoende av ras, kön eller religion. Här ligger också ett ansvar att se till att de ekonomiska förutsättningarna inte förhindrar detta.

Detta har en stor relevans i Sverige, såväl nationellt och regionalt som på lokalplanet. Om inte människors delaktighet är säkrad i den lokala närmiljön kan man aldrig skapa ett samhälle där människor upplever en ekonomisk, politisk och social delaktighet.

Att verka för att eliminera fattigdom i världen genom beslutsamma nationella åtgärder och internationellt samarbete. Detta är ett etiskt, socialt, politiskt och ekonomiskt imperativ för mänskligheten.

Med hänvisning till att 1996 är det internationella fattigdomsbekämpningsåret förbinder sig här de nationella regeringarna att politiken inriktas på att på kortast möjliga tid kraftigt minska den generella fattigdomen och att utrota den absoluta fattigdomen.

Fattigdom är något som vi har svårt att acceptera att det finns i vårt eget land. Ändå är det tydligt att den växer även här. Det är avgörande för framtiden att vi finner en rimlig ansvarsfördelning mellan den offentliga sektorn, samhällsorganisationen i övrigt och den enskilda individen när det gäller medborgarnas försörjning. Som kyrka ser vi tydligt genom vårt diakonala arbete de allvarliga konsekvenserna av att den offentliga sektorns reella resurser gradvis släpper sitt sociala ansvar.

Att verka för målet om full sysselsättning som en grundläggande prioritering för ekonomisk och socialpolitik. Män och kvinnor skall ges säkra och hållbara livsförutsättningar genom fritt vald produktiv sysselsättning och arbete.

I deklarationen åtar sig regeringen att sätta skapandet av nya och meningsfulla jobb i centrum av politiken. Detta skall ske i samarbete med arbetsmarknadens organisationer och med särskild uppmärksamhet riktad mot ungdomars, kvinnors,

handikappades och andra missgynnade grupper strukturella långtidsarbetslöshet. Stor vikt läggs vid ökad utbildning och satsning på småföretagsamhet.

Arbetslöshet är ett fenomen som vi i Sverige återigen har tvingats vänja oss vid. Åsikterna går isär huruvida det är möjligt att återgå till ett läge med så gott som full sysselsättning inom ramen för det system vi nu har. Många hävdar att det krävs en ny syn på arbete med t. ex. arbetsdelning och en ökad värdering av hemarbete. I detta ligger kanske också en omprövning av vårt samhälles värdering av människor utifrån deras prestationer i arbetslivet. Kristen människosyn utgår från idén om människan som skapad till Guds avbild och vars värde därför inte hänför sig till hennes grad av produktivitet. Konsekvenserna av ett sådant synsätt förtjänar att framhävas i samhällsdebatten.

Att verka för social integration genom att skapa samhällen som är stabila, säkra och rättvisa, baserade på skyddandet av de mänskliga rättigheterna, icke diskriminering, tolerans, respekt för mångfald, jämlikhet, solidaritet, samt hela folkets delaktighet inkluderande handikappade och andra sårbara grupper och individer.

Detta åtagande handlar dels om att ta sitt ansvar för att integrera de människor som bor i landet med utländsk härkomst, t.ex. flyktingar och gästarbetare. Dels handlar det om att garantera ursprungsbefolkningar i minoritet rätten att fritt utveckla sina egna kulturer samtidigt som de skall ges full delaktighet i det ekonomiska, sociala, politiska och religiösa livet.

Att verka för full respekt för mänsklig värdighet och jämlikhet mellan män och kvinnor samt stärka kvinnors delaktighet och ledarskap i det politiska, civila, ekonomiska sociala och kulturella livet och i utvecklingen.

Det var inte bara på den stora kvinnokonferensen i Peking som kvinnans situation uppmärksammades. På en konferens som den i Köpenhamn om social utveckling hörde naturligtvis även kvinnors möjligheter till delaktighet i beslutsfattande, såväl ekonomiskt som politiskt, till grundfrågorna. Här åtar sig regeringen att nationellt och internationellt, inte minst inom ramen för EU:samarbetet, utforma lagar och regler så att kvinnor ges lika förutsättningar, men det handlar också om att regeringen har förbundit sig att aktivt sörja för att påverka attityderna kring kvinnligt deltagande i samhällslivets olika delar. I förlängningen handlar detta också om det manliga ansvarstagandet i familjelivet.

Sverige har kommit långt i fråga om jämställdhet. Trots detta har vi inte nått upp till det mål som åtagandet från Köpenhamn beskriver.

Att verka för uppnåendet av målen generell och rättvis tillgång till kvalitativ utbildning, högsta möjliga fysiska och mentala hälsa och tillgång till primärhälsovård med särskilda insatser för att rätta till orättvisor rörande sociala villkor utan hänsyn till ras, nationell härkomst, kön, ålder eller handikapp; att respektera och stödja våra gemensamma och och specifika kulturer; att stärka kulturens roll i utvecklingen; att bibehålla de nödvändiga förutsättningarna för en

människocentrerad hållbar utveckling och att bidra till utvecklandet av mänskliga resurser och till social utveckling.

Detta åtagande kom till under slutförhandlingarna i Köpenhamn efter krav från u-ländernas företrädare. Åtagandet innehåller flera olika element. Framför allt handlar det om rätten till utbildning, med tonvikt på grundläggande utbildning i syfte att utrota analfabetismen. Här lyfter man särskilt fram flickors rätt till utbildning. Det handlar också om varje lands rätt till sin kulturella särart, och erkännandet att utvecklingsbegreppet har en kulturell dimension.

I Sverige har vi förmånen att alla barn har tillgång till skolutbildning, något som är långtifrån självklart i andra delar av världen. Vad vi däremot ser är att barnens rätt till utbildning och kultur kvalitativt försvagas då den offentliga sektorn får allt större ekonomiska svårigheter. Skolor drabbas av nedskärningar och tydliga standardförsämringar vad gäller lokaler och läromedel, kommunernas olika satsningar på barnkultur dras ned och bibliotek stängs. Samtidigt upprepas det med jämna mellanrum och med rätta hur viktigt det är med satsning på högre utbildning. En sådan förstärkning måste emellertid ges en rimlig bredd. Det är av vikt att ekonomisk och teknisk forskning och utbildning förses med ökade resurser. Samtidigt är det emellertid viktigt att betona att också humanistisk forskning och utbildning, liksom forskning och utbildning som rör grundläggande livsfrågor, utgör ett led i arbetet för ett väl fungerande samhälle. Produktiviteten kan inte heller här mätas i form av ett omedelbart ekonomiskt värde.

Att öka och/eller förbättra användandet av resurser tillgängliga för social utveckling med syfte att uppnå toppmötets mål genom nationella åtgärder samt regionalt och internationellt samarbete.

Detta åtagande handlar dels om att öka de resurserna som krävs för en social utveckling, dels att effektivisera användningen av de resurser som redan finns där. Under ett antal år har den offentliga sektorns ekonomi försvagats, inte bara i Sverige utan i flertalet länder i Västeuropa. Detta har lett till nedskärningar inom de sociala sektorerna. Det finns en uppenbar risk att Köpenhamnsdeklarationen används för att stärka tonvikten läggs på just effektiviseringen.

Deklarationen talar om hur politiken skall orienteras mot en god ekonomisk tillväxt, och att man bör söka efter alternativa sätt att finansiera social verksamhet. Det handlar också om att effektivisera användandet av befintliga resurser, dvs. rationaliseringar.

Liksom i andra delar av deklARATIONEN från Köpenhamn ställs här frågan om ansvarsfördelning mellan den offentliga sektorn och övriga delar av samhället i arbetet för en god social utveckling. Återigen väcks frågan om konsekvenserna för de svagaste också i vårt samhälle: Vad händer med omvårdnaden när den sociala verksamheten skall effektiviseras? Vem är det som skall betala priset för en nödvändig ekonomisk sanering? Effektivisering ställer krav på prioriteringar. Här är det viktigt att föra ett kontinuerligt samtal om vem som skall göra dessa prioriteringar, och på vilka grunder de skall göras. I ett samhälle med minskande resurser för de gemensamma åtagandena är en ideologisk medvetenhet och en tydligt formulerad människosyn särskilt viktiga.

11. Sammanfattning

I detta öppna brev läggs stor vikt vid att det svenska utvecklingssamarbetet sätts in i ett perspektiv där hänsyn tas till säkerhetspolitik, utrikespolitik och inrikespolitik. Detta bygger dels på insikten att vi alla delar samma jordklot och har ansvar för varandra, men också på att händelserna i vår omvärld är så tätt kopplade till händelserna i vårt eget samhälle att en strikt uppdelning mellan utvecklings-, handels-, säkerhets-, utrikes- och inrikespolitik idag knappast är meningsfull.

Nedan ges en kort sammanfattning av Svenska kyrkans centralstyrelsens synpunkter så som de presenterats i detta brev:

* Svenska kyrkans centralstyrelse vädjar till regeringen att ompröva beslutet att skära ned på utvecklingsbiståndet.

* Flertalet av de länder Sverige bedriver utvecklingssamarbete med genomgår strukturanpassningsprogram i samarbete med Världsbanken och internationella Valutafonden (IMF). För att en verklig förändring ska ske krävs en mycket djupare och bredare folklig delaktighet än vad de nuvarande strukturanpassningsprogrammen medger.

* Under våren 1996 har diskussioner förts bland Världsbankens och IMF:s medlemsländer om åtgärder som man hoppas skall innebära slutet för de fattigaste ländernas skuldproblem. Det finns anledning att känna oro inför de förslag, som ser ut att bli resultatet av dessa diskussioner. De båda institutionernas ledningar samt ett antal betydelsefulla medlemsländer visar stor tveksamhet inför de radikala förändringar som krävs. Detta riskerar i sin tur att leda till kompromisser som kan äventyra hela förslaget om en sammahållen skuldlättnadsstrategi.

Den svenska regeringen måste via den nordiska representationen i dessa institutioner agera kraftfullt, så att detta hinder mot utveckling snarast möjligt undanröjs.

* En rättvis internationell handel är långt mycket viktigare än biståndet för de länder Sverige bedriver utvecklingssamarbete med. Sveriges agerande bilateralt, i EU och i globala fora som WTO är därför av största vikt. En jämnare spelplan på världsmarknaden och möjligheter för fattigare länder att höras i diskussionerna samt en aktiv opinionbildning för en större medvetenhet bland svenska konsumenter om vikten av en rättvis internationell handel bör utgöra hörnstenar i en svensk handelspolitik.

* Det är inte längre möjligt att isolera frågan om biståndet till de fattiga länderna från frågan om vår livsstil. Vi föreslår att regeringen tar initiativ till en brett upplagt utvärdering av det svenska samhället utifrån ett globalt perspektiv. Till de frågor som bör belysas hör - tillväxtens kvalitativa dimension, - sysselsättningsutvecklingen ur ett globalt rättviseperspektiv, - inslaget av resurskrävande transporter i nationell och internationell handel, - resursåtgången i svensk produktion och konsumtion samt - sammansättningen av svensk produktion satt i förhållande till exempelvis det globala livsmedelsbehovet.

* Den svenska hållningen måste bli tydligare i den internationella dialogen om global rättvisa. Inte minst gäller det i den diskussion som förs inom EU, men Sverige bör också verka för en utveckling av FN-organisationen och de värden den står för.

* Resultatet av FNs Sociala toppmöte i Köpenhamn i mars 1995 är den samling åtaganden om social integration, bekämpning av fattigdom och skapande av produktiv sysselsättning som den svenska regeringen skrev under. För att dessa åtaganden skall omformuleras i ett konkret handlande krävs dels att det förs en diskussion om innehållet i dessa åtaganden, dels att det snarast upprättas nationella och lokala handlingsplaner i linje med uppföljningen av Agenda 21-arbetet. "

020115:

Välfärdsbokslut för 1990-talet. SOU 2001:79.

Oktober 2001 (299 sidor)

(<http://www.social.regeringen.se/propositionermm/sou>)

Innehåll

Välfärdsbokslut för 1990-talet - en sammanfattning

1 Bokslut över välfärden

- 1.1 Individuella resurser och institutionella förändringar
 - 1.2 Individuella resurser I: Huvuddrag och breda samhällsskikt
 - 1.2.1 Hälsförhållanden
 - 1.2.2 Utbildningsresurser
 - 1.2.3 Arbete, arbetsförhållanden och löner
 - 1.2.4 Inkomst och ekonomiska resurser
 - 1.2.5 Social förankring, trygghet och politiska resurser
 - 1.2.6 Anhopning av ofärd
 - 1.3 Individuella resurser II: Utvecklingen för särskilda grupper
 - 1.3.1 Barn
 - 1.3.2 Ungdomar
 - 1.3.3 Ensamstående mödrar
 - 1.3.4 Funktionshindrade
 - 1.3.5 Äldre
 - 1.3.6 Utrikes födda
 - 1.3.7 Arbetslösa
 - 1.3.8 Långvariga socialbidragstagare
 - 1.3.9 Särskilt utsatta grupper och sociala problem
 - 1.4 Sammanfattning: Individuella resurser
 - 1.5 Institutionernas förändringar: Välfärdstjänster
 - 1.5.1 Barnomsorg
 - 1.5.2 Skola
 - 1.5.3 Arbetsmarknadsåtgärder
 - 1.5.4 Sjukvård
 - 1.5.5 Handikappomsorg
 - 1.5.6 Äldreomsorg
 - 1.5.7 Individ- och familjeomsorg
 - 1.6 Institutionernas förändringar: Försörjning
 - 1.6.1 Kontanta familjestöd
 - 1.6.2 Socialförsäkringar
 - 1.6.3 Ekonomisk ersättning vid arbetslöshet.
 - 1.6.4 Socialbidrag
 - 1.6.5 Försörjningssystemens roll för befolkningens inkomster
 - 1.7 Sammanfattning: Institutionernas förändringar
 - 1.8 Förvaltningsberättelse
 - 1.8.1 Demografiska förändringar
 - 1.8.2 Förändringar i ekonomin och på arbetsmarknaden
 - 1.8.3 Centrala beslut och utvecklingslinjer i 1990-talets ekonomiska politik
 - 1.8.4 Utvecklingen i den kommunala sektorn
- #### **2 Kunskapsluckor om välfärd och välfärdspolitik**
- 2.1 Kunskapsluckor om välfärdstjänster

- 2.1.1 Kostnader och personal
- 2.1.2 Insatser
- 2.1.3 Organisatoriska förändringar
- 2.1.4 Kvalitet och tillgänglighet
- 2.2 Kunskapsluckor om försörjningssystem
- 2.3 Kunskapsluckor om individers resurser och levnadsförhållanden
- 2.4 Slutsatser: Välfärdsbevakning, uppföljning och forskning
 - 2.4.1 Statistikproduktion
 - 2.4.2 Angelägen kunskap och centrala forskningsuppgifter
 - 2.4.3 Sammanfattande slutsatser

3 Välfärdspolitikens förutsättningar och utmaningar

- 3.1 Demografi: Mot ett åldrande samhälle
 - 3.1.1 Åldrande och statsfinanser
 - 3.1.2 Demografiska utmaningar för socialpolitiken
 - 3.1.3 Investeringar för framtiden
- 3.2 Arbetsliv och arbetsmarknad
- 3.3 Välfärdens finansiering
 - 3.3.1 Sysselsättning, arbetsutbud och incitament för arbete
 - 3.3.2 Internationalisering
- 3.4 Ojämlighet och ofärd som utmaningar för socialpolitiken
 - 3.4.1 Inkomstojämlighet och inkomstfattigdom
 - 3.4.2 Skilda livsvillkor - bestående skillnader
 - 3.4.3 Förskjutningar i välfärdens fördelning
 - 3.4.4 Ökad ofärd
- 3.5 Välfärdspolitikens legitimitet
- 3.6 Välfärdspolitiska modeller och handlingsalternativ
 - 3.6.1 Den svenska socialpolitiska modellen
 - 3.6.2 Nedskärningar och reformer
 - 3.6.3 Handlingsalternativ
 - 3.6.4 Kunskap och värderingar

Referenser

Bilagor

- Bilaga 1 Kommittédirektiv
- Bilaga 2 Tilläggsdirektiv
- Bilaga 3 Källhänvisningar till tabeller i avsnitt 1.2 och 1.3
- Bilaga 4 Underlag till Kommittén Välfärdsbokslut

EU och EMU

Sören Wibe, professor vid universitet i Umeå och f d socialdemokratisk ledamot av EU-parlamentet har skrivit en artikel på 14 sidor:

EMU styr arbetsmarknadspolitiken.

Här några citat från artikeln. Sammandrag av Sven Winnell den 24 mars 1999.

Alltsedan den första oljekrisen kom runt 1975, har arbetslösheten hela tiden kraftigt stigit i EU-länderna.

Den omfattar nu runt 20 miljoner människor, drygt 10 procent av arbetskraften, och visar inga tendenser till att minska. Ökningen är koncentrerad till tre perioder, mitten av 70-talet, början av 80-talet och början av 90-talet.

Dessa perioder sammanfaller med internationella lågkonjunkturer, men vad som är speciellt med EU:s arbetslöshet (till skillnad mot den i USA) är att den inte sjunkit under de mellanliggande högkonjunkturerna. EU:s arbetslöshet kan istället liknas vid en (uppåtgående) trappa där de horisontella planen sammanfaller med högkonjunkturer och de vertikala med lågkonjunkturer.

Inom EU:s kommission och parlament, liksom inom många nationella regeringar, fäster man stora förhoppningar om att den monetära unionen, EMU, ska lösa problemen. Den gemensamma valutan kommer att innebära en förstärkning av unionens konkurrenskraft menar man, tillväxten kommer att öka och med den kommer arbetslösheten att försvinna....

Det finns inget stöd för denna optimism i ekonomisk teori eller i den empiriska forskningen. Självfallet finns det vinster med en monetär union (den mest uppenbara är att man slipper växlingskostnader) men det finns även kostnader, och vad avser arbetsmarknaden pekar de samlade resultaten på att EMU troligen kommer att öka arbetslösheten, åtminstone på kort och medellång sikt, det vill säga i perspektivet 10-20 år framöver. I alla händelser är det en solitt förankrad vetenskaplig slutsats att EMU i sig själv, tvärtemot vad till exempel kommissionen hävdar, inte kommer att lösa den europeiska arbetslösheten.

EMU-projektet politiskt.

EMU är ett politiskt projekt. Den monetära unionen är inte något som ekonomer i stillhet och efter moget övervägande har kommit underfund om är det bästa för EU:s ekonomier, eller det bästa för att lösa arbetslösheten. EMU är politik, ett avgörande steg i byggandet av ett federalt Europa....

Man anser helt enkelt att de politiska vinsterna med ett federalt Europa är värt de odiskutabla ekonomiska risker som EMU innebär.

EMU och arbetslösheten.

Den monetära unionen kommer att påverka arbetslösheten i flera avseenden. Den mest påtagliga ekonomiska effekten är att möjligheten till växelkursförändringar mellan de deltagande länderna försvinner. Med det bortfaller en viktig ekonomisk anpassningsmekanism och det (som visas nedan) är mycket tvivelaktigt om den kan ersättas av ökad flexibilitet på andra områden.

En annan effekt av EMU är att kampen mot inflationen ges ökad tyngd i unionens ekonomiska politik. Prisstabilitet är det överordnade målet i den tänkta centralbanken (ECB) och endast i den mån detta är uppfyllt ska banken söka uppfylla andra målsättningar till exempel låg arbetslöshet eller hög tillväxt. Prisstabilitetsmålet är även ett av de viktigare målen i konvergensprogrammen, det vill säga i de villkor som ska uppfyllas på vägen till den ekonomiska unionen.

Slutligen gäller att EMU medför starka restriktioner på möjligheterna att bedriva

stabiliseringspolitik med offentliga stimulanser av efterfrågan....

Förlusten av växelkurser.

Den i särklass viktigaste effekten av EMU är att möjligheten till växelkursjusteringar mellan länderna försvinner. Många har menat att detta enbart har positiva effekter eftersom möjligheterna till valutaspekulation försvinner. Dessutom medför myntunionen att ett land inte kan genomföra konkurrerande devalveringar och därigenom på ett illojalt sätt lasta över eventuella problem på andra länder. Båda dessa uppfattningar är emellertid (milt talat) ytliga och förbigår det viktiga faktum att växelkurserna utgör en väsentlig faktor för att utjämna ekonomiska chocker mellan länderna....

Tre alternativ till växelkurser.

Det finns i princip tre olika alternativ till växelkursmekanismen nämligen

1. Ökad löneflexibilitet.
2. Ökad migration.
3. Ökade finansiella transfereringar mellan regionerna.

Det första alternativet innebär helt enkelt att kostnadsanpassningen genomförs via lönerna.... Med detta kan företagen sänka priserna utan att gå i konkurs och fortsätta att vara konkurrenskraftiga på den internationella marknaden. En ökad löneflexibilitet verkar alltså i princip på samma sätt som en växelkursjustering. Löner och priser faller (relativt andra länder) i länder med problem och stiger (relativt sett) i länder vars konjunkturer är bättre.

Den andra anpassningsmekanismen (ökad migration) innebär att den reala ekonomin får ta stötarna. Anpassningen sker genom att de arbetslösa i den region som drabbats flyttar till en mer gynnad region. Sysselsättning och produktion expanderar alltså i de blomstrande regionerna medan de faller i de regioner vars efterfrågan minskar.

Den tredje anpassningen är den som för närvarande sker mellan regioner inom enskilda länder. Om nämligen en region i Tyskland, Frankrike eller något annat land får ekonomiska problem så finns en utjämningsmekanism i den statliga (eller federala) budgeten. Den drabbade regionen kommer dels att betala in mindre i skatter till den centrala budgeten, dels erhålla mer i bidrag i form av arbetslöshetsunderstöd, socialbidrag eller liknande....Det medför att den ekonomiska nedgången mildras och att problemen fördelas jämnare i hela landet.

De tre olika alternativen till växelkursmekanismen diskuteras var för sig nedan.

Löneflexibilitet som anpassning.

Det existerar en mängd olika studier av löneflexibiliteten....

De empiriska resultaten visar alltså att det krävs en betydande ökning av arbetslösheten för att åstadkomma en märkbar förändring av reallönerna. För att åstadkomma till exempel en treprocentig reallönesänkning skulle arbetslösheten behöva öka med tvåsiffriga procentenheter....

Resultaten visar entydigt att anpassningar via lönenivån är mycket svåra att åstadkomma och kräver i allmänhet betydande ökningar av arbetslösheten innan de biter.

Om hela den anpassning som nu sker via växelkurser läggs på en ökad löneflexibilitet, kan man alltså förvänta sig dels att anpassningsperioderna blir mycket längre, dels att arbetslösheten ökar i de regioner som drabbas av fallande efterfrågan. En ökad reallöneflexibilitet är alltså inget realistiskt alternativ till en rörlig växelkurs vare sig ekonomiskt eller socialt.

Ökad migration som anpassning.

Det andra alternativet till växelkursen var en ökad migration och även här har det utförts åtskilliga analyser. Studier av arbetsmarknaden i USA och i Europa visar ganska entydigt att migration (och finansiella transfereringar) är det som åstadkommer anpassning på de regionala arbetsmarknaderna. ... Det bör dock påpekas att resultaten även visar att anpassningstiden är lång. För USA:s delstater kan till exempel konstateras att en anpassning av arbetslöshetskvoten tar i genomsnitt ca sju år, det

vill säga från det att en region erhållit en (relativ) ökning av arbetslösheten till dess nivå återgått till den genomsnittliga så förflyter det i medeltal sju år.

Till skillnad från USA omfattar EU många språkområden. Den kulturella spridningen är också större mellan EU:s länder än mellan USA:s delstater. Båda dessa faktorer gör det svårt att flytta mellan olika länder möjligen med undantag för den lilla grupp av högutbildade som behärskar flera av de stora språken. Detta styrks även av den statistik som utvisar andelen utländska arbetare i olika EU-länder vilket uppgår till en eller ett par procent för alla länder utom Luxemburg.

Det är inte realistiskt att räkna med att en kraftigt ökad migration mellan EU:s olika länder ska kunna kompensera för förlusten av växelkurser. Möjligen kan en ökad migration komma till stånd i närliggande områden med gemensam språklig bakgrund till exempel mellan Frankrike och södra Belgien eller mellan Frankrike och Tyskland i dessa länders gränsområden. Totalt sett rör sig detta dock om befolkningsmässigt relativt små områden och för större delen av EU (eller rättare det tänkta EMU:s deltagarländer) gäller med säkerhet slutsatsen att migrationen under överskådlig tid kommer att vara begränsad.

För den större delen av Europas befolkning gäller att de saknar (ekonomiska och sociala) möjligheter ta ett (tillfälligt) arbete i ett annat land då de blir arbetslösa. Detta gäller speciellt de lågavlönade och lågutbildade....

Anpassning- finansiell transferering.

Vid sidan av migration är finansiella transfereringar mellan regioner det idag viktigaste anpassningsmedlet på arbetsmarknaden. Men detta kan endast fungera om det finns en central budget stor nog för detta ändamål och dessutom konstruerad så att nettobetalingarna ökar till regioner som drabbas av ekonomisk tillbakagång.

Inget av detta gäller för EU:s budget. Den uppgår för närvarande till ca 1,2 procent av BNP och är helt intecknad av jordbruksstöd (ca 50 procent) regionalt stöd (ca 30 procent) och administration (ca 10 procent). Högst några procent av dessa stöd (främst de regionala stöden) varierar med konjunkturerna och det finns alltså inget utrymme för regionala transfereringar vid asymmetriska chocker.

Insikten om att EU inte förfogar över en budget som kan användas för att motverka asymmetriska chocker har medfört att man börjat diskutera ökning i densamma. Tanken är att man ska bygga upp fonder för transfereringar till drabbade regioner men det bör påpekas att dessa måste uppgå till kanske fyra-fem procent av BNP för att bli effektiva.

Detta skulle innebära en tre- eller fyrdubbling av nuvarande EU-budget något som (milt talat) blir svårt att åstadkomma samtidigt som EU ska utvidgas österut och samtidigt som deltagarländerna genom konvergenskraven tvingas till smärtsamma nedskärningar i den ordinarie budgeten.

Slutsatsen av detta och de övriga två alternativa anpassningsmekanismerna är entydig. EMU innebär att länderna avhänder sig en mycket betydelsefull mekanism för ekonomisk anpassning utan att ha något alternativ att sätta i dess ställe.... följden blir en högre arbetslöshet.

Det är Europas miljoner arbetslösa som kommer att betala priset för den politiska drömmen om Europas monetära union.

EMU utan alternativ anpassning.

Den stora svagheten med myntunionen är alltså att den saknar mekanismer som dämpar ekonomiska störningar som drabbar delar av unionen. Den naturliga följdfrågan blir då hur pass sannolikt det är med sådana asymmetriska chocker.

Svaret är att sådana inte är ovanliga då det gäller EU:s medlemsländer. Det beror på att näringsstrukturen varierar åtskilligt mellan länderna. Jordbrukssektorn svarar till exempel för cirka 20 procent av sysselsättningen i Grekland men endast två procent i Belgien. Även industristrukturen varierar avsevärt med till exempel en kraftig koncentration på skog, järn och stål i norr till mer manufakturinriktad produktion i söder. En nedgång i efterfrågan på skogsprodukter skulle nästan

enbart drabba Finland och Sverige medan en nedgång i textilindustrin skulle främst drabba Portugal och Italien. En asymmetrisk chock behöver dessutom inte härstamma från varierande efterfrågan utan kan även uppkomma på kostnadssidan.....

En bank leder till en politik.

Problemen förvärras av att endast en penningpolitik, gemensam för hela EMU-området, kan föras. De enskilda ländernas centralbanker blir i och med inträdet i EMU enbart filialer till ECB, och alla beslut om räntor, penningmängd och växelkurser kommer att fattas av denna bank. Det krävs ingen större klarsyn för spådomen att den politik som kommer att föras bestäms av konjunkturen i unionens ekonomiska centra.

Om dessa områden befinner sig i en fas med växande produktion och efterfrågan så kommer banken att bekämpa inflationstendenserna med stigande räntor, oavsett om några ekonomiska randområden är i behov av en politik som istället stimulerar produktionen med till exempel lägre räntor.

Förlust av växelkursmekanismen, förlust av möjligheten till en regionalt (nationellt) anpassad penningpolitik, mycket små möjligheter till alternativa anpassningar. Resultatet blir ökad arbetslöshet. Det är ingen djärv spådom att säga att om EMU förverkligas kommer unionens totala arbetslöshet inte att understiga 15 miljoner människor de närmaste 20 åren....

Budget och antiinflationspolitik.

....I Maastrichtfördraget förbinder sig länderna dels att begränsa budgetunderskott och statsskuld, dels att föra en konsekvent antiinflationspolitik. Detta framställs av EU-kommission och övriga apologeter enbart som krav för en sund ekonomi, men kraven är inte fullt så oskyldiga.

Budgetkraven leder (och har lett till) nedskärningar inom den offentliga sektorn eller inom transfereringssystemen och en betydande del av Europas arbetslöshet på 90-talet (och en huvudledning till att den inte minskat) har orsakats av de budgetnedskärningar som länderna tvingats till på grund av konvergenskraven.

Budgetkraven skärps dessutom om EMU förverkligas. Då träder nämligen den så kallade stabilitetspakten i funktion, och länder som inte uppfyller kraven om budgetunderskott kan dömas till dryga böter. Om ett land får ekonomiska problem med fallande efterfrågan läggs alltså sten på börda. När arbetslösheten stiger ökar statens utgifter samtidigt som inkomsterna faller. Om myntunionens gräns för budgetunderskott passeras så drabbas landet dessutom av böter, något som rimligen förvärrar situationen.....

Om en nation har stora ambitioner vad avser offentliga tjänster, och därför vill satsa ordentligt på byggande av skolor, vägar eller sjukhus, så är det naturligt både med budgetunderskott och med statsskuld. I själva verket kan man säga att kraven på budgetunderskott och statsskuld samtidigt är krav att begränsa ambitionen för en välfärdsstat..... Det behöver inte vara ekonomiskt osunt med ett stort budgetunderskott (eller en hög statsskuld). Kostnaderna för till exempel arbetslösheten inom EU överstiger vida de kostnader som är förenade med ett stort budgetunderskott. En ekonomisk politik som ensidigt inriktas på ett lågt budgetunderskott riskerar att missa andra väsentliga samhällsekonomiska mål, främst givetvis att bekämpa arbetslösheten.

Prisstabilitet det övergripande målet.

ECB:s främsta uppgift är att verka för prisstabilitet, det vill säga nollinflation. Först då detta mål är uppfyllt så ska banken ägna sig åt andra uppgifter, till exempel att bekämpa arbetslösheten eller att öka tillväxten. Inflation är nu naturligtvis inte något önskvärt i sig, men precis som i fallet med budgetunderskottet gäller att en ensidig inriktning på inflationsbekämpning innebär att andra mål, till exempel om sysselsättningen måste uppges eller åtminstone prioriteras ned.

Det finns goda belägg för existensen av en motsättning mellan inflation och arbetslöshet både på kort och lång sikt. På kort sikt gäller att en nedskrivning av inflation och inflationsförväntningar

oftast åstadkommes med en åtstramning av efterfrågan, och detta skapar en ökad arbetslöshet...en viktig faktor bakom ökningen av arbetslösheten i Europa är just kampen mot inflationen. Även det omvända gäller. Om man på kort sikt vill minska arbetslösheten så är en ökning av efterfrågan (med lämpliga finans- eller penningpolitiska stimulanser) den säkraste vägen.

Genom denna koppling mellan arbetslöshet, efterfrågan och priser uppkommer alltså en motsättning mellan inflation och arbetslöshet där inflationen blir det pris som man måste betala för en minskad arbetslöshet.

Inflation och arbetslöshet i konflikt.

Även på lång sikt finns en motsättning mellan inflation och arbetslöshet...en ökning av inflationen från noll till tre procent leder till en sänkning av den långsiktiga (jämviktiga) arbetslösheten från 8,5 till cirka 5,5 procent....det är mycket stora samhällsekonomiska kostnader förenade med en politik inriktad på strikt prisstabilitet. Det kan i sammanhanget även nämnas att kostnaderna för (en måttlig) inflation överdrivs ofta och gärna av till exempel EU-kommissionens företrädare.

Det finns till exempel inga belägg för att inflationen sänker tillväxten eller att inflationen omfördelar värden från de fattiga till de rika. Just det senare är ett vanligt påstående för EMU:s tillskyndare. Men såväl amerikanska som europeiska studier tyder på att en måttlig inflation inte alls omfördelar systematiskt mellan olika inkomstgrupper, och att de lägre inkomstgrupperna inte drabbas värre än andra.

Däremot är det fullständigt klarlagt att arbetslösheten främst drabbar människor med låga inkomster. Sanningen är alltså precis den motsatta mot vad EMU:s förespråkare hävdar. Det är den hårda inriktningen på prisstabilitet som missgynnar låginkomsttagarna, inte en måttlig inflation.

Inflation och ränta.

Ett populärt påstående är även att en låginflationspolitik leder till en lägre ränta, men här blandar man (medvetet) samman real- och nominalränta. Med nominalränta avses den noterade (det vill säga den faktiska) räntenivån medan realräntan avser nominalränta minus inflationen. Det är givetvis realräntan som är det avgörande för effekterna på till exempel investeringar och överhuvud för räntans ekonomiska effekter....

Den tydliga slutsatsen, både teoretisk och empiriskt, är att (den långa) realräntan är oberoende av inflationen, tvärtom vad kommissionen i sitt propagandamaterial för EMU hävdar....

De- och revalvering förvirrande.

Samma (medvetna) förvirring som kännetecknar diskussionerna kring räntan vidlåder även debatten vad avser revalveringar och devalveringar. Ofta framställs nämligen EMU-projektet på så sätt, att det är något som krävs för att förhindra att länderna konkurrerar ihjäl varandra med illojala devalveringar, eller för att förhindra att valutaspekulanter kör land efter land i botten

Det finns all anledning att hyfsa denna debatt, även om den inte har någon direkt koppling till arbetslösheten....

Egentligen är saken ganska enkel eftersom priset på en valuta, det vill säga växelkursen, bestäms på samma sätt som för vilken vara som helst genom lagen om tillgång och efterfrågan....

Spekulanter tjänar pengar huvudsakligen på att försöka gissa rätt vad avser denna kurs. Om de anser att en kurs är för hög (i förhållande till det korrekta värdet) så säljer de och omvänt då de anser kursen för låg....

Talet om konkurrerande devalveringar tillhör kategorin verkligt dunkla tankar. Å ena sidan är det naturligtvis sant att en devalvering gör det lättare att sälja landets varor, men å andra sidan blir det ju dyrare att importera eller att resa och turista i andra länder. Med lika stor rätt som man anklagar länder som devalverat för illojal konkurrens kan man anklaga företag för detsamma då de sänker priserna på sina varor. Även de exporterar sina problem till andra delar av ekonomin, men detta (alltså priskonkurrensen) som anses vara det mest önskvärda i EU:s allmänna ekonomiska politik

blir till det mest förbjudna i myntunionen....

Det bästa målet för ett lands växelkurs är att inte ha något mål alls, utan låta kursen bestämmas av utbud och efterfrågan. Det finns givetvis en risk för destabiliserande och skadlig spekulation, men det finns en minst lika stor risk för att politiker eller riksbankschefer låser landet vid kurser som är långt ifrån optimala.

EMU och skattefrågan.

Det finns slutligen en aspekt på myntunionen som sällan berörs, nämligen dess relation till skattepolitiken...

Då ett land har en rörlig växelkurs gentemot omvärlden kan man i princip införa vilka skatter som helst utan att konkurrenskraften gentemot omvärlden berörs. Om till exempel landet vill höja miljöskatterna kommer detta naturligtvis att öka kostnaderna för landets företag, något som de måste kompensera med högre priser.

Men detta kan ske utan att landets konkurrenskraft påverkas, eftersom en höjning av företagens priser omedelbart motverkas av en fallande växelkurs. På samma sätt gäller att ett land inte kan förbättra sin konkurrenskraft genom att sänka sina företagsskatter. Om man sänker skatterna så kommer det att motverkas av en stigande kurs på valutan.

Då växelkurserna låses, eller då man övergår till en gemensam valuta, försvinner den motverkande kraften. Ett enskilt land kan inte längre höja företagsskatterna eftersom detta medför att landets företag erhåller högre kostnader än sina konkurrenter och att man så småningom konkurreras ut.

På samma sätt finns nu starka incitament för enskilda länder att underbjuda varandra med företagsskatter. Ett land som till exempel avskaffar alla miljöskatter kommer att erhålla en permanent kostnadsfördel i jämförelse med sina konkurrenter vilka så småningom tvingas att följa med i skattesänkningarna.

På samma sätt gäller att de enskilda länderna vid fasta kurser förlorar friheten över arbetsmarknadspolitiken. Eftersom större flexibilitet (det vill säga större frihet att sätta löner, anställa och avskeda människor och så vidare) innebär lägre kostnader, så kommer de enskilda länderna att få incitament till kostnadsbesparande reformer i detta avseende.

Ett gemensamt mynt belönar länder som sänker företagens kostnader med lägre skatter eller mer flexibilitet på arbetsmarknaden. Det finns då två alternativ. Antingen hamnar unionens länder i en konkurrenssituation där man söker underbjuda varandra med lägre skatter, sämre miljölagar eller sämre arbetsrätt.

För att förhindra detta scenario med social och skattemässig dumping tvingas EU att i praktiken avskaffa den nationella friheten till egen beskattning och införa bindande regler om just företagsskatter, miljöskatter och arbetsrätt. Det är endast med en rörlig växelkurs som man kan kombinera friheten till egna skatter och lagar med bevarad internationell konkurrenskraft.

Stora risker med EMU.

Den monetära unionen är de europeiska politikernas älsklingsprojekt. Det är också klart att projektet innehåller en hel del ekonomiska fördelar, till exempel att man slipper växlingskostnader, men i huvudsak är det ett politiskt projekt. Vad EMU handlar om är att skapa ett federalt Europa.

När väl de enskilda länderna avhänt sig penningpolitiken till den europeiska centralbanken, så har man trätt in på en väg som antingen ändrar med ett katastrofalt misslyckande eller också i ett Europas förenta stater. En ordnad reträtt från ett läge med en gemensam valuta, om till exempel arbetslösheten skulle stiga kraftigt, är knappast möjligt. Träder man en gång in i den monetära unionen finns endast små möjligheter att återgå till en nationell valuta och en nationell ekonomisk politik.

Det finns stora risker förenade med EMU. I själva verket handlar EMU om historiens största ekonomiska experiment. Det hela kan naturligtvis gå bra, har man tur med konjunkturerna och inget större oförutsett inträffar så kan EMU komma igång i tid och hinna få stadga innan en recession

inträffar. Men det kan gå illa.

En allvarlig konjunkturedgång, då växelkurserna oaterkalleligen låsts 1999, utsätter systemet för enorma påfrestningar, med ökande arbetslöshet i många länder. Om detta scenario slår in så är det författarens tro att projektet havererar.

Men även om det hela kommer igång kommer den gemensamma penningpolitiken, den ensidiga inriktningen på inflationsbekämpning och inte minst avsaknaden av varje möjlighet till växelkursjusteringar att leda till en ökande arbetslöshet....

EMU är och förblir ett ekonomiskt högriskprojekt. Det är de arbetslösa, de lågutbildade och lågavlönade som står för riskerna. Dessa grupper får betala priset för drömmen om ett federalt storeuropa.

Litteratur.

.G A Akerlof, W T Dickens & G L Perry, The Macroeconomics of Low Inflation, 1996. Brookings Paper on Economic Activity 1.

.G S Alogoskoufis & A Manning, A, On the Persistence of Unemployment Economic Policy 7, 1988.

.L Ball, Disinflation and the NAIRU National Bureau of Economic Research, 1996. Working Paper 5520, Cambridge, Massachusetts.

.C Bean, L Layard & S Nickell, The Rise in Unemployment: A Multi-Country Study, 1986. Economica 53, Supplement.

.J O Blanchard & L F Katz, Regional Evolutions. Brookings Paper on Economic Activity 1, 1992.

.D G Blanchflower & J A Oswald, The Wage Curve, The MIT Press, Cambridge, 1994.

.J Decressin & A Falas, Regional Labour Market Dynamics in Europe, CEPR Discussion Paper No 1085, 1994.

.R Layard, S Nickell & R Jackman, Unemployment, Macroeconomic Performance and the Labour Market, Oxford University Press, New York, 1991.

.A Orr, M Edey & M Kennedy, The Determinants of Long-Term Interest Rates: 17 Country Pooled-Time-Series Evidence, Economic Department, Working Papers No 155, OECD, Paris, 1995.

.X Sala-i-Martin & J Sachs, Fiscal Federalism and Optimum Currency Areas: Evidence for Europe from the United States National Bureau of Economic Research, Working Paper No 3855, Cambridge, Massachusetts, 1991.

/ Sammandrag av Sven Winnell den 24 mars 1999.

010809:

"EU förvandlar Europa till en marknadsplats"

Sören Wibes tal inför de 16000 demonstranterna mot EU-toppmötet fredag 15 juni 2001. Wibe är ordförande i socialdemokratiska EU-kritiker och vice ordförande i Folkrörelsen Nej till EU. Han har tidigare varit EU-parlamentariker (s), men valde att inte kandidera vid valet 1999.

"Kamrater, mötesdeltagare. För nästan exakt tio år sedan meddelade dåvarande statsminister Ingvar Carlsson att Sverige skulle söka medlemskap i EU. Beskedet kom som en fullständig överraskning för landets befolkning. På det sättet var det symptomatiskt för det sättet som EU driver politik:

I slutna rum och möten sitter en liten och avskild elit och avgör länders och folks öden. Folket får sedan besked om den framtid som beslutats åt dem. Det är en ordning som för tankarna till några rader av Berthold Brecht: "Stora män skriver pakter - lille man, skriv ditt testamente."

Tio år av EU-anpassning och EU-medlemskap har förändrat Sverige. Det gäller små saker, som hur skyltar skall vara utformade eller vad som får kallas choklad. Men det gäller också politiskt betydelsefulla förhållanden, som på vilka områden marknadskrafterna skall härska och hur vår demokrati skall utvecklas.

EU är ett politiskt jätteprojekt som i små steg skall omvandla Europa. Först frihandelsområde, så en kommission och sedan ett parlament, följt av en inre marknad, nu en gemensam valuta, imorgon gemensamma skatter, en "insatsstyrka" som förvandlas till en armé, en "utrikespolitisk talesman" som förvandlas till en utrikesminister och en kommissionsordförande som i morgon tituleras president.

Så glider en kontinent av demokratiska och självständiga stater över i en elitstyrd stormakt. Sveriges lagar skrivs inte längre i den svenska riksdagen utan i Bryssel. Och bland de som för pennan finns nu både Italiens fascister och Österrikes rasister. Var det verkligen detta vi röstade om när vi anslöt oss till EU? Gav vi verkligen våra folkvalda i uppdrag att avskaffa landets självständighet? Svaret är nej.

EU är ingen politiskt neutral statsbildning, det är inget öppet politiskt landskap som ligger framför oss, där vi fritt kan välja väg och framtid. I EU:s grundlag finns redan inskrivet vilken politik som kan och får föras.

Den politiken är marknadsliberalismen.

I portalparagraferna för EU (och EMU) står uttryckligen att unionen skall föra "en ekonomisk politik i enlighet med principerna för en öppen markandsekonomi med fri konkurrens".

Det är vad som skiljer EU från demokratiska statsbildningar. Det finns inte en demokrati i världen där man i grundlagen skrivit in politikens innehåll. Och det är detta som gör EU till storföretagens favoritprojekt. EU:s lagstiftning har blivit ett mäktigt verktyg för att driva den ekonomiska politiken åt höger, med privatiseringar, avregleringar och markandsanpassning.

När vi gick med i EU tog vi samtidigt ett stort steg ut ur det svenska välfärdssamhället.

Lyckas man nu också föra in oss i EMU innebär det att vi stänger dörren bakom oss, låser och slänger bort nyckeln. EU förvandlar Europa till en marknadsplats. Det är Bryssels framtidsvision: en enda stor marknad där människor, djur, mat: allt är handelsvaror och allt skall forslas över kontinenten, styrda endast av marknadskrafterna. Jag tror jag talar för alla här när jag säger att detta

är inte vår vision av framtidens Europa.

Det är nog med vinstintresse!

Det är nog med frihet för kapitalet!

Det är nog med marknad!

Det är inte det Europa vi vill ha, det är inte den framtid som lockar oss!

Där markanden får breda ut sig får demokratin maka på sig.

För att stärka demokratin och mångfald i landet har vi t ex presstöd. Men nu mumlas det i Bryssels korridorer att de svenska presstödet strider mot EU:s konkurrensregler.

Här, och i liknande fall, måste vi agera kraftfullt: villkoren för vår demokrati är inte förhandlingsbara, de skall inte underkastas en samling traktat där fixeringen vid konkurrens som överordnad ideologi gränsar till fanatism!

Budskapet till Bryssels klåfingriga byråkrater måste vara kristallklart:

Håll tassarna borta från vår demokrati!

Vi kräver ett slut på hemlighetsmakeri och på de lyckta dörrarnas politik.

Vi är trötta på styrda debatter och så kallade informationskampanjer vars enda syfte är att göra unionen mer populär.

Vi kräver respekt också för de folkomröstningar som gå emot EU-elitens vilja. Vi kräver ett slut på den odemokratiska röta som trängt långt in EU-bygget.

När 90-talet gick in och Sverige ansökte om medlemskap talades det mycket om det välstånd som den inre marknaden och de så kallade fyra friheterna skulle ge oss. Då hade Sverige 80000 arbetslösa, nu har vi dubbelt så många.

Och hur blev det med friheterna?

Ja, det första som infördes var total frihet för kapitalet. Det har man till och med skrivit in i grundlagen: alla hinder för kapitalets fria rörlighet är förbjudna. En Tobinskatt strider tex. mot EU:s fördrag och text.

Men för människorna?

Där bygger man nu med Schengen murar runt Europa och där bygger man nu raskt upp en armé som skall kunna operera på vitt skilda ställen i världen. Det är inte rätt väg för Europa.

Vi lever i en tid som kännetecknas både av omätbart överflöd och en bottenlös fattigdom och förnedring. Men det går inte att bygga en mur så hög att den kan stänga ute fattiga människors hopp och förtvivlan, eller det dåliga samvetet hos dem som haft turen att födas inne i värmen. Och det går inte att skapa en armé så stark att den i längden kan stå emot kraven på en rättvis fördelning av jordens resurser. EU har valt fel väg för att lösa detta århundradets problem.

Vi EU-motståndare anklagas ofta för att vara isolationister.

Men vår demonstration uttrycker inte en vilja till nationell isolering.

Vårt alternativ är inte den trångsynta nationalismen eller den unkna rasismen.

Vårt alternativ är solidaritet, internationellt och nationellt.

Vi skall inte bygga murar runt Europa utan vara solidariska med de förtryckta folken i tredje världen, och med de människor här hemma som inte anses uppfylla marknadens krav på tillräcklig vinst.

Vårt Nej till EU och EMU är ett Ja till världen, solidariteten och rättvisan."

Sören Wibe

020110:

Från Socialdemokratiska EU-kritikers hemsida.

Socialdemokratiska EU-kritiker riksförening (<http://go.to/seuk>)

Löften i EU-avtalet

1. Neutraliteten

Det är i dagarna sju år sedan Sverige i en folkomröstning beslutade att ansöka om medlemskap i EU. Övervikten för Ja-sidan var knappast möjliga: 52 procent mot 47. På Ja-sidans valsedel stod uttryckligen att man röstade för ett medlemskap "i enlighet med avtalet mellan Sverige och EU:s medlemstater". För att vägleda folket gav regeringen inför omröstningen ut en officiell "vitbok" (egentligen en broschyr) till landets hushåll om detta avtal. Det kan vara intressant att så här sju år efteråt se lite närmare på denna vägledning och på hur de löften som gavs har infriats. Vi börjar med neutraliteten.

Frågan om Sveriges neutralitet och alliansfrihet politik spelade en avgörande roll i omröstningsdebatten. Regeringens broschyr gav här lugnande besked: "En viktig förutsättning", skrev man, är att "Sverige avser att stå utanför alla militärallianser eller annat förpliktande militärt samarbete med andra stater".

Nu sju år efteråt deltar Sverige i EU:s framväxande militära styrka både med förband och utrustning. Genom EUs gemensamma utrikespolitik stöder vi kriget mot Afghanistan. Om detta kallas "alliansfrihet" så har ordet fått en innebörd som väljarna 1994 inte kunde ana. Löftet från 1994, att Sverige skulle stå utanför förpliktande militärt samarbete, stämmer inte.

2. Alkoholpolitiken

Sveriges nykterhetsorganisationer låg lågt i folkomröstningen om EU. Det berodde till stor del på de garantier som gavs av regeringen. "EU har visat förståelse för vår alkoholpolitik" skrev man i vitboken om avtalet och fortsatte med att slå fast att "det blir fortsatta restriktioner" för införsel av alkohol. Och dessutom måste alla EU- beslut fattas med "enhällighet" skrev man, vilket innebar att Sverige självt kunde avgöra sin framtida politik på området. Inget av detta var sant. Sverige hade ett tidsbegränsat undantag, men EU kunde tvinga (och har också tvingat) oss att ändra t ex införselbestämmelserna. Efter 2003 är det fritt att föra in (i praktiken) obegränsade mängder alkohol i landet. EUs kommissionär Frits Bolkenstein begärde dessutom för ett år sedan att den svenska vinskatten skulle sänkas vilket också skedde. Det är i Bryssel som villkoren för den svenska alkoholpolitiken nu fastställs. Förståelsen för vår alkoholpolitik har tyvärr visat sig vara ringa.

3. Den svenska jakten

De stora jägarorganisationerna var en grupp som i likhet med nykterhetsrörelsen höll en mycket låg profil i folkomröstningen om EU. Det berodde delvis på att regeringen gav mycket tydliga besked om att den svenska jakten inte skulle beröras. I EU-broschyren skrev man att "Jaktreglerna behålls" och att "EU-reglerna inte hindrar oss att fortsätta vår jakt på hittillsvarande sätt, vare sig det gäller fågel eller vilt".

Men redan i maj 1995 införde Sverige sommarjaktförbud på morkullkor vilket var en direkt följd av ett EU-direktiv. Det var naturligtvis en bagatell (liksom EU-reglerna för jakten på korp), och har sitt intresse enbart för att det visar att svenska jaktregler nu är underordnade EU. Nu vill EU-kommissionen begränsa t ex jakten på lodjur vilket Sverige motsätter sig. Men vi kan inte längre ensamma bestämma i denna fråga. Oavsett vad beslutet blir vad beträffar lodjur (och björn) kan vi fortsätta vår jakt "på hittillsvarande sätt" bara om vi får Bryssels tillstånd till det. De svenska jägarna gavs inte korrekt information om vad som väntade med EU-medlemskapet.

4. Flykting- och asylpolitiken

I folkomröstningsdebatten utlovades att Sverige även i framtiden suveränt skulle besluta i asylfrågor. I regeringens vitbok skrev man att "Beslut i dessa frågor måste vara enhälliga och skall godkännas av varje lands parlament."

Detta är korrekt och gäller fortfarande. Men samtidigt har riksdag och regering godkänt Amsterdamfördraget där det sägs att flyktingpolitiken inom 5 år skall överföras till områden som tas med majoritetsbeslut i EU. Det betyder att regering och riksdag godkänt att lagarna om Sveriges flyktingpolitik i framtiden skall skrivas i Bryssel. Det nämndes inte i vitboken.

5. Offentlighetsprincipen

"Offentlighetsprincipen förblir ograverad och är ej förhandlingsbar"

Så stod det i regeringens broschyr om EU-avtalet. Här är läget ännu dock oklart. EU har antagit nya sekretessbestämmelser och exakt vilken betydelse de får blir klart först när ett antal fall prövats av EG-domstolen. Då det gäller "känsliga handlingar" måste EU konsulteras innan de lämnas ut och inget vet vad resultatet i slutändan blir. Den europeiska journalistfederationen ansåg dock att det nya förslaget borde avvisas eftersom det inte tillfredsställde kraven på öppenhet. Hur som helst så blir det EG-domstolen som i framtiden kommer att precisera innehållet i den nya bestämmelserna och därmed avgöra hur långt den svenska offentlighetsprincipen sträcker sig.

6. Regionalpolitiken

Om regionalpolitiken skrev regeringen att "vi kan fortsätta att bedriva en egen regionalpolitik...bl a lokaliseringstöd, nedsatta socialavgifter och transportstöd".

Detta var helt felaktigt. Nyligen förbjöd EU de nedsatta socialavgifterna i Norrbotten, nu tillåts detta endast för företag med några få anställda. EU förbjöd också det transportstöd som utgått till Volvoverken i Umeå, 30 miljoner årligen. Sverige får nu inte införa t ex en generell nedsättning av socialavgifterna i Norrland och inte heller införa transportstöd för t ex bilindustrin. Sanningen var alltså att EU-medlemskapet kraftigt inskränkte våra möjligheter att bedriva en egen regionalpolitik.

Man skrev även: "Sammantaget innebär ett EU-medlemskap ett betydande regionalpolitiskt nettotillskott" Det var en skönmålning eftersom alla län (utom möjligen Skaraborg) gjort en nettoförlust om man räknar både avgift och återflöde. De fyra nordliga länen "förlorade" t.ex. cirka 5 miljarder netto under de första fem åren av medlemskapet. Och under 5-årsperioden 2000-2004 betalar t ex Jämtlands län in ca 750 miljoner mer än vad som återvänder i EU-stöd.

7. Kollektivavtalen

En viktig fråga, som dock ej diskuterades mycket vid folkomröstningen, rörde kollektivavtalen. Där skrev regeringen att: "Sverige fått bekräftat att de svenska kollektivavtalen betraktats som ett fullgott medel att genomföra EU-direktiv på arbetsmarknadsområdet". Detta var inte helt korrekt. De svenska kollektivavtalen har hittills inte påverkats av medlemskapet- så långt är det santmen i en uppmärksamdom i EG-domstolen (C-67/96) slog man (i (section)53) fast att EG:s konkurrensrätt var tillämplig på svenska kollektivavtal. Detta kan få betydelse för de svenska kollektivavtalen, t ex genom att Marknadsdomstolen ges rätt att pröva om kollektivavtalen går ihop med konkurrensrätten

Generaladvokaten i EU ville för övrigt gå betydligt längre och i princip skapa en ny EG-grundlag där fackliga rättigheter underordnades konkurrensrätten. Flera liknande mål ligger nu i domstolen, och ingen vet vad domarna blir. Men det principiellt viktiga är att det är inte vi, utan EG-domstolen som avgör vilken giltighet svensk kollektivlagstiftning har.

8. Kostnaden för EU

I regeringens bok om EU-avtalet kunde man läsa att "Bruttokostnaden för Sverige blir ...ca 18-20 miljarder". Man skrev vidare att efter "1999 kommer nettobidraget att ligga runt 800 kronor per svensk och år."

Kostnaden ligger nu på cirka 23-24 miljarder kronor. Under den kommande 5-års perioden betalar Sverige in cirka 120 miljarder i avgift medan återflödet uppgår till cirka 48 miljarder. Det betyder ett nettobidrag på cirka 1.600 kr per svensk och år eller exakt dubbelt så mycket som regeringen uppgav. Dessutom gäller att huvuddelen av återflödet hamnar hos storgodsägarna i södra slättlandet. För en vanlig löntagare är det årliga nettobidraget till EU i storleksordningen 4-5000 kronor per år. Dessa siffror avviker markant från de som presenterades före folkomröstningen.

9. Miljöpolitiken

I regeringens bok om EU-avtalet skrev man att bl a "Inga sänkta normer på miljöområdet" och man fortsatte : "Sverige kommer att behålla sina regler med hänvisning till den s.k. miljögarantin En paragraf (100A:4) i EUs Romfördrag ger medlemstaterna rätt att hålla en högre skyddsnivå."

Men avtalet med EU innebar ingen laglig skyldighet för EU att anpassa sig till Sveriges kravnivåer. Sverige band sig däremot juridiskt vid att ensidigt anta de EU-lagar som gällde när undantagen löpte ut - oavsett hur EU:s lagar ser ut. I slutet av 1996 var omkring 300 gifter mot insekter, svampar och ogräs tillåtna i Sverige. Inom EU användes cirka 800 vid samma tid. EU-kommissionens prövning av bekämpningsmedel kan sluta med att Sverige tvingas tillåta kemiska ämnen som var förbjudna vid EU-inträdet. Under de närmaste tio åren skall EU-kommissionens växtskyddskommitté avgöra vilka ämnen som skall godkännas.

Bekämpningsmedlet Amitrole som tidigare har varit förbjudet i Sverige blev tillåtet igen i mars 2001. Orsaken var att EU-kommissionen bestämde att det skulle bli tillåtet att använda medlet. Kemikalieinspektionen räknade med att Sverige på detta sätt kommer att tvingas godkänna fler medel som i Sverige är klassade som alltför giftiga.

10. Salmonella

I regeringens vitbok om EU-avtalet skrev man bl a att "Sverige fick i förhandlingarna igenom kravet att livsmedel...ska vara fria från salmonella". " Kontrollen sker genom inspektioner ..och stickprovskontroll vid gränsen".

Sanningen var emellertid den att stickprovskontroller vid gränsen förbjöds direkt efter EU-inträdet så i detta avseende var skrivningarna felaktiga. Under de första åren av medlemskap inträffande också en rad skandaler med smittade livsmedelspartier, speciellt från Frankrike. Sommaren 1999 dog två människor och ett tjugotal insjuknade i en salmonellaepidemi på ett sjukhem i Huddinge. Orsaken var ett parti kalkonbröst från Frankrike. Köttet hade tillretts i Frankrike, sedan frysts och transporterats till Sverige där det serverats.

Problemen har inte försvunnit . I november 2001 rapporterades i svenska media att Livsmedelsverket funnit salmonella i vart 8:e importerat livsmedelsparti från EU. I svinkött var vart fjärde parti smittat. Den "salmonellagaranti" som infördes vid EU-inträdet har visat sig vara mycket svag.

Sören Wibe

020401:

Argentina och EMU

“Alla vet att Argentina upplever en djup kris. Men (nästan) ingen berättar vad som är orsaken, nämligen att Argentina för några år sedan gick med i sitt eget EMU. Man beslöt nämligen att "för evigt" knyta sin valuta till dollarn och hålla fast vid det oavsett vad som hände. Det var samma högtidliga löften som Carl Bildt en gång gav då han lovade att "gå genom eld och vatten" för att hålla kronan fast vid ECU:n. Den politiken grundlade den massarbetslöshet som Sverige nu haft under hela 1990-talet.

Nu har också Argentina fått sitt Poltava och dess ekonomi kollapsat. Det illustrerar vad som kan hända då man överger sin valuta. Löner måste sänkas, arbetslösheten kan bli groteskt stor och ekonomin stagnera. Och det är det vanliga folket som drabbas.

Att ha en egen valuta är en billig försäkring mot detta. Dessutom är det aldrig fel att behålla kontrollen över den egna ekonomin inom landet. Självbestämmandet är alltid värt att försvara.

Sören Wibe, ordförande för Socialdemokratiska EU.kritiker “

Här några citat från följande skrift, gjorda av Sven Winnell den 7 maj 1999:

TOR NITZELIUS

FACKLIGA EU-KRITIKER

EMU OCH KOLLEKTIVAVTALEN

Innehåll:

3 Sammanfattning

5 Inledning

7 EMU-medlemskap minskar demokratin

10 Sverige mister möjligheter att motverka och dämpa ekonomiska kriser

18 Kollektivavtalets roll

21 Dagens kollektivavtalssystem

24 Vilka påfrestningar utsätts kollektivavtalet för om Sverige går med i EMU?

33 EMU kräver otryggare anställningar

36 Försämrad konflikträtt och nytt medlingsväsende passar som hand i handske för EMU-anslutning

39 Buffertfonder i stället för lönesänkningar?

42 Vad händer om Sverige inte går in i EMU?

46 Avslutning

48 Referenser

Från baksidestexten:

Tor Nitzelius har 25 års erfarenhet av kollektivavtalsförhandlingar och arbetsrättsliga tvister bl.a. i arbetsdomstolen. Han är förbundsjurist på Lärarförbundet och var 1975-1991 jurist på TCO-S **Fackliga EU-kritiker** är en partipolitiskt obunden organisation. Vår viktigaste uppgift är idag att stärka motståndet mot EMU - för att uppnå att Sverige inte ska delta.

OM SVERIGE GÅR IN I EMU förlorar vi demokratiskt inflytande över viktiga delar av den ekonomiska politiken genom att penningpolitiken och valutapolitiken förs över till den oberoende Europeiska Centralbanken. När valutan inte längre kan fungera som en buffert vid ekonomiska kriser och Sverige inte kan vidta penningpolitiska åtgärder så måste lönebildningen och arbetsmarknaden bli mer flexibel, om inte arbetslösheten ska öka.

DENNA SKRIFT GÖR GÄLLANDE att marknadskrafterna får ett ännu större spelrum på löntagarnas bekostnad och att löntagarnas inflytande över lönebildningen kommer att minska om Sverige går med i EMU. Det svenska kollektivavtalssystemet kommer att utsättas för stark press. Löntagarna riskerar till och med att i vissa ekonomiska krislägen tvingas välja mellan arbetslöshet och lönesänkningar.

FÖRFATTAREN GÖR EN GENOMGÅNG av dessa samband och ställer frågan: Hur högt pris är Sveriges löntagare beredda att betala för ett EMU-medlemskap?

PRIS: 25 KRONOR. 10 EX ELLER FLER KOSTAR 20 KRONOR/STYCK plus moms. Fackliga EU-kritiker: Box 3480. 103 69 Stockholm. Tel 08-76104 21. Postgiro 1210813-0

Sammanfattning

”Om Sverige går in i EMU så flyttas den politiska makten allt längre bort från de svenska medborgarna, samtidigt som löntagarnas inflytande över lönebildningen minskar. De som säger att Sverige ska gå med hävdar att det inte går att stå utanför. Att priset i form av ekonomiska nackdelar och minskat politiskt inflytande i EU blir alltför högt om Sverige stannar utanför valutaunionen.

I denna skrift görs gällande att om Sverige går med i EMU:s tredje steg förlorar vi demokratiskt inflytande över viktiga delar av den ekonomiska politiken genom att penningpolitik och valutapolitik lämnas över till den Europeiska Centralbanken (ECB). Vi riskerar också att löntagarnas inflytande över löner och anställningsvillkor minskar. Den Europeiska Centralbankens penningpolitik kommer

mer att styras av de stora EMU-ländernas behov än Sveriges, vilket kan göra att t.ex. ECB:s ränteförändringar "slår snett" på svensk ekonomi. Avsaknaden av egen valuta och egen penningpolitik sätter ökad press på kollektivavtalen när lönebildningen måste bli mer flexibel. Löntagarna riskerar att ställas inför valet: arbetslöshet eller lönesänkning när Sverige drabbas av landsspecifika ekonomiska kriser, s.k. assymetriska ekonomiska chocker, dvs. ekonomiska kriser som enbart drabbar ett land eller som drabbar ett land särskilt hårt. Kollektivavtalen kommer att utsättas för starka påfrestningar och riskerar att förlora sin betydelse som reglerare av lönebildningen och andra förhållanden på arbetsmarknaden.

1996 års EMU-utredning gjorde en sammanvägning av ekonomiska och politiska fördelar och nackdelar av att stå utanför, respektive gå med i, EMU. Utredningen drog den sammanfattande slutsatsen att nackdelen med att stå utan möjlighet att möta stora ekonomiska störningar av svensk ekonomi med en självständig penningpolitik, väger tyngre än de ekonomiska och politiska nackdelarna av att stå utanför. Den höga arbetslösheten vägde tungt för ställningstagandet att Sverige inte borde gå med 1999.

Ingenting har därefter hänt som rubbar denna slutsats. Arbetslösheten biter sig fortfarande fast vid höga nivåer. Sveriges exponering för landsspecifika ekonomiska chocker har inte minskat. EU har inte vidtagit några konkreta åtgärder som skulle kunna hjälpa länder som drabbas av sådana ekonomiska kriser. S.k. buffertfonder efter finsk modell förefaller vara helt otillräckliga för att klara av den typen av allvarliga kriser.”

Inledning

”Lönebildning diskuteras för det mesta i ekonomiska marknadstermer. Många arbetsgivare och ekonomer vill att lönebildningen ska betraktas på samma sätt som prisbildning på varor och att arbetsmarknaden ska ses som vilken marknad som helst, där det gäller att låta marknadskrafterna få fritt spelrum så att priset kan bestämmas på samma sätt som för varor. Detta är ett verklighetsfrämmande sätt att se på lönebildningen i Sverige, om man inte samtidigt utgår från att löntagarnas inflytande över lönebildningen ska minska kraftigt. I Sverige har löntagarna i dag genom sina fackliga organisationer ett starkt inflytande över lönebildningen.

Kollektivavtalet är det viktigaste instrumentet för löntagarna att utöva sitt inflytande genom.

Ett svenskt medlemskap i EMU innebär att marknadskrafterna får ett starkt vidgat spelrum på bekostnad av löntagarnas inflytande. EMU kommer inte bara att skärpa konkurrensen mellan företag utan även mellan löntagare i olika länder. En orsak är att EMU-länderna förlorar möjligheterna att dämpa och motverka ekonomiska kriser med egen valuta (den är ju borta) och genom egna penningpolitiska åtgärder. Behovet av penningpolitiska åtgärder (t.ex. ränteförändringar) kommer att styras av de stora europeiska ländernas ekonomiska situation. Det är ekonomin i Tyskland, Frankrike och Italien som bestämmer ECB:s åtgärder och inte ekonomin i Sverige. När åtgärder vidtas av ECB är det inte alls säkert att de passar den rådande situationen i den svenska ekonomin. En ekonomisk kris i Sverige kommer att kräva att anpassning antingen sker genom prissänkningar (vilka i sin tur vid allvarliga kriser ytterst kräver nominella, dvs. direkta, lönesänkningar) eller genom att produktionen minskas eller läggs ner, vilket i sin tur innebär ökad arbetslöshet. Den redan rådande massarbetslösheten späs i så fall på ytterligare.

Frågan är också vilka påfrestningar som kommer att drabba kollektivavtalen om Sverige skulle gå med i EMU. Riskerna är stora för att det inte endast skulle innebära att medborgarna förlorar den politiska makten över viktiga delar av den ekonomiska politiken, utan att de också skulle tappa demokratiskt inflytande över sina löner.

I dag är det många regeringar i EMU-länderna som säger sig vilja prioritera tillväxt och ökad sysselsättning. Detta kommer visa sig vara mycket svårt med tanke på konvergenskriterierna i Maastrichtfördraget, som varje regering har att följa. När människorna i EU-länderna vände de tidigare, i huvudsak borgerliga, regeringarna ryggen berodde det bland annat på att dessa genomfört en hård åtstramningspolitik som konvergenskriterierna tvingat fram. Fördraget lämnar inte något utrymme

för att lämna åtstrammingspolitiken, inte ens åt socialdemokratiska regeringar.

Om Sverige går med i EMU är det oåterkalleligt. Vi kommer lika lite som andra EMU-länder att kunna föra en självständig ekonomisk politik.”

EMU-medlemskap minskar demokratin

Om Sverige går med i EMU överförs vår penning- och valutapolitik till den gemensamma europeiska centralbanken (ECB) i Frankfurt och blir överstatlig. ECB tar över beslutanderätten över penningpolitiken. Den svenska kronan försvinner och därmed hela valutapolitiken.

Med valutapolitiken kan ett land påverka värdet på sin egen valuta i förhållande till andra valutor. Genom penningpolitiken regleras penningmängd, kreditgivning och räntor. Med egen valuta- och penningpolitik kan ett land stimulera ekonomin i en lågkonjunktur eller kyla ned den vid en överhettning. Regelverket för ECB är fastlagt i Maastrichtfördraget. I fördraget är också bestämt vilken penningpolitik som ska föras. Huvudmålet för ECB är att upprätthålla prisstabilitet.

Banken ska enligt fördraget styras av ett råd och en direktion. Direktionen består av en ordförande och fem ytterligare personer, vilka utses för åtta år genom en överenskommelse mellan medlemsstaternas regeringschefer. Rådet består av de sex i direktionen plus cheferna för centralbankerna i den monetära unionens medlemsländer.

Regelverket är uppbyggt så att ledningen för ECB inte ska påverkas av nationella regeringar eller parlament och inte heller av EU:s egna institutioner. Denna ordning har medlemsländerna genom Maastrichtfördraget åtagit sig att respektera.

"Vid utövandet av de befogenheter och fullgörandet av de uppgifter och förpliktelser som har tilldelats dem genom detta fördrag och ECB:s stadga skall varken ECB eller nationell centralbank eller medlemmarna av deras beslutande organ begära eller ta emot instruktioner från gemenskapsinstitutioner eller gemenskapsorgan, från medlemsstaternas regeringar eller från något annat organ. Gemenskapsinstitutionerna, gemenskapsorganen och medlemsstaternas regeringar förpliktar sig att respektera denna princip och att inte söka påverka medlemmarna av ECB:s eller de nationella centralbankernas beslutande organ vid fullgörandet av deras uppgifter." (ARTIKEL 108 i Rornfördraget som ändrats genom Maastrichtfördraget).

Statsvetaren Jörgen Hermansson sammanfattar i en underlagsrapport till EMU-utredningen sin syn på EMU och demokratin:

"Vad gäller proceduren kan demokrati inte begränsas till att folket (direkt eller indirekt) har möjlighet att välja sina representanter. Det måste också vara möjligt och meningsfullt att utkräva ansvar. I fallet EMU, med dess strikt oberoende centralbank, skulle detta åtminstone förutsätta att överlåtelsen av makt kan återkallas, vilket i praktiken ter sig närmast ogörligt. Slutsatsen blir att EMU knappast kvalificerar sig som demokratiskt." (Jörgen Hermansson, Om möjligheten att demokratiskt rättfärdiga den ekonomiska och monetära unionen, sid. 5 bil till SOU 1996: 158).

En anslutning till EMU innebär således att det svenska folket frånhänder sig den demokratiska makten och kontrollen över penning- och valutapolitiken. Både penningpolitiken och valutapolitiken är viktiga delar i den ekonomiska politiken. Ett lands ekonomiska politik påverkar arbetslösheten, lönebildningen, arbetsmarknadspolitiken och förutsättningarna för den generella välfärdspolitiken.....

Få länder i Europa har en lönebildning som i så stor utsträckning som i Sverige bestäms genom kollektivavtal. Detta är en följd av att löntagarna i stor utsträckning inte bara är fackligt organiserade, utan också engagerade i fackligt arbete. Löntagarna i Sverige har genom sina fackföreningar ett starkt inflytande över löner och anställningsvillkor.

Kollektivavtalen och dess bundsförvanter - förhandlingsrätten och konflikträtten - är därför viktiga beståndsdelar i ett demokratiskt samhälle och har stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen och för fördelningen av välståndet i Sverige. När man tar ställning till om Sverige ska gå med i EMU eller inte, måste man väga in risken att förlora demokratisk påverkan över lönebildningen i bedömningen. Och man måste ta ställning till om detta pris är värt att betala.”

Sverige mister möjligheter att motverka och dämpa ekonomiska kriser

”Om Sverige går med i EMU blir det ECB som bestämmer om penningpolitiken och vår bestämmanderätt över valutan försvinner. Möjligheten att använda vår egen valuta som dämpare vid ekonomiska kriser försvinner och vi frånhänder oss varje möjlighet att med valutan och penningpolitiska åtgärder möta ekonomiska kriser som drabbar Sverige.

Valutakurserna speglar både ett lands egna önskemål om konkurrenskraft, sysselsättning och tillväxt samt omvärldens bedömning av landets ekonomiska utveckling. Man brukar skilja på fast och flytande växelkurs. En fast växelkurs innebär att ett land, tillsammans med andra länder, kommer överens om ett bestämt värde på den egna valutan i förhållande till de andra ländernas. Om ett lands valuta skulle drabbas av störningar brukar det landet vidta åtgärder för att bibehålla det överenskomna värdet på den egna valutan. Om valutans värde skulle sjunka under en viss nivå höjer t.ex. landets riksbank räntan för att göra valutan attraktivare så att valutans värde ökar. Ett land med fast valutakurs som hamnar i ekonomiska problem kan under vissa förutsättningar förändra värdet på den egna valutan genom ett officiellt beslut. Man kan t.ex. devalvera valutan, dvs. officiellt sänka värdet på den. Överenskommelser mellan länder om fasta valutakurser brukar ha svårigheter att överleva under en längre tid.

Om det i stället är flytande växelkurser, dvs. när länderna inte officiellt har bestämt vilken kurs varje valuta ska ha i förhållande till andra valutor utan valutakurserna får fluktuera i förhållande till varandra, bestäms värdet på ett lands valuta framförallt av omvärldens ekonomiska förväntningar på det ifrågasvarande landets ekonomi. Över hälften av Internationella valutafondens länder hade fram till 1999 flytande växelkurser. Inom EU har länderna haft mycket varierande värden på sina valutor, vilket speglat att styrkan hos ekonomin i de olika länderna varierat. Från och med den 1 januari 1999 då elva länder gick med i EMU syns de ekonomiska skillnaderna inte längre i dessa länders valutor, eftersom de har en och samma valuta - Euron. Men de ekonomiska skillnaderna mellan länderna finns naturligtvis kvar. Sverige har bestämt att man inte nu ska gå med i EMU. Vi har också bestämt att man inte ska ansluta sig till något fast växelkurssystem, dvs. den svenska valutan ska hållas flytande i förhållande till andra valutor.

Värdet på ett lands flytande valutakurs bestäms av en mängd olika faktorer. Det rör sig om allt från landets statsfinansiella läge, där budgetbalansen spelar en roll, till efterfrågan på landets exportprodukter och inflationstakt. Flytande valutakurser fungerar som automatiska dämpare vid ekonomiska störningar. Ett land som t.ex. drabbas av vikande efterfrågan på sina viktigaste exportprodukter får samtidigt se hur detta ger utslag genom minskande efterfrågan på sin valuta, vilket i sin tur kan leda till en lägre valutakurs. Exportprodukterna blir därigenom billigare att köpa för andra länder (eftersom landets valuta blivit billigare) varvid exporten kommer att öka och därmed sysselsättningen. En annan effekt är att det blir dyrare att importera, eftersom andra länders valutor relativt sett blivit dyrare när det egna landets valuta blivit billigare. Importen kommer härigenom att minska och de ekonomiska resurserna kan i stället användas för inhemsk produktion, framförallt inom exportindustrin. Genom den lägre valutakursen blir det lättare för exportindustrin att konkurrera på världsmarknaden, vilket i sin tur leder till att exporten ökar, ekonomin kommer igång och arbetslösheten minskar. Härigenom sker en automatisk dämpning av den ekonomiska efterfrågekrisen. Denna dämpningseffekt kommer att försvinna för Sverige om vi går med i EMU, eftersom vår egen valuta då försvunnit och ersatts av den gemensamma valutan Euro.

Så länge Sverige inte är med i EMU kan den svenska Riksbanken i en ekonomisk nedgång genom penningpolitiska åtgärder stimulera ekonomin, eller kyla ned den vid en överhettning.....

Ett medlemskap i EMU innebär för Sverige att man inte längre kan använda egen penningpolitik för att påverka den svenska ekonomin. Penningpolitiska åtgärder som vidtas av ECB kanske inte alls passar den svenska ekonomin, utan de vidtas för att påverka ekonomin i Tyskland och Frankrike som behöver kylas av eller stimuleras....

Det är emellertid när ett land drabbas av en landsspecifik ekonomisk kris som landets medlemskap i EMU ställs på sin spets. I så fall saknas möjligheten att den egna valutan dämpar

krisen och landets riksbank kan inte vidta penningpolitiska åtgärder för att möta krisen. Sådana landsspecifika ekonomiska kriser eller chocker brukar också kallas asymmetriska chocker....

Ekonomiska störningar har inträffat i alla tider genom historien. Så kommer det att bli i framtiden också. Vad skulle hända om Sverige går med i EMU och vi drabbas av en landsspecifik ekonomisk kris? När möjligheten att använda penningpolitiken och valutan inte längre finns kvar för att möta ekonomiska kriser återstår i teorin tre metoder som kan användas för att förhindra att arbetslösheten ökar.

1. EU kan sätta in stödåtgärder.
2. Människor som blir av med jobbet flyttar till ett annat EU land där det finns arbete.
3. Priserna sänks så att landet kan konkurrera sig ur krisen. Detta förutsätter att kostnaderna sänks, antingen genom att arbetsgi varavgifter eller löner sänks (Arbetsgivaravgiften är en socialavgift som arbetsgivare betalar på lönekostnaderna (ca 33 %) för att finansiera sjukförsäkring, folkpension, tilläggs pension och barnomsorg).

Låt oss granska i vilken utsträckning dessa metoder är användbara i verkligheten.

1. EUROPAPARLAMENTET HAR AKTUALISERAT frågan om hur man ska lösa problemet när länder som är med i EMU drabbas av lands specifika chocker, och i en kort rapport den 10 november 1998 redovisat att EU-kommissionen ännu inte gjort något åt frågan (Europaparlamentets rapport om regleringsmekanismen i händelse av asymmetriska chocker, A4-0422/98). Europaparlamentet har föreslagit att en försäkringsfond bör byggas upp för att man ska kunna stödja sådana länder ekonomiskt genom att länderna ska kunna uppta lån i fonden. I rapporten nämns att man tidigare fört frågan på tal med EU-kommissionen men att ingenting har hänt ännu.

Om detta kan sägas följande: EU:s budget är alltför liten för att kunna användas för stödåtgärder för att lindra effekterna av ekonomiska störningar hos ett eller flera länder. En stor del av budgeten går dessutom åt till jordbruksstöd, vilket inte alls är lämpat för någon generell inkomstöverföring. En ökning av EU:s budget, för att den ska kunna användas i stabiliserande syfte, skulle kräva sådana öknings av transfereringarna från bl.a. Sverige till EU att det är orealistiskt att tro att det skulle vara möjligt.

Den skissade fonden, från vilken länder drabbade av landsspecifika chocker skulle kunna låna pengar, måste vara mycket stor om den ska kunna ha någon betydelse. Idén om en fond har ännu inte lett till någon åtgärd från kommissionens sida trots att EMU:s tredje steg genomfördes vid årsskiftet 1998/99. Det innebär att det inom EU inte finns något system för att stödja länder som drabbas av landsspecifika chocker. I rapporten från EU-parlamentet har man även berört att länderna själva skulle kunna bygga upp s.k. buffertfonder av finsk modell. Vi återkommer till detta längre fram.

2. DET ÄR OCKSÅ helt orealistiskt att tro att arbetslösa i Sverige skulle flytta till andra länder där det finns arbete. Vi har länge haft en gemensam arbetsmarknad mellan de nordiska länderna, men människor flyttar ganska lite...

3. SÄNKNING AV KOSTNADER för personal kan ske på två sätt: antingen genom att arbetsgivaravgiften sänks eller genom att lönekostnaderna (dvs. de kostnader som parterna bestämmer i kollektivavtal) sänks.

En sänkning av arbetsgivaravgiften är en form av s.k. intern devalvering. Arbetsgivaravgiften sänks samtidigt som man måste finansiera det budgetunderskott som uppstår. Denna typ av beslut är svåra att nå enighet om i riksdagen, vilket gör beslutet svårt att fatta. Säkerligen kommer det också att ta tid innan ett eventuellt beslut får effekt. Interndevalvering i form av sänkning av arbetsgivaravgifterna är därför inte ett realistiskt alternativ.

DETTA BETYDER ATT det som återstår för att möta en landsspecifik ekonomisk chock är lönesänkning, om inte anpassningen ska ske genom minskning eller nedläggning av produktion och arbetslöshet. EMU-utredningen uttrycker det på följande sätt:

"Om Sverige ingår i den monetära unionen, måste anpassningen av relativpriser ske genom att nominella löner och priser stiger långsammare i Sverige än i övriga länder. Vid stora störningar och låga löneökningar i utlandet kan de nominella lönerna rentav behöva sänkas" (EMU-utredningen, SOU 1996: 158, sid 199).

Samtidigt franhåller EMU-utredningen att det krävs stora förändringar av våra kostnader i förhållande till utlandet för att ett bortfall av inhemsk efterfrågan på några procent av BNP ska kunna ersättas av ökad nettoexport till omvärlden. Orsaken är att export och import har relativt låg priskänslighet på kort sikt (EMU-utredningen sid. 200).

Till detta kommer att priser och löner är trögrörliga, dvs. att det tar lång tid och är svårt att få till stånd sänkning av priser och löner. När anpassning inte sker snabbt och med tillräckligt stora förändringar kommer detta att leda till minskning/nedläggning av produktion och ökning av arbetslösheten...

TVÅ EXPERTRAPPORTER SOM EMU-utredningen hänvisar till tyder på att den svenska ekonomin har varit mer utsatt för störningar av assymetrisk karaktär än flertalet EU-länder (EMU-utredningen sid 410 och underlagsrapport av Hassler, 1996, samt Jansson, 1996) Svenska löntagare riskerar alltså vid ekonomiska chocker som enbart drabbar Sverige, eller slår särskilt hårt mot oss, att tvingas välja mellan att bli arbetslösa på grund av att företagen går omkull eller att acceptera direkta lönesänkningar. Det som är särskilt allvarligt är att den nuvarande höga arbetslösheten riskerar att bita sig fast på den nuvarande nivån, och dessutom kanske öka och fastna på en ännu högre nivå."

Kollektivavtalets roll

"För löntagarna är kollektivavtalets viktigaste funktion att säkerställa att arbetsgivare inte, genom att erbjuda dem arbete som är villiga att arbeta till det "billigaste priset", dumpar löner och anställningsvillkor. Arbetsgivaren får inte tillämpa andra anställningsvillkor och inte betala mindre i lön än vad arbetsgivaren och fackföreningen kommit överens om. Detta kallas för kollektivavtalets normerande funktion. Det kom till lagligt uttryck första gången 1928 när lagen om kollektivavtal trädde i kraft tillsammans med lagen om arbetsdomstol. Bestämmelsen som numera finns i lagen om medbestämmande i arbetslivet (MBL) har samma innebörd i dag som då:

"Arbetsgivare och arbetstagare som är bundna av kollektivavtal kan ej med giltig verkan träffa överenskommelse som strider mot avtalet" (27 (section) MBL).

Kollektivavtalen i Sverige har en starkt normerande funktion, till skillnad mot i många andra länder i Europa. Genom kollektivavtalets normerande funktion är det ett viktigt instrument för löntagarna att genom sina fackföreningar få inflytande över löner och anställningsvillkor.

För arbetsgivarna är kollektivavtalets fredspliktfunktion det viktigaste. När kollektivavtal har träffats får medlemmarna i den fackförening som slutit kollektivavtalet inte vidta stridsåtgärder i fråga som uttryckligen eller underförstått är reglerad i kollektivavtalet. Bestämmelsen, som numera finns i medbestämmandelagens 41 (section), har samma innebörd i dag som den fick genom 1928 års lag om kollektivavtal. I Sverige är kollektivavtalets fredspliktfunktion starkare än i många andra europeiska länder. När väl kollektivavtal om löner och allmänna anställningsvillkor har träffats så är stridsåtgärder i stort sett förbjudna.

Genom kollektivavtalets ställning i det svenska samhället har statsmakterna (riksdag och regering) lämnat åt arbetsmarknadens parter att reglera löner och anställningsvillkor. Till skillnad mot många andra länder behöver således riksdag och regering inte lagstifta om t.ex. minimilöner, eftersom majoriteten av löntagarna i Sverige omfattas av kollektivavtal.

FRÅN ARBETSMARKNADENS PARTER har alltid funnits ett motstånd mot statlig lönepolitik, dvs. att staten bestämmer eller påverkar vilka löner och anställningsvillkor som ska gälla.

Det finns flera orsaker till detta. En är att lösningar som parterna själva kan enas om har längre varaktighet och större legitimitet än politiska beslut, som kan variera beroende av den för tillfället gällande riksdags majoriteten. En annan är att statlig lönepolitik riskerar att skapa onaturliga och stela lönerelationer mellan olika löntagargrupper. I stället förväntas regering och riksdag i Sverige föra en sådan ekonomisk politik att det skapas förutsättningar för arbetsmarknadens parter att själva, genom kollektivavtal, bestämma lönerna och anställningsvilkoren .

Även hanteringen av konflikträtten i öppna avtalsrörelser har statsmakterna av hävd lämnat över till arbetsmarknadens parter.... Genom att regering och riksdag i princip har avstått från att lagstifta om löner och anställningsvillkor, och om "spelregler" för arbetsmarknaden, och i stället överlämnat dessa frågor till arbetsmarknadens parter, har man skapat en ordning som lever längre än regeringar och osäkra riksdagsmajoriteter.”

Dagens kollektivavtalssystem

”År efter år, årtionde efter årtionde har kollektivavtal träffats i allt större utsträckning på den svenska arbetsmarknaden. Tekniken har utvecklats. Från centrala avtal där allt reglerades har vi gått mot ett system som bygger på en kombination av kollektivavtal på bransch-, förbunds- eller sektornivå, och lokala kollektivavtal samt individuella avtal. Särskilt på tjänstemannasidan är det vanligt med kombinationen bransch-, förbunds- eller sektorsvisa och lokala kollektivavtal samt individuella överenskommelser om lön. Inom tjänstemannaområdet finns inom ramen för kollektivavtalet således inte sällan ett starkt individuellt inslag, där den enskilde individen själv kan diskutera och komma överens med arbetsgivaren om lönen. De politiker, arbetsgivare och ekonomer som nu kraftfullt kräver att man ska ändra arbetsrätten så att individuella avtal ska kunna träffas slår in redan öppna dörrar.

Kollektivavtalen tillåter normalt inte lönesänkningar. Arbetsgivare kan således inte tvinga dem som omfattas av kollektivavtal att acceptera lönesänkningar. En överenskommelse om lägre lön än kollektivavtalet föreskriver är ogiltig enligt den ovan nämnda bestämmelsen i medbestämmandelagen.

Vi ska komma ihåg att vad vi pratar om är ofta lokala kollektivavtal om löner. På tjänstemannasidan bestäms lönerna för varje individ i allt större utsträckning genom lokala kollektivavtal. De centrala löneavtalen sluts på bransch-, förbunds- eller sektornivå och innehåller allt oftare endast bestämmelser om löneutrymmen för lokala förhandlingar. Detta kan skilja sig från ordningen inom LO-området, där det är vanligare med bestämmelser i centrala förbundsavtal som reglerar den generella löneökningen för var och en. Även på LO-området bestäms emellertid lönerna i stor utsträckning genom lokala kollektivavtal. Anställningsvillkor, t.ex. arbetstid och semester, regleras oftast i centrala förbundsvisa avtal på såväl tjänstemannaområdet som LO-området. Även här sker det emellertid successivt förändringar genom att även vissa anställningsvillkor kan göras till föremål för lokala kollektivavtal och till och med individuella avtal.

VI HAR SÅLEDES ett komplext system av bransch-, förbundsvisa eller sektorsvisa kollektivavtal som förutsätter lokala kollektivavtal, och i många fall individuella löneöverenskommelser, samt bestämmelser om förhandlingsordningar, skiljenämnd (motsvarande) och andra hanteringsregler för samspelet mellan de olika nivåerna....

Vilka påfrestningar utsätts kollektivavtalet för om Sverige går med i EMU?

”Oavsett om Sverige är med i EMU eller inte är svenska företag utsatta för internationell konkurrens. Löner är ett konkurrensmedel. Ju lägre löner desto lägre priser. EMU innebär att konkurrensen skärps ytterligare, även lönekonkurrensen. Detta har flera orsaker. Det är de stora

EMU-länderna som blir "riktkarlar" för ECB när det gäller frågan om, och i så fall vilka, penningpolitiska åtgärder som ska vidtas. Ränthöjningar kan behövas för dessa länder men inte för Sverige, och leda till att det höjda värdet på Euron gör svenska produkter dyrare för t.ex. USA. Svenska företag måste då motverka detta genom att pressa kostnaderna och hålla priserna på en rimlig nivå. Redan detta förhållande innebär en press på det svenska kollektivavtalssystemet. Man måste komma ihåg att en effekt om Sverige går med i EMU är att vi förlorar varje möjlighet att använda vår valuta eller själva vidta penningpolitiska åtgärder för att möta ekonomiska kriser. Ett fullt deltagande i den ekonomiska och monetära unionen kräver därför ökad flexibilitet utöver den som redan finns....

I TCO-SKRIFTEN "Fackliga aspekter på EMU" (TCO 1995) beskrivs detta på följande sätt: "Vid en försvagning av konkurrenskraften på grund av en assymetrisk chock kommer Sverige inte längre att kunna devalvera. Anpassningen måste då ske via löneflexibilitet eller annan flexibilitet på arbetsmarknaden. Detta är bakgrunden till kraven på förändringar i a-kasseersättning, andra trygghetssystem samt arbetsrätten. Det är också därför det ställs krav på arbetsmarknadens parter att reformera lönebildningen så att den ger låg inflation och låg arbetslöshet. Detta innebär således ett större utrymme för marknadskrafterna och en begränsning av fackföreningarnas inflytande. Den ökade flexibiliteten innebär därför bl.a. följande:

- ° de nominella lönerna ska kunna sänkas vid konkurrenskraftproblem för Sverige;
- ° förhandlingarna decentraliseras;
- ° en ökad lönespridning;
- ° en begränsning av de offentliga och generella trygghetssystemen;
- ° en avveckling av statligt stöd och handelshinder till skydd för näringar som råkat i svårigheter;
- ° försämrade arbetsrätt med mindre trygghet för den enskilde."

ÄVEN OM SVERIGE är utanför EMU kommer det att krävas att löneökningstakten i Sverige hålls i nivå med viktiga konkurrerande exportländer.

Med internationaliserad ekonomi och handel skärps konkurrensen mellan företag. Mindre nogråk-nade företag kan börja dumpa priserna, vilket i sin tur oftast förutsätter att även lönerna dumpas. Naturligtvis ökar risken för pris- och lönedumpning genom att ländernas egen valuta försvinner som automatisk dämpare av de ekonomiska svängningarna, och på grund av att ECB:s penningpolitik är ett trubbigt vapen styrt mer av de stora ländernas behov än av Sveriges, vilket sätter press på pris- och lönekonkurrens. Om dessutom EMU-länder drabbas av ekonomiska chocker av landsspecifik karaktär tvingas de att möta dessa med pris- och lönesänkningar för att förhindra produktionsnedläggning och arbetslöshet. Det är i detta perspektiv man ska se på frågan om vilka påfrestningar som kollektivavtalen kan komma att drabbas av....

LÅT OSS I det följande försöka se på några av de tänkbara effekter ett svenskt EMU-medlemskap kan få på kollektivavtalssystemet utifrån två perspektiv: dels att ECB:s penningpolitiska åtgärder kan komma att "slå snett" mot svensk ekonomi, dels att Sverige även i fortsättningen kommer att drabbas av ekonomiska chocker av landsspecifik karaktär, dvs. allvarliga kriser som enbart drabbar Sverige eller som drabbar Sverige särskilt hårt. Om Sverige går med i EMU har vi gjort oss av med vår penningpolitiska självständighet och frånhänt oss vår egen valuta. När dessa medel att motverka och dämpa ekonomiska kriser inte längre finns kvar återstår endast att möta sådana landsspecifika ekonomiska kriser med lönesänkningar, såvida man inte vill spä på arbetslösheten. Nominella lönesänkningar har av ekonomer dömts ut som omöjliga eller alltför långsamma och ohanterliga att genomföra i praktiken. Men vare sig man vill eller inte är ett EMU-medlemskap förbundet med risken

att nominella lönesänkningar, eller ytterligare arbetslöshet, kan vara den sista utvägen att möta en ekonomisk kris. Denna risk bedömde EMU-utredningen som så allvarlig att man stannade för att

Sverige inte borde gå med i EMU:s tredje steg 1999. Den redan höga arbetslösheten spelade en viktig roll för utredningens ställningstagande (EMU-utredningen ,SOU 1996: 158, sid. 433)....

En ordning där de enda sätten att möta ekonomiska kriser är produktionsnedläggning och arbetslöshet, och/eller rejäla lönesänkningar, innebär risk för en orolig arbetsmarknad och fler arbetsmarknadskonflikter. Det ligger nära till hands att tro att detta kommer leda till ökade krav på att man ska ändra lagstiftningen kring konflikträtten så att konflikter försvåras eller omöjliggörs.

ETT SÄTT FÖR arbetsgivarna att möta behovet att få till stånd lönesänkningar, vore att försöka få till stånd lönesänkingsklausuler i kollektivavtalen. Dessa skulle i så fall utformas antingen som klausuler som under vissa bestämda förutsättningar tillåter arbetsgivaren att sänka lönerna, eller som omförhandlingsklausuler, dvs. att arbetsgivaren har rätt att påkalla förhandlingar om behov uppstår att genomföra lönesänkningar under avtalsperioden.

Följsamhetsklausuler som föreskriver att lönutvecklingen inom ett avtalsområde ska följa löneutvecklingen på ett annat, har traditionellt varit illa omtyckta av många ekonomer och arbetsgivare i vart fall när det har gällt löneökningar. Måhända blir attityden en annan om Sverige går med i EMU. I så fall kommer det troligen att finnas behov av att kunna genomföra snabba lönesänkningar över hela arbetsmarknaden även under löpande avtalsperiod. Detta för att viktiga branscher ska kunna sänka sina priser för att kunna konkurrera sig ut ur en eventuell kris på exportmarknaden, och därmed även få igång den inhemska ekonomin. Det innebär att det kommer att uppstå ett tryck på att även andra avtalsområden ska sänka sina löner, för att förhindra att principen om att den konkurrensutsatta exportindustrin ska vara ledande åsidosätts.

Det kan betyda att arbetsgivarna på olika avtalsområden kommer att kräva följsamhet i lönesänkningar och vilja få indirekta lönesänkings- eller omförhandlingsklausuler i kollektivavtalen. Klausuler som föreskriver att om lönesänkning av viss storlek in träffar inom ett eller flera andra avtalsområden så ska lönerna inom ifrågavarande avtalsområde (inom t.ex. den offentliga sektorn) sänkas med så och så mycket och på det och det sättet. Alternativt att omförhandling ska ske av lönerna.

DET FÖREFALLER OREALISTISKT att tro att fackföreningarna skulle acceptera direkta lönesänkingsklausuler, dvs. klausuler som tillåter att lönerna sänks under vissa bestämda förutsättningar. Stora svårigheter skulle uppstå för parterna att enas om vilka dessa förutsättningar skulle vara, men också om hur stora sänkningar det skulle vara fråga om.

Problemet med omförhandlingsklausuler är att hitta lämpliga stupstocksregler, dvs. regler som bestämmer vad som ska gälla om parterna inte kan enas om lönesänkning. Utan stupstock kan part i förhandlingarna argumentera för sitt krav men enas man inte sker ingen förändring.

Lönesänkingsklausuler eller omförhandlingsklausuler i kollektivavtal riskerar - om fackföreningarna skulle acceptera dem - att urholka kollektivavtalens ställning. Man kan fråga sig vad värdet är med kollektivavtal om lönerna ändå kan sänkas. Samtidigt är det just på denna punkt det

finns krav från arbetsgivare om att kollektivavtalen ska bli mer flexibla.

Om arbetsgivarna skulle försöka driva igenom lönesänkings- eller omförhandlingsklausuler i kollektivavtalen, genom att ställa som villkor att sådana ska skrivas in för att sluta avtal, är det sannolikt att det kommer att försämra möjligheterna att nå fredliga uppgörelser.....

SANNOLIKT KOMMER TRYCKET att öka på införandet av mer resultatbaserade löner, dvs. löner som sjunker och stiger i takt med företagets resultat. EMU-utredningen säger emellertid att det är osannolikt att vinstdelning blir så vanlig att den kommer att spela någon större roll för den makro-ekonomiska anpassningen till störningar. (EMU-utredningen sid. 217.). Diskussionen om resultatbaserade löner förs oftast mer utifrån en situation med höga och/eller stigande vinster, och hur löntagarna ska få del av dessa utan att inflationen spås på. Däremot verkar man inte i diskussionen ha ägnat sig särskilt mycket åt situationen när företaget har ekonomiska problem, och om och hur

löntagarna i så fall ska vara med och dela på förluster genom lägre löner eller utebliven utdelning.

Eftersom den vanlige löntagaren ofta inte har något kapital att falla tillbaka på är han/hon inte villig att bära en del av risken för att företaget går dåligt. Detta är en orsak till att resultatbaserade löner eller vinstdelningssystem inte vunnit större utbredning. En annan orsak, som har direkt bäring på svenska förhållanden, är att de offentligt anställda saknar möjlighet att komma i åtnjutande av system för vinstdelning motsvarande dem som finns i den privata sektorn. Efter avregleringen av den brittiska arbetsmarknaden har emellertid användningen av resultatbaserade lönesystem utvecklats explosionsartat enligt den brittiske forskaren David Metcalf. Vinstdelning, olika program som gör de anställda till delägare i företagen och premielön har blivit allt viktigare. Bakom den utvecklingen ligger bl.a. att kollektivavtal sluts med enskilda företag i stället för nationella kollektivavtal (Medling och lönebildning, SOU I998: 141, bilagor till slutbetänkandet från utredningen om ett förstärkt förlikningsmannainstitut, sid. 94). Man kan utgå från att en orsak till detta är försvagningen av de brittiska fackföreningarnas ställning, och samtidigt tycka att sådana system knappast hör hemma på den svenska arbetsmarknaden med den starka ställning som de fackliga organisationerna har här. Samtidigt måste man beakta risken för att om Sverige går med i EMU så skärps kraven på avreglering också av den svenska arbetsmarknaden. Vi kommer att föras närmare de ordningar som gäller för länder där kollektivavtalet har en avsevärt svagare ställning.

ETT ANNAT HOT mot kollektivavtalet vid en EMU-anlutning är risken att arbetsgivare i ökad utsträckning kommer att avstå från att binda upp sig med kollektivavtal. Många arbetsgivare kanske kommer att tycka att det är bättre att stå utan kollektivavtal, för att lättare kunna genomföra prissänkningar i ett allvarligt ekonomiskt läge som förutsätter lönesänkningar. Förutsatt att fackföreningarna inte tonar ner sina krav på kollektivavtal riskerar vi därmed att få fler arbetskonflikter på grund av arbetsgivares vägran att sluta kollektivavtal.

En av de viktigaste frågorna är frågan om kollektivavtalens och därmed parternas, särskilt fackföreningens, legitimitet. Någonstans går gränsen för vad man kan pressa fackföreningarna till. Överträds den gränsen förlorar medlemmarna förtroendet för kollektivavtalen och för fackföreningarna. Detta riskerar att leda till fler olovliga strejker och för dolda stridsåtgärder och till att löntagarna väljer att inte delta i det fackliga arbetet eller att inte organisera sig.

Därmed hotas den kanske mest levande folkrörelsen i Sverige av att försvinna som samhällskraft av betydelse. Vi får en utveckling som liknar den i flera länder i Europa, där löntagarna ofta är organiserade i avsevärt mindre utsträckning. Kollektivavtalen som reglerare av förhållandena på arbetsmarknaden har mycket mindre betydelse. I stället bestäms löner och anställningsvillkor i stor utsträckning av arbetsgivarna och löner görs till partipolitik genom lagstiftning i form av bestämmelser om minimilöner. I vissa fall krävs beslut från staten (allmänförklaring av kollektivavtal) som utsträcker avtalets giltighet även till oorganiserade.”

EMU kräver otryggare anställningar

”Ett svenskt inträde i EMU skulle förstärka kraven på uppmjukning av anställningsskyddet för att öka flexibiliteten i lönebildningen och rörligheten på arbetsmarknaden.

Lagen om anställningsskydd (LAS) innehåller enkelt uttryckt ett visst skydd för den anställda genom en huvudregel om tillsvidareanställning, krav på att en uppsägning ska vara sakligt grundad samt att vid uppsägning på grund av arbetsbrist så ska den som har längre anställningstid ha företräde till fortsatt anställning framför den med kortare anställningstid. Slutligen finns också en rätt till företräde till återanställning, för den som blir av med sitt arbete på grund av arbetsbrist. Kring dessa huvudregler finns ordningsregler som arbetsgivaren ska följa. Dessa syftar till att skapa möjligheter för den enskilde och hans/hennes fackförening att ta tillvara de lagliga rättigheterna.

Som tidigare konstaterats kommer det om Sverige går in i EMU att krävas en anpassning av svensk ekonomi för att möta ekonomiska problem. Den måste ske genom ökad priskonkurrens vilket i sin tur kräver låga eller sänkta personalkostnader, och vid landsspecifika ekonomiska chocker till

och med nominella lönesänkningar.

Ett sätt att försöka åstadkomma en prissänkning är att snabbt minska personalen och låta en mindre personalstyrka utföra samma produktion som tidigare. Väljer man i stället att lägga ned eller minska produktionen måste kostnadsminskningen ske snabbt, vilket gör att man också i detta fall snabbt vill bli av med personalkostnaderna för dem som blir övertaliga.

Bägge metoderna kommer att kräva att man fort kan göra sig av med personal. Detta kommer att öka kraven på större möjligheter till tidsbegränsade anställningar, att personal ska kunna sägas upp på ett enklare sätt samt att de som arbetsgivaren tycker ska bort ska kunna sägas upp även om de har längre anställningstid.

ARBETSGIVARNAS BEHOV AV att kunna genomföra nominella lönesänkningar kommer att bidra till ökade krav på försämring av den enskilde löntagarens anställningsskydd. Det är här kravet på flexiblare lönebildning kommer in.....”

Försämrad konflikträtt och nytt medlingsväsende passar som hand i handske för EMU-anslutning

”Säkerligen kommer kraven på begränsning av konflikträtten att skärpas om Sverige skulle gå med i EMU.

Under hela 1900-talet har förhandlingsrätten, kollektivavtalet och konflikträtten stötts och blöts i otaliga offentliga utredningar. Oftast har utredningarna syftat till att försäkra löntagarnas konflikt rätt.

Utredningen om ett förstärkt förlikningsmannainstitut har i sitt slutbetänkande (SOU 1998: 141) lagt fram förslag som framförallt innebär en rejäl urholkning av konflikträtten och en genomgripande förändring av hela det svenska medlingsväsendet....

Buffertfonder i stället för lönesänkningar?

”En idé om hur man skulle kunna möta behovet av att sänka priserna, och därmed lönekostnaderna, vid allvarliga kriser är att man skulle införa s.k. buffertfonder. Idén, som hämtats från Finland, har inte närmare utvecklats men går ut på att företagen ska betala in en lönebaserad avgift till sådana fonder när höga vinster sätter press uppåt på lönerna. Senare, under år med låga vinster, återförs pengarna till företagen.

Stefan Carlen, ekonom på Handelsanställdas Förbund, har i en artikel ”Är EMU ett skydd mot kapitalets globalisering” ställt sig kritisk till idén att man via buffertfonder skulle kunna lösa de problem som kan uppkomma vid landsspecifika ekonomiska chocker. (Stefan Carlen: Är EMU ett skydd mot kapitalets globalisering? Handels rapporter 1999: 1).....

° Buffertfonderna kan enligt Carlen inte bara vara ett svagt vapen mot konjunktursvackor utan också ett riskabelt, eftersom de kan hindra nödvändig strukturomvandling. Carlen har hänvisat till Matti Viren vid Statens Ekonomiska Forskningscentral, en finsk ekonom som inte tror på buffertfonderna. I det finska Europainstitutets artikelsamling ”Övergång och anpassning till penningunion” menar Viren att buffertfonderna kommer att vara olyckliga institutioner om ekonomin drabbats av en varaktig störning. I sådana fall är fonder det sämsta möjliga anpassningsalternativet. Vid en varaktig störning är det mest korrekta att snabbt via växelkurserna anpassa ekonomin. Utnyttjas i stället buffertfonder kommer pengarna att användas till att upprätthålla en felaktig struktur och prispolitik....

OM ANPASSNINGEN VID en allvarlig ekonomisk kris inte kan ske genom ökad rörlighet, dvs. genom att svenska löntagare flyttar till ett annat EU-land, och vare sig EU eller Sverige hittar ett fondsystem eller motsvarande för att klara företagens behov av att konkurrera sig ur krisen genom sänkning av personalkostnaderna, återstår inget annat än nominella lönesänkningar eller arbetslöshet. Frågan är om de svenska kollektivavtalen klarar av sådana påfrestningar, eftersom nominella

lönesänkningar kräver att löntagarna har en mycket svag förhandlingsposition, vilken rimligtvis inte är förenlig med den starka ställning kollektivavtalet har i dag (EMU-utredningen sid. 209).

Till detta kommer att även om fackföreningarna skulle få en "tillräckligt" svag förhandlingsposition, kollektivavtalets ställning urholkas "tillräckligt," anställningsskyddet bli "tillräckligt" försvagat och arbetslöshetsersättningen bli "tillräckligt" låg (allt för att arbetsmarknaden ska bli ännu mer flexibel) så att lönebildningen uppför sig marknadsmässigt - även då är en egen flytande valutakurs ett effektivare och snabbare instrument att möta landsspecifika ekonomiska chocker med än pris- och lönesänkningar. Att svenska löntagare lämnar ifrån sig inflytande över lönebildningen, får sämre an- ställningsskydd och lägre a-kasseersättning, är således inget som hindrar att landsspecifika ekonomiska chocker leder till arbetslöshet.

Vad händer om Sverige inte går in i EMU?

"Säkert finns det anledning att ställa frågan: Men vad händer med löntagarnas inflytande över sina löner och anställningsvillkor om Sverige skulle välja att ställa sig utanför? Minskas inte deras inflytande minst lika mycket även då?"

Den första fråga man måste ställa sig är om utrymmet för Sverige att möta ekonomiska kriser med valutan och penningpolitiska åtgärder, om vi står kvar utanför, är lika litet som om vi går med i EMU. Frågan måste formuleras så här: Kommer Sverige att sakna varje möjlighet att vidta egna valuta- och penningpolitiska åtgärder om vi står kvar utanför EMU? Så blir det nämligen om Sverige går med....

Så här ser EMU-utredningens slutsats ut:

"Vår slutsats är att de reella möjligheterna att använda penningpolitiken för att stabilisera konjunkturutvecklingen blir mindre än tidigare även om Sverige står utanför den monetära unionen. Likväl finns det anledning att tro att ett utanförskap innebär betydligt större möjligheter att motverka stora svängningar i produktion och sysselsättning än som är fallet vid ett deltagande i unionen." (EMU-utredningen sid. 415).

Detta innebär att om Sverige står kvar utanför EMU så måste inte anpassningen till ekonomiska chocker av landsspecifik karaktär ske enbart genom arbetslöshet eller nominella lönesänkningar. Valutan och penningpolitiken kan användas även om utrymmet är begränsat. Pressen på lönebildningen och påfrestningarna på kollektivav talen blir därför inte lika stark.

DEN ANDRA FRÅGESTÄLLNINGEN gäller vilka risker som Sverige löper om vi inte skulle gå med i EMU.

Det går inte att bland alla påståenden om nödvändigheten och vikten av att gå med i EMU hitta mer genomarbetade och underbyggda argument som tar sikte på de ekonomiska riskerna om Sverige inte skulle gå med. Vice riksbankschefen, Lars Heikensten, har sagt att det ekonomiska priset för ett utanförskap har överdrivits (SvD den 10 januari 1999).

Däremot är det gott om påståenden och argument som primärt betonar de politiska fördelarna med en gemensam valuta och en europeisk centralbank som hanterar valuta- och penningpolitiken, argument som mer bärs av en övertygelse om vikten av att Sverige "är med och påverkar".

Man kan fråga sig vilket empiriskt stöd det finns för påståendet att ett svenskt deltagande i EMU skulle innebära ett skydd mot fria och globaliserande kapitalrörelser. Det finns inget som säger att stora valutor skulle vara mer förskonade än små valutor från sådana kapitalrörelser. Vid en jämförelse

av fluktuationerna för kronan, dollarn, yenen samt pundet verkar det som om storleken på valuta områdets storlek saknar betydelse (Stefan Carlen: Är EMU ett skydd mot kapitalets Globalisering? Handels rapporter 1999:1)

I sina slutsatser om riskerna att stå utanför eller att gå med i den monetära unionen slår EMU-utredningen fast följande:

"Risken för att makroekonomiska störningar ska leda till stora svängningar i produktion och

sysselsättning som inte längre kan motverkas genom en självständig penning- och valutapolitik talar emot ett svenskt deltagande i valutaunionen. Eftersom våra störningar uppvisar en låg grad av samvariation med störningarna i andra EU-länder, väger detta stabiliseringspolitiska argument tyngre för Sveriges del än för många andra EU-länder. Vi fäster större vikt vid det stabiliseringspolitiska behovet av penningpolitisk självständighet som en försäkring mot stora makroekonomiska störningar än vid de andra argumenten" (EMU-utredningen sid. 433)....

Avslutning

"EMU-utredningen gjorde en sammanvägning av å ena sidan politiska överväganden (möjligheterna till inflytande inom EU kontra förlusten av demokratisk kontroll och ansvarsutkrävande avseende penningpolitiken där man ansåg att inflytandeaspekten var viktigast) och å andra sidan de ekonomiska övervägandena. Sammanvägningen ledde till slutsatsen: "Vår helhetsbedömning av såväl de ekonomiska som de politiska argumenten är att de faktorer som talar emot ett svenskt deltagande redan i första omgången 1999 är starkare än de faktorer som talar för" (EMU-utredningen sid. 434).

Ingenting har därefter hänt som förändrar denna slutsats. Arbetslösheten biter sig fortfarande fast vid höga nivåer. Sveriges exponering för ekonomiska chocker av landsspecifik karaktär har inte minskat. Till det kommer risken för att ECB vidtar åtgärder som "slår snett" på svensk ekonomi och att EU inte har vidtagit några konkreta åtgärder för att kunna hjälpa länder eller regioner som drabbas av chocker. Buffertfonderna befinner sig fortfarande på idéstadiet och man kan dessutom ifrågasätta om de kommer att fungera. Frågan är dessutom vilket pris svenska löntagare skulle få betala för införandet av sådana fonder. De finska löntagarna fick betala med att resultatlöner infördes.

Det som hänt är att elva länder vid årsskiftet 1998/99 gått med i det tredje steget av EMU.

Enbart det förhållandet att elva länder nu har gått med är inte ett avgörande skäl för Sverige att gå in i EMU. I stället är det nu viktigt att söka analysera och diskutera utifrån fakta och på sakliga grunder ta ställning. Hur valutaunionen fungerar kan bedömas först efter en längre tid, när man sett effekterna av en gemensam valuta och ECB:s penningpolitik, samt vad som händer när länder drabbas av landsspecifika ekonomiska kriser.

Det ska villigt medges att EMU-frågan är svår. Samtidigt får denna viktiga fråga inte bli något som enbart den ekonomiska eliten diskuterar och avgör.

Denna skrift vill belysa de risker svenska löntagare löper om Sverige skulle gå med i EMU, i form av arbetslöshet och minskat demokratiskt inflytande över lönebildningen. Andra har redan visat att det svenska folket kommer att förlora möjligheten till demokratisk påverkan över viktiga delar av den ekonomiska politiken genom att penning- och valutapolitiken förs över till den överstatliga europeiska centralbanken i Frankfurt.

Mycket talar för att när EMU har startat så har man samtidigt startat tåget som ska föra till Europas Förenta Stater, dvs. den Europeiska Unionen görs till en enda federal stat. För detta talar att när penningpolitiken styrs överstatligt genom ECB så kräver det att även viktiga delar av finans- och skattepolitiken styrs överstatligt. Därmed skulle de svenska medborgarnas rätt att sig själva beskatta försvinna och föras över till EU, vilket i sin tur innebär att fördelningspolitiken och välfärdspolitiken kommer att bli föremål för överstatliga beslut och inte längre självständigt kan avgöras av Sveriges riksdag, kommuner och landsting.

Hur högt pris är Sveriges medborgare beredda att betala för ett EMU-medlemskap ? "

Referenser

”Proposition 1997/98:40.

Sverige och EMU (SOU 1997: 158), EMU-utredningen.

Medlingsinstitut och Lönestatistik (SOU 1997: 164), delbetänkande.

Medling och Lönebildning (SOU 1998: 141), slutbetänkande.

Stefan Carlen: Är EMU ett skydd mot kapitalets globalisering? Handels rapporter 1991: 1.(<http://www.algonet.se/~seuk/doc2/seukg034.pdf>)

Jörgen Hermansson: Om möjligheten att demokratiskt rättfärdiga den ekonomiska och monetära unionen, bil. 15 till EMU-utredningen.

Per Lundborg: EMU, sysselsättningen och den svenska arbetsmarknadens anpassningsförmåga, bil. 13 till EMU-utredningen.

Robert D. Putnam: Den fungerande demokratin, medborgarandans rötter i Italien, 1996, SNS Förlag

Den partsgemensamma EMU-gruppens rapport, februari 1999: Utanförskapets konsekvenser.

Affärsvärlden nr 48 den 25 november 1988.

SvD (Svenska Dagbladet) den 3 januari 1999.

DN (Dagens Nyheter) den 4 februari 1999.

EMU-press, bil. till Vänsterpress nr 2, 1999, februari 1999.”

010914:

Stefan Carlén om EMU.

"Vad är Sveriges erfarenheter av att stå utanför EMU?"

Orsaken till att Lars Calmfors EMU-utredning förordade att Sverige inte skulle delta i EMU från starten 1999 var att den stabiliseringspolitiska nackdelen överväger eventuella fördelar. Att förlora självbestämmandet över penningpolitiken, dvs räntan och växelkursmekanismen, innebar att man förlorade ett instrument som kunde stabilisera ekonomin, produktionen och sysselsättningen.

Idag har vi en längre erfarenhet av att ha en rörlig växelkurs och en egen räntepolitik. Min slutsats är att detta ekonomiska argument för att stå utanför EMU aldrig varit starkare. Låt oss se vad som hänt de senaste åren? Hur har självbestämmandet över penningpolitiken stabiliserat ekonomin? Och hur ska man se på den svenska kronans värde?

Vad är kronans "riktiga" värde mot euron? På lång sikt är det i huvudsak skillnader i inflationstakt mellan olika valutaområden som förklarar valutors värde mot varandra. Sedan Sverige fick rörlig växelkurs har inflationen i EMU-länderna varit ca 4 procent högre än i Sverige. Om man utgår från att en euro/ecu i utgångsläget 1993 kostade 9,20 kr (ett genomsnitt för värdet under tre år 1993-1995) så borde idag kronans långsiktiga värde vara ca 8,80.

På kort sikt ska dock valutors värde variera mot varandra kring det långsiktiga värdet. Det är själva idén med en rörlig växelkurs. När det går bättre för Sverige ska kronan stärkas för att dämpa överhettning- och inflationsimpulser. När det går sämre ska kronan försvagas för att dämpa en minskning i produktion och sysselsättning. Det är detta som är den stabiliseringspolitiska fördelen med att ha ett självbestämmande över penningpolitiken. Växelkursen är en automatisk stabilisator- en stötdämpare i ekonomin. En flexibel valuta leder till en stabil arbetsmarknad.

Verkligheten har stämt ganska bra överens med skolboken. När EMU-valutorna oåterkalleligen låstes i maj 1998 hade Sverige en relativt god industrikonjunktur. Kronans värde var då ca 8,55 kr för en euro. Under hösten 1998 fram till början av 1999 försämrades industrikonjunkturen. Kronan försvagades därför till ca 9,40. Sedan kom en tid med god konjunktur bl a för den tunga telekomindustrin med Eriksson i spetsen. Kronan stärktes kraftigt och kostade som lägst drygt 8 kr. Men sen vände denna goda konjunktur under andra halvan av 2000 till en avmattning och kris för telekomindustrin och kronan har därför försvagats.

Det är uppenbart att stabiliseringen fungerat som det var tänkt. Trots korta konjunktursvängningar har arbetslösheten fortsatt att minska. Den rörliga växelkursen är en viktig försäkring. Under goda tider förebygger den risken för att hamna i överhettning och kostnadskris. Under mindre goda tider skyddar den ett exportberoende land som Sverige från att tappa i produktion och sysselsättning. Faktiskt är det tvärt emot vad EMU förspråkarna säger än viktigare för ett litet exportberoende land att stå utanför EMU och kunna stabilisera sin ekonomi efter sina egna förutsättningar. Allra viktigast är det när man som Sverige har ett relativt stor beroende av vissa branscher och vissa företag - som Eriksson.

Stabiliseringsargumentet mot EMU har aldrig känts starkare än idag. En stabil ekonomi och sysselsättning ger indirekt positiva demokratiska effekter. När man sedan ser att EMU-inträde ytterligare ger klara demokratiska och politiska nackdelar känns det för mig än mer obegripligt att förorda ett medlemskap. **Stefan Carlén"**

Tillägg om demokrati.

Vad ska demokratin användas till?

Rimligt är att använda demokratin till att hantera levnadsvillkoren - välfärden. Levnadsvillkoren beror av individens kroppsliga och psykiska förhållanden och individens fysiska och sociala miljöer. Politiska förslag bör åtföljas av beskrivningar av konsekvenserna för dessa levnadsvillkor.

Förslag kan ge olika konsekvenser för olika personer och olika grupper, några kan få det bättre, andra sämre. Förslag kan syfta till just detta, och det ingår i politikens uppgifter att besluta så att fördelningen av förbättringar och försämringar blir den man avser.

I dagens politiska debatt förekommer många förslag, men det är sällan konsekvenserna beskrivs på riktigt sätt, uttalanden om konsekvenser är ofta lösa spekulationer eller önsketänkande som framställs som om de vore fakta. Det går att ge många exempel på det, men för att snabbt komma vidare ska bara konstateras, att de politiska partierna ofta är dåliga på att sköta sina politiska uppgifter. Det är främst de politiska partierna som har ansvar för politikerföraktet och de svårigheter det demokratiska systemet nu har.

De politiska partierna borde hålla igång rejäla planeringar om människornas levnadsvillkor och därvid behandla frågorna Hur var det ?, Hur är det ?, Hur kan det bli ? och Hur bör det bli ? Planeringarna bör använda sig av riktiga kunskaper.

Välfärdsfördelningen.

Fördelningen av välfärden är det stora problemet. Fördelningen kan ses i globalt perspektiv och i ett inhemskt svenskt perspektiv. I de föregående avsnitten finns artiklar om det globala och om det svenska.

Den demokratiska proceduren.

För att åstadkomma en bra välfärdsfördelning behövs massor av kunskaper och välfungerande beslutsprocesser som kan hantera informationsflödena. De förtroendevalda politikerna ska sköta detta, men klarar inte uppgiften på acceptabelt sätt. De behöver bli kunnigare.

Sveriges inträde i EU har medfört att beslutsprocesserna i betydande utsträckning gått svenskarna ur händerna. Vårre kommer det att bli om Sverige går med i EMU.

Demokratipropositionen.

I regeringens demokratiproposition, som behandlas i det följande, glider man över demokratiproblemen i samband med EU och EMU. Propositionen behandlar inte den viktiga frågan om vad demokratin ska användas till, och innehåller inte mycket om kunskaper och information som behövs i en välfungerande demokrati.

Ingen bryr sig om att Sverige är i krig.

Efter händelserna i USA den 11 september 2001 med de förstörda skyskraporna är Sverige i krig och de politiska makthavarna har satt viktiga mänskliga rättigheter ur spel. Det framgår av en artikel i det följande.

Samhällsplaneringen.

De finns i princip två slags samhällen: de fysiska samhällena, som gäller det fysiska - materiella, och de sociala samhällena som gäller människornas relationer. Nu talar man om att samhällsplaneringen gällande de fysiska miljöerna domineras av en förhandlingsplanering, som innebär, att kommunernas planerare minskar sina planeringsinsatser och överlåter delar av planeringen till byggföretag som köpt mark och i visst samråd med kommunerna planerar för de egna markområdena. Det demokratiska inflyandet över de fysiska miljöerna. äventyras.

Regeringens proposition

2001/02:80

Demokrati för det nya seklet

17 januari 2002.

Göran Persson Britta Lejon
(Justitiedepartementet)
(197 sidor)

Innehållsförteckning

1 Förslag till riksdagsbeslut

2 Lagtext

2.1 Förslag till lag om ändring i kommunallagen
(1991:900)

2.2 Förslag till lag om ändring i skollagen
(1985:1100)

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:692) om
kommunala folkomröstningar

3 Ärendet och dess beredning

4 En långsiktig strategi för att värna och fördjupa
demokratin

4.1 En demokratipolitik

4.2 Den motsägelsefulla bilden av demokratin

4.3 Representativ demokrati med brett medborgerligt
deltagande

4.4 En långsiktig strategi

4.5 Långsiktiga mål

4.6 Uppföljning och utvärdering av regeringens mål och
åtgärder

4.7 Hur skall målen uppnås och ett demokratiskt samhälle
främjas?

5 Valdeltagande

5.1 Ett högt valdeltagande

5.2 Den centrala valmyndighetens informationsroll

5.3 Internetröstning

5.4 Tillgänglighet

5.5 Kommunala folkomröstningar

6 Medborgare och medborgarsammanslutningar

6.1 Goda möjligheter att utöva inflytande

6.2 Folkinitiativet

6.3 Medborgerlig förslagsrätt i fullmäktige

6.4 Självförvaltningsorgan skall kunna ges vidgade
befogenheter

6.5 Demokratiska processer och IT

6.6 Medborgarpaneler

6.7 Ungdomsråd

6.8 Folkrörelseforum

6.9 Stöd till demokratiutveckling

6.10 Kartläggning av den lagstiftning som berör
ideella föreningar

6.11 Allmänna samlingslokaler

6.12 Ökad tillgänglighet till den kommunala
demokratins institutioner

7 Den kommunala demokratins funktionssätt

7.1 Starka demokratiska institutioner

7.2 Demokrati som princip

7.3 Fullmäktige skall ta ställning till vissa beslut i kom-
munala företag

7.4 Återremiss

7.5 Lyftningsrätt införs inte

8 Förtroendevalda

8.1 Fler förtroendevalda

8.2 Åtgärder för att förbättra förtroendevaldas
arbetsvillkor

8.2.1 Rätt till ledighet för förtroendevalda med
oregelbundna arbetstider

8.2.2 Rätt till ledighet för uppdrag i kommunala
företag

8.2.3 Ekonomiska ersättningar

8.2.4 Rätt att behålla uppdrag trots flytt8.2.5 Förtroende-
valda med funktionshinder

8.3 Val till fullmäktigeberedningar

8.4 Våld och hot mot förtroendevalda

9 Förvaltningen

9.1 Det allmänna skall finnas företrätt i hela landet

9.2 Insyn och öppenhet

9.3 Medborgerlig insyn i offentligt finansierad
verksamhet

9.3.1 Utgångspunkter

9.3.2 Allmänhetens insyn i kommunal
verksamhet som bedrivs på entreprenad

9.3.3 Allmänhetens insyn i fristående skolor

9.4 Offentliga sammanträden med

fullmäktigeberedningar

9.5 Öppna Sverige

10 Demokratiskt beslutsfattande i en ny tid

10.1 Ett politiskt system med flera olika nivåer och
kompetenser

10.2 Att främja öppenhet, inflytande och möjligheter till
ansvarsutkrävande

10.3 Översyn av remissförfarandet

10.4 Insyn i finansiering av politiska partier och
personvalskampanjer

11 Demokratisk medvetenhet

11.1 Att främja demokratisk medvetenhet

11.2 Skolan11.2.1 Goda kunskaper om samtliga
sambällsnivåer

11.2.2 De politiska partiernas och de politiska
ungdomsförbundens roll i skolan

11.3 Förbättrad information om den svenska
demokratin i introduktionsprogram och sfi för perso-
ner med utländsk bakgrund

11.4 Forum för Levande historia

11.5 Ökad kunskap om mänskliga rättigheter

12 Kunskap om demokratins förutsättningar och funktion-
ssätt 12.1 Att främja ökad kunskap

12.2 Mångvetenskaplig forskning

12.3 Demokratistatistik

12.4 Nya fora för internationellt erfarenhetsutbyte

13 Konsekvenser av förslagen

13.1 Ekonomiska konsekvenser

13.2 Effekter av betydelse för små företags

arbetsförutsättningar m.m
13.3 Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män
14 Ikraftträdande
15 Författningskommentar
15.1 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1991:900)
15.2 Förslaget till lag om ändring i skollagen (1985:1100)
15.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:692) om kommunala folkomröstningar .
Bilaga 1 Sammanfattning av betänkandet Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting (SOU 2001:48)
Bilaga 2 Kommitténs lagförslag (SOU 2001:48)
Bilaga 3 Förteckning över remissinstanser (SOU 2001:48)
Bilaga 4 Promemorians lagförslag (Ds 2001:33)
Bilaga 5 Förteckning över remissinstanser (Ds 2001:33)
Bilaga 6 Sammanfattning av departementspromemorian Ökade möjligheter till brukarinflytande (Ds2001:34)
Bilaga 7 Promemorians lagförslag (Ds 2001:34)
Bilaga 8 Förteckning över remissinstanser (Ds 2001:34)
Bilaga 9 Lagrådsremissens lagförslag
Bilaga 10 Lagrådets yttrande
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 januari 2002
Rättsdatablad

Några citat från propositionen.

Makten. Representativ demokrati. EU.

Sid 20: “Det svenska folkstyrets karaktär.

I regeringsformens (RF) inledningsparagraf återges de grundläggande ramarna för det svenska statsskicket. Där anges att: ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. Den offentliga makten utövas under lagarna.”

Inledningsparagrafen ger uttryck åt det svenska statsskickets karaktär av folkstyrelse. I dess första stycke kommer det klart till uttryck att den politiska makten ligger förankrad hos medborgarna. För att ytterligare klargöra folkstyrelsens karaktär anges i andra stycket bl.a. att folkstyrelsen förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

I den representativa demokratin uttrycker medborgarna sin politiska vilja främst genom att i val utse sina företrädare och genom opinionsbildning. De valda företrädarna ges förtroendet att fatta beslut på deras vägnar. I de allmänna valen har medborgarna sedan möjlighet att ställa de förtroendevalda till svars för de beslut de fattat.

Som Demokratiutredningen framhåller har partierna traditionellt en central roll som länk mellan medborgarna och den politiska makten. Deras uppgift är att formulera och kanalisera medborgarnas åsikter och krav. De representerar olika ideologiska samhällssyner och skall väga samman olika önskemål och krav till en sammanhängande helhet.

Sverige har under långt tid kunnat uppvisa ett i jämförelse med många andra etablerade demokratier högt deltagande bland medborgarna i de allmänna valen. Sverige har också haft ett rikt föreningsliv och de traditionella folkrörelserna, t.ex. fackföreningsrörelsen, har haft en stor betydelse för den svenska folkstyrelsens införande och utveckling....”.

Sid 21: “Politikens förutsättningar och villkor förändras.

På många sätt har den verklighet som under det förra seklet utgjorde ramarna för den svenska demokratin förändrats. Demokratiutredningen pekar bl.a. på globaliseringen, informationsteknikens spridning och utveckling, invandringen och därmed den ökade etniska och kulturella mångfalden i Sverige samt kunskapsamhällets framväxt. Utredningen lyfter också fram de mer allmänna förskjutningar i människors tänkande, attityder och beteenden som pågår. Medborgarna uppvisar i dag exempelvis en lägre auktoritetstro och en ökad självständighet. Den finansiella krisen i Sverige under början av 1990-talet hade också stor betydelse då den bl.a. resulterade i nedskärningar i de offentliga välfärdssystemen, liksom skatte- och avgiftshöjningar. Viktigt är också Sveriges medlemskap i den Europeiska unionen 1995 som innebar att ytterligare en nivå för samhällsstyrning tillkom. Med det följde att en del av de beslut som tidigare fattats av svenska organ nu fattas inom ramen för EU. I många fall måste också de svenska institutionerna numera samverka med EU:s institutioner.

Politikens förutsättningar och villkor har också på andra sätt förändrats mer direkt. Traditionella kommunikationskanaler mellan förtroendevalda och väljare har minskat i betydelse genom utvecklingen av moderna massmedia. Nya mötesplatser och nya former av politisk aktivitet växer fram med hjälp av informationstekniken. Den politiska dagordningen har blivit mer omfattande. Partiidentifikationen har successivt minskat bland väljarna, dvs. allt färre väljare kan känna samhörighet med något parti. Utvecklingen har på det senare området varit densamma i flera demokratiska länder, men Sverige tycks dock ha haft en något starkare trend och dessutom en mer sammanhängande utvecklingslinje. Medborgarnas väljar-beteende har också blivit mer flexibelt. Andelen som byter parti mellan valen har ökat. Inte heller i detta avseende är Sverige unikt – även i andra jämförbara länder är väljarna rörligare än tidigare. Andelen som röstar på olika partier vid samma val-tillfälle har också ökat. Dessutom visar medborgarna vikande deltagande i de traditionella representativa kanalerna för inflytande samtidigt som engagemanget tar sig delvis nya uttryck.”

Om information.

Sid 38: "Allmänna utgångspunkter för att främja ett demokratiskt samhälle.

Det finns en rad områden som är av grundläggande betydelse för att mer allmänt främja ett demokratiskt samhälle. Insatser för att utveckla och stärka demokratin görs inom ett stort antal politikområden, t.ex. barnpolitiken, ungdomspolitik, utbildningspolitiken, handikapppolitiken, integrationspolitiken, jämställdhetspolitiken, rättsväsendet, folkrörelsepolitiken, forskningspolitiken, mediepolitiken, förvaltningspolitiken och utrikespolitiken ... I en demokrati har fria och självständiga medier en central funktion att fylla för en mångfald i nyhetsförmedling och opinionsbildning. Varje demokratiskt samhälle förutsätter ett öppet och allsidigt kommunikationssystem som erbjuder hela befolkningen på lika villkor tillgång till arenor för såväl information och opinionsbildning som kultur och underhållning. Ett demokratiskt samhälle kräver aktiva och väl informerade medborgare. I detta sammanhang bör också nämnas att de offentliga biblioteken spelar en ovärderlig roll.

I Sverige finns sedan länge ett starkt stöd för en radio och television i allmänhetens tjänst av hög kvalitet och med ett brett och varierat utbud präglad av stor mångfald. Uppgifterna för radio och TV i allmänhetens tjänst kan på ett allmänt plan beskrivas som att ge alla tillgång till ett allsidigt och oberoende programutbud av hög kvalitet fritt från reklambudskap. Detta innebär bl.a. att sändningarna skall kunna tas emot i hela landet och att programverksamheten skall vara så sammansatt och varierad att den rör sig från det breda anslaget till det mera särpräglade, samtidigt som medborgarna får chansen till nya och oväntade val av program och genrer. Det innebär också att sändningarna skall präglas av det demokratiska statskicket grundidéer samt uppfylla krav på opartiskhet, saklighet och oberoende av såväl staten som privata intressen, av politiska, ekonomiska och andra maktsfärer...."

Sid 61: "Medborgarnas förmåga att söka och hitta information, skaffa sig kunskap liksom att föra en dialog på Internet kommer att ha en stor betydelse för medborgarnas deltagande i den politiska processen i framtiden. I arbetet med att utveckla metoder för att främja dialog med hjälp av IT är barn och ungdomar en viktig målgrupp. Kunskapen om och användningen av Internet är bred bland barn och ungdomar varför detta är ett effektivt sätt att nå och engagera dem. Det är därför viktigt att information görs tillgänglig i lämpliga former för att barn och ungdomar i olika åldrar skall kunna tillgodogöra sig samhällsinformation.....

Myndigheterna skall informera medborgarna om vad de kan förvänta sig och kräva av myndighetens service. Bland annat kommer Internet att användas för att lämna sådan information. I försöksverksamheten ingår också att utveckla dialogen med medborgare och företag för att inhämta synpunkter från dem som är beroende av myndigheternas service.

Användning av modern teknik kommer att vara ett av sätten att utveckla denna dialog. Många av de tjänster som riktar sig till individer och företag kommer i framtiden att erbjudas via Internet. Statliga myndigheter måste därför i större utsträckning samverka såväl med varandra som med kommuner, landsting och näringsliv för att skapa rationella servicelösningar för alla parter. Enskilda individer och företag bör, så långt som det är möjligt, enkelt kunna hämta och lämna den information som är relevant i varje enskild situation, oavsett hur informationsansvaret är fördelat mellan myndigheter eller mellan stat, kommun och landsting.

Tillgången till information

Tillgången till information är en grundförutsättning för demokratin. I stort sett all offentlig statistik från SCB kan i dag laddas hem så att var och en kan skaffa sig grundläggande information om samhället.

Regeringen har i en lagrådsremiss föreslagit att myndigheter skall, med vissa undantag, vara skyldiga att lämna ut allmänna handlingar på elektronisk väg. Sedan flera år finns bl.a. lagar, förordningar, offentliga utredningar och regeringens propositioner tillgängliga på Internet. Detta är en del av det offentliga rättssystemet som är reglerat i rättssystemförordningen (1999:175) och som finns tillgängligt genom portalen Lagrummet (www.lagrummet.gov.se) Regeringens ambitioner med rättssystemet finns beskrivna i skrivelsen Ett nytt offentligt rättssystem (skr. 1998/99:17).....

Mångfald i media

För en reell valfrihet är det viktigt att det finns en bredd och en mångfald av olika medier och informationskanaler. Det har blivit allt vanligare att media köps upp, läggs samman eller läggs ner. Det bildas konglomerat av olika media som ägs av samma intressen. En allt för stor koncentration av makt och ägande inom medieområdet kan hota grundvalarna för fria och självständiga massmedier. Det finns också en tydlig tendens mot s.k. infotainment, en integration av nyhetsmedia och underhållning. Det är av stor vikt att regeringen aktivt stödjer yttrandefrihet, mångfalden samt massmediernas oberoende och tillgänglighet.....

Informationsteknik för att stödja demokratin och skapa forum för dialog

Den nya tekniken har en stor potential när det gäller att vidga medborgarnas möjligheter att delta i och påverka formuleringar av problem och att delta i diskussioner före beslut i folkvalda församlingar.....

Den statliga och kommunala politiken bör i första hand inrikta sig på att utveckla tekniker och metoder inom IT för att främja en representativ demokrati med brett medborgerligt deltagande. Användningen av informationsteknik i demokratins tjänst kommer därför under de närmaste åren i hög grad att präglas av försök och experiment.

En IT-arbetsgrupp

Regeringen anser att dessa frågor måste hållas samman på ett mer organiserat och samordnat sätt. Det gäller att metodiskt samarbeta med många olika aktörer för att utveckla den moderna informationstekniken som stöd för demokratin.

Mot denna bakgrund avser regeringen att tillsätta en arbetsgrupp inom Regeringskansliet. Den skall fungera som ett forum för erfarenhetsutbyte mellan aktörer som är aktiva i dessa frågor. Den skall följa forskning och utveckling av nya tekniker och metoder inom IT för att främja en representativ demokrati med brett medborgerligt deltagande.”

Sid 66: “Olika medborgarsammanslutningars förutsättningar och möjligheter att delta i den politiska processen behöver utvecklas.

Regeringen avser därför att genomföra återkommande s.k. folkrörelseforum för dialog mellan å ena sidan regeringen och dess förvaltningsmyndigheter och å andra sidan företrädare för folkrörelser, föreningar och andra medborgarsammanslutningar.”

Sid 68: “Allmänna samlingslokaler.

En förutsättning för att den lokala demokratin skall kunna utvecklas och stärkas är att det erbjuds goda möjligheter för människor att sluta sig samman och mötas i lokala föreningar och grupper. Ett viktigt inslag i regeringens politik är att bidra till att det runt om i landet skapas tillgång till bra och ändamålsenliga samlingslokaler för föreningsengagemang och andra möten mellan människor.”

Förtroendevalda. Myndigheter.

Insyn. Beslut.

Sid 71: ” För att fullmäktige i praktiken skall kunna ha den centrala roll som grundlagen förutsätter krävs det att centrala beslut också i praktiken behandlas i fullmäktige. Det är därför exempelvis viktigt att fullmäktige har inflytande över beslut som fattas i de kommunala bolagen. Kommuner och landsting har också ett ansvar att inte delegera allt för många uppgifter till sina nämnder på ett sätt som inskränker fullmäktiges kompetens.

För att de förtroendevalda i fullmäktige skall kunna fatta korrekta beslut fordras också att det finns ett fullgott beslutsunderlag. Genom en god beredning kan fullmäktiges möjlighet att fatta ett beslut där beslutets konsekvenser är genomlysta garanteras. “

Sid 73: “Regeringen vill i detta sammanhang peka på det uppdrag som lämnats till Statskontoret för att skapa ett system för kontinuerlig nationell uppföljning av väsentliga nyckeltal vad gäller samtliga kommuners och landstings organisations-, styr- och verksamhetsformer liksom väsentliga nyckeltal vad gäller demokrati och rättssäkerhet i samtliga kommuner och landsting (Ju2000/3066/D).”

Sid 82: “Den som redan är förtroendevald har en nyckelroll i att agera och uppträda som medborgarnas ombud.

Alltför ofta uppfattas den förtroendevalde både av sig själva och av omgivningen, som en del av förvaltningen. Ett sätt att tydliggöra sin roll är att de förtroendevalda i ökad utsträckning bjuder in till mer direkt deltagande i den politiska processen. Internet kan här erbjuda möjligheter för medborgare och förtroendevalda att bygga nya relationer. De politiska partierna har en roll att visa vad politik handlar om och vad exempelvis samarbetet över kommun- och nationsgränserna innebär för nya möjligheter och utmaningar för politiken och förtroendeuppdraget. Skolan har en central uppgift genom att på ett tidigt stadium ge grundläggande och intresse-väckande kunskaper om de olika nivåernas ansvarsområden, politikens villkor osv.....

De politiska partierna har en avgörande uppgift att själva ta kontakt, tillfråga och uppmuntra såväl partimedlemmar som inte har något förtroendeuppdrag som medborgare som kan tänka sig att både bli partimedlemmar och förtroendevalda. Partierna har också en viktig uppgift att fungera som arenor för öppna möten, fria samtal och för engagemang i frågor som berör medborgarna.....

En av huvudpunkterna i regeringens förvaltningspolitik är att den statliga verksamheten måste ha ett tydligt medborgarfokus....

Kvalitetsarbetet är av central betydelse för medborgarnas förtroende för förvaltningen samt för genomförandet av de politiska besluten. I den förvaltningspolitiska positionen, Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst (prop. 1997/98:136), gör regeringen bedömningen att ett systematiskt kvalitetsarbete bör ingå som en viktig del i varje myndighets arbete med att utveckla sin verksamhet.”

Sid 100: “Insyn och öppenhet

Insyn och öppenhet är grundläggande förutsättningar för en demokrati. Med insyn menas medborgarnas rätt att på olika sätt få inblick i myndigheternas arbete t.ex. genom att ta del av allmänna handlingar. Insynen garanteras i Sverige genom ett unikt regelverk. Öppenheten är emellertid även beroende av de förtroendevaldas eller förvaltningens egna åtgärder för att informera om verksamheten etc. för att underlätta medborgarnas möjligheter att få insyn. Enligt regeringen bör den allmänna strävan vara så stor öppenhet som möjligt på kommunal, landstingskommunal, nationell och EU-nivå. Strävan bör också vara att på samtliga nivåer säkerställa så stor insyn som möjligt.....

Under senare år har kommunal verksamhet i allt större utsträckning kommit att bedrivas i privaträttsliga former. Vid utgången av år 1999 fanns det 1 079 helägda kommunala företag. Med företag avses aktiebolag, handelsbolag, ekonomisk förening, ideell förening eller stiftelse (jfr 3 kap. 16 § kommunallagen). Inom dessa företag hanteras förhållandevis stora ekonomiska värden. De helägda kommunala företagens omsättning utgjorde år 1999 cirka 17 procent av den kommunala sektorns sammanlagda omsättning.”

Sid 111: "Ett politiskt system med flera olika nivåer och kompetenser.

Förutsättningarna för den svenska demokratin har förändrats. Bland annat fattas politiska beslut numera på många olika nivåer: lokal, kommunal, regional, nationell och internationell nivå. Inför framtiden finns det anledning att särskilt uppmärksamma vad ett politiskt system med flera olika nivåer och kompetenser får för konsekvenser för det demokratiska beslutsfattandet.

Flernivåstyrets följder har särskilt aktualiserats i och med Sveriges medlemskap i EU. Många politiska beslut som tidigare fattades på nationell nivå fattas nu på EU-nivån. Samtidigt tillämpas inom EU den s.k. subsidiaritetsprincipen, vilken innebär att besluten skall fattas så nära medborgarna som möjligt.

EU-arbetet och deltagandet i andra internationella organisationer får effekt på den politiska styrningen i Sverige. Exempelvis fattar EU många beslut där ge-nomförandet åligger den regionala eller lokala nivån. Det är också regering och riksdag som exempelvis ratificerar internationella konventioner men där många av åtagandena ligger inom ramen för kommunernas kompetens.

I den alltmer komplexa flernivåstyrningen fattas också fler politiska beslut genom förhandlingar. Genomförandet av EU-politiken sker i stor utsträckning genom etablering av partnerskap med nationella, regionala och kommunala organ samt med företrädare för enskilda näringsintressen, företag och intresseorganisationer. Inom Sverige kännetecknas regionalpolitiken också av partnerskap. Idé-spridning från detta sätt att arbeta har kraftfullt påverkat andra sammanhang. Ett belysande exempel är den omfattande processen med tillväxtavtal som involverat alla svenska regioner i ett intensivt arbete med utvecklingsfrågor under slutet av 1990-talet. Bland förhandlingsforskare och praktiker är det en allmänt omfattad tes att tystnad under förhandlingsskedet gynnar möjligheterna att nå ett eftersträvat resultat. För medborgarna kan det emellertid vara svårt att få insyn och ha inflytande i sådana beslutsprocesser även om syfte, motiv och resultat vid förhandlingar redovisas. När beslut vuxit fram i nätverk och partnerskap försvåras också ansvarsutkrävandet.....

Den samlade kunskapen om och förtroendet för demokratiskt beslutsfattande utgår i första hand ifrån demokratiskt beslutsfattande inom nationalstatens ram. Det är viktigt att öka kunskapen och medvetenheten om de nya formerna av beslutsfattande som växer fram i och med det alltmer komplexa flernivå-styret. Strukturer bör skapas som ger medborgarna möjlighet till god insyn, delaktighet och inflytande liksom goda förutsättningar för ansvarsutkrävande."

Medvetenhet. Skolan. Kunskap. Demokratiforskning och demokratistategier.

Sid 116:"Att främja demokratisk medvetenhet.

En demokratisk medvetenhet är en insikt om att det är medborgarna i en demokrati som utgör demokratin. Det är en insikt om att demokratin inte bara ger rättigheter utan

att medborgarna i en demokrati också har ett ansvar. Det handlar här om varje medborgares skyldighet att visa tolerans och respekt för andra människor. Det handlar om empati och solidaritet, och om ett engagemang och ansvar som sträcker sig utöver egenintresse, familjeband, kön, etnicitet, religion etc. En demokratisk medvetenhet handlar om att känna det ansvar för demokratin som var och en har. I detta ingår en medvetenhet om att rösträtten är en viktig grundval för detta. Att de som väljer att inte rösta är väl medvetna om att andras åsikter då får ett större genomslag. Det ingår också en medvetenhet om vad de förtroendevalda har för uppgift och betydelse för den representativa demokratin.

En uthållig demokrati förutsätter att den demokratiska medvetenheten är stor hos medborgarna och deras företrädare. För att uppnå detta måste varje medborgare ges makt att råda över sina egna livsbetingelser och ges möjlighet att utveckla en kompetens att lösa sina konflikter tillsammans med andra i demokratisk anda. Medborgarnas politiska projekt kommer i framtiden att skilja sig åt och bli alltmer fragmenterade. Det gör att det framöver blir ännu viktigare att förstärka en medborgaranda som kan skapa demokratiska institutioner med förmåga att lösa konflikter.

Skolningen i demokratisk medvetenhet måste förbättras ytterligare. Särskild tyngd bör läggas vid att utveckla metoder för att förankra ett demokratiskt medvetande bland barn och unga.

Ansvaret för att uppnå en ökad medvetenhet måste bäras av alla men vissa har ett särskilt stort ansvar. Forskning och folkbildning har av tradition haft en stark ställning i Sverige vad gäller att öka kunskapen om samhället och demokratin och att fostra medborgare i demokratisk medvetenhet. Fri och från staten autonom forskning och folkbildning har framöver fortsatt stor betydelse. Regeringen vill i detta sammanhang särskilt betona att skolan har en nyckelroll. Därutöver bör även kommunerna och landstingens betydelse framhållas. På den kommunala nivån är det lättare att få inblick i hur den politiska processen fungerar eftersom den är närmare medborgarna. Den kommunala nivån har också stor betydelse för medborgarna i deras vardag. Kommuner och landsting ansvarar för ett stort antal frågor som många påverkas av och känner ett stort engagemang i. Här kan bl.a. barn och unga praktisera demokrati i praktiken genom att de exempelvis själva kan få möjlighet att lämna förslag till kommun- eller landstingsfullmäktige.

En viktig roll har exempelvis även aktiva arkiv, bibliotek och museer. De kan både erbjuda mötesplatser och ge möjligheter att hämta kunskaper och insikter som ger redskap för att aktivt kunna medverka i samhället. Regeringen har nyligen gett ett uppdrag till Kungliga biblioteket, Statens kulturråd och Riksarkivet angående samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer (2001-10-25, beslutsnr 14, Kulturdepartementet.). Bakgrunden är regeringens uppfattning att samlingar, bestånd och övrigt material som finns på arkiv, bibliotek och museer är en nödvändig del av vårt kulturarv och en betydelsefull källa till kunskap och information om vårt samhälle och dess utveckling.....

Skolan som kunskapsförmedlare och demokratisk arena

Skolan har en central roll för att främja demokratins idéer. Enligt 1 kap. 2 § skollagen (1985:1100) skall verksamheten i skolan utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Av läroplanerna framgår att undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer (läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, och läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94). Grundskolan skall förbereda eleverna för ett aktivt deltagande i samhällslivet, medan gymnasieskolan skall utveckla elevernas förmåga att aktivt delta i samhällslivet.

Den svenska skolan förmedlar emellertid en bild av en alltför passiv medborgarroll i demokratin. Kommun-demokratikommittén refererar till en genomgång av svenska samhällskunskapsböcker för gymnasieskolan som visar att medborgarna i dessa förvisso ofta framställs som bärare av makt, men inte som utövare av makt. Ur ett internationellt perspektiv tenderar svenska ungdomar också att i mindre utsträckning än genomsnittet betona vikten av politisk aktivitet i medborgarrollen (Torney-Purta m.fl., *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*, 2001). Regeringen betraktar detta med oro. Undervisningens genomslagskraft på barns och ungdomars beteende är stor, och det är viktigt att innehållet i undervisningen förmedlar värdet av politiskt aktiva medborgare i en demokrati. Bilden av demokratin bör vara att den inbegriper många former av politisk aktivitet, både traditionella och icke traditionella.....

Regeringen vill understryka vikten av att skolan förmedlar kunskaper om och insikter i konkurrerande samhälls- och historieuppfattningar och dess konsekvenser samt värdet av aktiva medborgare. Dessutom måste skolan vara en demokratisk arena där eleverna själva får uppleva demokrati i praktiken. Inflytandet bör finnas både på elevnivå, klassnivå och skolnivå ...

Statens skolverk (Skolverket) genomför också en rad åtgärder, exempelvis har verket tillsammans med Växjö universitet påbörjat ett arbete med att utveckla ett diagnostiskt material som syftar till att mäta elevers demokratiska kompetens. Materialet är tänkt att inkludera både rena kunskaper om vad demokrati är och argumentation-sövningar. I sammanhanget kan också nämnas att det inom projektet Tid för Demokrati nyligen öppnats ett discussionsforum på www.demokratitorget.gov.se för lärare som önskar utbyta erfarenheter om hur man kan arbeta med demokratifrågor i undervisningen.....

God kunskap om alla samhällsnivåer bör ges i skolan. Vid kommande revidering av grundskolans kursplaner bör betydelsen av kunskap om de olika nivåerna tydliggöras. Behovet av kommentarer och referensmaterial för att stödja sådan undervisning i grundskolan och gymnasieskolan bör också ses över.....

För förståelse av politik och samhälle i dag krävs kunskap om samtliga samhällsnivåer och deras kompetens samt om relationerna mellan dem. Sådan kunskap bör förmedlas av skolan. I grundskolan och gymnasieskolans

kursplaner för samhällskunskapsämnet finns emellertid inga uttryckliga mål för elevernas kunskaper om den kommunala nivån. Vilka kunskaper eleverna skall uppnå om denna nivå framgår i stället indirekt av andra skrivningar.....

Enligt regeringens mening är det viktigt att skol-undervisningen ger goda kunskaper om samtliga nivåer. Det är viktigt dels för elevernas kunskaper om och förståelse för det politiska systemet, dels för deras benägenhet att agera politiskt. Ensidig koncentration till en eller ett par samhällsnivåer innebär inte bara sämre kunskaper om hur övriga nivåer fungerar, utan leder också till mindre förståelse av de studerade nivåerna och deras roll i det politiska systemet. Att eleverna skall uppnå goda kunskaper om samtliga nivåer bör framgå av kursplanerna.”

Sid 127:” Att främja ökad kunskap.

Det finns i dag ett stort behov av att skapa ökad kunskap om demokratins förutsättningar och funktionssätt. Det kan bl.a. ske genom forskning, uppföljning och utvärdering samt genom nationellt och internationellt erfarenhetsutbyte. Demokratiutredningen publicerade under sitt arbete 1999–2000 forskarvolymen där drygt ett hundra forskare inom samhällsvetenskap och humaniora belyste olika aspekter på den svenska folkstyrelsens utveckling.....

Mångvetenskaplig forskning om demokratin bör stimuleras. Regeringen avser att tillföra Vetenskapsrådet 5 miljoner kronor från och med 2003. Medlen skall i första hand användas för att bygga upp ett nätverk och en nationell plattform där såväl doktorander som redan etablerade forskare från olika ämnen och lärosäten kan mötas. Regeringen avser att återkomma till riksdagen i frågan om finansiering.”

Sid 131: “Nya fora för internationellt erfarenhetsutbyte

För att stärka demokratin i Sverige och internationellt bör Sverige delta i och bidra till utvecklingen av fora och processer för erfarenhetsutbyte och samarbete kring demokratiutvecklingsfrågor inom EU, Europarådet, FN och det internationella samfundet i övrigt....

I dag saknas mer permanenta, internationella fora och processer där frågor rörande utveckling och stärkande av demokratin i s.k. etablerade demokratier behandlas mer sammanhållet. Det finns fora för att diskutera förvaltningsfrågor, lokal demokrati, det civila samhällets roll, mänskliga rättigheter etc. men inget forum som inkluderar alla dessa och för in ett deltagandeperspektiv. De diskussioner som förs inom det internationella samfundet om hur demokratin kan stärkas och fördjupas fokuserar ofta på unga demokratier eller länder som befinner sig i en övergångsfas mellan ett icke-demokratiskt styrelseskick och ett demokratiskt.

Även i de etablerade demokratierna behövs emellertid långsiktiga strategier och långsiktigt arbete för att fördjupa folkstyrelsen. Demokrati är en process, som kontinuerligt behöver näring för att utvecklas.”

Några kommentarer om demokratipropositionen. Vad ska demokratin användas till ?

I propositionen behandlas inte frågan om vad demokratin ska användas till. Den behandlar inflytande, röstning, beslutsordningar, förtroendevaldas tid och ersättningar och liknande saker. Demokratin har blivit besvärligare efter inträdet i EU. Medborgarna bör bli mer medvetna och engagera sig mer tycker regeringen, men redovisar inga studier om regeringens, partiernas och de förtroendevaldas engagemang och kunskaper - om demokratin fungerar illa är det väljarnas fel.

Men det viktigaste är väl ändå vad man vill uppnå med demokratin, vad den ska användas till?

Citaten i det föregående innehåller det som i propositionens skrivs om mål, kunskaper och information. Ett allmänt mål är att medborgarna ska medverka i demokratin, men vad de ska besluta om nämns inte.

Det nämns att Sveriges Television och Sveriges Radio är mycket bra, att Internet nog kan ge information, att bibliotek, arkiv och museer är bra att ha. Tidningarna är kommersiella. Regeringen har överdrivna uppfattningar om hur mycket nödvändig statistik man kan få från SCB.

Skolan är viktig, men regeringen tycker inte riktigt bra.

Det bör forskas mer om demokrati menar regeringen, det behövs strategier för att fördjupa folkstyrelsen.

En strategi finns i forskningsarbetet om samhällsplaneringens problem, som beskrivs på Sven Winnells hemsida på Internet:

<http://w1.861.telia.com/~u86105430/>

Där behandlas bl a vad demokratin ska användas till.

Vad ska demokratin användas till?

Rimligt är att använda demokratin till att hantera levnadsvillkoren. Levnadsvillkoren beror av individens kroppsliga och psykiska förhållanden och individens fysiska och sociala miljöer. Politiska förslag bör åtföljas av beskrivningar av konsekvenserna för dessa levnadsvillkor.

Förslag kan ge olika konsekvenser för olika personer och olika grupper, några kan få det bättre, andra sämre. Förslag kan syfta till just detta, och det ingår i politikens uppgifter att besluta så att fördelningen av förbättringar och försämringar blir den man avser.

I dagens politiska debatt förekommer många förslag, men det är sällan konsekvenserna beskrivs på riktigt sätt, uttalanden om konsekvenser är ofta lösa spekulationer eller önsketänkande som framställs som om de vore fakta. Det går att ge många exempel på det, men för att snabbt komma vidare ska bara konstateras, att de politiska partierna ofta är dåliga på att sköta sina politiska uppgifter. Det är främst de politiska partierna som har ansvar för politikerföraktet och de svårigheter det demokratiska systemet nu har.

Planera människornas levnadsvillkor.

De politiska partierna borde hålla igång rejäla planeringar om människornas levnadsvillkor och därvid behandla frågorna Hur var det ?, Hur är det ?, Hur kan det bli ? och Hur bör det bli ? Planeringarna bör använda sig av riktiga kunskaper.

Att de kroppsliga förhållandena bör planeras har väl partierna klart för sig: - i stort sett:

- 61 Hälsa- o sjukdom, sjukvård, räddning o d.
- 641 Mat
- 643 Boende.
- 644 El-, gas-, värme-, vatten- hygienförsörjning o d.
- 645 Inventarier, hjälpmedel.
- 646 Personlig hygien, kläder.
- 647 Hushållsekonomi. Inkomster och utgifter mm.
- 648 Städnings-, rengörings- och tvättverksamheter.
- 649 Personvård: barn, hemsjukvård, hemtjänst.
- 658 Förvärvsarbete och arbetsförhållanden.

Men det är angeläget påpeka att stor vikt bör läggas vid planeringen av de psykiska förhållandena:

- 11/19 Individernas inre verkligheter:
- 11 Individens lager av kunskaper, erfarenheter o d.
- 12 Individens visioner, framtidsvisioner o d.
- 13 Individens känslor, värderingar od. Estetik.
- 14 Individens ideologi / uppfattning om samband od
- 15 Individens psykiska mekanismer Psykologi o d.
- 16 Individens logik. Vetenskapsteori o d.
- 17 Individens moral och uppfattningar om moral.

Man bör noga beakta påverkan från de fysiska och de sociala miljöerna, isynnerhet påverkan på psyken:

Gör planeringar om påverkan från individens fysiska miljö - fysiska samhälle:

- 71 Stadsmiljöer, glesbygdsmiljöer etc.
- 72 Byggnader o anläggningar, arkitektur.
- 73 Konstföremål o d. Museer, konstutställningar.
- 74 Konsthantverk, bruksföremål. Inredningar o d.
- 75/77 Bildkonst.75 Måleri.76 Grafik, tecken.77 Foto.
- 78 Musik och ljud.

Gör planeringar om påverkan från individens sociala miljö - sociala samhälle:

- 791 Seder,nöjen, film,radio, TV, offentliga fester mm.
- 792 Teater. Opera. Konserter. Revyer. Konstdans.
- 793 Sällskapsnöjen. Sällskapsdans. Lek. Hobby.
- 794 Spel. Skicklighets- o turspel. Lotteri. Lotto etc.
- 7951 Socialvård od.
- 7952/7956 Sociala miljöer o verksamheter i olika fysiska miljöer.
- 7957 Undervisning och skolors sociala miljö.
- 7958 Sociala miljöer o sociala verksamheter i boendet
- 7959 Sociala miljöer o verks.i allmänna grupper o d
- 796/799 Sport, idrott o d.

I planeringarna bör ingå påverkan på psyken från:

- 80-89 Språk, skönlitteratur.
- 90 Tidningar o d.
- 91 Geografiska skildringar od.
- 92 Biografier och memoarer o d.
- 93-99 Historiska skildringar.

I alla verksamheter 10-99 kan förekomma utredningar och förslag o d som är av betydelse för utvecklingen.

Påverkan på psyken påverkar individernas inre verkligheter: bl a kunskaper, framtidsvisioner, värderingar, uppfattningar om sammanhang, psykiska mekanismer, logik, moral, vilja, egoism och solidaritet.

Individerna behöver kunskaper, visioner etc i sina fyra roller:

- A1. Att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.
- A2. Att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och fysiska och sociala miljöer.
- B1. Att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.
- B2. Att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få utträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Individerna behöver kunskaper för att klara rollerna A1, B1 och B2. För att på politisk väg förbättra levnadsvillkoren behöver individerna kunskaper för rollen A2: individerna behöver veta om alla verksamheter och deras beroen-

den. A2 är alltså den svåraste rollen. Den är samtidigt heltidspolitikernas yrkesroll.

Den mjuka Infostrukturen.

Man räknar med att information i framtiden mer och mer kommer att överföras elektroniskt via Internet och andra liknande system.

IT-kommissionen söker "Den mjuka infostrukturen", dvs en struktur för informationer i samhället. Den "hårda" strukturen är systemet av ledningar och utrustningar o d för informationsöverföring, inklusive tekniska anordningar bl a för Internet och likande system.

Den mjuka infostrukturen gäller det som ska överföras i den hårda strukturen. Den hårda strukturen bör givetvis anpassas efter kraven från den mjuka strukturen.

Den mjuka infostrukturen bör byggas upp så att man för de olika rollerna får de kunskaper man behöver.

Med hänsyn till demokratins krav bör den mjuka infostrukturen byggas upp för att passa till rollen A2. Gör man det tillfredsställer det automatiskt informations-behoven i de andra rollerna eftersom man i rollen A2 behöver veta bland annat om sådant som man behöver veta i de andra rollerna. Det som man ytterligare behöver veta i rollen A2 är hur alla verksamheter påverkar varandra och behöver veta vad man ska sträva mot, dvs veta vilka verksamheter som behövs och hur de bör vara fördelade.

Information för rollen A2 kan man inte få genom att söka på ett enda ord utan man måste orientera sig i hela informationsutbudet.

I forskningsarbetet om samhällsplaneringens problem har gjorts ett förslag till den mjuka infostrukturen som bygger på det uppgjorda klassifikationssystemet för mänskliga verksamheter.

För att inte drunkna i all information måste man ha hjälp att få ordning på frågorna, och den hjälpen får man med den föreslagna infostrukturen.

I rollerna B finns kunskapsbehovet för de verksamheter som ger pengar och levererar varor och tjänster. I rollen A1 gäller det att leva innanför de politiskt givna ramarna och i A2 styr man, eller försöker man styra, levnadsvillkoren med hjälp av demokratin.

Den föreslagna infostrukturen innehåller alla verksamheterna 10-99:

1-9 Mänskliga verksamheter.

- 1 Psykologiska och filosofiska verksamheter
- 2 Religiösa verksamheter o d
- 3 Politikvetenskaper. Politiska verksamheter.
- 4 Sambandsforskning. Informationsstruktur.
- 5 Naturforskning.Matematikverksamheter.
- 6 Teknologiska /ekonomiska verksamheter.
- 7 Formgivning av fysiska o sociala miljöer.
- 8 Språk. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.
- 9 Saklitterärt.Allm. geografi.Biografi.Allm.historia.

I de politiska planeringarna 36-38 bör man planera:

36 de kroppsliga förhållandena

37 de psykiska förhållandena

38 de fysiska miljöerna

39 de sociala miljöerna

I de politiska planeringarna ska man komma fram till lämpliga politiska styrningar av verksamheterna 10-99 som resulterar i de kroppsliga och de psykiska förhållanden och de fysiska och sociala miljöer man vill ha.

I alla verksamheterna 10-99 bör finnas några som gör opolitiska planeringar för de egna verksamheterna inom de politiskt givna ramarna, dvs ställer frågorna Hur var det ?, Hur är det ?, Hur kan det bli ? och Hur bör det bli ? Under de opolitiska planeringarna kan man upptäcka att det behövs ändrade politiska styrningar och då får man skicka meddelanden om det till dem som sköter planeringarna av de politiska styrningarna.

Finns det inga opolitiska planeringar inom en verksamhet får de som sköter de politiska planeringarna, eller borde sköta dem, se till att det kommer till sådana. Och det är i första hand de politiska partierna som borde ägna sig åt de politiska planeringarna.

Det ska demokratin användas till.

Demokratin bör användas till att planera individernas levnadsförhållanden. För den planeringen behövs politiska planeringar 36-39 och opolitiska planeringar för alla verksamheter 10-99.

En strategi finns i forskningsarbetet om samhällsplaneringens problem, på Sven Wimmells hemsida på Internet:
<http://w1.861.telia.com/~u86105430/>

Det som nu nämnts är hämtat från En pdf-fil på 44 sidor inlagd på hemsidan 020125:

Demokrati. Samhällsplanering. Skolan. Infostrukturen.

(<http://w1.861.telia.com/~u86107412/omr01f.pdf>)

"Sverker Åström kritiserar regeringens lojalitet mot USA:s vedergällningskampanj: Ingen bryr sig om att Sverige är i krig"

"Som entusiastisk deltagare i den USA-ledda koalitionen som för en militär och ekonomisk kampanj mot terrorism över hela världen, kan Sverige sägas vara i krig. Det är första gången sedan 1814, men varken regering eller riksdag tycks intressera sig. Det är hög tid att Sverige allvarligt prövar vilken roll vi i fortsättningen skall spela för att kunna bidra till att kampen förs ändamålsenligt och lagenligt. Vapenmakt kan ha sin plats, även om man måste beteckna bombningarna i Afghanistan som ett pyramidalt fiasko, skriver förre kabinetssekreteraren Sverker Åström."

"Kampen mot terrorismen har nu pågått i över ett halvår. De fasansfulla dåden den 11 september lever i allas minne och ger opinionsmässigt stöd i de flesta länder till mycket drastiska motåtgärder, som sträcker sig från nationell lagstiftning, ofta med inskränkningar i de mänskliga rättigheterna, till öppet krig som i Afghanistan.

Som lojal, nästan entusiastisk medlem av den USA-ledda koalitionen deltar Sverige i detta krig. Det är hög tid att vi allvarligt prövar frågan vilken roll vi i fortsättningen skall spela för att kampen förs ändamålsenligt och lagenligt och att den inte utvecklas till ett allmänt krig.

President Bush har förklarat att terrorismen skall utrotas överallt och för all framtid. Han kräver ovillkorlig medverkan av världens alla folk. "Den som inte är för oss är för terrorismen."

Även om Bush förklarar sig ha både historien och Gud på sin sida, är detta givetvis en helt orealistisk målsättning.

Vad som nu i första hand krävs är en någorlunda fullständig och övertygande analys av terrordådets orsaker. När terror ägt rum tidigare i historien, har den varit relativt lätt att förklara och förstå vilket ingalunda betyder att ursäktas. Det kunde då gälla attentat som syftade till att avlägsna en som vissa ansåg misshaglig härskare som Alexander II i Ryssland.

Det fanns i folkrätten en diskussion om rätten till "tyrannmord". Eller det kunde gälla våldsdåd med sitt ursprung i etniska, religiösa och territoriella motsättningar. Sådana som fortfarande förekommer i Spanien, Irland och på flera andra håll i världen. Eller, slutligen, som i fallen Röda Brigaderna och Baader-Meinhof, försök att med våld förändra hela samhällsstrukturen.

Terrorismen sådan vi mötte den i september förra året har en helt annan bakgrund. Där spelar religiösa motiv huvudrollen, inte sociala eller ens politiska i vanlig mening. Då blir definitionen svårare. Men också viktigare.

Som utgångspunkt kan man anta att den 11 september var ett uttryck för hatet inom vissa extrema islamistiska kretsar mot "moderniteten" i vid mening, representerad av USA, och mot vad man uppfattar som förakt för och orättvisor mot den islamiska världen. Det gäller så att analysera skälen till dessa stämningar för att sedan som ett huvudmål söka minska acceptansen i den muslimska världen av terroristernas budskap och metoder.

För sådana undersökningar har vi föga att hämta från USA där tänkandet ännu, även i akademiska kretsar, tycks dominerat av krav på hämnd och vedergällning. Desto mera angeläget är det att andra länder och organisationer, inte minst EU, engagerar sig i debatten. Detta skulle betyda att vi minskar risken att köra fast i ineffektiva och kanske självdestruktiva tänkesätt och metoder i den fortsatta kampen.

I denna strid kan vapenmakt ha sin plats, även om man nog måste beteckna bombningarna i Afghanistan som ett pyramidalt fiasko, nämligen om man ser till det ursprungligen angivna, enda motivet, vilket var att fånga bin Ladin "dead or alive". Först senare ändrades målet till att avse en strid mot burkan som en symbol för det talibanska förtrycket.

Motåtgärderna måste spela över ett långt vidare register än det militära och inbegripa polis- och underrättelsesamarbete samt, allra viktigast, ett politiskt, ekonomiskt och ideologiskt arbete för att ge de islamiska massorna självrespekt och värdighet i den nödvändiga dialogen och konfrontationen med den västerländska "moderniteten".

Viktigt är att kampen mot terrorismen förs på ett sådant sätt att den inte äventyrar just de värden som denna bekämpar, alltså rättssäkerheten, de demokratiska rättigheterna, individens integritet, den fria ekonomin och så vidare.

Det är mot den här tecknade bakgrunden som det svenska agerandet i terroristfrågan nu bör granskas och planeras. Vi får inte dröja för länge. Det var en förödmjukande upplevelse att följa riksdagens utrikesdebatt den 13 februari, då både regering och opposition visade en skrämmande brist på vilja och förmåga att diskutera terrorismen och strategin för dess bekämpande.

Som deltagare i den koalition som under amerikansk ledning för en militär, ekonomisk och ideologisk kampanj över praktiskt taget hela världen, kan Sverige sägas vara i krig, i själva verket för första gången sedan 1814. Men i riksdagen händer ingenting! Varken regering eller opposition ägnade annat än förstrött intresse åt den i nuläget helt avgörande utrikespolitiska frågan.

Riktlinjerna för ett svenskt handlingsprogram kunde vara följande.

* Uppgiften att från svensk sida definiera den nya terrorismen och ange effektiva åtgärder för dess bekämpande får inte som hittills lämnas till några spridda fria debattörer utan måste bedrivas inom regeringskansliet med stor effektivitet och under största möjliga öppenhet, kanske med deltagande av särskilda experter.

* Sverige måste, troget sina traditioner, bestämt kräva att alla åtgärder vidtas inom folkrättens ram. Det står klart att den utvidgade självförsvarsrätt som USA med stöd av säkerhetsrådet kunde åberopa fram till det inledande skedet av bombningarna nu har försvunnit, bland annat med hänsyn till den även av Sverige hävdade proportionaliteten.

Hela frågan måste nu återföras till rådet. Det är inte acceptabelt att USA efter sex månaders bombningar inte en enda gång rapporterat till FN. Rådet bör kräva en rapport och sedan fatta ett nytt beslut. För att så skall ske faller ett tungt ansvar på rådsmedlemmarna, således bland annat på Norge.

Med ett rådsbeslut i ryggen kan USA fortsätta kampen med full legitimitet.

Utän ett sådant beslut kommer USA:s militära åtgärder att sakna rättslig grundval och i ökande grad framstå som uttryck för supermaktens arrogans, godtycke och förakt för internationell rätt.

För Sverige torde sanningens minut komma om och när USA företar ett angrepp mot Irak. Regeringen har redan uttalat att den anser ett sådant angrepp kräva FN-beslut. Det kan finnas skäl att inskräpa denna ståndpunkt så att den ofrånkomliga konfrontationen med USA i förekommande fall blir så lindrig som möjligt.

Att, som regeringen vagt antytt, acceptera Kabul-regimens medgivande till fortsatt krigföring som ett rättsligt skäl måste bestämt avvisas. Detta var exakt det motiv som Sovjet åberopade vid invasionen av Tjeckoslovakiet och Ungern.

* Det finns en principiellt viktig fråga avseende självförsvarsrätten som nu måste komma upp på den internationella agendan.

En utvidgad tolkning av denna rätt får nu anses ha accepterats av statsamfundet och kan därigenom sägas ha blivit sedvanerätt. Det kan hävdas att rätten nu omfattar en väpnad reaktion även i efterhand i fall av mycket omfattande våldsdåd av typen 11 september. Men denna rätt kan missbrukas av samvetslösa regimer och leda till en "djungelns lag", vilket till varje pris måste undvikas. Den nya regeln måste alltså noggrant definieras och avgränsas. Här föreligger en uppgift som utomordentligt väl lämpar sig för ett land som Sverige. Vi bör snarast ta ett internationellt initiativ. Det kan ta formen av ett förslag till FN:s generalförsamling i höst.

* Det står klart att koalitionen mot terrorismen kräver stöd av arabstaterna. Och det är lika klart att detta stöd försvagas och riskerar att helt försvinna, om våldsspiralen i Mellersta Östern inte bringas att upphöra och utsikterna till en fredlig uppgörelse inte förbättras.

Sverige som enskild stat, liksom för övrigt EU, är helt ur stånd att verksamt påverka utvecklingen. Det kan bara USA. Men vi kan alltid, om så bara av moraliska skäl, bidra till opinionsbildningen och, som Anna Lindh också gjort, lägga huvudansvaret på Israel. Även Göran Persson, som säger sig ha sitt hjärta i Israel och vars ord alltså väger tungt, har kraftigt kritiserat det statliga israeliska övervåldet, i själva verket en sedan länge pågående statsterrorism, liksom han självfallet fördömt de fruktansvärda attentat som begåtts av fanatiska palestinier inne i Israel.

Att icke köpa israeliska varor är väl nu en självklarhet för varje anständig människa. Vad vi också måste undvika är den form av moralisk bankrutt som en av partiledarna, moderaten Bo Lundgren, gjorde sig skyldig till när han nyligen anklagade den i några källarrum totaliserade Arafat för att bära den direkta skulden till attentaten i Israel. Vilken förfärande gemenhet.

* Vi måste inom FN och EU med större kraft än hittills hävda att kampen mot terrorismen inte får föras till priset av ett tummande på rättsstatens principer. I det stora sammanhanget är naturligtvis behandlingen av de tre sverigesomalierna och fången på Kuba inte uppseendeväckande men den reser frågor som en rättsstat som Sverige måste tillmäta största vikt.

Sverker Åström "

020417:

Samhällsplanering.

De finns i princip två slags samhällen: de fysiska samhällena, som gäller det fysiska - materiella, och de sociala samhällena som gäller människornas relationer. När det talas om samhällsplanering är det vanligen planeringen av de fysiska samhällena som avses. När det gäller det fysiska talar man om fysisk planering och fysisk miljö, och det är det som avhandlas i Plan-och Bygglagen, planeringen där utgår från markanvändningen: hur marken ska användas och vilka regler som ska gälla för det.

I fråga om de sociala samhällena, de sociala miljöerna, finns inte planeringsregler som på samma sätt anknyter till markanvändningen, men det finns många regler av olika slag. På den världsomspännade nivån finns bl a FNs konvention om de mänskliga rättigheterna, i den finns många regler om vad man får och inte får göra i förhållandet människor emellan. På mindre omfattande nivåer finns bl a i EU många regler och bl a också regler om mänskliga rättigheter, som avviker något från FNs.

På nationsnivå har de olika nationerna sina egna lagsystem, med regler för bl a demokrati, uppfostran och undervisning, brott och straff, regler för handel och avtal, arbetsmiljöer, jämlikhet, jämställdhet, välfärdsfördelning o s v.

I Sverige idag fungerar inte demokratin tillräckligt bra, skulden till det kan läggas på de politiska partierna, de kan inte fånga upp folkets uppfattningar och på lämpligt sätt forma de fysiska och sociala miljöerna och deras innehåll efter dem.

Om man ska kunna nå en bättre framtid måste man ha klart för sig att det finns både fysiska och sociala samhällen och miljöer. I någon mån kan man förbättra de sociala miljöerna genom att förbättra de fysiska miljöerna, men förbättringar av de sociala miljöerna kräver mer än ändringar av de fysiska miljöerna.

Bra planeringar av de fysiska miljöerna är viktiga. i Sverige har kommunerna det s k planmonopolet som innebär rätt att föreskriva markanvändningen i fysiska planeringar, med hjälp av kartor och byggnadsregler o d. Svensk fysisk samhällsplanering av svenska samhällen hade en storhetstid under ett par årtionden efter andra världskriget.

Kommunerna planerade de fysiska miljöerna och hade bl a höga ambitioner om bostäderna, men kunde inte tillräckligt väl styra bostadsproduktionen. Efter kriget flyttade folk till arbetsplatser i städerna och staten prioriterade anläggningar för varuproduktion före bostadsbyggande, vilket ledde till bostadsbrist som bara blev större och större. Till slut, i mitten på 60-talet, måste staten börja med det sk miljonprogrammet där en miljon bostäder skulle byggas på tio år. I det läget fick byggnads-entreprenörerna större betydelse och den mer allomfattande samhällsplaneringen halkade efter.

Efter de tio årens bostadsbyggande gick, kan man säga, luften ur planeringssverige. Efter miljonprogrammets dagar har den fysiska samhällsplaneringen vartefter ändrat karaktär. Nu talar man om att samhällsplaneringen domineras av en förhandlingsplanering, som innebär, att kommunernas planerare minskar sina planeringsinsatser och överlåter delar av planeringen till byggföretag som köpt mark och i visst samråd med kommunerna planerar för de egna markområdena. Från samhällets sida kan det innebära vinster då byggföretagen delvis tar hand om risker och delvis utför planeringar som kommunerna annars skulle utföra och betala.

Men denna ordning rör kanske inte på planeringsproblem som gäller sådant som segregation, nedslitna förorter, kriminalitet och utanförskap, ökande ekonomiska klyftor. Överlåttandet av delar av planeringen till privata aktörer innebär att planeringen sker mer på företagets villkor och att det demokratiska inflytandet äventyras.

Hur det kommer att gå hänger på de politiska partiernas kunskaper, vilja och förmåga att rikta in samhällsplaneringen på lämpligt sätt. Man kan frukta, att partierna inte klarar att reda upp samhällsplaneringsproblemen. Någon rejäl bostadspolitik finns inte. Det är svårt upptäcka någon framgångsrik segregationspolitik. Sjukskrivningarna har ökat till oanade höjder. Välfärds-klyftorna tycks öka.

“Hur skall en politiker bära sig åt för att byta kurs utan att drabbas av besvärande debatt?”

Man kallar saken för något annat, smyger in vägvalet i en fotnot och ser till att den viktigaste opponerten får för mycket att stå i. Så gick det till när Ingvar Carlsson lotsade Sverige in i EU.

Leif Lewin diskuterar politikens nya ansvarsbegrepp.

Stolt, inte nöjd, inte heller betrodd.

ATT LÄGGA OM DEN POLITISKA kursen är inte alltid så lätt. Särskilt svårt är det naturligtvis att ta detta steg när man kan förvänta sig hårt motstånd från dem som företräder den traditionella linjen. Spelet bakom det svenska EU-inträdet ger intressanta inblickar i den politiska maipulationens sköna konst.

Den traditionella socialdemokratiska ställningen till den europeiska integrationen hade varit avvissande. Den utrikespolitiska ledstjärnan hade som bekant formulerats som "alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig". Under Östen Undéns långa och auktoritativa ledning upphöjdes denna formel till en helig princip, som ingen kunde ifrågasätta utan att förlora sin säkerhetspolitiska trovärdighet. Inte utan viss självgodhet, som följde av att Sverige både lyckats hålla sig utanför krig längre än andra europeiska stater och ansåg sig vara en mera progressiv välfärdsstat med snabbare ekonomisk tillväxt, såg man från socialdemokratiskt håll med skepsis på de konservativa och kristdemokratiska regimerna i Västeuropa. Högerpartiet och folkpartiet intog däremot från början en mer positiv inställning till det europeiska samarbetet.

Varje tvivel om den svenska kursen skingrades eftertryckligt genom det så kallade Metalltalet 1961, varvid Tage Erlander avvisade ett medlemskap. Detta kom sedan att bli den officiella linjen under årtionden. Högerpartiet och folkpartiet tog visserligen upp frågan om ett närmande till Europa med jämna mellanrum. Men Erlander och hans efterträdare Olof Palme behövde bara andas om den svenska neutralitetspolitiken för att frågan skulle falla igen.

Men en ny värld mötte den nye partiledaren Ingvar Carlsson. Muren föll, kalla kriget tog slut. Det nya hotet mot välfärdsstaten var inte längre krig utan en alltför lättsinnig, på den allmänna opinionen grundad, inflationsdrivande ekonomisk politik. Borde inte regeringarna binda sig tätare samman för att säkra välfärdsstatens långsiktiga överlevnad?

För Ingvar Carlsson spelade det också stor roll att de konservativa regeringarna vid denna tid fått lämna plats för socialdemokratiska i allt fler europeiska huvudstäder. Carlsson förde förtroliga samtal med sina åsiktsbröder om Europas framtid i förändringens tid. Det internationella kapitalet höll på att få över taget. Nu gällde det att skapa en "internationell socialdemokratisk strategi för samverkan".

Inrikespolitiskt var en omläggning av kursen känslig. Neutralitetspolitiken hade blivit en instinkt bland rättrogna socialdemokrater. Samtidigt föreföll honom risken uppenbar att han höll på att bli omkullsprungen av moderaterna och folkpartiet när de i maj 1990 förklarade att de skulle driva frågan om fullt medlemskap i EG inför valet följande år.

CARLSSON BESLÖT SIG FÖR EN försöksballong. I en debattartikel i denna tidning, där numera en allt viktigare del av den politiska striden utkämpas, antydde han i försiktiga ordalag att en förändring kunde vara förestående. Det var knappast något lyckat utspel. Artikeln var så försiktigt skriven att den snarast gav det motsatta intrycket. Någon anledning att lägga om kursen fanns inte, men skulle sedan motivet för denna neutralitetspolitik försvinna - "ja, då står vi självfallet inför en ny situation", onekligen ett logiskt resonemang. Men också denna försiktiga propå avrundades med: "Där befinner vi oss dock inte i dag."

En skur av kritik mötte Carlsson, som anklagades för fraseologi. Carlsson återkom med nya artiklar för att förklara sig. Mer och mer betonade han att neutralitetspolitiken gällde för dagen. När det gällde framtiden kunde förändringar inträffa. Samtidigt angrep han moderaterna, först för att dessa ville gå med i EU "redan vid sekelskiftet", i en senare artikel "redan nästa år". Men det skulle snart visa sig att Carlsson själv var beredd att följa den moderata tidsplan som passade Carlsson och han nu fördömde.

Den politiska temperaturen steg. På den socialdemokratiska partikongressen i september 1990 välkomnades den internationella scenförändringen men medlemskapet formulerades mera som en hypotes än som ett program och ingenting sas om att det kunde vara nära förestående.

Utrikeshandelsminister Anita Gradin uteslöt uttryckligen att de pågående förhandlingarna skulle leda till ett svenskt medlemskap.

I liknande ordalag uttryckte sig Ingvar Carlsson i regeringsförklaringen några veckor senare. Inte heller nu antydde något om en medlemskapsansökan.

Det fanns en man som mer än någon annan kunde förväntas göra motstånd mot Carlssons nyorientering. Han innehade inte någon betydelslös position. Det var Sveriges utrikesminister Sten Andersson. Så sent som den 10 oktober 1990 förklarade han i riksdagen "att det i dag är felaktigt och oklokt att aktualisera medlemskapsfrågan".

Att följa det interna socialdemokratiska spelet inför riksdagsbeslutet om en EU-ansökan är spännande som en deckare. För att besegra det förväntade motståndet från Sten Andersson och traditionalisterna beslöt Ingvar Carlsson att, som bland annat Jakob Gustavsson visade i sin doktorsavhandling häromåret, använda sig av en välkänd politisk strategi, nämligen att omtolka EU-frågan. Carlsson sökte sätta in frågan i ett nytt sammanhang, som gav förändrade förutsättningar för ett ställningstagande. På engelska kallar statsvetarna en sådan manöver "strategy of framing". Omtolkningen gick ut på att beskriva EU-frågan som en ekonomisk, inte en politisk fråga.

Carlsson ingick allians med den nye finansministern Allan Larsson. Sten Andersson ställdes åt sidan. Under oktober blev det klart att Sveriges ekonomiska ekonomi höll på att försämrans. Det var en situation som passade Carlsson och Andersson som hand i handske. En EU-ansökan kunde nu framställas som en ekonomisk nödvändighet. Det verkade bli som på det legendariska trettioalet. Hade den nya arbetslöshetspolitiken då egentligen haft så stor betydelse? Var det inte i stället så, brukade socialdemokratins kritiker framhålla med ett småleende, att det snarare var krisen som räddade socialdemokraterna än socialdemokratien som räddade landet?

Ett sparpaket presenterades i november 1990. Inte minst utrikesministern förelades omfattande besparingar på sitt område, vilket skulle ta all hans tid i anspråk och hindra honom från opassande politisk eftertanke. I en skrivelse på 20 sidor presenterades åtgärderna för att stabilisera ekonomin. Där insmög sig de uppseendeväckande orden: "Regeringen eftersträvar ett nytt riksdagsbeslut om Europapolitiken som tydligare och i mer positiva ordalag klargör Sveriges ambitioner att bli medlem av Europeiska gemenskapen"

VAD SKULLE MAN TRO? Riksdagsmännen var förbryllade. Kunde Sveriges utrikespolitik på detta sätt ändras "i en fotnot"?

Vad hade Sten Andersson att anföra? Partilojaliteten fick den gamle partisekreteraren att hålla god min i elakt spel och enligt riksdagsprotokollet mumlade han något om att utrikespolitiken inte fick vara oförmögen till anpassning ... (Först när han tio år senare åter blev överkörd, denna gång av Göran Persson i Mellanösternpolitiken fick han nog och luftade, som vi minns, offentligt sitt missnöje.) Utrikeshandelsministern var utomlands och ställdes vid hemkomsten inför *fait accompli* men uttryckte sin starka irritation. Vänsterpartiets ledare betecknade hela hanteringen "som en skandal".

Men i sak fanns naturligtvis en förkrossande majoritet för ansökan. De borgerliga välkomnade socialdemokraterna till sin gamla Europapositiva linje. Politiken fick karaktär av puss-och-kramkalas.

Hade EU-frågan fortsatt att betraktats som en politisk fråga, en fråga om neutralitetspolitiken,

skulle Ingvar Carlsson antagligen aldrig ha fått igenom kursändringen. Men när saken framställdes som en ekonomisk nödvändighet undveks en uppslitande politisk strid.

Och så tog utrikesministerns sparbetning all hans kraft. Genom överrumpling och tolkningsföretade banade Ingvar Carlsson vägen för ett svenskt EU-inträde.

Ett nytt ansvarsbegrepp vägledde Ingvar Carlsson. Det omfattas av allt fler av Europeiska unionens ledare. Politiskt ansvar uppfattas inte längre som en möjlighet för väljarna att ställa regeringen till svars ("ansvarsutkrävande", på engelska "accountability"). Ansvarsfullt handlande definieras med hänsyn till de långsiktiga konsekvenserna ("ansvar", på engelska "responsibility").

Intresset för demokratins procedurfrågor har klingat av sedan kalla krigets slut. Frukten för världskommunismen vitaliserade demokratidebatten. Numera anses den ekonomiska resultatpolitiken viktigare. EU må lida av ett "demokratiskt underskott". Men lika litet som man förde en politisk principdebatt vid det svenska EU-inträdet diskuterar man nu hur detta underskott skulle kunna upphävas genom ökat ansvarsutkrävande. I stället dominerar synpunkten att ett EU-medlemskap får goda konsekvenser för Sveriges välfärd. De ekonomiska tillväxtsiffrorna skall övertyga folket om att EU-inträdet var ett framsynt beslut. Väljarna anses tröga och misstänksamma, politikerna däremot ansvarsfulla, upplysta och framstegsvänliga. Oskarianismens syn på förhållandet mellan folket och eliterna sätter alljämt sin prägel på svensk politik.

Leif Lewin

Professor i statskunskap vid Uppsala universitet.

Leif Lewin utger i vår en ny upplaga av "Ideologi och strategi" med ett nyskrivet kapitel om det svenska EU-inträdet."

Välfärden i Sverige utan och med EMU.

En sammanställning av Sven Winnell 020512.

Innehåll:

Klasser och klasskamp.

Levnadsnivåundersökningen åren kring 1970.

Politiska resurser.

Politiska partiernas program

Lagstiftning i EU.

EU, EMU och de olika värderingarna.

Gemensam penningpolitik med EMU.

Sociologi. Psykologi. Kultur. Antropologi.

Sociologi.

En bok om sociologi.

Psykologi och socialpsykologi.

Kultur. Antropologi. Kulturanthropologi.

EU-parlamentets ledamöter 1999-2004.

EU-nämnden (EN)

Tillägg 020606: Sverige klarar inte EU-tempot + Regeringen & EU-arbetet + EU 2001.

Välfärdsfördelningen i Sverige beror dels av marknadsmekanismer, dels av politiska styrningar. Ett svenskt deltagande i EMU-projektet kommer att förändra svenskarnas möjligheter att styra välfärdsfördelningen i Sverige.

Man kan räkna med att varje land har sin egen blandning av delkulturer med seder och bruk, vanor och tycken, drömmar och förhoppningar, sätt att lösa konflikter, relationer till andra länder, sin egen blandning av institutioner o s v. Varje land har sin egen kulturhistoria, sina egna traditioner och sin egen ekonomiska historia. Det är inte lätt att kort redovisa sådant. Men man kan se att det finns skillnader i detta mellan länderna i Europa. Varje EU-land har sitt eget sätt att se på demokrati, välfärd och välfärdsfördelning o d och har sin egen ekonomiska struktur.

I Sverige är det svårt nog att hantera utvecklingen med de olika synsätt som finns och som framträder i de olika politiska partiernas listor över åsikter och förslag. Än svårare är det när EU-ländernas politiska listor ska omsättas i regler gemensamma för alla EU-länderna. Vad ska gemensamma regler gälla och hur ska de se ut? Under den korta tid Sverige varit med i EU har man kunnat se stora svårigheter och se hur Sverige måst vika sig för de andra EU-ländernas åsikter.

Och ännu mycket svårare blir det om hela EU ska ha samma valuta med en gemensam penningpolitik. De flesta EU-länderna är med i EMU-projektet, men bl a Sverige står ännu utanför. EMU-förespråkarna menar att om Sverige går med blir det lätt att åka utomlands till EU-länderna eftersom man inte behöver växla till ny valuta. Men de som åker till länder utanför EMU-området måste fortfarande växla: Norge, Ryssland och övriga Östeuropa, Asien, Afrika, USA och övriga Amerika, Australien.

Det viktigaste om Sverige går med i EMU är inte penningväxlingen utan problem Sverige råkar ut för när det gäller penningpolitiken, som då kommer att hanteras av den Europeiska centralbanken med hänsyn till EMU-ländernas sammanlagda förhållanden, inte med hänsyn till särskilda problem i enskilda länder. Om Sverige står utanför EMU sköter den svenska riksbanken penningpolitiken och kan göra det med hänsyn till svenska förhållanden.

De penningpolitikberoende enheterna har olika struktur i de olika EU-länderna och är konjunkturkänsliga på olika sätt. En enda penningpolitik från EUs centralbank kan vara bra för några EU-länder, men dålig för andra länder som då kan nödgas vidtaga åtgärder som förvrider välfärdsfördelningen. Det blir en extra komplikation utöver de inrepp EU gör ifråga om gemensamma regler för allehanda förhållanden som t ex storlek på jordgubbar och form på gurkor, mycket annat viktigare att förstå. EU ogillar det svenska snuset men stödjer tobaksodling och tycks tycka att svenskarna dricker för litet alkohol, och vin som produceras i södra Europa.

Klasser och klasskamp.

Sedan en ganska lång tid tillbaka ger TV2 Göteborg ett debattprogram på onsdagarna kl 2210, lett av Lennart Persson. Det sista programmet vårsäsongen 2002 sändes första maj, arbetarrörelsens högtidsdag. Nästa program kommer den 4 september. (Vad ska de göra de fyra månaderna däremellan?).

Debatten gällde klasser, klasskamp o d och som vanligt var det ett stort antal deltagare av olika slag. Alla hade sina åsikter om klasser, men det var knappast någon som slog "huvudet på spiken", dvs kom med den fullfjädrade sammanfattningen: det var inte lätt för deltagarna att få tala till punkt. Debatten rörde sig huvudsakligen kring svenska förhållanden, men berörde hela världen.

Det är klart att det finns klasser eller grupper av människor som skiljer sig ifrån varandra. Men vad är det som skiljer? I det gamla Grekland, som brukar ses som demokratins ursprungsland, fanns slavar och slavägare. I det gamla Norden fanns också slavar, och livegna.

I Sverige fanns de fyra stånden: adel, präster, borgare och bönder samt grupper därutöver som inte var något alls. Ståndsriksdagen ersattes i slutet av 1800-talet av tvåkammarriksdagen, som för några decennier sedan blev enkammarriksdag.

Det socialdemokratiska partiet bildades ett tiotal år före 1900 och verkade för rösträttsreformer och 8 timmars arbetsdag, som blev lag i slutet på 1910-talet. Den första semesterlagen kom i mitten på 1930-talet. Rösträtt för alla vuxna har i Sverige funnits bara cirka 80 år och rösträttsåldern har under den tiden sjunkit från en högre ålder till 18 år.

Det socialdemokratiska partiet bildades av arbetare som på den tiden bildade en klass, arbetarklassen. Adeln bildade då en annan klass där medlemmarna mest bara umgicks med varandra och vad man kan förstå såg ned på andra. Adelns forna privilegier har numera upphört, men de med adliga namn bildar fortfarande ett slags fin-klass. Kungahuset står i en klass för sig.

En särskild klass bildar nu företagsledare som har skyhöga löner och dessutom får bonus och fallskärmar som räknas i miljoner eller miljarder kr.

I en klass finns ledande politiker och en författare (Anders Isaksson) menar i en nyss utkommen bok att bland politikerna finns en ny adel, där befattningarna till en del går i arv.

Vill man få grepp om olika klasser kan man läsa romaner. "Mannen av börd och kvinnan av folket" av Marie Sophie Schwartz kom ut 1858 och handlar om frälse och ofrälse, fattigdom och rikedom så som det såg ut då. Charles Dickens, 1812- 1870, skildrade engelska miljöer i Pickwickklubben 1836, Oliver Twist 1838 och David Copperfield 1849. Émile Zola, 1840-1902, och Victor Hugo, 1802-1885, skildrade samhällsförhållanden i Frankrike. I USA kom 1852 i bokform "Onkel Toms stuga" av Harriet Beecher-Stowe om negrernas liv. Klasser med enorma skillnader i levnadsvillkor fanns i Tsarryssland och har skildrats av bl a Leo Tolstoj, 1828-1910, i "Anna Karenina" 1873. På 1900-talet finns i Sverige bl a Ivar Lo-Johanssons "Statarna" 1936 och Vilhelm Mobergs Utvandrarserie 1949 -1959. Men detta är bara några exempel. Skönlitteraturen behandlar huvudsakligen mänskliga relationer, ofta mellan bara några få personer men ibland mellan flera personer i grupper och klasser.

Klasser och klasskamp uppstår där det finns konflikter. En ständig konflikt finns mellan män och kvinnor. Gustave Flaubert, 1821-1880, kom 1856 ut med "Madame Bovary. Sedeskildring från landsorten." Boken handlar om kvinnans frigörelse och åklagaren i en rättslig process ville visa att Flaubert "med otuktiga färger" målat djupt omoraliska scener" till fara för de "unga flickor, ibland gifta kvinnor, i vars händer en sådan bok kan falla", men han frikändes. Idag, 150 år senare, går kvinnor i somliga länder i "burka", ett slag tält som gör dem osynliga. I Sverige tycks partierna tävla om att vara de bästa feministerna, men kvinnorna har inte uppnått fullständig jämställdhet i förhållande till männen.

Religioner är källa till konflikter. Historien rymmer svåra krig mellan kristna, muslimer och judar, katoliker och protestanter. Den spanska inkquisitionen är känd för hårda metoder för påverkan på reli-

giösa övertygelser. Idag pågår en katastrofal kamp med religiösa inslag om Jerusalem och trakterna däromkring.

En tämligen ny sorts konflikt finns mellan "terrorister" och vissa andra. Terroristerna är ett slags revolutionärer som motståndarna ser som obotligt omoraliska personer som hotar den rådande samhällsordningen. De som ödelade skyskrapor i USA den 11 september 2001 har kallats terrorister, men när Israel i april 2002 har utfört liknande illdåd i Palestina har de gjort det med motiveringen att de bekämpar terrorismen. När USA krigade i Vietnam, bekämpade de då terrorister eller var de själva terrorister? Vilka var terrorister under andra världskriget?

USA avser att dra tillbaka sin underskrift från fördraget om en internationell brottmålsdomstol. Det skulle innebära att domstolen i framtiden direkt kan motarbetas av världens enda supermakt. Eftersom vi inte avser att ratificera fördraget är vi inte längre på något sätt bundna av det, sade USAs utrikesminister Colin Powell i en tv-intervju 020505, enligt DN 020506 sid A11.

Fördraget om den internationella brottmålsdomstolen, ICC (International criminal court), träder i kraft den 1 juli 2002. Domstolen ska upprättas i Haag och kunna väcka åtal för brott mot mänskligheten, folkmord och krigsförbrytelser. Därmed kan den ersätta den typ av tillfälliga domstolar som upprättats för att beivra krigsförbrytelser i Jugoslavien och Rwanda.

Främst från konservativt håll i USA betraktats domstolen som ett hot mot amerikansk suveränitet. Risken finns, menar motståndarna, att ICC kan användas av USA:s motståndare för att väcka åtal mot amerikanska soldater utomlands, eller för den delen amerikanska regeringsledamöter. President George W Bush har gjort klart att han är motståndare till ICC.

Justitiekanslern i Sverige intervjuades i P1 den 4 maj 2002 kl 1305 och fick svara på frågor om rättssäkerhet. Han menade att i fallet Osmo Vallo hade polisutredningen blivit skev, utredarna hade sett honom som en missbrukare som man kunde behandla litet hur som helst. Justitiekanslern menade att det inom polisen finns vissa kulturer som inte är bra.

Marx menade att samhällsklasserna bestäms av sina relationer till produktionsmedlen: mellan produktionsmedlens utnyttjare och deras betjänares finns en kamp, mellan borgare som äger produktionsmedlen och proletariatet, de egendomslösa, som betjänar borgarna till borgarnas förmån. Detta synsätt är nu alldeles för enkelt och ofullständigt. Det kan kanske stämma i ett rent kapitalistiskt samhälle där allting köps och säljs på marknader, men det finns knappast något sådant idag. Den moderna demokratis principer och metoder lägger restriktioner på marknaderna.

Övergången till modern demokrati har gått såsmåningom. I Sverige bröt den s k parlamentarismen in på 1910-talet, då Kungen som styrde riket, fick vika sig för riksdagen, dvs den folkvalda riksdagen segrade över Kungen. Kungens hade makt formellt, men inte i praktiken, fram till för några decennier sedan, då Kungens makt avskaffades och han blev bara en symbol.

Det svenska folklynnnet

I början av 1900-talet gjorde staten en emigrationsutredning, som innehöll en bilaga XVI: Gustav Sundbärg: Det svenska folklynnnet (1911). På sidan 1-4 står bl a:

"Det svenska folket är af oblandadt germanskt ursprung, och svenskens *utseende* vittnar ock här om. Han är i regeln lång och välväxt, har ljust hår, bred, hög panna samt blå eller grå ögon. Huvudskålens bildning är dolikocefal — ehuru äfven brakycefala bildningar förekomma—samt ortognat.

Svenskarna äro en af de *resligaste* nationer i världen. Möjligen stå de i detta hänseende icke tillbaka ens för något annat af de civiliserade folken. Medellängden för en svensk man vid uppnådda trettio a trettiofem år utgör enligt nyaste beräkningar 170,8 centimeter.

Hvad *folkupplysningen* angår, torde vara allmänligen känt, att samtliga de skandinaviska folken härutinnan intaga en mycket fördelaktig ståndpunkt. För Sverige egendomligt är, att konsten att läsa innantill i bok hos oss varit allmänt utbredd *redan under flere generationer*. Häraf har hos Sveriges folk åstadkommit en andlig mognad, som erbjuder en ovanligt solid grundval för fortsatt utbildning. Å andra sidan saknas kanske till följd häraf understundom den ungdomliga entusiasm för

kunskapers inhämtande, som ofta träffas hos nationer, där de stora massorna först nyligen hunnit fram till den bokliga bildningens källor.

Generationer af vårt folk ha alltså redan införts i det uppfostrande tankearbete, som läskunnigheten alltid medför. Gentemot detta står, att landets vidsträckthet och glesa befolkning, väl också mångenstädes fattigdomen, medfört, att lifvet själf ej hos oss lämnar så många tillfällen till andlig utbildning som i rikare och mera tätt befolkade länder. Häraf sker, att den själiska utvecklingen ofta hos vårt folk förefaller ojämn och ej har full förmåga att göra sig gällande i det praktiska lifvet. En viss råhet i sinnet ligger ock ännu mångenstädes kvar såsom ett arf från flydda seklers oupphörliga krig - och kanske äfven från den period af starkt utbredd dryckenskap, som karakteriserade förra delen af det nyss tilländagångna århundradet.

De egenskaper, som åstadkomma en duglig *krigare*, hafva i alla tider varit skarpt utpräglade hos vårt folk, och utan öfverdrift kan sägas, att Sveriges krigshistoria är bland de vackraste, som något folk äger. Att dessa egenskaper ännu alltjämt fortleva, till trots för en åttioårig fred, är af många tecken tydligt. Knappast föres äfven i våra dagar någonstädes ett krig, där ej af egen drift deltagert ett betydande antal svenskar, och sällan händer väl, att ej dessa frivilliga stridsmän göra sitt folks gamla rykte heder.

Man må om kriget tänka hvad man vill: det kan ej förnekas, att det uppkallar den mänskliga kraften till en utomordentlig höjd, och i själfva verket gifver hvarje folk i denna situation ett ovanligt klart vittnesbörd om sitt innersta kynne. Hvad vårt svenska folk angår, framträder härvid tydligt den öppna, klara, så att säga *ljusa* beskaffenheten af dess naturell: ett oförväget mod, ståndaktig tapperhet, oegennyttig själfuppoffring och ädel ridderlighet - allt egenskaper som fira sin största triumf under öppen strid på slagfältet. För svensken mera främmande är däremot den mörka fanatism, som låter Numantias och Zaragozas borgare begrafva sig själfva under sin hemstads ruiner. Lika främmande är ock för svensken det dystra hatet. Gentemot en öfvervunnen fiende är han alltid skonsam och beredd till försoning - ej sällan i högre grad än som med ett klokt tillgodoseende af egen fördel är förenligt.

Otvifvelaktigt framgår af det nu sagda, att en utpräglad *humanitet* ingår såsom ett hufvuddrag i det svenska lynnet. Den roll vårt folk i historien spelat gentemot andra folk gifver äfven härom otvetydiga vittnesbörd.....

Äfven inom eget land utöfvar svensken gärna denna nobla rättrådighet, som är en af samhällets fastaste grundvalar och mången gång bryter udden af en i och för sig ofullkomlig samhällsordning. Utan kännedom om detta faktum gör man sig ofta om Sveriges sociala tillstånd i både äldre och nyare tider en ofördelaktigare föreställning, än det i själfva verket förtjänar.

En yttring af samma humanitet är svenskens utpräglade motvilja mot rätthafveri af hvarje slag. Ingenstädes mötes med så ringa sympati som i Sverige försöket att ensidigt häfda egen juridisk rätt med åsidosättande af andras på billighet grundade anspråk.

En högt utvecklad organisatiosförmåga är ett annat karakteristiskt drag för Sveriges folk och förklarar säkerligen till stor del den fasthet och stadga, som Sveriges samhällsskick genom århundraden ådagalagt. I samband härmed står en ovanlig förmåga att kunna underordna sig utan åsidosättande af personlig värdighet och en lika ovanlig förmåga att kunna befalla utan öfvermod eller öfversitteri. Mångenstädes inträffar i våra dagar i aflägsna länder, att unga svenska ingenjörer såsom arbetschefer kommendera arbetarskaror af hundraden eller tusental och göra det med den lugna hofsamhet, den kraft i förening med rättvisa, som gör lydnaden till en själfskrifven sak, icke till ett tvång, och som åstadkommer på en gång det bästa förhållande mellan öfver- och underordnade och det bästa resultat af arbetet.

Svenskens höga uppskattande af ett artigt och tillmötesgående *umgängessätt* är väl bekant, liksom ock hans gästfrihet. Vid högtidliga tillfällen älskar svensken glans och ståt och skattar därvia ofta alltför mycket åt retoriken. En viss böjelse för det teatraliska kan icke heller förnekas men blott i fråga om det yttre uppträdandet och vid tillfällen af mindre betydelse i och för sig. Att i allvarets stund vårt folk är i ovanlig grad mäktigt af flärdlös pliktuppfyllelse, af tyst försakelse och hjältemodig själfuppoffring, därom vittnar tillräckligt hela vår historia.....”

I fortsättningen fram till sista sidan 142 nämns också brister som svenskarna har, bl a är de dåliga psykologer, men på det hela taget är svenskarna mycket bra. På sidan 100 får man veta: "Svenskarnas hufvudegenskaper äro i eminent mening manliga. Denna sida af det svenska folklynnet är det som skapat de otaliga svenska hjältebragderna på lifvets alla områden." Icke-svenskarna får ibland utstå föga smickrande beskrivningar om hur dåliga de är.

Beskrivningen om det svenska folklynnet är skriven före parlamentarismens och demokratins genombrott i Sverige. Att det finns samhällsklasser är nära nog självklart. Sid 17: " Det bristande intresset för människor gör också umgänget hos oss så trögt *mellan olika samhällsklasser*. Man har att lära av *alla* människor, om man endast har intresse för det rent mänskliga. Men där detta fattas, står i hvarje ögonblick klass mot klass, icke människa mot människa"

Boken är skriven i högreklassperspektiv, det kan man tro av några rader på sid 135: " Den äldre generationen, som är kvar från studentmötenas och skandinavismens tidevarv..." Sid 137: " Så träder ock nu för tiden allt mer i dagen, att en ny idé börjar vinna afgörande makt öfver de europeiska folkens åskådning. Denna nya kraft, som väl ska bli nästa tidevarfs största, är *den sociala idén*. Redan känna sig kroppsarbetarna öfverallt såsom *bröder*, från det ena folket till det andra; och om än denna klass har tagit initiativet, så skola de öfriga efter hand följa efter."

Sid 140: " Vi hafva berört *den sociala idén*. Denna är icke identisk med "socialismen". Ty socialismen är endast *ett* uttryck för den nya tiden. Socialismen kan ej fränkännas äran att hafva tagit initiativet, brutit vägen för den nya anden. Men i sig själf är den, såsom välbekant, behäftad med stora skröpligheter, - delvis rent kulturfientlig. Vi få väl hoppas att den så småningom skall uppgå i renare och högre manifestationer, - för så vidt det öfver hufvud är det nya tidevarvet beskärmt att föra sin sak till seger."

Samhällsklasser, socialgrupper.

Svensk Uppslagsbok skriver om samhällsklasser i sin upplaga 1957 bl a:

"När man talar om olika samhällsklasser brukar man i första hand fästa sig vid olikheterna i ekonomisk ställning; jfr de vanliga termerna överklass, medelklass och underklass. För den marxistiska samhällsläran är förhållandet till produktionsmedlen det avgörande. Gränsen drages mellan besuttna och besittningslösa samhällsmedl. Med egendomen följer social och politisk makt, med egendomslösheten socialt beroende, även om samhället tillerkänner alla formell frihet och jämlikhet i privaträttsligt och statsrättsligt avseende. Mellan de olika s. föreligger enl. marxismen ett tillstånd av förtäckt el. öppen intressemotsättning, och historien låter sig betraktas som en serie av klasstrider (jfr Klasskamp). Vid sidan av dessa ekonomiska faktorer verkar den olika uppskattningen av skilda samhällsfunktioner i riktning mot en klassdifferentiering. Vissa yrkesgrupper åtnjuta en särskild grad av aktning och inflytande, medan andra ställas lägre på den sociala rangskalan. Orsakerna till denna gradering kunna vara av många slag och erbjuda ett tacksamt undersökningsfält för socialpsykologisk forskning. Varje s. uppvisar vissa typiska karaktärsdrag: en viss gemensam levnadsstandard, vissa mer el. mindre utpräglade sedvanor, traditioner och tänkesätt, i regel även en mer el. mindre stark känsla av inbördes solidaritet gentemot övriga klasser. Enl. många sociologer strävar den moderna samhällsutvecklingen med den starka "ståndscirkulationen" mot en utjämning av klasskillnaderna. Andra förf. särsk. av marxistisk riktning, se i klassmotsättningen det nutida samhällets förhärskande drag."

I Nationalencyklopedins (NE) nätupplaga kan man 020505 finna:

"**samhällsklass**, ett gängse sätt att efter ekonomiska och sociala måttstockar indela samhällets medborgare. Se klass (3); jfr socialgrupp."

"**klass** (lat. *classis* 'avdelning', '(förmögenhets),klass', 'kategori av samhällsmedlemmar'), samhällsvetenskaplig term som används vid indelning enligt ekonomiska och sociala kriterier. Klassindelningen går tillbaka till den romerska antiken och fick, påverkad av tidens allmänna klassifikationsiver, t.ex. inom biologin, förnyad aktualitet under 1700-talet. Klass kom snart att användas i motsättning till *stånd*. Medan ståndstillhörigheten främst avgjordes av statsrättsliga och därmed poli-

tiska förhållanden, var det i första hand egendomsförhållanden som bestämde klassindelningen. Klassindelningen är avgörande både för den klassiska liberala ideologin och för den tidiga socialismen. Störst historisk betydelse fick Marx klassbegrepp. Varje samhällsklass har enligt Marx sin roll i eller i relation till den materiella produktionen. Max Weber hävdade att (politisk) makt och (social) status spelade en likvärdig roll som kriterier på klasstillhörighet. Andra har hävdade att det nutida samhället egentligen inte är ett klassamhälle. Trots att klassbegreppet har förblivit kontroversiellt har det bevarat sin aktualitet.”

“**socialgrupp**, term som tidigare använts i svensk offentlig statistik och som fortfarande förekommer i vissa undersökningar för att beteckna socioekonomisk ställning. Socialgrupp ett var den socialt och ekonomiskt högsta gruppen, medan socialgrupp tre var den lägsta, närmast motsvarande arbetarklassen.”

Demokratin och de personliga egenskaperna.

Kampen mellan människor och klasser grundar sig på olika former av makt. De som har mycket pengar kan köpa sig mycket av olika slag. Mot detta står den politiska makten som grundar sig på den demokratiska principen en man - en röst, med lika politisk makt åt alla. Det finns starka krafter som vill utöka pengarnas makt och inskränka den politiska makten. De som har gott om pengar och vill öka pengarnas makt hänvisar bl a till utvecklingen i Sovjetunion: se där hur det gick när allt skulle styras politiskt; som för hundra år sedan menas om socialismen: “i sig själv är den, såsom välbekant, behäftad med stora skräpligheter, - delvis rent kulturfientlig.”

En maktfaktor är kunskaper. Man har trott att ökade kunskaper skulle ge människor större förmåga att lösa konflikter, men så blir det inte alltid. Det behövs en annan egenskap: förmåga att sätta sig in i andras förhållanden och en vilja att gå andra till mötes i konflikter.

Man kan något förenklat säga, att det finns två viktiga klasser: egoister och icke-egoister. De två klasserna skär igenom alla de gamla klasserna och samhällsgrupperna. I någon mån avspeglar de sig i strukturen för de politiska partierna. Förenklat: till höger i politiken kan man finna egoister (sänk skatterna för dem med höga inkomster) och till vänster kan man finna den andra kategorin. De till höger vill öka pengarnas makt, de till vänster vill minska.

Men makt korrumpierar lyder ett gammalt talesätt. I Schemat om egoisterna till höger och icke-egoisterna till vänster kommer in komplikationer på grund av karriärister o d som kommer in i maktstrukturerna och byråkratierna och förstör mönstret. I Sovjetunionen kom in egoister som förstörde det ursprungliga vackra upplägget där man ville få bort klasserna och konflikterna.

Demokratin medför andra problem än de som fanns i det fördemokratiska samhället med de gamla klasserna och de odemokratiska maktstrukturerna. Demokratins medborgare behöver mycket omfattande kunskaper om människorna och samhället, behöver förmåga att sätta sig in andras problem och vilja att avstå till förmån för andra som har det sämre.

Levnadsnivå är inte bara en fråga om innehav av konsumtionsartiklar, det är också och framför allt fråga om individens förfogande över resurser i form av pengar, ägodelar, kunskaper, psykisk och fysisk energi, sociala relationer, säkerhet m m med vars hjälp individen kan kontrollera och medvetet styra sina levnadsvillkor. En viktig levnadsnivåkomponent gäller politiska resurser, dvs möjligheter och förmåga att styra genom politiken. Och då kommer också in problemet med att styra egna och andras levnadsvillkor på ett balanserat sätt.

På sätt och vis har de gamla klasserna ersatts av politiska partier som med sina ideologier motsvarar de gamla klasserna.

Levnadsnivåundersökningen åren kring 1970.

Efter andra världskriget gjorde FN en lista över levnadsnivåkomponenter. 1961 innehöll den:

1. Hälsa
2. Livsmedelskonsumtion
3. Utbildning
4. Sysselsättning och arbetsförhållanden
5. Bostadsförhållanden
6. Social trygghet
7. Beklädnad
8. Rekreation och fritid
9. Mänskliga friheter

“Om levnadsnivåundersökningen“(1970) presenterade och motiverade på sid 32-37 följande lista:

1. Hälsa
2. Kost
3. Bostad
4. Uppväxtförhållanden och familjerelationer
5. Utbildning
6. Sysselsättning och arbetsplatsförhållanden
7. Ekonomiska resurser
8. Politiska resurser
9. Fritid och rekreation

På sid 37-40 diskuterade man en mångdimensionell beskrivning av levnadsnivå och visade en “ätgårdsdiskussion” i ett antal fall:

1. Individer med god hälsa, bra arbete och lång utbildning.
2. Individer med god hälsa, ett bra arbete men en *kort* utbildning.
3. Individer med god hälsa, *dåligt* arbete och lång utbildning.
4. Individer med *dålig* hälsa, bra arbete och lång utbildning.
5. Individer med god hälsa, *dåligt* arbete och *kort* utbildning.
6. Individer med *dålig* hälsa, bra arbete och *kort* utbildning.
7. Individer med *dålig* hälsa, *dåligt* arbete, lång utbildning.
8. Individer med *dålig* hälsa, *dåligt* arbete och *kort* utbildning.

Sid 58 vissa undersökta egenskaper (omkring 1970):

“Män. Fader av utländsk nationalitet. Moder av utländsk nationalitet. Fadern finsk medborgare. Bott på samma ställe under uppväxten. Bott på 6-8 ställen under uppväxten. Bott på landsbygden under uppväxten. Bott i storstad under uppväxten. Bott på ett ställe efter 16-årsåldern. Bott på 6-8 ställen efter 16-årsåldern. Ar ogift. Är fränskild. Är änklings/änka. Är gift/sammanboende. Har endast folkskoleutbildning. Har akademisk examen. Har realskola + minst 1 års yrkesutb. Fadern i socialgrupp I. Fadern i socialgrupp II utom bönder. Fadern i socialgrupp III utom småbruk.. Fadern bonde eller småbrukare Fadern är okänd. Faderns yrke ej klassificerbart eller uppgift om faderns yrke saknas. Inga syskon. 1 syskon. 2-5 syskon. 6-9 syskon. 10 syskon eller fler. Inget barn. 1 barn. 2-5 barn. 6 och fler barn. Tillhör socialgrupp I. Tillhör socialgrupp II. Tillhör socialgrupp III. Offentligt anställda högre tj-män. Är hemmafru i socialgrupp I. Är hemmafru i socialgrupp II. Är hemmafru i socialgrupp III. Är »övrig studerande». Bor i Stockholms stad. Bor i Norrbottens län. Mindre än 6 år i utbildningstid. 10 år i utbildningstid. Mer än 15 år i utbildningstid. 0 i tillgångar enl. deklARATION. Mer än 100 000 i tillgångar. 0 i behållen förmögenhet. Mer än 100 000 kr i förmögenhet. Make/maka med 0 i förmögenhet. Make/maka med mer än 100 000.”

Politiska resurser.

I levnadsnivåundersökningen 1970 infördes levnadsnivåkomponenten "Politiska resurser". Det var en tämligen ny komponent. Sid 24-32:

"Allmänna definitioner av levnadsnivåbegreppet

Termen *levnadsnivå* svarar som sagt mot begreppet *level of living* i den internationella litteraturen. Det finns inga särskilt precisa definitioner av begreppet utan man har nöjt sig med ganska vaga definitioner av närmast utpekande typ. 1954 års expertkommitte i FN-regi hade bara den enkla omskrivningen att levnadsnivån var ett folks faktiska levnadsförhållanden (*actual living conditions*). Men även definitioner på detta allmänna plan kan vara intressanta, eftersom de - medvetet eller omedvetet för dem som gjort definitionerna - hänger samman med större komplex av ideer och teorier och därför kan leda till helt skilda undersökningsinriktningar.

Den ursprungliga FN-definitionen skulle kunna kallas empirisk eller operationalistisk. Med FN-experternas tillvägagångssätt blir levnadsnivån definierad som "det som man mäter" med de mått som man kan hitta på. Nästan varje tänkbart mått eller beskrivning av folks levnads sätt kommer att rymmas inom denna enkla definition. Att man talar om levnadsnivåer implicerar värderingar, att man skall placera någon högre och någon annan lägre på en skala medan omskrivningen eller definitionen *faktiska levnadsvillkor* inte implicerar något sådant tillvägagångssätt.....

Definitionerna är vaga... och det är naturligtvis lite av en hårddragning av deras innebörd, när man säger att de implicerar en bild av människan som konsumtionsvarelse, vilket är en bild som har rötter i ekonomisk teoribildning. Men låt oss jämföra dem med andra alternativa definitioner på detta vaga plan.

Hos den engelske sociologen Richard A Titmuss kan man finna en sådan alternativ definition. Han definierar inte levnadsnivån i termer av behovstillfredsställelse utan i termer av "command over resources", vilket implicerar en bild av människan som "handlande" varelse, en bild som har rötter i klassisk sociologisk teoribildning (Marx, Max Weber). Med utgångspunkt i Titmuss' teoretiserande på området skulle man kunna formulera en definition på följande sätt: "*individens förfogande över resurser i pengar, ägodelar, kunskaper, psykisk och fysisk energi, sociala relationer, säkerhet m m, med vars hjälp individen kan kontrollera och medvetet styra sina livsvillkor.*"

Det perspektiv som en sådan definition frammanar är annorlunda än det perspektiv som frammanas om man definierar levnadsnivån som "graden av behovstillfredsställelse som tillförsäkras befolkningen genom strömmen av varor och tjänster under en tidsperiod". Vi kan illustrera det senare perspektivet genom att hänvisa till några av de levnadsnivårapporter som kommit ut under senare tid. I en rapport från EECs byrå för statistik från en undersökning av 43 000 hushåll i de sex medlemsländerna blir levnadsnivåns huvudindikatorer (Hauptindikatoren des Lebensniveaus) följande: procentandelen hushåll i de olika länderna som disponerar över motorcykel, bil, TV-apparat, tvättmaskin, kylskåp, telefon, tjänstepersonal och familjeträdgård. Vidare redovisar rapporten hushållens förbrukningsstruktur, dvs hur stor del av hushållsinkomsten som går till olika typer av konsumtion. På liknande sätt är en rapport om "les condition de vie" från Frankrikes *Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques* utplagd. Att detta är en mycket snäv avgränsning av levnadsnivå i jämförelse med den som ligger implicit i det perspektiv som frammanas av Titmuss' resonemang är att säga det uppenbara. Vi skall dock här inte fördjupa oss ytterligare i de teoretiska perspektiv som de två typerna av levnadsnivådefinition implicerar utan i stället redovisa hur vi använt dem, vilken roll de spelat vid struktureringen av undersökningsområdet.

Vid våra överväganden har vi använt båda typerna av definition av levnadsnivåbegreppet. Vi talar således om "resurskomponenter" och "konsumtionskomponenter". Det är viktigt att framhålla att detta är *teoretiska* kategorier, vars uteslutande funktion är att vara hjälpmedel vid struktureringen av undersökningsområdet. Vi gjorde aldrig någon klar distinktion mellan dem utan använde dem som

“sensitizing concepts”, begrepp som gav (vad vi upplevde som) fruktbara associationer, framför allt när det gällde att vidga undersökningsområdet utöver konsumtionen av varor och tjänster i riktning mot FN:s vidare levnadsnivåperspektiv. Anledningen till att vi började tala om “resurskomponenter” var att det visade sig omöjligt för oss att på ett rimligt sätt strukturera undersökningsområdet om vi enbart tänkte i termer av “behovstillfredsställelse”. I nästa avsnitt skall vi kort redogöra för de problem vi stötte på.

Strukturering i termer av behov

Om levnadsnivå uppfattas i termer av “graden av behovstillfredsställelse” hamnar man ofrånkomligen i problemen att avgöra *vilka* behov som skall tillfredsställas, *hur* dessa behov skall tillfredsställas och när de skall anses tillfredsställda. För att ge en uppfattning om vilka problem av praktisk och teoretisk natur som uppkommer kan man visa på två diametralt motsatta sätt att närma sig dessa problem:

1. att utgå från de undersökta individernas egna uppfattningar om vilka behov de har och hur dessa behov är tillfredsställda. Då får man teoretiskt *en* bedömningsmall för varje undersökt individ.
2. att utifrån någon beteendevetenskaplig eller moralfilosofisk teoribildning ställa ihop en uppsättning “fundamentala” mänskliga behov. Då kan man bedöma alla individers behovstillfredsställelse efter *samma* bedömningsmall.

Det ligger något omedelbart apellerande i tanken att individen själv skulle få redovisa sina behov och på vilka punkter de inte är tillfredsställda. Individen själv borde ju vara den som är den mest kompetente att göra sådana utsagor. Individens anspråk på behovstillfredsställelse regleras emellertid inte av någon i honom själv inbyggd fysiologisk mekanism utan av sociala och psykologiska mekanismer, som verkar på individen, när han samverkar med sin omgivning. Att fråga individen om hans behov är tillfredsställda ger således inte någon bild av denne individs levnadsnivå (faktiska levnadsvillkor) utan en bild av hur effektiva de sociala mekanismerna i individens omgivning är, när det gäller att reglera hans/hennes anspråksnivå.

På samma sätt, fastän från andra utgångspunkter, ligger det något omedelbart apellerande i tanken att alla individers behov och grad av behovstillfredsställelse skulle bedömas efter samma mall. Också här stöter man emellertid på stora svårigheter av teoretisk och praktisk natur, när det gäller att strukturera och avgränsa undersökningsområdet om man vill gå utöver de “primära” konsumtionsbehoven av mat, kläder och husrum. Till och med när det gäller de primära konsumtionskomponenterna torde det vara svårt att åstadkomma en vetenskapligt tillfredsställande bedömningsmall, när man kommer ovanför en viss nivå av behovstillfredsställelse. För att exemplifiera på det konkreta planet: Det är förhållandevis lätt att säga vilka enheter i det nuvarande svenska bostadsbeståndet som inte är av acceptabel standard, men när man kommer ovanför denna miniminivå torde det bli svårare och svårare att säga vilken egenskap hos bostaden, som ger “mer” behovstillfredsställelse.

1954 års expertkommitte i FN-regi berörde detta problem i sin rapport. Varje jämförelse av individers levnadsnivå förutsätter ett antagande att individerna har samma värderingar och behov, skriver de. För vissa enkla fysiologiska behov kan man möjligen göra ett sådant antagande utan risk men när det blir fråga om “personlig smak och preferenser” (personal tastes and preferences) blir jämförande mätning av levnadsnivå (som grad av behovstillfredsställelse) omöjlig. De anför ett exempel som kanske är lite trivialt men ändå belysande. Man kan, skriver de, konstatera att en individ föredrar att dricka kaffe och att en annan föredrar att dricka te men man kan därvid inte säga att den ene individens levnadsnivå är högre än, lägre än eller samma som den andre individens.

Om levnadsnivån uppfattas enbart i termer av graden av behovstillfredsställelse riskerar man att hamna i svåra beteendevetenskapliga och moralfilosofiska problem. Det förhållandet att vår undersökning skall vara empirisk gör det nödvändigt att söka efter enklare sätt att handskas med problemet. En lösning fann vi genom att strukturera undersökningsområdet i första hand i termer av “individens förfogande över resurser” och i andra hand i termer av “grad av behovstillfredsställelse”. Bakom denna lösning ligger ett enkelt teoretiskt resonemang, som skall redovisas i det följande.

Strukturering i termer av resurser

Vi sa tidigare att Titmuss' definition av levnadsnivå i termer av förfogande över resurser implicerar en bild av människan som "handlande" varelse, en bild som har rötter i klassisk sociologisk teori-bildning. Om vi känner till vilka "resurser" individen har till sitt förfogande kan vi förutsäga hur han står sig i konkurrensen om varor och tjänster. Ju mera resurser i form av "pengar, ägodelar, fysisk och psykisk energi, sociala relationer, säkerhet m m" individen har till sitt förfogande desto svårare blir det från empirisk synpunkt att söka åstadkomma jämförande mått på hans grad av behovstillfredsställelse, eftersom han kommer att ligga på den nivå där det blir fråga om "personlig smak och preferenser" i de "behov" han väljer att tillfredsställa.

I ett senare sammanhang skall vi också framhålla att sådana mått blir "ointressanta" i det perspektiv vi använder. Å andra sidan: ju mindre resurser individen har till sitt förfogande desto intressantare från låginkomstutredningens synpunkt blir de objektiva mått på hans bostadsstandard, kostvanor etc som vi har med i undersökningen. Detta resonemang är ännu vagt men vi hoppas att det skall bli klarare när vi redovisat mera av vårt generella perspektiv. I avvaktan på detta vidare perspektiv kan vi bara återupprepa det "tekniska" argument för strukturering i termer av resurser, nämligen att det är lättare att få objektiva jämförande mått på individens resurser än det är att få på hans grad av behovstillfredsställelse....

"Det goda livet" som utgångspunkt

På samma sätt som ekonomisk teori arbetar med en modell över en tänkt ideal situation (fri eller perfekt konkurrens) kunde man i detta sammanhang utarbeta en beskrivning av en ideal situation när det gäller människors faktiska livsvillkor (levnadsnivå) för att sedan bedöma och undersöka verkligheten med den ideala situationen som jämförelsenorm och inspirationskälla vid variabelurvalet. En referensram för vår levnadsnivåundersökning skulle med andra ord kunna ta som utgångspunkt en beskrivning av "det goda livet".

I den klassiska samhällsvetenskapliga litteraturen finns några berömda exempel på sådana beskrivningar. Man kan nämna Karl Marx' kända formulering om det »kommunistiska samhället» i vilket produktionen skulle vara så organiserad att det "tillåter mig att göra ett idag, något annat i morgon - jaga på morgonen, fiska på eftermiddagen, sköta boskap på kvällen, bedriva kritik efter middagen, precis som jag behagar, utan att jag någonsin blir vare sig jägare, fiskare, herde eller kritiker",

Moderna socialpsykologiska och sociologiska teoribildningar rör sig dock aldrig med så målande beskrivningar av något idealt tillstånd. Ytterst få teoribildningar inom den moderna sociologin har över huvud taget några explicita formuleringar om det ideala tillståndet även om det torde vara möjligt att visa att de flesta teoribildningar inom samhälls- och beteendevetenskaperna implicit förutsätter sådana föreställningar. Teoretiskt borde det då vara möjligt att systematisera dessa föreställningar och göra dem explicita. På samma sätt som ekonomerna utifrån sin övergripande modell kan karaktärisera den "goda" ekonomiska situationen i termer som stabil prisnivå, full sysselsättning, hög tillväxttakt, balans i de utrikes betalningarna etc borde man med utgångspunkt i en övergripande modell för "det goda livet" kunna precisera delfaktorer som på ett analogt sätt beskriver och karaktäriserar "hög levnadsnivå".

Fördelen med en sådan teoretiseringsstrategi vore "öppenheten", att undersökaren tvingas ge en explicit beskrivning eller formulering av sådant som annars blir tysta och därmed svåråtkomliga grundantaganden i hans teori. *Problemet* med denna teoretiseringsstrategi är att det är svårt att åstadkomma en i undersökningssammanhang fruktbar formulering av vad som skulle vara "det goda livet". På det konkreta planet blir problemen frågor som: Vilka egenskaper skall den "perfekta" bostaden ha? Vilka egenskaper skall det "idealiska" arbetet ha? Man vågar nästan påstå att det finns lika många åsikter om detta som det finns individer. På det abstrakta planet uppstår också problem. Formuleringen blir antingen så vag att vem som helst kan skriva in vad som helst i den. Så fort man börjar precisera och konkretisera uppkommer oenighet. Enligt Popper är detta ett generellt förhållande. I vårt fall var det också svårigheter av denna typ, som fick oss att överge tanken på att ta någon explicit

beskrivning av "det goda livet" som utgångspunkt, när vi skulle strukturera undersökningsområdet för oss.

"De onda förhållandena" som utgångspunkt

Om det är svårt att på något allmängiltigt sätt tala om vad som skulle vara den "perfekta" bostaden så är det däremot inte särskilt svårt att ange vilka enheter i det nuvarande bostadsbeståndet i Sverige, som inte uppfyller vissa allmänt accepterade krav på hur en acceptabel bostad skall vara beskaffad. Om det är svårt att karaktärisera det "idealiska" arbetet är det däremot inte särskilt svårt att ange faktorer som allmänt betraktas som negativa inslag i arbetssituationen. Möjligen skulle man som Popper kunna generalisera detta förhållande i tumregeln att det är lättare att uppnå enighet om att undanröja eller minska "det onda" i samhället än att uppnå enighet om att förverkliga "det goda" samhället.

Tillämpat på vårt problem att finna en utgångspunkt för att ge struktur åt vårt undersökningsområde skulle "onda förhållanden" kunna vara en mer fruktbar sådan utgångspunkt än någon formulering om "det goda livet". Vår undersökning skulle då bli inriktad på att "belysa och mäta förekomsten av problem för individen". Detta är ännu så länge en ganska vag angivelse av undersökningens inriktning, att den skall "belysa och mäta förekomsten av problem för individen". Det finns ju oräkneliga förhållanden som kan anses vara problem för individen.

"Manipulerbarhet" som prioriteringskriterium

Eftersom undersökningen skall fungera som underlag för politiskt beslutsfattande ligger det nära till hands att föreslå "manipulerbarhet" som prioriteringskriterium. Man skulle med andra ord söka koncentrera undersökningen till sådana problem, som kan påverkas med politiska beslut, problemområden där det finns utbyggda institutioner med vars hjälp politiska beslutsfattare kan åstadkomma förändringar för individen. Exempel på sådana institutioner är hälsovården, utbildningsväsendet, arbetsmarknadsorganen. Ett sådant tillvägagångssätt skulle i det mesta överensstämma med de tidigare nämnda FN-experternas, vilka använde FN-organisationens struktur som indicium på "internationellt vedertagna målsättningar".

Fördelarna med att använda "manipulerbarhet" eller påverkbarhet som prioriteringskriterium och anknyta undersökningen till existerande institutionsramar är att det vore ett någorlunda objektivt kriterium och en slags lösning på den värderingsproblematik i samhällsvetenskapliga undersökningar som framför andra Gunnar Myrdal analyserat. Nackdelarna med att anknyta definitionen av undersökningsproblemen till existerande institutionella ramar är att undersökningen för det första riskerar att få en statisk karaktär. De i någon mening "nya" samhälls problemen blir inte belysta, de problemen som inte kan lösas inom existerande institutionella ramar, de som kräver uppbyggnad av nya institutioner eller raserandet av gamla för sin lösning. För det andra riskerar man att isolera individens olika problem från varandra på ett sätt som passar existerande institutioner men som inte nödvändigtvis leder till de mest effektiva lösningarna för individen på hans problem.

Vid struktureringen av undersökningsområdet på det preliminära planet använde vi oss av "manipulerbarhet" som prioriteringskriterium. Vi skall strax illustrera hur detta kriterium användes i diskussionen av levnadsnivåkomponenterna. Risken att undersökningen därmed får en "statisk" karaktär har vi försökt lösa genom att ta upp "politiska" resurser som en särskild levnadsnivåkomponent. Det teoretiska resonemanget bakom denna "lösning" är i korthet följande.

Undersökaren skulle utan större problem kunna åta sig att definiera och peka ut mängder av "nya" sociala problem som kräver uppbyggnad av nya institutioner för sin lösning. Låginkomstutredningens expertgrupp kunde utan vidare fylla på denna lista över nya problem och utomstående expertis kunde konsulteras för att göra den ännu längre. Utan att ha provat denna åtgärd vågar vi hävda att resultatet skulle bli helt ohanterligt i undersökningssammanhang.

I stället skulle vi i undersökningen kunna bygga in en komponent som belyser individens *egna* möjligheter att få "nya" sociala problem beaktade. I stället för att låta en expertgrupp bestämma vilka problem man skulle undersöka kunde man med andra ord undersöka *individernas* möjligheter att på-

verka och i någon mån skydda sig mot existerande sociala institutioner och att få "nya" problem aktualiserade i de politiska processerna.

Den andra risken att man isolerar individens problem från varandra på ett sätt som passar existerande sociala institutioner men inte individen skall vi försöka undvika genom att sträva efter att komma fram till "mångdimensionella" beskrivningar av individens situation i vår dataredovisning. Detta förfarande skall vi diskutera utförligare längre fram.

Sammanfattning

Vi har diskuterat olika definitioner av levnadsnivåbegreppet. Vi har inte kunnat ansluta oss helhjärtat till de i den internationella expertlitteraturen gängse definitionerna, därför att de på ett olyckligt sätt skulle begränsa oss till att undersöka innehav av konsumtionsartiklar, vilket icke kan anses utgöra någon tillfredsställande beskrivning av människors levnadsförhållanden. Det innebär inte att vi uteslutit denna komponent ur ramen för vår undersökning utan bara att vi gett den en förhållandevis undanskymd plats i jämförelse med den den haft i andra levnadsnivåundersökningar. I stället har vi sökt ge innehåll åt den vidare undersökningsmodell som FN rekommenderat genom att fylla den med den engelske sociologen Richard A Titmuss' definition av levnadsnivå: individens förfogande över resurser i form av pengar, ägodelar, kunskaper, psykisk och fysisk energi, sociala relationer, säkerhet m m med vars hjälp individen kan kontrollera och medvetet styra sina levnadsvillkor.....

Vi har valt att koncentrera undersökningen till sådana "onda förhållanden" som relativt omedelbart låter sig påverkas av politiska beslut genom att göra uppdelningen i levnadsnivåkomponenter så att den anknyter till existerande institutionella ramar. För att minska riskerna med detta förfaringsätt har vi i vår lista över levnadsnivåkomponenter inkluderat en särskild komponent som vi omväxlande kallat för "politiska resurser" och "politisk fattigdom". Med denna komponent avser vi att söka mäta dels individens möjligheter att "skydda sig" mot institutionerna och dels hans möjligheter att på det politiska planet få nya problem beaktade och därigenom påverka uppsättningen av institutioner. "

Politiska partiernas program 020210.

Innehållsförteckningar till de program partierna har den 10 februari 2002.

Moderaternas idéprogram. September 2001 (56 sidor):

“På tröskeln till mänsklighetens bästa tid. Moderaterna ska vara den starkaste kraften för frihet, humanitet och framtidstro i svensk politik.” Innehåll:

Förord

I. Utgångspunkter

Det orubbliga människovärdet.

Politikens uppgifter.

II. På tröskeln till mänsklighetens bästa tid

Öppenheten ökar friheten och välbefindandet.

Vetenskapen banar ny väg.

Ett nytt klassamhälle.

Politiken som hinder och maktinstrument.

Makten utmanas.

Lärodomar för förnyelse.

III. Idéer som formar framtiden.

Frihetens avgörande värde.

Människans ansvar.

Samhällets rötter.

Kulturens kraft.

IV. Idéer gör skillnad.

Demokratins uppgift.

Människors deltagande.

Det lokala som ideal.

Kampen för rätten.

Vetenskapens villkor.

Kunskap frigör förmågan.

Arbetets förutsättningar.

Omtanke om varandra.

Naturen vi ärvde.

En ny identitet

Europa en del av världen

Den globala samhörigheten.

Vänsterpartiets partiprogram. FÖR EN SOLIDARISK VÄRLD. Antaget av vänsterpartiets 33:e kongress 31/5–3/6 2000. (34sidor)

Innehåll

1. Vårt mål.
2. Politisk demokrati.
3. Ekonomisk demokrati.
4. Den gemensamma sektorn.

5. Det svenska klassamhället.
6. Arbetslivet.
7. Rätt till ett värdigt liv.
8. Manssamhället och kvinnokampen.
9. Sexuellt likaberättigande.
10. Vår miljö.
11. Teknik och forskning.
12. Utbildning.
13. Kultur och media.
14. Vår värld.
15. Vårt parti.
16. Vänsterns väg.

Partiprogram för socialdemokraterna. Beslutat den 6 november 2001 (31 sidor).

Innehåll:

Den demokratiska socialismen.

I Världen av idag.

Utvecklingen kännetecknas av paradoxer.

En ny produktionsordning.

Kapitalets makt.

Nya klassmönster.

II Idéarv och samhällssyn.

A. Våra värderingar

Frihet.

Jämlikhet.

Solidaritet.

B. Arbetarrörelsens historia.

Reformism och revolution.

Arbetarrörelsens utveckling: Den politiska demokratin.

Arbetarrörelsens utveckling: Välfärdspolitik.

Arbetarrörelsens utveckling: En vidgad jämlikhetssyn.

a. Miljö

b. Jämställdhet.

c. Etnicitet.

d. Diskriminering.

Utveckling åt två håll.

C. Socialdemokratisk samhällssyn i dag.

Demokrati.

En demokratisk ekonomi.

Jämlikhet och mångfald.

Välfärdspolitik.

Arbete och tillväxt.

Det gröna folkhemmet.

Kunskapssamhället.

a. Det livslånga lärandet.

b. Kultur.

Internationalismen.

Den europeiska unionen.

Svensk säkerhetspolitik.

Frihandel.

Motviker mot det internationella kapitalet.

Freds- och solidaritetsarbete.

Folkpartiets partiprogram. Antaget ATT FÖRVALTA MEDBORGARNAS FÖRTROENDE

Innehåll:

LIBERALISMEN

Liberalismens grunder

Respekten för den enskilde

Frihet och förankringar

Det öppna samhället

Liberalismens rötter

Den svenska liberalismen

Ett idéparti

Utmaningar för liberalismen

Demokratien

Välståndet

Jobben

Miljön

Förankringarna

Människan och politiken

DEN VÄXANDE MÄNNISKAN

Kunskap

Utbildning för alla

Förskolan

Grundskolan

Gymnasieskolan

Högskolan

Livslångt lärande

Hälsa

Förebyggande insatser

Vård och omsorg

Respekt

Jämställdhet

Mångfald och tolerans

Skydd

Ekonomisk trygghet

FRIHET I GEMENSKAP

Kultur

Medierna

Konsterna

Kulturarvet

Nätverk

Familjen

Föreningslivet

Boendet

Ekonomi

Spelreglerna

Konsumenterna

Världsmarknaden

Företagaren

Jobben

Skatter

Miljö

Miljöpolitikens medel

Energi

Luften

Mark och vatten

Naturtillgångar

FÖRVALTA MEDBORGARNAS

FÖRTROENDE

Medborgarskap

Ansvar, närhet, öppenhet och mångfald

Sverige

Val och folkomröstningar

Kommuner

Regioner

Riksdag och regering

Europa

Försvar och säkerhet

Världen

Flyktingar

Global gemenskap

Kristdemokraternas principprogram.

Antaget 28 juni-1 juli 2001. (73 sidor)

Innehållsförteckning:

Förord.

Kapitel 1. Kristdemokratiens värdegrund.

Behövs politik ?

Hör etik ihop med politik ?

Ska lagstiftning och juridik bygga på etik ?

Kristdemokratiens framväxt och egenart.

Kapitel 2. Människan – ängel eller best ?

2.1. Demokrati.

2.2. Författning.

2.3. Rättssamhälle och kriminalpolitik.

Brottsförebyggande insatser.

Påföljder.

Polis, åklagare och domstolar.

2.4. Säkerhets- och försvarspolitik.

2.5. Europeiska unionen (EU.)

Kapitel 3. Människan – unik eller ett djur bland alla andra?

3.1. Äldre och unga.

Äldre.

Unga.

3.2. Hälso- och sjukvård.

3.3. Medicinsk etik.

3.4. Människor med funktionshinder.

3.5. Kulturpolitik.

3.6. Religion och kyrka.

3.7. Skola, utbildning och forskning.

Förskoleverksamhet.

Grundskola, gymnasieskola, vuxenutbildning

och annan eftergymnasial utbildning.

Universitet, högskola och forskning.

3.8. Jämställdhet.

Kapitel 4. Människan i samhället – sig själv nog eller i behov av andra ?

4.1. Familjepolitik.

4.2. Socialpolitik.

Alkohol och andra droger.

4.3. Förenings- och fritidsfrågor .

- 4.4. Boende och samhällsbyggande.
- 4.5. Integration och flyktingpolitik.
- 4.6. Utvecklingssamarbete och frihandel i en global ekonomi.
- 4.7. Mänskliga rättigheter i utrikespolitiken.

Kapitel 5. Ett medmänskligt samhälle – går solidaritet o effektivitet att förena ?

- 5.1. En socialt och ekologiskt hållbar ekonomisk utveckling.
- 5.2. Internationaliseringen.
- 5.3. Skattepolitik och rättvisa.
- 5.4. Kommunikationer.
 - Kollektivtrafik.
 - Trafik och miljö.
 - Trafik och säkerhet.
 - Informationsteknik (IT).
- 5.5. Företagande och näringsliv.
- 5.6. Arbetsmarknadspolitik.
- 5.7. Regionalpolitik .
- 5.8. Jord- och skogsbruk samt fiske- och re-nnäring.

Kapitel 6. Framtidens samhälle – förbrukat eller förvalt?

- 6.1. Naturresurser och miljö.
 - Miljön i ett internationellt perspektiv.
- 6.2. Naturvård, biologisk mångfald och djurskydd.
- 6.3. Jakt, fiske och viltvård.
- 6.4. Genteknik.
- 6.5. Energi.
- 6.6. Innemiljö.

Appendix. (Ordlista med förklaringar)

Miljöpartiets partiprogram. Antaget i maj 2001 (60 sidor).

Förord

1. Våra grundvärderingar.

- Vår ideologi.
- Vår världsbild.
- Sverige i världen.
- Vår viljeinriktning.

2. Demokrati.

- Det öppna samhället.
- Deltagande demokrati.
- Decentralisering.
- Religionsfrihet.
- Civil olydnad, ekologiskt nödvärn och samvetsvägran.
- Etiska regler för politiker.

3. Det mångkulturella samhället och minoritetsfrågor.

- Diskriminering.
- Makt och inflytande.
- Främlingsfientlighet, etnocentrism och rasism.
- Arbetsmarknad.
- Bostadssegregation.

- Utbildning, skola och modersmålsundervisning.
- Respekt för inhemska etniska minoriteter.
- Funktionshindrades rätt till lika behandling.
- Rätten att vara sig själv oavsett sexuell läggning.

4. Jämställdhet.

- Två kön - två världar?
- Maktfrågor.
- Medvetenhet.
- Utbildning.
- Hem och familj.
- Bilder och vrågbilder.

5. Globala frågor.

- Globaliseringens utmaning.
- Globala överlevnadsfrågor.
- Världshandel.
- Skuldavskrivningar.
- Utvecklingssamarbete.
- Den kriminella ekonomin.
- Lokalt självbestämmande.
- Supermakter och Nord-Sydkonflikter.
- Miljösamarbete.
- FN.
- Möjlighet att gå före.
- Grannsamarbete.
- Aktiv svensk utrikespolitik.

6. EU.

- Demokrati.
- Miljön.
- Jordbrukspolitik.
- EU och omvärlden.
- Utvidgningen.
- EMU.
- Vårt alternativ.

7. Fred.

- Vidgad hotbild.
- Fred är vägen.
- Omrustning.

8. Migration och asylpolitik.

- Att förebygga flyktingströmmar.
- Generösare flyktingbegrepp.
- Asyl.
- Barnens rättigheter.
- Introduktion.

9. Kretsloppsekonomi.

- Några grundläggande utgångspunkter.
- Hållbar ekonomi.
- Rättvis fördelning och sunda statsfinanser.
- Hållbar tillväxt.
- Industriella kretslopp.
- Ekonomiska styrmedel.
- Grön skatteväxling.
- Grön ekonomi som beslutsunderlag.
- Konsumentmakt.
- Den gemensamma sektorn.
- Den informella sektorn och social ekonomi.
- Att investera för framtiden.

10. Arbetsmarknad.

- Kortare normalarbetstid.

Sänkt skatt på arbete.
Gröna jobb.
Arbetsmiljö.
Lönebidragsanställningar.
Kompetensutveckling.
Jämställdhetsaspekter.
Etnisk mångfald.
Arbetslöshetsförsäkring.

11. Näringsliv.

Mångfald av företagsformer.
Förnyelse

12. Naturvård.

Biologisk mångfald.
Vatten och havsmiljö.
Marksanering.

13. Skog, jordbruk, fiske och livsmedel.

Jordbruk.
Livsmedel.
Jordbruksstöd.
Fiske.
Skog.

Naturvård i skogen.

14. Djurens rättigheter.

Djur i läkemedelsproduktion.
Djurförsök.
Pälsdjur.
Cirkusar och djurparker.
Jakt.

15. Energi.

Energianvändning.
Fossila bränslen.
Kärnkraft.
Förnyelsebara energikällor.
Energibärare.
Vägen till kretsloppssamhället.
Fasa ut den direktverkande elvärmen!

16. Kommunikation.

Miljö- och hälsopåverkan.
Ett transportsnålt samhälle.
Informationsteknik.
Vägtrafik.
Spårbunden trafik.
Sjöfart.
Luftfart.
Forskning och utveckling.

17. Boende.

Boende och byggande.
Boinflytande.
Att hyra eller förvalta bostaden.
Bostadsfinansiering.
Boendesegregering.
Friska hus.
Mobilfria och elfria zoner.

18. Kultur.

Kulturens finansiering.
Medier.
Bibliotek och museer.

Lokal kulturverksamhet.
Kulturminnesvård.
Kulturutbyte.
Idrott.

19. Rättsfrågor.

Konstitutionella frågor.
Miljölagstiftning.
Barnens rätt.
Polisen.
Brottsoffer.
Medborgarvittne och vittnesskydd.
Integritetsskydd.
Kriminalpolitik.
Ungdomsbrottslighet.
Våld i nära relationer.
Hatbrott mot minoriteter.

20. Utbildning.

Undervisningens innehåll.
Skoldemokrati.
Betyg.
Fria skolor.
Skolstarten.
Skolan i ungdomsåren.
Elever i behov av särskilt stöd.
Skolidrott.
Det mångkulturella samhället.
Lärarytelse.
Kommunal vuxenutbildning.
Folkhögskola.
Distansundervisning.
Universitet och högskola.
Studiefinansiering

21. Socialpolitik.

Grundtrygghet.
Självförvaltning.
Barn och föräldrar.
Ungdomar.
Äldre.
Anhörigvårdare.
Funktionshindrade.
De hemlösas situation.
Missbruk.

22. Hälso- och sjukvård.

Synen på sjukdom och hälsa.
Folkhälsa.
Lokal sjukvård.
Vård på sjukhus.
Psykiatri.
Tandvård.
Egenvård och komplementär vård.
Livets början och livets slut.
Etik, genteknik och donation.
Forskning och utveckling.
Läkemedel.
Vårdkvalitet.

Styrning och finansiering.

23. Landsbygd – glesbygd.

Allmän service.

Informell ekonomi.
Utlokalisering och beslut.
Regionalpolitik.
Kommunikationer.

24. Framtidens stad.

Milövänlig trafik.
Bygg tätare.
Bostadsplanering.
Energi.
Vatten.

Avfallshantering.

25. Stigfinnarna - slutord.

Kärleken till livet.
Vägen till framtiden.

Register.

Centerpartiets idéprogram. Där människor får växa, antaget den 19 juni 2001.(32 sidor).

Innehållsförteckning

INLEDNING

MÄNNISKAN ÄR UTGÅNGSPUNKTEN

CENTERPARTIETS POLITISKA IDÉ – FÖRUTSÄTTNINGAR ATT VÄXA

Tilltro till individen - enskilt och i samverkan
Förutsättningar att växa.

- Självbestämmande.
- Livskvalitet.
- Lika möjligheter.
- Företagsamhet och entreprenörskap.
- Ansvar, samarbete och resultat
- Decentralisering - möjligheten i vår tid.
- Decentralisering av makt och resurser.
- Mångfald.
- God livsmiljö.
- 2000-talet - decentraliseringens tidevarv.

FRIHET OCH RÄTTVISA I EN LEV-ANDE DEMOKRATI

Frihet.

- Fri bland jämlikar.
- Frihetens ena sida- självbestämmande.
- Frihetens andra sida - faktiska möjligheter.
- Gemensamt ansvar - solidaritet.

Rättvisa.

- Lika möjligheter att vara olika.
- Ta bort inbyggda orättvisor.
- Stöd att växa av egen kraft.

Demokrati.

- Frivillig samverkan är demokratins bas.
- Makten att växa underifrån.
- Demokrati med global räckvidd.
- Den Europeiska Unionen.

ETT SAMHÄLLE DÄR MÄNNISKOR FÅR VÄXA

Det öppna samhället

Social marknadsekonomi.

- Goda spelregler och starka institutioner.
- Tillit är en ekonomisk tillgång.
- Företagsamhet i en decentraliserad ekonomi.
- Arbetets betydelse.
- Skatt till gemensamma angelägenheter.
- En decentraliserad utvecklingspolitik.
- En global ekonomi.

Natur och miljö.

- Människan är en del av ekologiska sammanhang.

- Medicinsk forskning och bioteknik innebär möjligheter och risker.

- Miljö, livskvalitet och hälsa.

- Hälsa och livsmedel.

- Ekonomin ska spegla ekologiska samband.

Sociala nätverk och frivillig samverkan

- Samverkan på frivillighetens grund.

- Socialt kapital bär samman och bygger broar.

- En bättre balans för sociala nätverk och frivillig samvekan.

- Stärk individens rättigheter.

Trygghet och gemenskap.

- Trygghet i de sociala nätverken.

- Trygghet genom solidariskt finansierade välfärdstjänster.

- Grundläggande ekonomisk trygghet.

- Rättstrygghet en kärnuppgift.

Lärande, bildning och kultur.

- Helhetssyn präglad av folkbildningens ideal.

- Utbildning vägen till social utjämning.

- En skola med respekt för varje individ.

- Höre utbildning och forskning.

- Kulturliv ger växtkraft.

Fred och säkerhet.

- Från maktbalans till gemensam säkerhet.

- Internationell solidaritet.

- En internationell rättsordning.

- Svensk säkerhetspolitik.

VÅR TIDS UTMANINGAR.

Förändringens möjligheter.

Många utmaningar återstår.

- Globalisering med mänskligt ansikte.

- Socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar tillväxt.

- Demokrati med global räckvidd och lokal förankring.

- Att växa i förändring.

Att möta utmaningarna

Lagstiftning i EU.

Enligt en folder från svenska regeringskansliet.

“Sverige blev medlem i Europeiska Unionen den 1 januari 1995. Som medlem omfattas Sverige av EU:s regelverk och deltar i beslutsprocessen när nya gemensamma regler ska utarbetas och beslutas. I Sverige utarbetas de nationella lagarna genom att regeringen lämnar ett lagförslag till riksdagen, som sedan antar eller förkastar förslaget. Inom EU är lagstiftningsprocessen mer invecklad.

Reglerna kommer till genom ett samspel mellan de 15 medlemsländerna och EU:s institutioner. Det finns många olika beslutsvägar, men det grundläggande tillvägagångssättet är detsamma för nästan alla frågor. Kommissionen lämnar ett förslag som behandlas i Europaparlamentet varefter ministerrådet fattar beslut, vanligen tillsammans med parlamentet.

Det är lagstiftningen inom EG-samarbetet som den här foldern beskriver. Den lagstiftningen kallas oftast för gemenskapsrätt (EG rätt). EG står för Europeiska gemenskapen som är en del av Europeiska Unionen. EG omfattar en mängd samarbetsområden, bl.a. den inre marknaden, miljö, konsumentfrågor, transporter, utbildning och kultur.

Kommissionen lägger fram ett förslag Beslutsprocessen inleds med att kommissionen utarbetar ett förslag. Det är bara kommissionen som har rätt att lägga fram ett förslag till nya gemensamma regler. Idén till ett förslag kan komma från många håll, t.ex. från tjänstemännen inom kommissionen, de andra EU institutionerna, medlemsländerna, organisationer eller företag. Förslaget arbetas fram i en eller flera arbetsgrupper. Till dessa knyter kommissionen vanligen experter från medlemsländerna. Kommissionens förslag lämnas vidare till medlemsländernas regeringar, ministerrådet och Europaparlamentet.

Parlamentet yttrar sig När Europaparlamentet får förslaget från kommissionen hamnar det i ett av utskotten som behandlar frågan. Utskotten är arbetsgrupper där parlamentsledamöterna bereder förslag och ärenden. I parlamentet finns det 17 utskott som ansvarar för olika ämnesområden. När utskottet är färdigt med sitt arbete presenterar det sina slutsatser för hela parlamentet. Därefter lämnar parlamentet ett yttrande till ministerrådet, dvs. lämnar sina synpunkter på förslaget.

Ministerrådet antar gemensam ståndpunkt. Ministerrådet ska komma fram till en gemensam ståndpunkt när de behandlar kommissionens förslag. Förslaget behandlas till att börja med i arbetsgrupper med tjänstemän från medlemsländerna. Om tjänstemännen kommer överens behöver ministrarna bara bekräfta beslutet. Om de inte kan enas måste ministrarna fortsätta förhandlingarna tills dess att de kan ta ett beslut om en gemensam ståndpunkt. De svenska tjänstemännen och den svenska ministern presenterar Sveriges ståndpunkt vid förhandlingarna.

I sitt arbete tar ministerrådet även hänsyn till parlamentets yttrande. Lagförslaget kan antas redan här om ministerrådet och parlamentet är överens, annars skickas ministerrådets gemensamma ståndpunkt till parlamentet som behandlar frågan på nytt.

Parlamentet behandlar ministerrådets ståndpunkt. När parlamentet behandlar ministerrådets gemensamma ståndpunkt kan det göra ändringar eller tillägg. Om ministerrådet inte går med på parlamentets ändringar måste de förhandla med varandra. Representanter för parlamentet och ministerrådet träffas då och försöker komma överens om ett gemensamt förslag.

Ministerrådet beslutar. Ministerrådet ska sedan fatta det slutliga beslutet. I de allra flesta frågor måste parlamentet och ministerrådet vara överens för att ett beslut ska kunna tas. I vissa frågor kan ministerrådet gå emot parlamentet när det fattar sitt beslut. Det finns också några områden där parlamentet helt kan stoppa ett förslag. Alla nya gemensamma regler och lagar publiceras i Europeiska gemenskapernas officiella tidning (EGT).

Det här sker i Sverige:

Förslaget lämnas till regeringen. Kommissionen lämnar sitt färdiga förslag till medlemsländernas regeringar. Den svenska regeringen ska då avgöra hur den ska ställa sig till förslaget. Riksdagen har möjlighet att lämna synpunkter och påverka regeringens ståndpunkt. Arbetet med att samordna den svenska regeringens EU politik sköts inom Regeringskansliet av Statsrådsberedningen och Utrikesdepartementet.

Rgeringen bereder förslaget. Kommissionens förslag lämnas till det departement som är ansvarigt för frågan, t.ex. ska ett förslag inom miljöområdet lämnas till miljödepartementet. Det ansvariga departementet utarbetar sedan tillsammans med andra berörda departement en svensk ståndpunkt.

EU-nämnden och regeringen samråder. Innan regeringen kan presentera den svenska ståndpunkten i ministerrådet måste den först samråda med riksdagen. Det sker genom att den minister som ansvarar för frågan sammanträder med EU-nämnden, som är riksdagens organ för samråd med regeringen i EU-frågor. EU-nämnden har 17 ledamöter och samtliga riksdagspartier finns representerade. Diskussionerna mellan riksdagen och regeringen kan ibland leda till att den ståndpunkt som regeringen ursprungligen tänkt sig ändras.

Svensk ståndpunkt. Den svenska ståndpunkten presenteras i ministerrådet av den svenska ministern och de svenska tjänstemännen som ansvarar för frågan.

Om det sker några ändringar eller tillägg när Europaparlamentet och ministerrådet har behandlat förslaget lämnas det över till medlemsländernas regeringar igen. Då måste frågan på nytt tas upp i riksdagens EU-nämnd. Det är inte ovanligt att samma fråga behandlas flera gånger i riksdagen.”

EUROPEISKA KOMMISSIONEN

Enligt en skrift från kommissionen.

“Europeiska kommissionens roll och ansvarsområden ger den en central plats i Europeiska unionens (EU) politiska arbete. I vissa avseenden fungerar kommissionen som EU:s hjärta, som förser övriga EU institutioner med energi och nya idéer.

Unionen skulle inte fungera utan de 20 kvinnor och män som är kommissionärer och kommissionens 16 000 anställda. För att rådet och Europaparlamentet skall kunna anta ny lagstiftning krävs ett förslag från kommissionen. Kommissionen har huvudansvaret för att se till att EU:s lagar upprätthålls. Den övervakar att den inre marknaden inte överträds och genomför, förvaltar och vidareutvecklar EU:s politik på ett flertal områden, bland annat jordbruk, regional utveckling, forskning och studerandebutbyte.”

2000-2005 är kommissionens ordförande Romano Prodi. Kommissionärens har följande områden:

Interna reformer.

Förbindelser med Europaparlamentet, transport och energi.

Konkurrens.

Jordbruk och fiske.

Företagspolitik och informationssamhället.

Inre marknaden.

Forskning.

Ekonomiska och monetära frågor.

Utveckling och humanitärt bistånd.

Utvidgning.

Yttre förbindelser.

Handel.

Hälsa och konsumentskydd.

Regionalpolitik och, ad personam, regeringskonferensen.

Utbildning och kultur.

Budget.

Miljö.

Rättsliga och inrikes frågor.

Sysselsättning och socialpolitik.

EU, EMU och de olika värderingarna.

Europeiska kommissionen har gett ut "Europas femton medlemsstater: nyckeltal." Upplaga 2000 är på 48 sidor och har följande innehåll:

BEFOLKNING

Yta

Befolkningsstäthet

Nativitet och medellivslängd

LEVNADSSTANDARD

Bruttonationalprodukt per capita

Privathushållens konsumtion

Social trygghet

Privat utrustning

SYSSELSÄTTNING

Arbetskraft och arbetslöshet

Sysselsättningsfördelning per sektor

EKONOMI

Tjänster

Industri

Jordbruk

Transporter

Turism

Energiförsörjning

Inflation

EUROPA I VÄRLDEN

Internationell handel

Utvecklingsbistånd

EUROPEISKA UNIONEN OCH DESS MEDBORGARE

Unionens budget

Europaparlamentet

Den allmänna opinionen och Europa

KANDIDATLÄNDER I CENTRAL- OCH ÖSTEUROPA

Befolkning

Sysselsättning, levnadsstandard och ekonomi

Handelsutbyte

"Sex medlemsstater 1952 och femton medlemsstater sedan 1995: Europeiska unionen förenar idag över 370 miljoner medborgare, från polcirkeln till Portugal och från Irland till Kreta. Medlemsstaterna, som berikas av sin mångfald, har också gemensamma värderingar. Genom att utveckla unionen vill medlemsstaterna öka chanserna för demokrati, fred och ett bättre fördelat välstånd.

Efter att ha skapat ett verkligt Europa utan gränser genom att avlägsna hindren för ömsesidiga utbyten tänker unionens medlemsstater tillsammans ta sig an vår tids stora ekonomiska och sociala utmaningar, införa en gemensam valuta, förbättra situationen vad beträffar sysselsättningen samt förstärka Europas närvaro i världen. De befäster samtidigt grunden för en europeisk union i medborgarnas tjänst.

Eurostat, Europeiska gemenskapernas statistikkontor, har utarbetat en rad tabeller över unionens och medlemsstaternas befolkning, levnadsstandard, sysselsättning, ekonomi samt Europas och unionens internationella roll. Med hjälp av tabellerna kan man göra jämförelser med resten av världen och framförallt med unionens huvudsakliga samarbetspartners och konkurrentländer. Den sista delen

innehåller uppgifter om de central- och östeuropeiska länder som ansökt om medlemskap i Europeiska unionen.

Ytterligare statistik om Europeiska unionen och dess medlemsstater finns på Europa-servern: <http://europa.eu.int/en/comm/leurostat/statserver/home.htm>

Europeiska gemenskapen grundades av sex stater - Belgien, Tyskland, Frankrike, Italien, Luxemburg och Nederländerna - och utvidgades 1973 till att omfatta Danmark, Irland och Förenade kungariket, samt Grekland 1981 och Spanien och Portugal 1986. 1990 togs Tysklands nya delstater emot. 1992 beslutade medlemsstaterna att upprätta en Europeisk union, som under 1995 utvidgades till att omfatta även Österrike, Finland och Sverige.”

Det som nämns, att medlemsstaterna har gemensamma värderingar, stämmer inte. Det är tvärtom utmärkande för EU, att länderna inte har gemensamma värderingar. I ett utvidgat EU blir värderingarna ännu mer skiftande. Det är detta som gör EU problematiskt. De flesta EU-länderna har anslutit sig till den gemensamma valutan, men problemen med den har ännu inte visat sig till fullo. Det tar tid innan alla svårigheter med den kommer i dagen.

Vilka värderingar har människorna i väsentliga avseenden i de olika länderna ? Och hur kommer dessa värderingar att förändra förhållandena i de olika länderna ? Intressant är i synnerhet synen på demokrati och inflytande, förhållandet mellan marknadsfördelning och politisk fördelning, synen på levnadsnivåer och levnadsnivåkomponenter, kunskaper och utbildning om de politiska processerna och deras betydelse, jämlikhet och jämställdhet o d.

Det är svårt nog att få klarhet om de svenska politiska partiernas inställningar och ännu svårare att få grepp om inställningarna hos alla EU-ländernas politiska partier.

EU (15 st):

Belgien
Tyskland
Frankrike
Italien
Luxemburg
Nederländerna
Danmark
Irland
Förenade kungariket
Grekland
Spanien
Portugal
Österrike
Finland
Sverige

Kandidatländer i Central-och Östeuropa (10 st):

Bulgarien
Tjeckien
Estland
Lettland
Litauen
Ungern
Polen
Rumänien
Slovenien
Slovakien

Gemensam penningpolitik med EMU.

EMU innebär gemensam penningpolitik för dem som är med i EMU. Många skribenter har förklarat detta och vad det innebär, bland dem Carl Hamilton i en artikel i Argonaut magasin nr 1 1997. Här citeras några delar :

“Penningpolitik för svagsinta

Införandet av en gemensam europeisk valuta innebär det tredje, och sista, steget på väg mot en gemensam penningpolitik för Unionen.

Ett lands penningpolitik syftar till att värna penningvärdet på ett sådant sätt att en gynnsam ekonomisk utveckling underlättas. I första hand sker detta genom centralbankens ränteförändringar. På kort och medellång sikt påverkar penningpolitiken BNP och sysselsättning.

Om penningpolitiken allvarligt missköts kan det leda till långvariga skador. Ett exempel är det svenska kronförsvaret och högräntepolitiken 1992 - 93, som förvandlade en lågkonjunktur till en depression. Massarbetslöshet följde.

I den allmänna debatten koncentreras intresset för ekonomin vanligtvis till finanspolitiken - skatter och offentliga utgifter. Enligt min mening har penningpolitikens handhavande minst lika stor betydelse för arbete och välfärd.

Om penningpolitiken sköts klokt, blir den långsiktigt trovärdig. Penningpolitisk trovärdighet har ett stort värde, eftersom en trovärdig centralbank inte behöver ta till mer våld än vad nöden kräver. Penningvärdet kan värnas utan större skador på ekonomin.

En klokt skött penningpolitik innebär att centralbankens ränteförändringar är väl anpassade till ekonomins rörelser. När konkurrensen om resurser i ekonomin är hård och risken för en allmän överhettning stor, måste penningpolitiken verka avkylande. När resurser står lediga, måste penningpolitiken lättas. Tempo och musikalitet är A och O.....

Den svenska riksbankens upprädande under 1980- och 1990-talet utgör ett första klassens exempel på hur illa penningpolitik faktiskt kan hanteras.

Ofta beror misstag i denna storleksordning på att någon idé, eller föreställning, blir allena saliggörande och påstås svara mot alla uppkomna problem. I det svenska fallet fick de ledande riksbanksekonomerna för sig att det fanns en genväg till penningpolitisk trovärdighet. Man skulle föra en stram penningpolitik - bekämpa inflationen - oavsett vad som hände i ekonomin. Penningpolitiken behövde inte avpassas efter ekonomins behov.

Därmed skadades den svenska ekonomin allvarligt. Detta ledde i sin tur till att penningvärdet urholkades och riksbankens trovärdighet kantstöttes, just det som skulle undvikas.

Häromåret utsågs den svenska riksbanken av en amerikansk affärstidskrift till världens sämsta centralbank. Några genvägar till trovärdighet finns alltså inte.

Skjut inte på dirigenten!

Problemet med att föra en klok europeisk penningpolitik har att göra med vilken av Europas ekonomier penningpolitiken skall stödja. Den europeiska konserten består av ett dussintal olika orkestrar, var och en med sin speciella melodi. I framtiden skall de ledas av en enda dirigent som samtidigt dirigerar samtliga orkestrar.

En kvalificerad gissning får bli att en huvuduppgift för den europeiska centralbanken kommer att bli att förmå Europas ekonomier att marschera i takt, trots att de har olika långa ben, så att man faktiskt kan föra en verkningsfull gemensam europeisk penningpolitik. Hur våldsamt eller smidigt den samkörningsprocessen blir, vet ingen. I avsaknad av en sådan europeisk samstämmighet, kommer de stora ekonomiernas intressen att väga tyngst.

Ett ofta framfört argument för ett svenskt deltagande i EMU är att den enda handlingsfrihet vi gör oss av med vid ett EMU-medlemskap, är friheten att missköta vår ekonomi.

Det är riktigt att den som har handlingsfrihet, också löper risken att göra misstag, tom allvarliga misstag. Men detta förhållande kan inte vara ett argument för att göra sig kvitt sin handlingsfrihet - i så fall borde vi strängt taget motsätta oss allt som gör det möjligt för människor att välja. Risken för misstag är inte ett argument mot handlingsfrihet, utan mot att handla oöverlagt och utan omdöme. Skillnaden mellan svensk och europeisk penningpolitik har inte att göra med ambitionen att föra en klok politik, utan att en klok svensk och europeisk penningpolitik har olika måltavlor och därför måste skilja sig åt. Svensk penningpolitik syftar till att lösa svenska problem. Europeisk penningpolitik syftar till att lösa europeiska, eller i vart fall tysk-franska, eller i vart fall tyska, problem.

För en del motståndare till EMU tycks möjligheten hägra att utanför valutaunionen föra en ständigt expansiv penningpolitik.

Men syftet med att bevara en svensk penningpolitik, är inte att kunna föra en slappare, mindre ansvarsfull politik i Sverige. Målet är att föra en penningpolitik anpassad efter svenska förhållanden. Ibland kommer det att innebära en mer expansiv politik än den tysk-franska. Ibland en stramare. Ibland ungefär densamma.

Strängt taget bör vi svenskar inte ha någon annan synpunkt på tysk, portugisisk eller amerikansk penningpolitik, än att den sköts klokt. Vi kan inte gärna kräva att den amerikanska centralbanken skall missköta sin uppgift av det skälet att det skulle gynna Sverige eller svensk exportindustri.

Att spela Urban

Ibland framförs uppfattningen att eftersom Sverige kommer att vara beroende av den framtida europeiska penningpolitiken och valutan, bör vi delta i valutaunionen för att påverka. Det tycks vara just en sådan svensk påverkan - europeisk penningpolitik efter svenska behov - som föresvävar anhängarna av ett svenskt medlemskap. Men vore det verkligen seriöst, eller ens möjligt, att i Frankfurt på allvar hävda att den europeiska centralbanken skulle utforma sin räntepolitik efter snävt svenska intressen?

Allt detta har naturligtvis den monetära unionens arkitekter varit medvetna om. Risken för att svenskarna skulle ta över banken, är kanske inte direkt överhängande. Men det finns andra aspiranter.

I den europeiska centralbankens statuter görs därför alldeles klart att ledamöterna i bankens styrelse inte representerar sina hemländer, eller sina hemländers banker, och alltså inte sitter i styrelsen på nationella mandat för att utföra nationell påverkan. De företräder enbart den gemensamma banken. Riksbankschefen Urban Bäckström kommer alltså inte att företräda Sverige i den europeiska centralbanken. Han företräder banken i Sverige.

Var är nödutgången?

Erfarna affärsmän som ställs inför en frestande affärsproposition, frågar inte bara: hur mycket kan jag tjäna?, utan också, klokt nog: Finns det en väg ut?

För Sverige, ställt inför ett EMU medlemskap, gäller: Den som står utanför, kan gå med. Den som går med, kan inte gå ur. Det är ingen skam att frivilligt ställa sig vid sidan av ett storpolitiskt spel som kan leda till svåra och långvariga skador för land och folk.

Att säga nej till ett svenskt deltagande i EMU, är inte detsamma som ett avståndstagande till EMU-projektet. Det är till och med möjligt att hälsa detta steg i närmandet mellan Tyskland och Frankrike med tillfredsställelse, men att samtidigt konstatera att för Sveriges del innebär ett medlemskap en oacceptabel, och därtill riskabel, förlust av ekonomisk handlingsfrihet.

Vi frånerkänner ingen annan rätten att - under de begränsningar som den moderna ekonomin innebär - själv styra sin ekonomiska politik.

Vi förbehåller oss själva samma rätt. “

EMU tar ifrån länderna möjligheten att anpassa sina ekonomier till olikartade förutsättningar och utvecklingstendenser!

Sociologi.Psykologi.Kultur.Antropologi.

Sociologi.

Enligt Nationalencyklopedins (NE) nätupplaga 020505.

“**Sociologi**, läran eller vetenskapen om samhället, akademisk disciplin som har "det sociala" som särskilt studieobjekt. Ämnets utgångspunkt är att mänskligt handlande och tänkande inte bara kan förstås som naturgivet, eller som resultatet av individuellt självbestämmande, utan att människan också är en socialt bestämd varelse. Skillnader mellan individer, grupper och samhällen är orsakade av historiskt nedärvda skillnader vad gäller sociala förhållanden, organisationsformer, regler, sedvänjor, normer och värden. Det är dessa orsaker till regelbundenhet och variation som är sociologins studieobjekt.

Sociologin av i dag är ett starkt fragmenterat ämne, vilket inte minst beror på att "det sociala" har så många olika former och uttryck: allt från en snabb hälsning mellan två människor som möts på gatan till globala strukturer och processer kan studeras ur sociologiska aspekter. Tyngdpunkten ligger dock på "mellanstora" fenomen som institutioner, organisationer, olika typer av kollektivt handlande. Fragmenteringen exemplifieras av delområden som familjesociologi, feministisk sociologi och medicinsk sociologi. Samtidigt som specifika teorier utvecklats inom delområdena så har sociologer en uppsättning allmänna teoretiska ansatser och metoder gemensamt, vilket ger ämnet dess identitet. Typiska sociologiska datainsamlingsmetoder är *enkäten*, dvs. frågeformulär som besvaras skriftligen av ett representativt urval av en population, eller *intervjun*, dvs. samtal eller utfrågning i syfte att erhålla mer detaljerad information. *Experiment med smågrupper* är en annan metod, s.k. *naturliga experiment* ytterligare en. Officiell statistik, databaser m.m. utnyttjas ofta som empiriskt material av sociologer. Inom den kvantitativt inriktade sociologin behandlas datamaterialet numera med avancerade statistiska metoder.

Historik

Embryot till modern sociologi finner vi i det tidiga 1800-talets Europa, en period som utmärktes av snabba samhällsomvandlingar. Övergången från äldre samhällsordningar till industrialiserade nationalstater medförde en stark social oro, framför allt markerad av vad som kallades "den sociala frågan", vilken betecknade uppkomsten av en ny typ av fattigdom. Förändringarna och fattigdomen gav upphov till intensiva offentliga debatter mellan den tidens intellektuella. Den amerikanske sociologen och idéhistorikern Edward Shils (f. 1911) ger följande målade beskrivning av sociologins studieobjekt: "1800-talets sociologi hade sitt eget ämnesområde, ett ämne som etablerades många årtionden innan sociologin betraktades som värdig akademisk status; de hade de fattiga, de utslagna, de underdåniga, de förödmjukade, de moderna samhällenas kriminella. Dessa var föremålen för de viktigaste typerna av empirisk forskning under 1800- och det tidiga 1900-talet. [...] Bland bönder, trasproletariat, kringvandrande resenärer och gatuförsäljare, bland de arbetslösa, bland fattiga och immigranter, bland prostituerade, kriminella och övergivna fruar, ogifta mödrar och oäkta barn fann sociologin ett alldeles eget ämnesområde som förbisågs av andra akademiskt etablerade discipliner."

I denna kaotiska värld finner den ursprungliga sociologin sitt objekt och utvecklas till en specifik disciplin. Ur teoretisk synvinkel fanns det ett stort behov av begreppsliga omdaningar, av nya namn och ett *nytt språk* med vilket de nya samhällsfenomenen kunde beskrivas. Det är detta nya behov som förklarar de många teoretiska system, hierarkier och dikotomier som är typiska för de sociologiska klassikernas verk; begreppsapparaterna var nödvändiga för att man skulle kunna klassificera och bringa reda bland de nya sociala fenomenen.

Till sociologins klassiker hör i första hand de stora systembyggarna, skaparna av nya begreppsapparater. Auguste Comte brukar räknas som sociologins fader, dels därför att han myntade termen

"sociologi", dels därför att han var en av de första som strävade efter att ge sociologin en vetenskaplig status. Comte kan sägas ha haft två utgångspunkter. Å ena sidan levde han mitt i det revolutionära Frankrike, med ett framväxande stadsproletariat i Paris. Å andra sidan visade då naturvetenskapen sin potential genom sin uppenbara praktiska nytta, och Comte ansåg att om ett vetenskapligt förhållningssätt kunde användas även på sociala problem borde dessa kunna lösas på liknande sätt. Sociologins uppgift blev därmed att framställa lagarna för samhällets dynamik, från vilka praktiska åtgärder kan härledas. Enligt Comte borde samhällsteorin inte vara metafysisk och spekulativ utan en positiv och nyttig vetenskap. Comte kallade även sitt program för *social fysik*.

1800-talets övriga klassiker hade samma ambition som Comte i så måtto att de utgick från de med den tidens mått snabba samhällsförändringarna från agrara till industriella samhällsskick, och även de strävade efter att finna lagarna för alla samhällens dynamik. Med nya teoretiska system försökte man fånga samhällets "sanna väsen". Herbert Spencer tänkte sig samhället som en organism, vars delar utför nödvändiga funktioner som tillsammans skapar en helhet; samhällen utvecklas från en militant till en industriell ordning. I sitt historiematerialistiska perspektiv såg Karl Marx klasskampen som historiens grundläggande drivkraft och förändringen till industrialism som en parallell till övergången från ett feodalt till ett kapitalistiskt produktionssätt. Émile Durkheim menade att arbetsdelningen och specialiseringen - som han kallade "den fredliga kampen för överlevnaden", eftersom arbetsdelning minskar konkurrensen och ger fler arbeten - var den centrala process genom vilken "primitiva" samhällen övergår till moderna, eller från mekaniska till organiska solidaritetsformer. Max Weber såg utvecklingen som ett resultat av ökad rationalisering på det mänskliga livets flesta områden. En ökad beräkning och kalkylering av arbete och organisation leder bort från traditionella livsformer och handlingar. Vilfredo Pareto skiljde mellan logiska och icke-logiska handlingar, där de senare springer ur känslor och impulser, "residuer". Ferdinand Tönnies förstod förändringen som en övergång från *Gemeinschaft*, samhällen baserade på "naturlig vilja", samarbete, tradition och religion, där familjen, släktskapen och lokalsamhället var de naturliga enheterna, till *Gesellschaft*, storskaliga samhällen såsom nationalstater och städer, karakteriserade av ett omfattande lagsystem, marknadsekonomi, formella och opersonliga relationer mellan individer osv.

Klassikernas verk förebådade den moderna sociologin inte minst därför att de teoretiska systemen allt oftare kopplades samman med empiriskt material. Några av klassikerna - i första hand Marx, Weber och Durkheim - har också varit skolbildande. Marx teori har i detta avseende utgjort inspirationskälla för många av de övriga klassikernas teorier.

Det är inte förrän en bit in på 1900-talet som sociologin etableras som akademisk disciplin. Speciellt Durkheim, som innehade en av de första professurerna i ämnet, vann sig om att ge sociologin en vetenskaplig grund genom att precisera dess studieobjekt och metod och därmed skilja den från närliggande ämnen som psykologi och biologi. Sociologins studieobjekt är enligt Durkheim *sociala fakta*, dvs. det nätverk av samhälleliga determinanter (traditioner, institutioner, organisationer, sociala relationer, normer, värden, kollektiva föreställningar) som utövar ett "tvång eller tryck" på individerna. De styr och möjliggör samtidigt vissa typer av handlingar. Sociala fakta skall betraktas och studeras *som ting*. Sociala fakta har en existens *sui generis* (av eget slag), vilket motiverar att sociologin är en självständig vetenskap. Det är dessa sociala fakta, dvs. *institutioner* (normativa värdemönster) och *sociala strukturer* (nätverk av relationer) som utgör sociologins studieobjekt. De kan och skall studeras lika rigoröst och objektivt som naturliga objekt, med metoder inspirerade av naturvetenskapen. Kausala och funktionella analyser utgör sociologins främsta förklaringsredskap.

I motsats till Durkheim definierade Weber sociologin som "den tolkande förståelsen av socialt handlande". Sociologin skall sträva efter att analysera olika typer av social handling genom att först kartlägga de objektiva betingelserna för handling och därefter, utifrån denna objektiva grund, förstå hur individen definierar situationen samt de subjektiva intentioner som motiverar olika typer av handling. För att förstå sociala handlingar måste sociologen med hjälp av *verstehen*-metoden sätta sig in i de handlandes intentioner, vilket lägger grunden för en subjektivistisk sociologisk tradition. Enligt denna tradition är sociologins studieobjekt således interaktionen mellan handlande individer. De ob-

jektivistiska och de subjektivistiska traditionerna har fortlevt och vidareutvecklats under 1900-talet, i en ibland fruktbar konkurrens.

Under mellankrigstiden utvecklades sociologin i flera olika riktningar, ofta med nationell prägel. Ett viktigt underlag till jämförande sociologisk analys gavs av de brittiska socialantropologernas fältarbeten och funktionalistiska teorier, speciellt Alfred Radcliffe-Browns studier av "primitiva" sociala organisationsformer i Australien (utförda 1910-12), och Bronislaw Malinowskis deltagande observationer av Trobriandöarnas invånare (utförda 1915-16 och 1917-18). I Frankrike fördes det Durkheimiska arvet vidare av bl.a. Marcel Mauss, samt *Annales-skolan*. I Tyskland grundades *Institut für Sozialforschung* 1923, ett marxistiskt orienterat forskningscentrum ur vilket *Frankfurt-skolan* och den kritiska teorin växte fram. Till dess medlemmar hörde ledande intellektuella som Max Horkheimer, Theodor Adorno, Erich Fromm, Herbert Marcuse och Leo Löwenthal. I USA dominerade *Chicago-skolan*, under ledning av Robert Park och William Thomas och med George Mead som förgrundsgestalt. Genom detaljerade empiriska studier av det moderna storstadslivet och inte minst dess avarter (sociala problem, rasförtryck, missanpassning) gjorde dess medlemmar banbrytande insatser vad gäller sociologisk metod, i synnerhet den deltagande observationen, och teori, framför allt den sociala interaktionismen.

Modern sociologi

Efter andra världskriget expanderade sociologin snabbt, inte minst p.g.a. den starkt ökade efterfrågan på samhällsanalyser och social ingenjörskonst. Teoretiskt sett fick den amerikanska sociologin en kraftig dominans, främst beroende på Talcott Parsons makrosociologiska arbeten. Parsons framställde en allmän systemteori, "det strukturfunktionalistiska paradigmet", en mäktig systematisk begreppsapparat som kan användas som gemensam grund för i princip all samhällsvetenskap, teoretisk som empirisk. Tillsammans med en av Paul Lazarsfeld systematiserad och populariserad teknik för insamling och analys av empiriska data gav den sociologin en unik enhetlighet under 20 års tid, fram till mitten av 1960-talet. Teorin förstärktes av Robert Mertons nyansering av den funktionalistiska analysen, speciellt hans distinktion mellan manifesta och latent funktioner.

Strukturfunktionalismen bygger på ett konsensusperspektiv: samhällen anses bestå därför att medborgarna genom socialisation har ett antal grundläggande värden gemensamt. Under senare delen av 1960-talet och hela 70-talet utsattes denna teori för kraftig kritik. Dess främsta svaghet är enligt bl.a. C. Wright Mills att teorin inte kan förklara social förändring, en kritik som i ljuset av Vietnamkriget, medborgarrättsrörelsen, studentrevolter och andra konfliktkällor blev förödande. Parsons system förkastades, och 1968 års samhällsteoretiker provade mängder av olika, mer eller mindre genomtänkta perspektiv, ibland sammanfattade under Mao Zedongs slagord "låt hundra blommor blomma". I kölvattnet uppstod hermeneutiska, fenomenologiska, etnometodologiska, freudianska, marxistiska och andra samhällskritiska paradigmkandidater, med vars hjälp sociologer försökte finna nya infallsvinklar för samhällsanalys. Några av dessa slog rot och utvecklades till mer systematiska teorier under 70-talet. I Europa blev den marxistiskt inspirerade strukturalistiska skolan, med företrädare som Louis Althusser och Nicos Poulantzas, tongivande.

Under 1980-talet förbleknar många av de övergripande kritiska perspektiven, och i syfte att återupprätta vetenskapligheten återgår en stor del av sociologin till mer empiriskt orienterade arbetssmetoder. Datorn ger möjligheter att bearbeta mycket stora material, vilket medfört en snabb utveckling av avancerade statistiska metoder och matematiska modeller. Databaser kan utnyttjas till nya typer av mycket omfattande demografiska och epidemiologiska studier. Den teoretiska utvecklingen tenderar åter att domineras av europeiska sociologer. Den s.k. mikro-makroproblematiken (frågan om hur individ- och samhällsperspektiven kan integreras) angrips på olika sätt av Anthony Giddens' (f. 1938) strukturerings teori, Jürgen Habermas' teori om praxis, Pierre Bourdieus teori om *habitus*.

Andra försök att förklara den sociala handlingens natur formuleras i USA av bl.a. James Coleman och nobelpristagaren Gary Becker i teorin om rationella val, som får sin motsats i den s.k. nyinstitutionalistiska teorin, för vilken Paul DiMaggio (f. 1951) är en ledande representant. Den förra teorin

utgår från den metodologiska individualismen. Alla val, vare sig de är ekonomiska eller gäller val av äktenskapspartner, kan förklaras med rationellt, "ekonomiskt" kalkylerande på olika "marknader". Nyinstitutionalismen utgår tvärtom från att preferenser och målsättningar är betingade av olika institutionella ordningar; vad som är rationellt för en individ kan vara irrationellt för en annan. För att förstå individuellt beteende måste man därför först analysera det institutionella sammanhanget. Mary Douglas "galler-gruppmodell", som korrelerar skillnader i tankestrukturer med skillnader i sociala organisationsformer, är ett av flera kunskaps sociologiska försök att förklara det individuella tänkandets institutionella grunder.

Under 1990-talet kan några tendenser urskiljas. En är att sociologer tillsammans med bl.a. statsvetare ägnat sig åt detaljerade analyser av välfärdsstatens utveckling. En annan är att feminismen fått fäste på den akademiska arenan och nu utgör ett av de större delområdena inom sociologin. Till de ledande namnen hör nordamerikanskorna Dorothy E. Smith (f. 1926), Sandra Harding och Evelyn Fox Keller (f. 1936). En tredje tendens är att intresset för internationella relationer och globaliseringsprocesser ökat kraftigt, en fjärde är förnyade ansträngningar att utveckla och fördjupa "ren" sociologisk teori, ett övergripande fält inom vilket inte minst Randall Collins arbeten är banbrytande. Vidare har nya ämnesområden etablerats, som emotionernas sociologi, där t.ex. Arlie Russell Hochschilds studier varit nydanande. Dessutom påverkas sociologin av trender som - eventuellt - får bedömas vara av mer modebetonat och kortlivat slag, såsom postmodernism och social konstruktivism.

Sociologin är en ung vetenskap med stor utvecklingspotential. Dess kanske främsta styrka är att den genom att bryta med vardagliga föreställningar om den samhälleliga verkligheten skapar nya, systematiska och distanserade perspektiv på sociala fenomen. Med naturvetenskapernas och teknologins utveckling har åtminstone den industrialiserade världen befriats från förödande massvält, epidemier etc. De flesta hoten mot människan härrör snarare ur motsättningsfyllda materiella förhållanden, sociala organisationsformer och ideologier. Samhällsvetenskaperna, och kanske i synnerhet sociologin, får genom sin utveckling allt större kapacitet att erbjuda de teoretiska perspektiv utifrån vilka sociala problem av olika slag kan analyseras och behandlas.

Sverige

I Sverige utvecklades sociologin relativt sent; ämnet förekom inledningsvis inom praktisk filosofi. Den första professuren inrättades i Uppsala 1947 och innehades av Torgny Segerstedt. I dag finns allmänprofessurer vid samtliga större universitet i Sverige och många specialprofessurer i ämnen som arbetslivets sociologi, socialpolitik m.m. Svensk sociologi har i stort följt den internationella utvecklingen. Till dess särdrag hör att den är mer empiriskt orienterad än den internationella och mer inriktad på att undersöka praktiska sociala och politiska problem (s.k. sektorsforskning). De svenska sociologernas yrkesförening heter Sveriges Sociologförbund, vars officiella tidskrift är Sociologisk Forskning. Tillsammans med de övriga skandinaviska förbunden utges *Acta Sociologica*.

Thomas Brante

Litteraturanvisning

A. Giddens, *Sociology* (1994);

R.A. Nisbeth, *The Sociological Tradition* (1966);

A. Swingewood, *A Short History of Sociological Thought* (1984). “

En bok om sociologi.

"...Skriven av en författare med internationell auktoritet...är en nödvändig lärobok för alla som för första gången kommer i kontakt med sociologiämnet vid universitet och högskola.. har tidigare varit professor i sociologi vid universitetet i Cambridge och är numera rektor vid London School of Economics and Political Science."

Anthony Giddens : Sociologi.

Översättning: Björn Nilsson. Studentlitteratur. Originalets titel: Sociology. Utgiven av: Polity Press, Cambridge, England 1993. ©Anthony Giddens 1989, 1993, 1997. Art.nr 6599. ISBN 91-44-00554-7. © Studentlitteratur 1998 för den svenska utgåvan. Printed in Sweden. Studentlitteratur, Lund. Webbadress: www.studentlitteratur.se

Innehåll

Förord 11

Inledning 13

Grundläggande teman 13

Bokens uppläggnings 15

1 Vad är sociologi? 17

2 Kultur, samhälle och individ 34

Inledning 34

Människan som art 35

Kulturell mångfald 40

Kulturell identitet och etnocentrism 40

Socialisation 42

Barnens tidiga utveckling 44

Teorier om barns utveckling 49

Livscykeln 59

Generationernas gång 63

Socialisationen och individens frihet 64

Sammanfattning 65

Att läsa 66

3 Olika typer av samhällen 68

Inledning 68

De första samhällena: jägare och samlare 68

Nomadkulturer och agrara samhällen 72

Traditionella stater och icke industrialiserade civilisationer 76

Den moderna världen: industriella samhällen 79

Första, Andra och Tredje världen 81

NIC - nyligen industrialiserade länder 87

Social förändring idag: globalisering 88

Sammanfattning 89

Att läsa 90

4 Socialt samspel och vardagsliv 91

Inledning 91

Studiet av vardagen 92

Icke-verbal kommunikation 93

Sociala regler, samtal och "prat" 96

Samspelet mellan ansikte, kropp och tal 102

Samspel i tid och rum 110

Vardagligt liv i ett kulturellt och historiskt perspektiv 112

Makrosociologi och mikrosociologi 114

Sammanfattning 115

Att läsa 117

5 Kön och sexualitet 118

Inledning 118

Kön, könsroller och biologi 119

Könssocialisation 122

Svårigheter med en icke-sexistisk

barnuppfostran 125

Könsidentitet och sexualitet - tre teorier 128

Chodorows teori om könsrollsutvecklingen 129

Människans sexualitet 131

Slutsats - kön, sexualitet och ojämlikhet 146

Sammanfattning 147

Att läsa 148

6 Kroppen - föda, sjukdom och åldrande

150

Inledning 150

Kropp och samhälle 152

Ätstörningar och den "kultiverade" kroppen 153

Kroppen och reproduktionsteknologin 155

Den fungerande kroppen - bilder av hälsa och sjukdom 157

Hälsa och miljö 165

Hälsa och åldrande 166

Avslutning 169

Sammanfattning 169

Att läsa 171

7 Familj, äktenskap och privatliv 172

Inledning 172

Viktiga begrepp 173

Världsomspännande förändringar i familjemönstret 176

Familj och äktenskap i Skandinavien 177

Vad händer med familjen idag? 178

Separation och skilsmässa i Västerlandet 181

Nya relationer och styvföräldrar 191

Familjens mörka sidor 196

Alternativ till äktenskap och familj 201

Debatten om familjens värden 204

Sammanfattning 205

Att läsa 207

8 Avvikelse och brottslighet 208

Inledning 208
Studiet av avvikande beteende 209
Teorier om kriminalitet och avvikelse 212
Brott och statistik 220
Fängelse och straff 225
Kön och brottslighet 230
Brottslighet och "manlighetskris" 234
Brottsoffer 235
Ekonomisk brottslighet 240
Organiserad brottslighet 242
Brottslighet, avvikelse och den sociala ordningen 244
Sammanfattning 245
Att läsa 246

9 Etnicitet och ras 248

Inledning 248
Etnicitet 248
Fördomar och diskriminering 251
Etniska motsättningar - ett historiskt perspektiv 256
Exempel på etniska relationer i ett historiskt perspektiv 259
Immigrationen i Storbritannien 268
Etniska relationer i övriga Europa 269
Utvecklingen i framtiden 271
Sammanfattning 273
Att läsa 274

10 Stratifikation och klass 276

Inledning 276
Sociala stratifikationssystem 276
Teorier om stratifikationen i moderna samhällen 281
Klasser i dagens västerländska samhällen 287
Kön och stratifikation 298
Social rörlighet 302
Fattigdom och jämlikhet 308
Klass, orättvisor o ekonomisk konkurrens 314
Avslutning 315
Sammanfattning 315
Att läsa 317

11 Moderna organisationer 318

Inledning 318
Organisationer och det moderna livet 319
Organisationsteorier 320
Efter byråkratin? 329
Storbolagens inflytande 332
Teknologins omvandling och de moderna organisationerna 337
Avslutning 339
Sammanfattning 339
Att läsa 341

12 Arbete och ekonomi 342

Betalt och obetalt arbete 343
Arbetsdelning och ekonomiskt beroende 344
Taylorism och fordism 346
Nya trender på arbetsmarknaden 351
Arbetsmarknadskonflikter 351
Kvinnor och arbete 357
Arbetslöshet 363
Arbetets framtid 367
Sammanfattning 371
Att läsa 372

13 Styrelseskick, politisk makt och krig 374

Inledning 374
Makt och auktoritet 375
Demokrati 377
Politiska partier och politiska val i Västerlandet 381
Kvinnors politiska delaktighet 385
Globala krafter 388
Krig och militär makt 393
En värld utan krig? 397
Sammanfattning 398
Att läsa 399

14 Massmedia och populärkulturen 400

Dagstidningar och veckopress 401
TV:s inverkan 402
Teorier om massmedia 409
Globaliseringen av media 415
Mediaentreprenörer 420
Frågan om reglering av media 422
Multimedia 424
Internet 425
Avslutning 427
Sammanfattning 429
Att läsa 430

15 Utbildning 432

Skolan och läs- och skrivkunnighetens historia 433
Jämförelse mellan olika skolsystem 434
Högre utbildning 436
Utbildning och kön 437
Utbildning i Tredje världen 439
Teorier om utbildning 440
Utbildning och "kulturell reproduktion" 445
Utbildning och jämställdhet 448
Intelligens och ojämlikhet 451
Utbildningens framtid 456
Sammanfattning 459
Att läsa 460

16 Religion 461

- Inledning 461
- Definition av religion och magi 463
- Olika typer av religioner 465
- Teorier om religionen 470
- Olika typer av religiösa organisationer 478
- Kön och religion 481
- Tusenårsriket 485
- Nutida religiös utveckling - den islamska revolutionen 488
- Religionen i Sverige 495
- Religionen i USA 497
- Religion, sekularisering och social förändring 499
- Sammanfattning 501
- Att läsa 503

17 Städerna och urbaniseringen 505

- Den traditionella staden 505
- Utmärkande drag för den moderna urbanismen 506
- Teorier om urbaniseringen 510
- Den urbana utvecklingen i väst efter andra världskriget 519
- Urbanisering och internationell påverkan 524
- Urbanisering i Tredje världen 527
- Avslutande synpunkter 532
- Sammanfattning 533
- Att läsa 534

18 Revolutioner och sociala rörelser 536

- Inledning 536
- Vad innebär en revolution? 537
- Revolutionsteorier 541
- Upplopp, massbeteende och andra kollektiva aktioner 547
- Sociala rörelser 548
- Sociala rörelser och sociologin 553
- Sammanfattning 554
- Att läsa 555

19 Global förändring och den ekologiska krisen 556

- Definition av förändring 557
- Vad påverkar förändring? 558
- Förändring i modern tid 561
- Samtida förändringar och framtiden 564
- Hoten mot den globala miljön 569
- Miljön - ett sociologiskt problem? 572
- Global förändring - en blick in i framtiden 573
- Sammanfattning 574
- Att läsa 575

20 Sociologiska forskningsmetoder 577

- Inledning 577
- Forskningsprocessen 579
- Forskningsmetoder 583
- Forskning i praktiken - metoder, problem och fallpropar 591
- Sociologins inflytande 595
- Att hitta generell information 595
- Sammanfattning 598
- Att läsa 599

21 Sociologisk teori 600

- Teoretiska perspektiv 600
- Teoretiska dilemman 609
- Teorier 620
- Teoretiskt tänkande inom sociologin 624
- Sammanfattning 624
- Att läsa 626

Termer och begrepp 627

Litteratur 654

Register 679-696

Förord, sid 11:

”I denna tredje upplaga av boken (den andra på svenska) har jag på ett genomgripande sätt reviderat innehållet. Alla empiriska data har uppdaterats. Jag har använt mig av den allra senaste forskningen från rapporter, böcker, tidskrifter, dagstidningar och Internet. Där jag funnit det nödvändigt, har jag också omarbetat de teoretiska avsnitten för att läsarna ska få en så aktuell bild som möjligt av de problem och frågeställningar som sociologin möter idag. Genom att integrera det nya materialet med de delar av boken som tidigare visat sig fungera bra har jag försökt skriva en bok som ger en aktuell och uppdaterad introduktion till sociologin.

Den nya utgåvan innehåller många helt ny-skrivna kapitel som bland annat tar upp massmedia, populärkulturen, utbildningssociologi och kroppens sociologi. De kapitel som har samma rubrik som i den föregående upplagan har fått ett nytt innehåll och en ny uppläggnings. Jag har bibehållit samma komparativa synsätt som i de tidigare upplagorna.

Anthony Giddens”

Anthony Giddens : Sociologi. Kapitel 1 : Vad är sociologi?

“Inledning

Idag, det vill säga i slutet av 1990-talet, lever vi i en värld som fyller oss med stark oro men som också rymmer löften och förhoppningar inför framtiden. Det är en värld i förändring med djupgående konflikter och orättvisor och med starka spänningar mellan sociala klasser - för att inte tala om vad den moderna teknologin gör med vår miljö. Men vi har fortfarande möjlighet att styra vår framtid och skapa ett bättre liv, något som hade varit otänkbart för tidigare generationer.

Hur kom det sig att världen blev som den blev? Varför är våra livsvillkor så radikalt skilda från våra förfäders? Vad kommer att hända i framtiden? Sådana frågor står i centrum för sociologin, en disciplin som alltså har en viktig roll att spela i den moderna intellektuella kulturen.

Sociologi är studiet av människans sociala liv och av grupper och samhällen. Det är ett spännande och utmanande ämne där människan som social varelse står i fokus för intresset. Sociologin rymmer en stor mängd delområden, allt från vad som händer i tillfälliga möten mellan människor till undersökningar om globala sociala processer. Några exempel på vad sociologin handlar om kan utgöra ett smakprov på ämnesområdet och vilka mål detta rymmer.

Exempel på sociologiska intresseområden

Har du varit förälskad någon gång? Säkerligen, de flesta människor vet från tonårstiden vad kärlek är och hur den känns. Romantik och kärlek innebär för många av oss de starkaste känslor vi någonsin upplever i livet.

Hur kommer det sig att människor blir förälskade i varandra? Svaret kan te sig självklart - kärlek är ett uttryck för en fysisk och psykisk attraktion som två människor upplever inför varandra. Idag är det många som ställer sig tvivlande till påståendet att kärleken varar "för evigt", men företeelsen att bli kär anser vi vara ett uttryck för universella mänskliga känslor. Det verkar vara helt naturligt att två människor som blir kära i varandra vill sätta bo tillsammans och sträva efter att uppnå personlig och sexuell lycka i sin relation, till exempel genom att ingå äktenskap med varandra.

Ändå är denna till synes så självklara uppfattning i själva verket förhållandevis ovanlig. Att bli kär är inte en erfarenhet som alla människor över hela världen får uppleva och när det händer, förknippas det hela sällan med äktenskap. En uppfattning om romantisk kärlek blev inte allmänt förekommande förrän ganska sent i Västerlandet och har inte funnits i de flesta andra kulturer.

Det är först i modern tid som kärlek, äktenskap och sexualitet har kopplats ihop med varandra. John Boswell, historiker med medeltiden som specialitet, har visat hur ovanlig vår moderna uppfattning om romantisk kärlek är. Under medeltiden i Europa var det sällan som någon gifte sig på grund av kärlek. Det fanns till och med ett talesätt från medeltiden som sade "att älska sin hustru med sina känslor är detsamma som otrohet".

På den tiden och flera sekler därefter gifte sig människor mest för att bevara en titel eller en egenhet inom familjens ram eller för att föda barn som kunde arbeta i familjens jordbruk. När parterna väl var gifta, kunde det hända att nära känslomässiga band utvecklades mellan parterna - men det var i så fall något som uppträdde efter snarare än före äktenskapet. Man kunde ha sexuella relationer utanför äktenskapet, men då var det inte troligt att särskilt mycket av de känslor vi kallar för kärlek var inblandade. Kärleken betraktades i bästa fall som en ofrånkomlig svaghet, i sämsta fall som ett slags sjukdom.

Idag har vi en helt annan syn. Boswell (1995) talar med rätta om att det i vår moderna industrikultur finns en veritabel besatthet när det gäller den romantiska kärleken:

De som försjunkar i detta kärlekens hav har en benägenhet att betrakta kärleken som självklar . . . Det är mycket få förmoderna eller icke-industrialiserade kulturer i modern tid som ställer upp på denna syn, så okontroversiell i Västerlandet, som innebär att "mannens mål och mening är att älska en kvinna, att kvinnans mål och mening är att älska en man". De allra flesta människor i tid och rum skulle anse detta vara ett i sanning torftigt mått på människans värde.

Romantisk kärlek kan således inte uppfattas som ett inneboende drag i mänskligt liv, utan det är något som formats av generella sociala och historiska former av påverkan.

De flesta av oss betraktar världen i termer av det som är bekant och vant i vårt eget liv. Sociologin visar oss att vi måste anamma ett betydligt bredare perspektiv när det gäller att förstå varför vi handlar som vi gör. Sociologin lär oss att det vi anser vara naturligt, oundvikligt, gott och sant inte behöver vara på det viset; det som ter sig som självklart i våra liv påverkas i hög grad av historiska och sociala krafter. Att förstå de omärkliga men ändå så komplicerade och djupgående sätt varpå våra individuella liv speglar det sociala sammanhang vi lever i är grundläggande för ett sociologiskt perspektiv.

Att utveckla ett sociologiskt synsätt

Om vi ska lära oss att tänka sociologiskt - det vill säga anamma ett bredare perspektiv - måste vi använda och utveckla vår fantasi. Som sociologer måste vi till exempel föreställa oss hur de människor, som anser den romantiska kärlekens väsen vara främmande och till och med absurd, upplever kärlek och äktenskap.

Att läsa sociologi får inte innebära enbart en rutinartad inläring av fakta. En sociolog är en person som är i stånd att bryta sig loss från personliga erfarenheter och sätta in saker och ting i ett bredare perspektiv. Sociologiskt tänkande är beroende av det som C. Wright Mills kallade den sociologiska visionen, "the sociological imagination" (Mills, 1970).

Den sociologiska visionen eller fantasin kräver i första hand en förmåga att tänka sig bort från de välbekanta vardagsrutinerna och betrakta dem i ett nytt ljus. Vi kan som exempel ta hur det är att dricka en kopp kaffe. Vad kan vi utifrån ett sociologiskt perspektiv säga om en sådan till synes banal handling? Svaret är att det finns oerhört mycket att säga om detta.

Vi kan för det första påpeka att kaffe inte bara är en dryck som hjälper till att upprätthålla vätskebalansen hos en individ. Kaffe har en symbolisk betydelse som en del av vardagens ritualer. Ofta är dessa ritualer viktigare än själva inmundigandet av drycken. Två personer som "ska ta sig en tår" är förmodligen mer intresserade av att mötas och prata än av att dricka något. Att äta och dricka innebär i alla samhällen tillfällen till social samvaro och utgör en social ritual, något som innebär ett rikt kunskapsområde för en sociolog.

För det andra är kaffe en drog som innehåller koffein, vilket har en stimulerande inverkan på hjärnan. "Koffeinister" betraktas i Västerlandet normalt inte som missbrukare. Varför det förhåller sig på det viset utgör en intressant sociologisk fråga. Både kaffe och alkohol är socialt accepterade droger, medan däremot hasch eller kokain inte är det. Det finns emellertid kulturer som accepterar haschisch eller marijuana, men som tar avstånd från både kaffe och alkohol. En sociolog är intresserad av varför det finns sådana skillnader.

För det tredje är en person som sitter och läppjar på en kopp kaffe indragen i ett synnerligen komplicerat nät av sociala och ekonomiska relationer som sträcker sig över hela världen. Produktion, transport och distribution av kaffe kräver kontinuerliga transaktioner mellan många människor som kan befinna sig flera hundra mil från kaffedrickaren. Att studera sådana globala transaktioner utgör en viktig uppgift för en sociolog, eftersom så pass stora delar av vårt moderna liv påverkas av världsomspännande handelsutbyten.

Slutligen förutsätter kaffedrickandet en viss social och ekonomisk utveckling. Tillsammans med många nya ingredienser i den västerländska kosten (till exempel bananer, te, potatis och socker) började vi använda kaffe i större utsträckning först under 1800-talet. Även om kaffet har sitt ursprung i Mellanöstern, daterar sig masskonsumtion av kaffe från den tid under 1700- och 1800-talen då Europa koloniserade stora delar av världen. Praktiskt taget allt kaffe vi idag dricker i västvärlden kommer från områden som koloniserades av europeerna (till exempel Afrika och Sydamerika). Kaffet är på intet sätt någon "naturlig" del av en västerländsk diet.

Att läsa sociologi

Den sociologiska fantasin gör det möjligt för oss att inse att många saker som enbart tycks gälla en

individ i själva verket är en återspeglning av mer generella frågeställningar. En skilsmässa kan till exempel vara en mycket svår upplevelse för en individ - vad Mills kallade personligt bekymmer. Men han påpekade också att skilsmässa är ett generellt problem i ett samhälle som det svenska av idag, där omkring en tredjedel av alla äktenskap inom en tioårsperiod slutar med skilsmässa.

Om vi tar ett annat exempel, kan det att bli arbetslös vara en personlig tragedi för den som inte får något nytt arbete, Men det är också något av allmänt intresse när miljontals andra människor i Europa idag befinner sig i samma situation - det är ett generellt problem som är uttryck för omfattande sociala och ekonomiska förändringar.

Som läsare bör man försöka anamma detta perspektiv. Fokus måste inte enbart ligga på sociala problem. Varför läser till exempel någon den här boken? Det kan bero på att man som student "måste" läsa en viss kurs och en viss bok, men man kan också vara genuint intresserad av ämnet och därför letar upp en bok om det. Vilka motiven än är, delar man med största sannolikhet dem med många andra som läser sociologi. Personliga beslut speglar en position i det omgivande samhället.

Passar följande beskrivning in på läsaren? Är du relativt ung, har dina föräldrar en akademisk utbildning, arbetar du extra för att dryga ut studielånet, vill du ha ett bra jobb när du är klar med studierna (utan att behöva tycka om läsandet i sig särskilt mycket) och har du ingen speciellt tydlig bild av sociologi (mer än att det handlar om hur människor i grupp beter sig)? Förmodligen kommer omkring 75 procent av alla läsare att svara jakande på de flesta frågorna. Studenter är egentligen inte representativa för befolkningen i sin helhet utan har en starkare eller svagare tendens att komma ifrån en förhållandevis privilegierad social bakgrund. Deras åsikter och attityder liknar dem som deras vänner och bekanta har. Vår sociala bakgrund styr i stor utsträckning vilka slags beslut och val vi tycker är lämpliga.

Det kan emellertid också hända att studenter kommer från mindre välbärgade förhållanden, tillhör en minoritetsgrupp, har invandrarbakgrund eller är medelålders (eller äldre). I så fall kommer sannolikt följande påståenden att stämma bättre. De har sannolikt fått kämpa hårt för att nå den position de nu har, vänner och andra har förmodligen kommit med något fientliga eller ifrågasättande kommentarer då de hört att en bekant till dem går en högskoleutbildning. De har kanske också familj och barn som måste passa in i studierna.

Även om vi alla påverkas av de sociala sammanhang vi befinner oss i, är vårt beteendet inte helt och hållet bestämt eller determinerat av dessa sammanhang. Vi har och utvecklar en individualitet. Det är sociologins uppgift att studera sambanden mellan vad samhället gör med oss och vad vi gör med oss själva. Våra erfarenheter strukturerar eller formar vår sociala verklighet, samtidigt som vi formas av den verkligheten.

Begreppet social struktur är viktigt inom sociologin. Det handlar om det faktum att våra sociala sammanhang inte bara består av slumpmässigt ordnade händelser och handlingar, utan dessa uppvisar på olika sätt en struktur och ett mönster. Vi kan se vissa regelbundenheter när det gäller hur vi beter oss och vilka relationer vi har till andra människor. Sociala strukturer har emellertid inga större likheter med fysiska strukturer (till exempel ett hus) som i stort existerar oberoende av människors handlingar. Den sociala verkligheten byggs ständigt upp och om - rekonstrueras - av de byggstenar den består av, nämligen människor.

Avsiktliga och oavsiktliga konsekvenser

Denna ständiga process att konstruera och rekonstruera den sociala verkligheten grundar sig på den mening människor ger sina handlingar. Vårt agerande kan också leda till andra resultat än dem vi eftersträvar. Sociologer gör en viktig åtskillnad mellan målen för vårt beteende - vad vi avser att göra - och de oavsiktliga följder detta medför. Två föräldrar kan till exempel vilja fostra sina barn till att följa socialt accepterade normer och regler. För att uppnå detta fostrar de barnen strängt och auktoritärt. Den oavsiktliga följden av deras fostran kan emellertid leda till att barnen gör uppror och bryter sig loss från konventionella normer för beteendet.

Ibland leder en handling som utförs i ett bestämt syfte till konsekvenser som i själva verket hind-

rar detta syfte. För några år sedan stiftade man vissa lagar i New York som tvingade ägare till förfallna hus att reparera dem med en viss minimistandard som grund. Avsikten var att förbättra husbeståndet och minska bristen på bostäder i de fattigare delarna av staden, men resultatet blev det motsatta. Ägarna övergav helt enkelt husen eller utnyttjade dem till annat än boende, vilket ledde till att bostadsbristen blev ännu större än tidigare.

Vad vi gör i våra liv och hur våra handlingar påverkar andra människor ska ses i ljuset av en blandning av avsiktliga och oavsiktliga konsekvenser, balansen mellan social reproduktion och social förändring. Med social reproduktion menas hur samhällen kan fortleva över en längre tidsperiod, förändring rör nya regler och strukturer. Social reproduktion fungerar genom att det finns en kontinuitet i det som människor gör från dag till dag (och från år till år) och i de regler de följer. Förändringar äger rum delvis för att människor vill få dem till stånd och delvis för att detta leder till följder som ingen kunnat förutse.

Tidig historia

Vi människor har i alla tider varit nyfikna på vad som styr vårt beteende, men under lång tid har detta påverkats av tankemodeller som överförts från en generation till en annan och som ofta varit färgade av religiösa föreställningar. Före uppkomsten av den moderna vetenskapen trodde exempelvis många människor att naturföreteelser som jordbävningar förorsakades av gudar eller andar. Det objektiva och systematiska studiet av mänskligt beteende och av samhället är av sent datum - det inleddes i början av 1700 talet. Bakgrunden till det nya sättet att betrakta människan var en rad omvälvande förändringar som hade med industrialiseringen och urbaniseringen att göra och som inleddes med den franska revolutionen 1789. När de traditionella livsmönstren bröts sönder, uppstod ett behov av en ny syn på och en ny förståelse av både människans och naturens värld.

Auguste Comte

Ingen enskild människa kan förstås grunda ett helt ämnesområde, utan det är många som har bidragit till det tidiga sociologiska tänkandet. En framträdande plats ges ofta åt Auguste Comte (1798-1857), om inte annat så för att det var han som myntade termen "sociologi". Ursprungligen använde han uttrycket "social fysik" för att benämna det nya studieområdet, men även andra författare använde sig av det ordet. Comte ville skilja sina egna åsikter från deras och uppfann därför ett nytt ord för att beskriva det ämnesområde han ville skapa.

Comte ansåg att detta nya område skulle kunna producera en kunskap om samhället som var grundad på vetenskaplig metodik. Han betraktade sociologin som den sista vetenskap som skulle utvecklas (efter fysik, kemi och biologi), men den skulle också vara den viktigaste och den mest komplicerade. Han ansåg att sociologin skulle kunna lämna viktiga bidrag till mänsklighetens välgång genom att använda ett vetenskapligt synsätt för att förstå, förutsäga och kontrollera människors handlingar. Under den senare delen av sin karriär skisserade han vidlyftiga planer för hur det franska samhället i synnerhet och mänskliga samhällen i allmänhet skulle omstruktureras utifrån det sociologiska perspektivet.

Emile Durkheim

Comtes arbeten fick ett direkt inflytande på en annan fransk forskare, nämligen Emile Durkheim (1858-1917). Även om denne lånade vissa teman från Comtes skrifter, ansåg han dem också vara alltför spekulativa och vaga. Durkheim menade dessutom att Comte inte lyckats i sin föresats att skapa en vetenskaplig grund för sociologin. För att sociologin ska kunna bli vetenskaplig måste den enligt Durkheim studera sociala fakta. Det betyder att sociologerna måste analysera sociala institutioner med samma objektivitet som fysikerna studerar naturen. Durkheims första och mycket berömda princip för sociologin gick ut på att man ska studera sociala fakta som ting. Med det menade han att socialt liv kan analyseras lika rigoröst som naturliga objekt eller skeenden.

I likhet med de övriga personer som kan betecknas som sociologins grundare var Durkheim intres-

serad av de förändringar som omskapade samhället. Han försökte förstå dessa förändringar i termer av arbetsdelning, det vill säga utveckling av allt mer komplicerade skillnader mellan olika yrkesområden som ett led i industrialiseringen. Durkheim menar att arbetsdelningen gradvis ersätter religionen som den viktigaste grunden för social sammanhållning. När arbetsdelningen utvecklas och förfinas blir människor allt mer beroende av varandra, eftersom var och en av dem behöver det som tillverkas eller görs inom andra yrkesområden.

Förändringarna i moderna samhällen är enligt Durkheim så stora och så snabba att de skapar sociala problem, vilka han kopplar till den företeelse han benämner anomi. Anomi innebär en upplevelse av brist på mål och syfte som de sociala villkoren ger upphov till. Traditionella moralnormer och traditionell kontroll som förr fick sitt stöd av religionen upplöstes av den moderna sociala utvecklingen, vilket lämnat många individer med en känsla av att deras liv saknar mening.

En av Durkheims mest berömda studier handlade om en analys av självmord (Durkheim, 1952, originalutgåva 1897), något som vid en första anblick verkar vara en mycket personlig eller privat handling, en följd av personlig otillfredsställelse och olycka. Durkheim kunde emellertid visa att sociala faktorer har stor betydelse för självmordsbeteendet - anomi är en av dessa faktorer. Självmordsfrekvensen uppvisar regelbundna mönster från år till år, och dessa mönster kan förklaras på ett sociologiskt sätt. Det finns många invändningar som kan resas mot Durkheims studie, men den förblir ett klassiskt arbete vars relevans för sociologin långt ifrån enbart är av historiskt intresse.

Karl Marx

Marx skrifter täcker många olika ämnesområden. Även de strängaste kritikerna anser att hans verk har stor betydelse för sociologin, även om Marx själv aldrig betraktade sig som sociolog. Många av hans skrifter handlade om ekonomiska frågor, men eftersom han alltid lade sig vinn om att koppla samman ekonomiska problem med sociala institutioner är hans arbeten rika på sociologiska insikter. Marx ståndpunkter grundade sig på det han kallade för den materialistiska historieuppfattningen. Enligt Marx är det inte människors ideer eller värderingar som är huvudsaklig orsak till social förändring, utan denna styrs i stället av ekonomiska faktorer. Dessa är i sin tur förknippade med de konflikter mellan klasserna som utgör den viktigaste drivkraften i den historiska utvecklingen. All historia är, med Marx egna ord, historien om klasskampen.

Även då Marx skrev om olika faser under historien, fokuserade han på förändringar i modern tid. De enligt honom viktigaste förändringarna i hans egen tid hade med kapitalismens utveckling att göra. Kapitalism utgör ett produktionssystem som radikalt skiljer sig från tidigare former av ekonomisk ordning under historien och som innebär att de varor och tjänster som produceras säljs till många olika konsumenter. De personer som har ett eget kapital i form av fabriker, maskiner och pengar utgör den styrande eller härskande klassen. Den stora massan av befolkningen utgörs av lönearbetare - arbetarklassen - som inte äger några produktionsmedel utan måste bli anställda för att därigenom hyra ut sin arbetskraft till kapitalägarna. Kapitalismen är därmed ett system där konflikter mellan klasserna är ymnigt förekommande.

Enligt Marx kommer kapitalismen någon gång i framtiden att ersättas av socialismen och kommunismen (ibland använde han dessa två begrepp som synonyma) och i ett socialistiskt samhälle finns det inga klasser. Med det menar inte Marx att alla skillnader eller all ojämlikhet mellan människor kommer att försvinna. Det innebär snarare att samhället inte längre kommer att vara uppdelat mellan en mindre klass som monopoliserat den ekonomiska och politiska makten och den stora massan av människor som inte kommer i åtnjutande av de rikedomar deras arbete skapar. Det ekonomiska systemet kommer att bestå av kollektivt ägande, och en mer jämlik och rättvis social ordning kommer att skapas.

För Marx innebar studiet av utvecklingen och den sannolika framtiden för kapitalismen att man därigenom fick verktygen till att aktivt omvandla samhället genom politiska aktioner. Marx sociologiska observationer var därmed intimt förknippade med ett politiskt program. Hur riktiga eller oriktiga Marx skrifter än är i sig själva, har detta program fått långtgående effekter för 1900-talets värld.

Intill ganska nyligen, före sovjetstatens fall, levde en tredjedel av världens befolkning i samhällen vars regeringar hävdade att deras legitimitet och grundvalar kunde härledas från Marx idéer. Dessutom är det många sociologer som inspirerats av Marx åsikter om klasser och klasskillnader.

Max Weber

I likhet med Marx kan Max Weber (1864-1920) inte entydigt anses vara sociolog - hans intressen och skrifter omfattar många ämnesområden. Han föddes i Tyskland och hela hans akademiska karriär utspelade sig där. Han var något depressiv till sin läggning och klarade under merparten av sitt liv inte av att undervisa på heltid på sin tjänst vid universitetet. En privat förmögenhet gjorde det dock möjligt för honom att ägna sig åt forskning. Han besatt utomordentligt stora kunskaper och hans skrifter täcker områden som ekonomi, juridik, filosofi, historia och sociologi. En stor del av hans intresse ägnades åt utvecklingen av den moderna kapitalismen. Weber påverkades av Marx men var samtidigt mycket kritisk till vissa av hans huvudteser. Weber förkastade den materialistiska historieuppfattningen och ansåg att klasskampen inte var lika viktig som Marx hade menat. Enligt Weber har idéer och värderingar lika stor betydelse för social förändring som ekonomiska betingelser.

Vissa av Webers viktigaste skrifter handlar om en analys av vad som är typiskt för det västerländska samhället och dess kultur då man jämför med andra stora civilisationer. Han gjorde djupgående studier av Kina, Indien och Mellanöstern och lämnade med detta viktiga bidrag till religionssociologin. Han jämförde Kinas och Indiens religiösa system med Västerlandets religioner, och hans slutsats var att vissa aspekter av den kristna religionen i hög grad hade påverkat kapitalismens uppkomst. Dessa aspekter uppstod inte, som Marx menat, enbart som en följd av ekonomiska förändringar. Enligt Weber bidrog kulturella ideer och värderingar till att forma samhället och därmed också våra individuella handlingar.

Webers syn på vad det moderna samhället egentligen är för något och vilka orsaker som ligger bakom den västerländska livsstilens spridning över hela världen skiljer sig i grunden från Marx uppfattning. Enligt Weber är kapitalismen (ett bestämt sätt att organisera den ekonomiska verksamheten) en av flera viktiga faktorer som formar samhällsutvecklingen. Förutom kapitalismen, och i vissa avseenden mer grundläggande faktorer, finns vetenskapens och byråkratins effekter.

Vetenskapen har format den moderna teknologin och kommer att fortsätta att göra så i alla framtida samhällen. Byråkratin utgör den enda möjligheten att organisera ett stort antal människor på ett effektivt sätt och därför kommer den oundgängligen att expandera i takt med den ekonomiska och politiska utvecklingen. Utvecklingen av vetenskapen, den moderna teknologin och byråkratin beskrevs av Weber sammantaget som rationalisering, det vill säga att man organiserar socialt och ekonomiskt liv i enlighet med principer om effektivitet och på grundval av teknisk kunskap.

Moderna tänkare

Michel Foucault och Jürgen Habermas

Fransmannen Michel Foucault (1926-1984) och tysken Jürgen Habermas (1929-) hör till de främsta sociologiska tänkarna i modern tid. I likhet med de klassiska sociologerna är ingen av dessa två enbart sociolog, utan de har också skrivit många verk om filosofi och historia.

Man brukar betrakta Foucault som en av de främsta gestalterna i 1900-talets samhällsliga tänkande. Hans verk omfattar områden som kan jämföras med Webers studier av byråkratin - nämligen hur fängelser, sjukhus, skolor och andra storskaliga organisationer har uppstått och utvecklats. Foucaults senare forskning om sexualiteten och jaget har också fått stort inflytande på främst feministisk litteratur. Enligt Foucault är inte "sexualitet" något som alltid funnits (jämför vår diskussion om romantisk kärlek) utan har uppstått utifrån sociala utvecklingsprocesser. I det moderna samhället är sexualiteten något vi "har", en egenskap hos jaget.

Studiet av makt (det vill säga hur individer och grupper uppnår sina mål i kamp med andra individer och grupper) är av grundläggande betydelse inom sociologin. Marx och Weber var de två klassiska sociologer som fäste speciell vikt vid makt, och Foucault följer upp några av deras tanketrådar.

Sexualitet är till exempel något som Foucault uppfattar som förknippad med social makt. Han ifrågasatte också idén att ökad kunskap leder till större frihet, han betraktade i stället kunskap som ett sätt att ha kontroll över människor.

Habermas är kanske den ledande sociologen i dag. Han har påverkats av framför allt Marx och Weber, men han har också inspirerats av andra tanketraditioner. De kapitalistiska samhällena utmärks av ständig förändring och tenderar enligt Habermas att krossa den moraliska ordning på vilken de vilar. Vi lever i en social ordning där ekonomisk tillväxt tycks gå före allt annat, men denna situation skapar en brist på mening i vardagen. Här går Habermas tillbaka till Durkheims anomibegrepp men använder det på ett nytt sätt.

Är sociologin en vetenskap?

Marx, Durkheim och andra grundare av sociologin uppfattade ämnet som en vetenskap. Men kan vi verkligen studera socialt liv på ett vetenskapligt sätt? För att besvara den frågan måste vi först och främst förstå vad vetenskap som en intellektuell verksamhet egentligen går ut på. Vad står begreppet vetenskap för?

Vetenskap innebär systematiska undersökningsmetoder, analys av data, teoretiskt tänkande samt en logisk och kritisk bedömning av argument och slutsatser i syfte att utveckla kunskapen inom ett visst område. Enligt denna definition är sociologin en vetenskaplig disciplin i den bemärkelsen att den inbegriper systematiska undersökningsmetoder, analys av data och bedömning av teorier med utgångspunkt från empirisk information och logiska argument.

Att studera människor är emellertid något helt annat än att studera skeenden i den fysiska verkligheten. Varken sociologins logiska referensram eller dess resultat kan förstås på ett riktigt sätt, om man enbart jämför med naturvetenskapen. Till skillnad från materiella objekt är människor medvetna varelser som har avsikter med det de gör. Vi kan inte ens beskriva sociala händelser på ett bra sätt om vi inte först förstår den mening som människor tillskriver sitt beteende. Att till exempel beskriva ett dödsfall som "själv mord" kräver att man förstått i varje fall något av vad personen i fråga hade i sinnet när han eller hon dog. "Själv mord" kan det bara vara tal om när en person avsiktligt eftersträvar sin egen död. En människa som av en olyckshändelse går ut i gatan och blir överkörd av en bil kan inte sägas ha begått självmord.

Det faktum att vi inte kan studera människor på samma sätt som vi studerar föremål i naturen innebär ur vissa aspekter en fördel för sociologin, men ur en annan synvinkel ger det upphov till svårigheter som inte är aktuella inom naturvetenskaperna. Fördelarna går ut på att sociologen kan ställa frågor direkt till sitt studieobjekt, det vill säga till andra människor. Men å andra sidan kommer människor som vet om att de studeras inte att bete sig på samma sätt som vanligt. När människor till exempel svarar på en enkät, kan de medvetet eller omedvetet ge en bild av sig själva som inte är riktigt sann. De kan till och med vilja "hjälpa" forskaren genom att avge sådana svar som de tror forskaren vill ha.

Sociologins praktiska betydelse

Sociologin rymmer många praktiska konsekvenser för det som händer i vårt liv, vilket Mills betodade när han utvecklade sin idé om den sociologiska visionen eller fantasin.

Medvetenhet om kulturella skillnader

Sociologin kan för det första bidra till att vi ser världen utifrån flera kulturella perspektiv och därigenom minska de fördomar som olika grupper kan hysa gentemot varandra. Ofta är det på det viset att om vi förstår hur andra lever, kan vi också få en bättre bild av deras problem. En praktiskt inriktad politik kommer inte att bli framgångsrik om den inte grundar sig på kunskap och medvetenhet om levnadsvillkoren för de människor som berörs av den förda politiken. En vit socialarbetare i Harlem (New York) kommer inte att inge förtroende om han eller hon inte har utvecklat en medvetenhet om vilka kulturella skillnader som utmärker vita och svarta i den amerikanska storstadskulturen.

Att bedöma effekterna av en förd politik

Sociologin får för det andra praktiska konsekvenser när det gäller att mäta eller bedöma effekterna av olika politiska initiativ. En reformpolitik kan helt enkelt misslyckas eller medföra en rad olyckliga och oavsiktliga följder. Under åren efter andra världskriget byggdes till exempel stora bostadsområden i städerna över hela världen. De var avsedda att ge en högre bostadsstandard åt trångbodda, bostadslösa och låginkomstgrupper, man byggde in organ för samhällsservice och affärer så att dessa skulle vara lätt tillgängliga för de människor som bodde där. Men flera undersökningar har visat att många av dem som flyttade från sina tidigare sämre bostäder till större och modernare kände sig isolerade och vantrivdes. Höghus och affärscentra blev snabbt nedslitna och uppehållsplatser för missbrukare och kriminella gäng.

Ökad självkänedom

Sociologin kan för det tredje - kanske det viktigaste - ge oss en ökad självkänedom. Ju mer vi vet om det som påverkar våra handlingar och om hur samhället i stort fungerar, desto bättre kan vi påverka våra egna livsvillkor. Vi måste här se sociologins uppgift som enbart rådgivande, det vill säga som ett stöd för beslutsfattare eller påtryckningsgrupper att komma fram till bra och hållbara beslut. De som sitter vid makten kan inte alltid förutsättas ha de underprivilegerades bästa för ögonen när det gäller den politik de utformar. Olika intressegrupper kan reagera effektivt på den politik som regering och riksdag för och de kan också ta egna politiska initiativ. Grupper som exempelvis Länkarna och sociala rörelser som feminismen är exempel på sociala sammanslutningar som direkt söker få till stånd konkreta reformer.

Sociologens roll i samhället

Slutligen är många sociologer direkt sysselsatta med praktiska frågor. Vi kan hitta yrkesverksamma sociologer inom exempelvis industrin, i samband med samhällsplanering samt tillsammans med socialarbetare och personalchefer.

Ska sociologerna aktivt förespråka och kämpa för sociala reformer eller föra en politik som medför social förändring? En del menar att sociologin kan bibehålla sin objektivitet endast om ämnets praktiker förhåller sig strikt neutrala i moraliska och politiska frågor. Det finns dock inget som säger att forskare som inte engagerar sig i den aktuella debatten med nödvändighet är mer opartiska än andra vid bedömningen av sociologiska frågeställningar. Men det finns ofta en koppling mellan studier i sociologi och hur ens sociala samvete fungerar. Ingen sociologiskt kunnig person kan vara omedveten om den ojämlikhet som förekommer i dagens värld, om frånvaron av social rättvisa i många situationer eller om den brist på mat och medicin som miljontals människor lider av. Det skulle vara underligt om sociologerna inte tog ställning i sådana konkreta frågor; det skulle dessutom vara både ologiskt och opraktiskt att försöka hindra dem från att använda sina sociologiska kunskaper när de intar en eller annan ståndpunkt i olika frågor.

Avslutande kommentarer

I detta kapitel har vi betraktat sociologin som en vetenskap där vi tillfälligt ställt våra privata åsikter åt sidan för att mer noggrant studera det som inverkar på våra egna och andras liv. Sociologin uppstod som en speciell intellektuell verksamhet under den tidiga utvecklingen av det industrialiserade samhället och det är studiet av den typen av samhälle som fortfarande står i fokus för sociologin.

Sociologi utgör inte enbart ett abstrakt teoretiskt område utan får också många praktiska konsekvenser för människors vardag. Att läsa sociologi behöver inte vara torrt och tråkigt. Det bästa sättet att göra ämnet levande är att nalkas det på ett fantasifullt sätt och att relatera sociologiska idéer och forskningsresultat till situationer som är aktuella för en själv.

Ett sätt att uppnå detta är att bli medveten om vilka skillnader som finns i livsstilar mellan "vanliga" och andra grupper av människor. Alla människor har något gemensamt, samtidigt som det finns många skillnader mellan samhällen och kulturer. Vi ska i kapitel 2 och 3 ta upp dessa likheter och skillnader.

Sammanfattning

1 Sociologi kan definieras som det systematiska studiet av mänskliga samhällen, med en speciell betoning på moderna och industrialiserade samhällen.

2 Sociologin uppstod ur ett försök att förstå de långtgående förändringar som ägt rum i samhället under de senaste två eller tre århundradena. De förändringar som har uppträtt rör inte bara en makronivå utan också människors personliga liv. Utvecklingen mot en stark betoning av den romantiska kärleken är ett exempel på detta.

3 I sociologisk forskning är det viktigt att skilja mellan avsiktliga och oavsiktliga förändringar.

4 Den sociologiska praktiken inbegriper en förmåga att tänka kreativt, "fantasifullt", och att befria sig från förutfattade meningar om vad socialt liv går ut på.

5 Bland grundarna till sociologin är det framför allt fyra tänkare som framstår som speciellt viktiga, nämligen Auguste Comte, Karl Marx, Emile Durkheim och Max Weber. Comte och Marx var verk samma vid mitten av 1800-talet och utformade vissa grundläggande teser inom sociologin som senare utvecklades av Durkheim och Weber. Dessa frågor rör sociologins väsen och vilken effekt det moderna samhället fått på den sociala verkligheten.

6 Michel Foucault och Jürgen Habermas är två viktiga moderna sociologiska tänkare som vidareutvecklat klassikernas grundläggande teman.

7 Sociologin är en vetenskap i den bemärkelsen att den inbegriper systematiska undersökningsmetoder och en bedömning av teorierna utifrån empiriska data och logiska argument. Den ska inte försöka efterlikna naturvetenskaperna, eftersom mänskligt beteende i grunden skiljer sig från skeenden i den fysiska verkligheten.

8 Sociologi är ett ämne som kan leda till viktiga praktiska konsekvenser. Ämnet kan på flera olika sätt bidra till samhällskritiken och till konkreta politiska reformer. För det första ger goda kunskaper om en viss social situation bättre möjligheter att kontrollera och förändra denna. För det andra är det möjligt att sociologin leder till en ökad kulturell medvetenhet som i sin tur kan ligga till grund för politiska beslut. För det tredje kan vi studera både avsiktliga och oavsiktliga konsekvenser av ett visst politiskt program. Sist men inte minst viktigt är att sociologin kan ge självkänedom, vilket är en utgångspunkt för att vi ska kunna förändra och förbättra våra livsvillkor. “

Konflikter, kamp och krig trots alla sociologer och allt sociologiskt vetande.

För stora skillnader i levnadsvillkor resulterar i kamp för utjämning. Men också verkliga eller ibillade hot om försämringar kan leda till kamp. De invandrarfientliga stämningar som förekommer idag, senast tydliga i det franska presidentvalet våren 2002, vänder sig bl a mot sådana som vill invandra men som ännu inte kommit in och som inte kommit åt att göra någon skada. De redan invandrade ses som ett hot. Invandrare kommer med seder och bruk man inte tycker om. En invandrare far kan kanske ta sig rätten att skjuta ihjäl sin dotter om hon inte följer faderns vilja. Invandrare kommer för att få arbete och pengar till sin försörjning och tar jobben från de arbetslösa.

De biologiska vetenskaperna har funnit, att det biologiskt sett inte finns människoraser så som man tänkt sig tidigare. Men människor är inte bara biologiska utan också sociala varelser som har kunskaper, erfarenheter och värderingar som beror av de sociala miljöer de vuxit upp i och levat i.

Psykologi och socialpsykologi.

Enligt Nationalencyklopedins (NE) nätupplaga 020505.

Psykologi.

“**Psykologi** (nylat. *psychologi´a*, av *psyke* och *-logi*), vetenskaplig disciplin som söker på ett systematiskt sätt beskriva och förklara hur och varför människor känner, tänker och handlar. Psykologins mål är att på ett systematiskt sätt beskriva och förklara hur människor tänker, känner och handlar. En central frågeställning är hur individer utvecklas i dessa avseenden, i ett livslångt perspektiv, och vilken roll arv resp. miljö spelar i utvecklingsprocessen. Frågorna om människors sätt att tänka, känna och handla studeras i den moderna psykologin mot bakgrunden av att en individ är både en biologisk och en social varelse. Frågor om psykologiska faktors samband med biologiska sidor av en individs sätt att fungera liksom individens samspel med den miljö, som han eller hon växer upp och lever i, blir därför centrala för både teoribildning och empirisk forskning.

Landvinningar

Genom de viktiga teoretiska och empiriska landvinningar som psykologin har gjort under de senaste decennierna har den stärkt sin position som självständig vetenskaplig disciplin. Den har därigenom dels kunnat gå in i fruktbar samarbete med närliggande discipliner, dels kunnat bidra med väsentlig kunskap för tillämpning i samhällslivet. Några utvecklingslinjer kan urskiljas.

En viktig utveckling har ägt rum i studiet av människans psykiska funktioner, så som de kommer till uttryck i t.ex. tänkande, minne och inläring. Modeller och metoder har utvecklats med vars hjälp empiriska påståenden om mentala kapaciteter och mentala processer har kunnat prövas. Speciellt kan nämnas utvecklingen av objektiva metoder för att studera och rentav mäta medvetna och omedvetna kognitiva processer och därmed verifiera existensen av de senare. Kognitionsforskningen har på senare tid berikats genom att emotioner som färger kognitiva skeenden har tagits in i modellerna. F.n. sker den kanske viktigaste utvecklingen i gränsområdet mellan kognitionsforskning och biologisk forskning kring hjärnans struktur och funktion. Forskning kring kognitiva processer har spelat en betydelsefull roll i utvecklingen av modeller för artificiell intelligens med dess tillämpningar bl.a. i mjukvara för datorer och konstruktion av robotar.

Psykologin har gjort stora framsteg och givit väsentliga bidrag inom gränsområdet mellan psykologi och medicin. Teoribildning och empirisk forskning kring samspelet mellan psykologiska och biologiska faktorer hos individen och sociala och fysiska faktorer i miljön har bidragit till en snabb utveckling av forskning rörande stress, psykosomatik, antisocialt beteende som kriminalitet och alkoholmissbruk, psykiska störningar, personlighetsutveckling, arbetsmiljöers optimala utformning och åtskilliga andra problemområden. Forskningen på gränsområdet mellan psykologi och medicin har varit framgångsrik och kommer sannolikt att öka i betydelse i framtiden.

Tidiga skolbildningar

Psykologin som självständig vetenskap är förhållandevis ung. Som startpunkt brukar Wilhelm Wundts etablerande av det psykologiska laboratoriet i Leipzig 1879 räknas. Det var emellertid det naturliga steget i en historisk process.

När psykologin framträdde med anspråk på egenvärde som vetenskaplig disciplin hade den sina rötter i två äldre vetenskapsområden, filosofin och fysiologin. Inom filosofin hade psykologiska frågeställningar varit centrala under lång tid. I formuleringen av psykologiska frågeställningar spelade Descartes på 1600-talet med sin dualistiska, rationalistiska kunskapssyn en viktig roll, liksom något senare Locke och på 1700-talet hans efterföljare bland de brittiska empiristerna. Från fysiologi och fysik hämtade psykologin den experimentella tekniken, som tidigt satte sin prägel på psykologisk forskning.

Wundt och hans efterföljare var *strukturalister*. Psykologins roll var a) att analysera de medvetna processerna i deras grundläggande element, sensationer, b) att studera hur dessa element kombineras

till högre komplexa mentala processer och c) att formulera lagarna för denna kombination. Huvudmetoden var introspektion. I USA kom tidigt den *funktionalistiska* psykologin med William James som den förste företrädaren att leda en annan utveckling. Grundtankarna i funktionalismen var a) att psykologin är en vetenskap om mentala processer, inte en vetenskap om mentala element, b) att psykologin handlar om medvetandets funktion som förmedlare mellan individ och omgivning och c) att psykologiska fenomen har en biologisk grund. Kanske mest betydelsefull för psykologins utveckling under 1900-talet var J.B. Watsons presentation av *behaviorismens* grundsatser 1913. I radikal brytning främst med strukturalismen men också med funktionalisterna hävdade Watson att beteendet, inte medvetandet, var psykologins forskningsobjekt. Psykologin var en naturvetenskap, forskningen skulle bedrivas med de vetenskapliga metoder som var etablerade i annan naturvetenskaplig forskning, och målet var att förutsäga och kontrollera beteendet. Om man vet hur en organism fungerar, kan man kontrollera beteendet genom att kontrollera miljöbetingelserna. Detta synsätt hade viktiga praktiska konsekvenser, och Watson hävdade med skärpa att psykologin skulle vara nyttig. Därigenom blev han en av de första och främsta företrädarna för tillämpad psykologi.

Med en annan utgångspunkt uppträdde, ungefär samtidigt som behaviorismen, *gestaltpsykologin*. Den hade som sin huvudtes att "helheten är mer än summan av delarna", i opposition mot strukturalisternas grundtanke att medvetandet kan analyseras i sina delelement på ett fruktbart sätt. Gestaltpsykologerna var framför allt intresserade av hur den perceptuella organisationen utvecklas och fungerar. Den grundläggande enheten i varseblivningen var helheten, och man lär sig förstå en individ genom att studera hans/hennes varseblivning.

Utan anknytning till huvudströmningen inom psykologin och med sina huvudsakliga rötter i medicin och psykiatri lanserade Freud *psykoanalysen* i slutet av 1800-talet. Den har utövat ett vitt och djupgående inflytande långt utöver den vetenskapliga psykologin på flera samhällsområden som litteratur, konst och uppfostran. Alltsedan Freud presenterade sin teori har det stått strid om den. Vissa inslag har blivit allmångods både i psykologisk forskning och i den allmänna samhällsdebatten. Hit hör föreställningen om det omedvetna och om de omedvetna motiven betydelse för beteendet, den tidiga barndomens betydelse för den senare utvecklingen och psykodynamiska begrepp som försvarsmekanismer. Det finns även andra lärosystem inom detta område, t.ex. C.G. Jungs analytiska psykologi.

De stora skolbildningarna kom att prägla utvecklingen inom psykologin under de första decennierna av 1900-talet. De hade mycket starka ledargestalter och gjorde anspråk på att vara allomfattande i sina förklaringar till psykologiska fenomen. Men inte all psykologisk forskning var bunden till någon av dessa skolbildningar. Tidigt uppmärksammade t.ex. tyska experimentalpsykologer de omedvetna processernas roll utan anknytning till Freuds teorier. I den historiska process som lett fram till modern psykologisk forskning har de stora skolbildningarna naturligtvis varit betydelsefulla och gett bidrag till teoribildning och empirisk forskning. Som allennärådande, övergripande psykologiska teorier har de dock spelat ut sin roll.

Den moderna psykologins forskningsinriktningar

En individs sätt att tänka, känna och handla är sidor av en större process, som i sin helhet också är beroende av individens biologiska utrustning och av den miljö han eller hon växer upp och lever i. I mycket generella termer kan man urskilja tre huvudlinjer i psykologisk forskning. Få forskare är begränsade till en av dem; det är snarast fråga om tyngdpunkter i forskningen.

Den första huvudlinjen skulle kunna betecknas som den mentalistiska. Huvudintresset är inriktat på *mentala processer* (varseblivning, tänkande, värderingar, emotioner etc.), vilka förutsätts spela den avgörande rollen för individens sätt att fungera och utvecklas. Alltsedan Wundt har studiet av mentala processer utgjort den oföränderliga kärnan i psykologisk forskning. Denna inriktning är representerad i kognitionspsykologi, dvs. perceptionspsykologi, inlärning, minnespsykologi, forskning om beslutsfattande och problemlösning, samt emotionsforskning och olika psykodynamiska riktningar inom personlighetspsykologin, av vilka psykoanalysen utgör en.

Den andra huvudlinjen riktar in sig på forskning om den biologiska sidan av individers sätt att tänka, känna och handla och kan naturligen betecknas som *den biologiska huvudlinjen* (jfr [biologisk psykologi](#)). Den har två huvudgrenar, dels beteendegenetiken med sina rötter i Francis Galtons klassiska verk, dels den biologiska psykologin med sina underavdelningar. Genetiskt grundade föreställningar spelade inom utvecklingspsykologin en viktig roll från 1800-talet och framåt. Flera av centralgestalterna i början av detta sekel var övertygade om att man mätte biologiskt bestämd intelligens med de test som då började utvecklas. I extrem tappning påverkade föreställningen om arvets avgörande betydelse lagstiftningen, t.ex. en äktenskapslagstiftning som gällde långt fram i tiden i många länder. Efter att i stort sett varit bannlyst inom utvecklingspsykologin under 1970- och 80-talen har beteendegenetiken under senare tid fått förnyad aktualitet, inte minst genom utvecklingen inom DNA-analysen och utvecklandet av modeller för interaktionen mellan genetiska förutsättningar och miljöns inverkan på individnivå. Den biologiska psykologin med sina underavdelningar fysiologisk psykologi, psykofysiologi, neuropsykologi och psykofarmakologi har under de senaste decennierna fått en stark grund att stå på genom den utveckling som ägt rum inom neurovetenskapen. Biologisk psykologi har bidragit med väsentlig kunskap till förståelsen av individers sätt att fungera och utvecklas.

Den tredje huvudlinjen studerar *miljöfaktors betydelse* för människors sätt att tänka, känna och handla. Den centrala uppfattningen att huvudorsaken till en individs sätt att tänka, känna och handla utvecklas som funktion av yttre faktorer betonades redan av de brittiska empiristerna på 1700-talet och formulerades tydligt av Watson i behaviorismen. Den avspeglar sig i den traditionella experimentella psykologi som söker generella lagar för individers sätt att fungera genom att studera reaktioner på variation i intensitet av en eller flera faktorer i miljön. Den forskning som har sitt huvudintresse förlagt till miljön har två grenar. Den ena, miljöpsykologin, är inriktad på studiet av olika sidor av den fysiska miljön och dess betydelse för människors sätt att fungera. Den andra, socialpsykologin, studerar den roll sociala faktorer i miljön har för individers sätt att utvecklas och fungera. Synen på miljön som den viktiga faktorn dominerade utvecklingspsykologin under 1970- och 80-talen med mycket stora samhälleliga konsekvenser i uppfostran och i utformningen av skolan, socialvården, kriminalpolitiken etc. Utvecklingen ägde rum i opposition mot den tidigare biologiskt förankrade uppfattningen om individers utveckling som väsentligen bestämd av genetiska faktorer.

Framgångsrik empirisk forskning kännetecknas av fördjupning inom specialområden. Inom vart och ett av de områden som har berörts här har sådan specialisering avkastat viktiga resultat. På många av dessa områden har resultaten haft viktiga praktiska tillämpningar. Men karakteristiskt för framgångsrik utveckling inom empirisk forskning är också att specialisering på delområden avlöses av integration mellan specialområden. Inom psykologin finns nu allt fler exempel på detta. Ett exempel är den utveckling som äger rum i gränsområdet mellan kognitiv psykologi och hjärnforskning i vid mening. Tydligast avspeglar sig integrationssträvandena i holistiska, interaktionistiska modeller i personlighetspsykologisk forskning.

Vetenskapliga metoder

Psykologi är en empirisk vetenskap. Många metoder för datainsamling har utvecklats för att göra det möjligt att studera den stora variation av frågeställningar som finns inom ämnet. De vanligaste metoderna kan grovt klassificeras som *observation*, *testning*, *intervju* samt *utnyttjande av källmaterial*. Den bästa undersökningen kan många gånger vara den som utgår från en kombination av de fyra kategorierna. Så gör man exempelvis ofta i longitudinella undersökningar (där individer följs under lång tid).

Inom den första kategorin kan man skilja mellan *experiment* och olika former av *direkt observation*. Gemensamt för alla typer av experiment och en del observationsmetoder är att man noggrant arrangerar betingelserna för den undersökning man skall genomföra. Man kan t.ex. observera och beskriva vad en grupp barn tar sig för i ett rum med leksaker och jämföra deras beteende med vad barnen gör i samma rum utan leksaker. I ett experiment arrangerar man situationen på liknande sätt. Man kan t.ex. vara intresserad av att studera effekten av sömnbrist på hur snabbt man kan reagera.

En grupp försökspersoner hålls vakna en natt, innan de sätts i en situation, där de skall reagera så snabbt som möjligt genom att trycka på en knapp så snart de hör en signal. En annan grupp sätts i samma situation med signal och knapptryckning efter att ha sovit hela natten. Eventuella skillnader i reaktionstid kan hänföras till effekten av sömnbrist hos försökspersonerna. Experimentet skiljer sig i allmänhet från de direkta observationsmetoderna genom att man i det mäter olika reaktioner. Den respons en försöksperson ger kan vara rätt eller fel, eller prestationen kan mätas i den tid det tar att utföra responsen. Psykologiska experiment genomförs vanligtvis i laboratorier, men inom en del områden av psykologin, t.ex. arbetspsykologi, kan de även göras i naturliga miljöer, t.ex. arbetsplatser och klassrum, och kallas då fältexperiment. Experimentet är den mest dominerande metoden inom områden som kognitiv psykologi, utvecklingspsykologi, biologisk psykologi och i viss mån även socialpsykologi och personlighetspsykologi.

En observationsmetod som skiljer sig från experimentet och den beskrivna strukturerade observationsmetoden är naturlig observationsmetod. Med denna metod studerar man beteendet hos människor eller djur i deras naturliga omgivning. Ett i förväg uppgjort schema för att notera detaljer i beteendet, t.ex. exakt var beteendet äger rum och hur lång tid varje beteendesevens tar, styr datainsamlandet. Metoden används främst av etologer men förekommer ofta även i utvecklingspsykologiska undersökningar.

Samma grundtanke som i experimentet - att man utnyttjar uppmätta skillnader mellan grupper av individer som ett tecken på variation i någon underliggande psykologisk mekanism - finns även inom den andra kategorin av metoder för datainsamling, *psykologiska test*. De flesta typer syftar till att mäta egenskaper hos den eller de personer som testas. Intelligens är en sådan egenskap. De uppgifter som ingår i exempelvis ett intelligensstest måste variera i svårighetsgrad för att man skall kunna dra slutsatser om skillnader i intelligens mellan individer. En annan typ av test som också mäter egenskaper men som inte bygger på att det finns korrekta eller felaktiga svar är personlighetstest. Test av olika slag används framför allt i differentiell psykologi, socialpsykologi och personlighetspsykologi.

Förutom test, som alltså syftar till att mäta psykologiska egenskaper hos individen, finns det psykologiska metoder för att mäta en viss persons eller en grupp personers uppfattning om en given företeelse i omgivningen. När man använder dessa utgår man från hur en viss företeelse varierar i någon känd dimension och studerar hur individen upplever denna variation. Mätningar inom psykofysiken har denna karaktär. Med denna metodik får försökspersonen skatta sin subjektiva upplevelse av en fysikalisk stimulus som varierar i någon dimension, t.ex. ljusstyrkan hos en ljuskälla. Den psykofysiska forskningen har visat att upplevelsen av en fysikalisk stimulering varierar på ett lagbundet sätt inom varje perceptionsområde. I modern psykofysik har forskningsområdet vidgats. Exempelvis har upplevelsen av ansträngning, som skattas med hjälp av den s.k. Borgskalan, visat ett starkt samband med arbetsbelastning och pulsfrekvens.

Den tredje kategorin av metoder för datainsamling är *intervjuundersökningen*. I en intervju kan man ställa frågor muntligt till en person och be denne besvara frågorna muntligt. Man kan också be personen skriftligt besvara frågor i ett formulär eller enkät. Syftet är vanligtvis att få en uppfattning om vad en person vet eller minns om sig själv, om sina upplevelser, om sina vanor eller sin inställning till olika företeelser i tillvaron. Denna metod används främst inom klinisk psykologi och personlighetspsykologi.

Inom den fjärde kategorin av metoder utnyttjas *tillgängliga personregister*, t.ex. journaler, kyrkböcker och folkbokföringsstatistik. Denna metod förekommer oftare inom andra discipliner (t.ex. sociologi) men har under senare tid även kommit till användning inom psykologin, t.ex. i samband med longitudinella undersökningar.

Psykologins tillämpningar

Klinisk psykologi, skolpsykologi och arbetspsykologi är psykologins traditionella tillämpningsområden. Även om praktiskt verksamma psykologer fortfarande indelas på detta sätt har vart och ett av områdena vidgats åtskilligt under senare år. Generellt kan man säga att det mest utmärkande draget

för tillämpningar inom psykologi är en tydlig betoning av individen i ett samspel med den fysiska miljön och med andra individer, var för sig och i grupp. Därvid har även individens interaktion med olika organisationer kommit att bli ett viktigt drag i mycket av den tillämpade psykologin.

De tre nämnda tillämpningsområdena har fått en vidare innebörd i och med att de traditionella uppgifterna (diagnos och urval) för de praktiskt verksamma psykologerna har vidgats, förändrats och förnyats. Inom klinisk psykologi bestod arbetet tidigare främst i att ställa diagnos vad beträffar exempelvis personlighetstyp, sinnestillstånd och psykisk sjukdom. Inom skolpsykologin var den diagnostiska uppgiften att bestämma skolelevs begåvningsnivå, och inom arbetspsykologin var den huvudsakliga uppgiften att genom personurval, baserat på anlagsprövning, bestämma på vilken plats i en organisation arbetssökande bäst passar.

Diagnos och urval har efter hand kompletterats med terapeutiska uppgifter och under senare år även med profylaktiska uppgifter. Inom den kliniska psykologin har en stor mängd olika terapiformer utvecklats (jfr [psykoterapi](#)). Under 1970- och 80-talen såg de flesta kliniska psykologer terapi som sin huvuduppgift. Inom skolpsykologin har det terapeutiska intresset fokuserats på kurativa och elevvårdande insatser. Inom arbetspsykologin har den terapeutiska trenden förbytts i ett ökat intresse för miljövårdande insatser på arbetsplatsen samt ett ökat intresse för arbetsorganisationen som helhet snarare än enbart för den enskilde anställdes villkor.

Psykologins tillämpningsområden inom i huvudsak klinisk psykologi och arbetspsykologi har även utvidgats p.g.a. att nya deldiscipliner har utvecklats. För den kliniska psykologin är det framför allt hälsopsykologi (se [beteendemedicin](#)) och neuropsykologi som tillkommit. Den kliniska psykologin har även kommit till ökad användning inom socialvård, kriminalvård och åldringsvård. Rehabilitering är ytterligare ett område där den kliniske psykologen gör värdefulla insatser. För arbetspsykologin har tillskottet till det traditionella arbetsfältet framför allt varit beslutsfattande, miljöpsykologi och organisationspsykologi. Andra delområden där psykologer funnit arbetsuppgifter gäller ergonomi, processövervakning och säkerhet, t.ex. säkerhetsaspekter i kärnkraftverk.

Utbildning och organisation

Psykologi blev ett självständigt universitetsämne i Sverige 1948, även om forskning i psykologiska frågeställningar förekommit tidigare vid landets universitet. Redan vid sekelskiftet hade Sydney Alritz introducerat den experimentella psykologin i Sverige efter studier i Tyskland. I Sverige har psykologi historiskt haft en koppling till pedagogik och sociologi, och psykologiämnet tillhör den samhällsvetenskapliga fakulteten vid landets samtliga universitet. Många forskare och praktiskt verksamma psykologer har funnit att intressegemenskapen med biologi, medicin och vård är större än vad man tidigare ansett. En organisatorisk koppling av psykologi till medicinska och naturvetenskapliga discipliner är mycket tydlig i ett internationellt perspektiv. I Sverige finns denna koppling ännu bara vid Karolinska institutet i Stockholm.

Utbildning till psykolog sker inom det femåriga psykologprogrammet och leder till psykologexamen, se [psykolog](#). Utbildning i psykologi ges även i form av fristående kurser på universitetens grundutbildning. Forskarutbildning bedrivs vid universiteten i Umeå, Uppsala, Stockholm, Göteborg, Linköping och Lund samt vid Karolinska institutet.

Psykologer i Sverige är organiserade i Sveriges Psykologförbund (se [Psykologförbundet](#)). Forskare inom psykologi har ingen motsvarande organisation. År 1985 bildades Nationalkommittén för psykologi vid Vetenskapsakademien, som har till målsättning att tillvarata den vetenskapliga psykologins intressen. Psykologförbundet och indirekt Nationalkommittén för psykologi är anslutna till International Union of Psychological Science (se [IUPsyS](#)).

David Magnusson, Lars-Göran Nilsson

Litteraturanvisning

L.A. Lefton, *Psychology* (1991);

B. Törestad & L. Nystedt (utg.), *Människa-omvärld i samspel* (1994).”

Socialpsykologi.

“**Socialpsykologi**, gren inom beteendevetenskaperna som studerar hur det sociala samspelet mellan individer fungerar och påverkar de inblandade. I början av 1900-talet utvecklades socialpsykologin parallellt på två håll: dels i Storbritannien, där psykologi och biologi inspirerade till bl.a. *instinktsbaserad socialpsykologi* som hos William McDougall, dels i USA, där psykologi och pragmatisk socialfilosofi var främsta grund. Amerikansk socialpsykologi har visat stor livskraft och utvecklats i olika riktningar. Tidigt etablerades en *praktiskt orienterad socialpsykologi* som tog sin utgångspunkt i vardagslivet. Hit hör förgrundsgestalter som William James, Charles H. Cooley och George Mead. Denna gren har i dag en stark ställning, särskilt inom symbolisk interaktionism.

En annan gren bildar basen för den *experimentella socialpsykologin*, vars klassiska period omfattar 1930-60-talen. Hit hör de experimentserier som utfördes av bl.a. den amerikanske psykologen Muzafer Sherif (1906-88) och Solomon Asch om hur människors varseblivning, tankar, känslor och beteenden påverkas av andras närvaro och/eller agerande. Bland dessa klassiska experiment befinner sig även Stanley Milgrams studier från tidigt 60-tal av lydnad, som visade att människor kan fås att plåga andra genom sin blotta önskan att lyda en auktoritet (se [Milgram-experiment](#)). Studier kring attitydbildning och gruppdyamik bör också nämnas.

Socialpsykologin har viktiga tillämpningsområden i studier kring processer som socialisation, fosttran, könsrollsinläring och effekten av s.k. totala institutioner (t.ex. fängelse och sjukhus) vilkas hospitaliseringseffekter Erving Goffman m.fl. utforskat. Socialpsykologins insikter har visat sig användbara också för studier kring institutioner som skola och utbildning samt familje- och arbetsliv; det är områden där samtliga beteendevetenskaper bidragit, ibland i samarbete, ibland med konkurrerande tolkningar. Även inom psykoanalysen har ett socialpsykologiskt synsätt visat sig fruktbart, exempelvis inom den s.k. objektrelationsskolan. Se även [personperception](#) och [social perception](#).

Lars-Erik Berg

Litteraturanvisning

J. Asplund, *Det sociala livets elementära former* (1987);

L.-E. Berg m.fl., *Medvetandets sociologi* (1976);

K. Deaux m.fl., *Social Psychology in the '90s* (1993);

B. Nilsson, *Socialpsykologi* (1996).”

Kultur.Antropologi.Kulturanthropologi.Etnografi.

Enligt Nationalencyklopedins (NE) nätupplaga 020505.

Kultur

‘**Kultur** (fr. *culture*, av lat. *cultu'ra* 'bearbetning', 'odling', 'bildning', av *co'to* 'odla' m.m., se vidare [kult](#)), odling, bildning. Cicero talade om själsodling, renässansens humanister om att odla intellektet. Samuel von Pufendorf kontrasterade - i anslutning till Hobbes - kulturtillstånd mot naturtillstånd och vidgade begreppet kultur från individen till att gälla gruppen (1686). Kant definierade kultur som "något högre än vad naturen själv kan åstadkomma", Herder använde termerna kultur och kultiverad om den historiska utvecklingen - han talade om ett folks tilltagande kultur - och Spengler slutligen ansåg att kultur är en organisk livsyttring som föds, utvecklas, fulländas och dör inom nationer, folk och samhällsgrupper.

Kulturbegreppet har p.g.a. sitt stora omfång och skiftande innehåll gett upphov till vetenskaper som tillämpar helt olika metoder, från allmän kulturhistoria till specialdisciplinerna kulturfilosofi, etnologi, kulturanthropologi.

Edward Tylor använde i *Primitive Culture* (1871) termerna kultur och civilisation som synonym-er. Så sker fortfarande ofta i tekniskt utvecklade länder, dock inte i Tyskland, där man i Kants efterföljd har gett de båda begreppen olika innehåll. "Kultur eller civilisation" var enligt Tylor "den komplicerade helhet som innehåller erfarenheter, tro, moralbegrepp, rättsföreställningar, seder och alla övriga färdigheter och vanor en människa har förvärvat som samhällsmedlem". Den tyske sociologen Alfred Weber (1868-1958) använde termen kultur om företeelser som kräver värdeomdömen - filosofi, religion, konst - och civilisation om produkter av naturvetenskap och teknologi. En liknande distinktion gjorde den i Canada och USA verksamme skotten Robert M. MacIver (1882-1970): kultur är målet, civilisationen medlet.

Genom att i möjligaste mån tillämpa en kulturell relativitetsprincip, som innebär att varje särskilt kulturkomplex undersöks utifrån sina egna förutsättningar, har man sedan 1920-talet försökt eliminera den tidigare vanliga felkällan att kulturyttringarna i utomeuropeiska samhällen godtyckligt förklarades i termer abstraherade ur förhållanden i Europa och med hänvisning till europeiska värdenormer.

Harry Järv

Kulturanthropologiskt synsätt

Den vida definitionen av kultur som en totalitet av en viss populations tankar, handlingar och omgivande förhållanden omfattades av det senare 1800-talets antropologer och etnologer. Innebörden av begreppet kunde uppfattas såsom framför allt deskriptiv men tillät i verkligheten också komplexa analyser. En precisering av denna definition, som under senare tid främst tillämpats inom historiema-terialistisk forskning, menar att kultur bör beteckna ett processuellt sammanhang. I detta står socio-ekonomiska förhållanden, kulturella produkter (t.ex. tankemönster) samt individer i ständig interaktion, vid vilken också historien medagerar. En konsekvens av detta synsätt är att forskningen får räkna med inte bara *en* kultur utan också med [delkulturer](#) (t.ex. klass och kön) samt inom dessa subkulturer. På en viss nivå ter sig kulturen således som ett konglomerat av underkulturer, som sinsemellan uppvisar både likhet och olikhet.

Inom den antropologiska och etnologiska vetenskapen har under 1970- och 80-talen förordats en inskränkning av kulturbegreppets innehåll till att omfatta enbart tänkandet. Det kan därvid uppfattas såsom de meningssystem vilka ger ordning och inriktning i människans liv. Olika varianter av denna specificering av kulturbegreppet förekommer emellertid, och vetenskapsteoretiskt behöver de inte vara oförenliga med det öppna kulturbegreppet. Ett resultat av de specificerade definitionerna är att en mycket stor del av den mänskliga "odlingen" lämnas åt sidan utan att ges en sammanfattande benämning. Därför har många antropologer sedan 1990-talets början återgått till det senare 1800-talets

vida definition och definierar kultur som allt det som människan har, gör och tänker, dvs. både materiella ting, beteendemönster och tänkande. I den antropologiska analysen ligger tonvikten dock fortfarande på dess karaktär av meningssystem. Jfr [kulturanthropologi](#) och [kulturteori](#).

Kultur och finkultur

En annan begränsning av det ursprungliga kulturbegreppet är att låta kultur betyda konst m.m. i form av [finkultur](#). Detta torde svara mot den allmännaste uppfattningen om begreppets innebörd. Det är en hegemonisk definition med djupa rötter i sekelskiftets borgerlighet. I motsats till de vetenskapliga begreppen är det värderande; en del mänskliga uttryck är kultur, andra inte. Oboe är kultur men inte dragspel. Vissa forskare menar sig finna en frändskap mellan det antropologiska kulturbegreppet och det estetiska, eftersom de uttrycker en mening om tillvaron bortom det materiella.

Sven B. Ek

Litteraturanvisning

Sven B. Ek, *Kultur som problem* (1989);

N. Elias, *Sedernas historia* (sv. övers. 1989);

N. Elias, *Från svärdet till plikten* (sv. övers. 1991);

M. Freilich (utg.), *The Relevance of Culture* (1989);

H. Hauge & H. Horstbøll (utg.), *Kulturbegrebets kulturhistorie* (1988);

A.L. Kroeber & C. Kluckhohn, *Culture* (1952);

C. Lévi-Strauss, *Det vilda tänkandet* (sv. övers. 1971);

A. Schweitzer, *Kultur och etik* (sv. övers. 1946);

A. Weber, *Prinzipien der Geschichts- und Kultursoziologie* (1951).”

Finkultur

“**Finkultur**, kulturen hos bildade eller borgerliga samhällsskikt. Termen, ursprungligen med enbart ironisk innebörd, introducerades av sociologen Harald Swedner 1965 i samband med en utredning av kulturella institutioner i sex större städer. Den anknöt till uttrycket [finrum](#) för en ståndsmäsigt möblerad men sällan utnyttjad del av bostaden. Finkulturen motsvaras i internationell terminologi närmast av *high culture*; jfr [kultur](#).”

Antropologi

“**Antropologi**” (av grek. *a'nthrapos* 'människa' och *-logi* 'lära', 'vetenskap', av *lo'gos* 'ord'), omfattar av hävd främst fysisk antropologi (studiet av människosläktets utveckling och fysiska karaktéristika) samt kultur- och socialantropologi (studiet av världens olika kultur- och samhällstyper). Amerikansk tradition räknar dessutom arkeologi och lingvistik till antropologin. Antropologi förekommer också som term inom teologi och filosofi ("Luthers antropologi", Hegels "föreläsningar över antropologi" osv.) samt inom pedagogik och medicin. - I denna artikel skildras den fysiska antropologins och kulturanthropologins (socialantropologins) utveckling fram till vår tid. Det aktuella forskningsläget beskrivs i artiklarna [fysisk antropologi](#) och [kulturanthropologi](#). Se även [filosofisk antropologi](#), [pedagogisk antropologi](#), [medicinsk antropologi](#) och [religion](#).

Antropologins förhistoria

Klassisk grekisk och romersk litteratur har gett viktiga bidrag till antropologins utveckling, bl.a. genom direkta rapporter om andra kulturer. Herodotos har kallats "antropologins fader" i kraft av sina skildringar av bl.a. egyptiska förhållanden. Liknande etnografiska beskrivningar med starka exotiska inslag och ibland svårutredd sanningshalt återfinns vad gäller nordiska förhållanden hos Tacitus, vars "Germania" berättar om germanernas värld vid tiden kring Kristi födelse. Dessa äldre skildringar har ofta ett kulturkritiskt "primitivistiskt" drag, dvs. de framhäver starkt värdet i ett naturligt och "ursprungligt" liv.

De kristna missionärernas rapporter från sina verksamhetsfält kom att få ett avgörande inflytande på européernas uppfattning om andra kulturer. Till pionjärerna inom antropologisk faktainsamling hör jesuiterna Francisco Xavier, som under första hälften av 1500-talet beskrev Japan, samt José da Costa och Bartolomé de Las Casas, vilka bägge med stark sympati skildrade de sydamerikanska indianerna på 1500-talet. Jesuitpatern Athanasius Kircher samlade missionärsrapporter om Kina i ett viktigt arbete från 1666, och jesuitpatern Joseph Lafitau publicerade 1724 en omfattande beskrivning av nordamerikanska indianstammar. Han jämförde dem med de gamla hebréerna, ett exempel på hur man i den judisk-kristna läran fann utgångspunkter för antropologiska frågeställningar, t.ex. om orsakerna till människans spridning över jordklotet och därav uppkomna skillnader. Starkt influerad av grekisk filosofi utförde araben Ibn Khaldun (1332-1406) ett imponerande fast länge negligerat grundarbete. Det var sålunda inte bara inom den kristna kultursfären som ett antropologiskt synsätt anlades.

Rapporter från resor har påverkat ämnets utveckling: på medeltiden Marco Polos resa längs Sidenvägen, på renässansen ryssen Nikitins resa till Persien och Indien och den svenske humanisten Olaus Magnus' färd längs Norrlandskusten ("Historia om de nordiska folken", 1555), liksom de stora spanska och portugisiska upptäcktsfärderna, exempelvis Columbus' berättelse om mötet med "indianer" - han ansåg sig ha nått Indien. Längre förblev emellertid arbeten som "Sir John Mandevilles resor" (från 1400-talet) inflytelserika, beroende på det färgrika stoff de förmedlade. Mandevilles helt fiktiva arbete är ett extremt exempel på skrivbordsantropologi. Kravet på självsyn och fältarbete var under lång tid okänt inom antropologin. Den lärde kunde i biblioteket ur den växande reselitteraturen plocka samman vad han behövde för att bekräfta den kulturuppfattning han önskade föra vidare.

Som vetenskap i bemärkelsen "fast sammanhållet system av fakta och förklaringar" har antropologin sin utgångspunkt i upplysningstidens intresse för en sekulariserad historiefilosofi (framstegstanken), i kombination med en från naturvetenskapen stammande tro på ett lagbundet universum (Newtons världsbild), liksom i individualpsykologins nya människouppfattning (Lockes förnekande av medfödda idéer). Alexander Popes berömda fras "The proper study of mankind is man" ("Essay on man", 1732-34) sammanfattar ett stort och för epoken kännetecknande forskningsprogram. Det innehåller bl.a. en stark betoning av människan som biologisk varelse, understruket genom Linnés klassificering, som också innehåller en rudimentär indelning i fyra raser eller "varieteter" allt efter världsdel ("Systema naturae", 1735 och 1758). Detta inslag skulle mot slutet av århundradet vidarebearbetas av J.F. Blumenbach (1752-1840) med tyngdpunkt på det mänskliga kraniets ut-

seende. Uppfattningen om människans biologiska natur kunde kompletteras med en sorts geografisk determinism av den typ som uttrycks i Montesquieus berömda klimatlära ("L'esprit des lois", 1748). Men upplysningstänkandet betonade lika gärna människans utvecklingsmöjligheter i enlighet med framstegstron och den lockeska kunskapsteorin. Rousseau beskrev naturtillståndet som fritt och lyckligt, bl.a. genom avsaknaden av privat ägande. I hans efterföljd växte en ansevärd litteratur fram kring frågor som den om människans "naturliga", dvs. ursprungliga, tillstånd, och huruvida den europeiska kulturen varit välsignelsebringande eller ej. J.G. von Herders "Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit" (1784-91) förde över frågorna till romantikens tankevärld, medan Giambattista Vico i "Scienza nuova" (1725) förklarade historietvecklingen som ett cykliskt förlopp med tre återkommande stadier: en teokratisk, en heroisk och en mänsklig ålder. Vicos helhetsperspektiv har även långt senare utövat inflytande på angränsande vetenskaper.

Gunnar Broberg

Rasernas och folkslagens historia

Under 1800-talet utvecklades antropologin som självständig vetenskap. Decennierna från 1830 till 1860 präglades av att skilda forskningsansatser i fråga om människans och kulturens uppkomst och utveckling fördes samman. Den gemensamma beteckningen blev *etnologi*, och en rad lärda sällskap bildades, t.ex. Société Ethnologique (1839) i Frankrike, American Ethnological Association (1842) och Ethnological Society (1843) i England. I början var det huvudsakligen medicinare (speciellt anatomer) som bidrog till ämnets utveckling. I Sverige blev sålunda Anders Retzius (1796-1860) internationellt berömd genom lanseringen av människans "skallindex", dvs. förhållandet mellan huvudets längd och bredd, och den därav följande indelningen i brakycefaler och dolikocefaler; den nordiska rasen förutsattes företrädesvis bestå av de senare. Hjärnvolymens mätande förfinades bl.a. av Paul Broca (1824-80), vars namn även är knutet till uppfattningen om rätt manlig kroppsvikt som längden i centimeter minus 100 (Brocas formel).

Det var först och främst olikheterna mellan folkslagen som kring 1800-talets mitt upptog antropologernas intresse. Den tidigare doktrinen om polygenes (dvs. att raserna skulle vara resultatet av separata skapelseprocesser), som företrätts av bl.a. Voltaire och Hume, hade i stort sett övergivits. Monogenesen (dvs. uppfattningen att alla människor skulle ha ett enda gemensamt ursprung) hade blivit mer allmänt accepterad. Problemet var hur man skulle förklara olikheterna mellan raserna, om nu alla människor i enlighet med den bibliska skapelseberättelsen skulle anses härstamma från Adam och Eva. En möjlig lösning var miljödeterminismen, idén om att människans fysiska (och mentala) egenskaper formats av omgivningens, särskilt klimatets, inflytande (t.ex. att afrikaner är svarta därför att de vistas i stark sol). Denna uppfattning, som stod i samklang med Lamarcks idéer om nedärvning av förvärvade egenskaper, hävdades mest konsekvent av tysken G.F. Klemm i verket "Allgemeine Culturgeschichte der Menschheit" (1843-52).

Störst betydelse inom antropologin under 1800-talets första hälft fick emellertid engelsmannen James Cowles Prichard. I "Researches into the Physical History of Man" (flera upplagor 1813-47) föregrep han på vissa områden Darwins utvecklingsteori. Som andra samtida var han övertygad om de mörkhyade rasernas underlägsenhet, men i kraft av sin tro på den bibliska monogenesen argumenterade han för en möjlig utveckling av de underlägsna raserna, vilka han menade med tiden skulle bli likvärdiga medlemmar av civilisationen. Han ansåg vidare att utvecklingen mot ökad civilisation också medförde förändringar i såväl hudfärg som andra fysiska (och intellektuella) egenskaper - de mörka raserna skulle således med tiden komma att likna oss - och som en konsekvens härav hävdade han att Adam och Eva måste ha varit svarta.

Jan Ovesen

Evolutionismen

I och med utgivningen av Darwins "On the Origin of Species" (1859) gick antropologin in i en ny fas. Det var emellertid inte bara Darwins teori (som gjorde slut på kontroversen om monogenes eller

polygenes) som blev betydelsefull. "Negerfrågan" var alltså aktuell, och Harriet Beecher Stowes "Uncle Tom's Cabin" (1852), liksom Lincolns frigivning av slavarerna (1863), fick omedelbar betydelse för den allmänna opinionen. Etnologin, dittills inriktad på studiet av de olika rasernas och folkslagens fysiska och mentala egenskaper, framstod nu som alltför begränsad och "världsfrånvärd". Ett behov uppstod av en mera övergripande helhetsvetenskap om människan, en egentlig *antropologi*. Tysken Theodor Waitz formulerade dess uppgift som brobyggandet mellan de fysiska och de historiska delarna av vårt vetande om människan ("Anthropologie der Naturvölker", 1859).

Darwins arbeten är bara *ett* exempel på det utvecklingstänkande som präglade senare hälften av 1800-talet. Inom arkeologin hade dansken Chr.Jürgensen Thomsen etablerat periodiseringen i stenålder, bronsålder och järnålder, och skelettfynd i Neanderthal (1857), i Cro-Magnon (1868) och på Java (1889) hade försett den fysiska antropologin med värdefullt empiriskt material. I samband med strävanden att rekonstruera människosläktets samhällsutveckling fram mot civilisationen hade det accepterats att nu levande primitiva samhällen kunde representera tidigare stadier av den allmänna utvecklingen. Mot bakgrund av studier av släktskapsförhållanden i olika samhällen indelade amerikanen Lewis Henry Morgan ("Ancient Society", 1877) historien i tre stadier, "vildhet", "barbari" och "civilisation". På liknande sätt presenterade schweizaren J.J. Bachofen ("Das Mutterrecht", 1861) ett schema över utvecklingen av familjeformer, där ett ursprungligt promiskuöst stadium följdes av matriarkatet, som slutligen avlöstes av patriarkatet. Karakteristiskt för dessa teorier var att de familjeformer som avvek mest från tidens viktorianska samhällsideal uppfattades som de utvecklingshistoriskt tidigaste. Dessa etnocentriska teorier kom att bli allmänt accepterade och mottogs med entusiasm av bl.a. Marx och Engels, t.ex. i Engels "Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates" (1884).

Ett annat perspektiv gav den danske filosofen C.N. Starcke ("Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung", 1888), som gick emot Morgan och påpekade att släktskapsförhållanden återspeglade juridiska relationer i lokalsamhället och att de därför inte hade någon relevans för rekonstruktionen av förhistoriska samhällen. Finländaren Edvard Westermarck gjorde invändningar mot Bachofens uppfattning om gruppäktenskap genom påpekandet att monogami tycks vara utmärkande såväl för de mest primitiva samhällena som för delar av djurriket ("The History of Human Marriage", 1891).

Jan Ovesen

Professionalisering

Antropologin konsoliderades på allvar som akademisk disciplin under 1800-talets sista decennier. Som de stora grundarna står Edward Burnett Tylor (1832-1917) i Storbritannien, Adolf Bastian (1826-1905) i Tyskland och Franz Boas (1858-1942) i USA. Tylor var egentligen inte fältforskare men hade företagit resor i Mexico och södra USA. I huvudarbetet "Primitive Culture" (1871) fäste han stor vikt vid studiet av religionens uppkomst och utveckling. Liksom Darwin tidigare på det biologiska området hade visat att förekomsten av rudimentära organ hos människan kunde ge en anvisning om hennes utvecklingshistoria, menade Tylor att också vissa kulturella seder hade karaktär av kvarlevor (eng. survivals), som kunde kasta ljus över tidigare kulturformer. James G. Frazer (1854-1941) byggde i viss mån vidare på Tylors idéer, men hans största insats var att han populariserade etnologin och den jämförande religionsforskningen. Den tredje utgåvan av hans huvudarbete, "The Golden Bough", omfattade 12 band och publicerades 1911-15.

Medan Frazer ogärna lämnade sitt arbetsrum i Cambridge var grundaren av den akademiska antropologin i Tyskland, Adolf Bastian, en outtröttlig resenär till alla delar av världen. Hans vetenskapliga produktion omfattar mer än 10 000 trycksidor. Dessutom lyckades han organisera det antropologiska studiet i Tyskland, grundlägga Zeitschrift für Ethnologie 1868 och Berliner Gesellschaft für Anthropologie 1869 samt bygga upp Berlins Museum für Völkerkunde 1886. Bastian ifrågasatte den darwinistiska utvecklingsläran och ansåg att man måste skilja på två sorters element i den kulturella utveck-

lingen. Dels fanns universellt utbredda seder, idéer och föreställningar, som tillskrevs människans psykiska konstitution och som han kallade "Elementargedanken", dels fanns det "Völkergedanken", som var specifika för den enskilda kulturen och bestämda av bl.a. den lokala miljön. Med dessa idéer tillmätte Bastian den geografiska spridningen större betydelse än den historiska utvecklingen, och detta perspektiv kom i fortsättningen att prägla den tyskspråkiga antropologin. Genom forskare som Friedrich Ratzel, Leo Frobenius, Fritz Graebner och Bernhard Ankermann i Tyskland och Wilhelm Schmidt och Wilhelm Koppers i Österrike utvecklades den s.k. kulturkrets-skolan, som, till skillnad från Bastian, med tiden kom att lägga tonvikten vid studier av den materiella kulturens spridning.

Också i USA övergavs evolutionismen, först och främst av Franz Boas, som hade studerat hos Bastian. Boas genomförde åtskilliga fältstudier bland indianerna på Amerikas nordvästkust; den kulturella mångfald han där mötte styrkte honom i uppfattningen att utvecklingshistoriska generaliseringar var oberättigade och att varje enskild kultur måste förstås utifrån sina egna historiska och ekologiska förutsättningar. Bland Boas' elever återfinns nästan alla tongivande amerikanska antropologer i en hel generation, bl.a. Alfred Kroeber, Robert Lowie, Melville Herskovits, Ruth Benedict och Margaret Mead.

Före Boas hade antropologerna - med få undantag (t.ex. Bastian och till en del även Morgan) - huvudsakligen baserat sina studier på andras observationer av olika folkslag. I stigande grad kom det nu att kännas nödvändigt att ha primärdata till förfogande, och *etnografi* (dvs. den vetenskapliga beskrivningen av enskilda folkslag) kom att bli en av de professionella antropologernas arbetsuppgifter. Från Cambridge utrustades t.ex. den etnografiska Torres sund-expeditionen (1898-99), ledd av Alfred Haddon och med bl.a. C.G. Seligman och W.H.R. Rivers som deltagare. Den amerikanska antropologin hämtade sina etnografiska data framför allt från den egna kontinentens urbefolkning (indianerna), medan den brittiska sökte sig till sina kolonier. Den norska och svenska antropologin skapade till stor del sin tradition genom studier av samerna (linjen från Johannes Schefferus, Linné, Knut Leem och Gustaf von Düben) och den danska på motsvarande sätt genom utforskningen av grönländsk kultur (Hans Egede, Knud Rasmussen och Kaj Birket-Smith).

Jan Ovesen

Samhällsteori

Liksom andra vetenskaper har antropologin utvecklats i samspel mellan empiriska data och teoretisk spekulering. Bland tidiga teoretiker bör nämnas representanter för den franska sociologiska traditionen. Begreppet sociologi lanserades ursprungligen av Auguste Comte. Men bland fransmännen var det först och främst filosofen och sociologen Émile Durkheim (1858-1917) och hans medarbetare som kom att prägla antropologin. Durkheim ansåg att sociala faktorer var grundläggande för samhällslivet ("Les règles de la méthode sociologique", 1895) och tillskrev samhällets struktur och organisation den bestämmande rollen både för individuella handlingar, som självmord ("Le suicide", 1897), och för kollektiva föreställningar, t.ex. inom religionen ("Les formes élémentaires de la vie religieuse", 1912). Under åren 1898-1913 utgav Durkheim tidskriften *L'Année Sociologique*, till vars medarbetare hörde bl.a. Marcel Mauss, Henri Hubert, Robert Hertz och Célestin Bouglé. Durkheim-skolans inflytande är tydligt märkbart både i funktionalismen och strukturalismen, vilka tillsammans med evolutionismen utgör de väsentligaste teoretiska beståndsdelarna i den moderna kultur- och socialantropologin.

Jan Ovesen

Litteraturanvisning

M. Harris, *The Rise of Anthropological Theory* (1968);

M.T. Hodgen, *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (1964);

J. Nicolaisen, *Primitiva kulturer: Några huvuddrag av etnologins historia* (sv. övers. 1965);

T.K. Penniman, *A Hundred Years of Anthropology* (1965);

G.W. Stocking Jr, *Race, Culture and Evolution* (1968)."

Kulturanthropologi

“**Kulturanthropologi**, *socialantropologi*, det vetenskapliga studiet av kultur- och samhällstyper och av människan som kultur- och samhällsvarelse; detta i motsats till [fysisk antropologi](#), studiet av människan som biologisk varelse. De nutida ämnesbenämningarna *kulturanthropologi* (med inspiration huvudsakligen från amerikansk tradition) och *socialantropologi* (med inspiration huvudsakligen från brittisk tradition) ersatte under 1960-talet den tidigare benämningen *allmän och jämförande etnografi* (se [etnografi](#)). Nedan används av praktiska skäl benämningen "antropologi". För en översikt över ämnets utveckling fram till början av 1900-talet, se [antropologi](#).

Antropologiska perspektiv

Antropologin växte fram under 1900-talet som studiet av nutida, främst s.k. primitiva kulturer och samhällen utanför Europas gränser. Dessa samhällen hade följande karakteristiska drag: med hjälp av relativt enkel teknologi bar de upp en självförsörjningsekonomi (baserad på insamling, jakt, fiske, jordbruk eller boskapsskötsel); arbetsfördelningen bestämdes huvudsakligen av kön och ålder, och yrkesspecialiseringen var rudimentär; den sociala organisationen var småskalig och grundades på grupper som definierades genom släktskapsrelationer; politiskt ledarskap gick sällan utanför lokal-samhällets nivå; skriftspråk hade föga eller ingen betydelse för kommunikation och lagring av information.

Dessa drag av småskalighet gjorde att sådana samhällen föreföll mer överblickbara än det västerländska industrisamhället och övertygade samtidigt antropologerna om att faktorer som vi brukar hänvisa till skilda domäner av verkligheten, såsom teknologi, ekonomi, samhällsorganisation, politik eller religiösa trosföreställningar, i dessa samhällen i regel hänger ihop och därför inte låter sig studeras som isolerade fenomen utan måste förstås och beskrivas i sina totala sociokulturella sammanhang. Denna helhetssyn, *holism*, är fortfarande grundläggande för det antropologiska perspektivet, även när det gäller studiet av mera komplexa samhällsformer, mot vilka antropologer i ökande grad riktar sitt intresse.

En annan effekt av antropologins framträdande som studiet av s.k. primitiva kulturer är det *kulturrelativistiska* synsättet (se [kulturrelativism](#)). De "primitiva" samhällena föreföll inte bara relativt överskådliga utan också påtagligt annorlunda än antropologernas egna västerländska industrisamhällen. Med det kulturrelativistiska synsättet kom antropologerna efter hand att vända sig emot den västerländska benägenheten (se [etnocentrism](#)) att betrakta människorna i de primitiva samhällena som inte bara teknologiskt utan också fysiskt, moraliskt och intellektuellt underlägsna. Befrämjande för detta synsätt var också att etnografiska uppgifter främst insamlades, och fortfarande samlas, genom [fältarbete](#), varvid antropologen under längre tid vistas bland de folk som studeras. Den huvudsakliga metoden för datainsamling är [deltagande observation](#).

Det tredje allmänna draget i antropologin är det *jämförande* perspektivet. Detta manifesteras främst i explicit jämförande studier av olika samhälls- och kulturfenomen i skilda kulturer, s.k. tvärkulturell jämförelse. Men även i studier av enskilda kulturer finns det jämförande perspektivet implicit, eftersom beskrivningen av "annorlunda" kulturer logiskt innebär en jämförelse med ens egen kultur.

Kulturbegreppet står som absolut centralt i antropologin, trots att det inte råder fullkomlig enighet om dess definition. Somliga forskare förespråkar den snäva definitionen av kultur som tanke-system, medan andra vill vidga begreppet till att omfatta allt som människan har, gör och tänker i egenskap av samhällsvarelse, vilket förutom tanke-systemen således innefattar både den materiella kulturen och beteendemönstren (se vidare [kultur](#)).

Traditionella forskningsområden

Antropologerna upptäckte tidigt att människor i primitiva samhällen övervägande definierar sina sociala relationer i termer av [släktskap](#). Studiet av olika släktskapssystem intar därför en central plats inom den antropologiska forskningen kring social organisation. För antropologin ligger betydelsen av släktskapssystemen mindre i att de beskriver biologiska förhållanden och mer att de är sociala

klassifikationssystem, som föreskriver regler och normer för beteende och tankemönster gentemot de olika kategorierna i individens sociala universum. Bland de viktigaste av dessa regler är de för vilka kategorier av släktingar man får eller inte får gifta sig med, och studiet av äktenskapsregler och äktenskapsformer är därför en integrerad del av släktskapsstudierna.

Den släktskapsbaserade sociala organisationen innefattar i primitiva samhällen i regel även det politiska systemet. Man kan göra en grov uppdelning av politiska system i acefala samhällen (samhällen utan formell politisk ledning), hövdingadömen och stater, och inom den [politiska](#) antropologin studerar man både den interna organisationen av dessa system och deras förhållanden till varandra och till nationalstaten.

Inom den ekonomiska antropologin studerar man hur människor får sin försörjning från naturen, liksom den sociala organisationen av utbytet av varor och tjänster. Till skillnad från industrialiserade samhällen är ekonomin i s.k. primitiva samhällen oftast invävd i det sociokulturella systemet i stort. Detta uppmärksammades tidigt av Marcel Mauss, som 1925 beskrev primitiv ekonomi som en gåvoekonomi, där utbytet av varor och tjänster styrs av moraliska regler för givande och återgåldande (reciprocitet). Se vidare [ekonomisk antropologi](#).

Människans förhållande till den naturliga miljön studeras inom den ekologiska antropologin, som även kallas [kulturekologi](#). Utgångspunkten är att mänsklig kultur (i vid bemärkelse) ses som en mekanism för (bättre eller sämre) anpassning till omgivningen. Detta är tämligen självklart i fråga om den materiella kulturen, men även kulturspecifika klassifikationssystem, t.ex. av ätliga och oätliga djur och växter, har inte sällan direkt ekologiska innebörder.

Studier av teknologi och materiell kultur var förhärskande i den tidigare, diffusionistiskt inriktade antropologin (se [diffusionism](#)). I nutida studier av materiell kultur läggs stor vikt även vid föremålets symboliska betydelse.

Människans andliga kultur, inte minst i fråga om religion och magi, har ständigt påkallat antropologins intresse. Från den övervägande beskrivande dokumentationen av olika kulturers riter och trosföreställningar (som t.ex. i James G. Frazers monumentala "The Golden Bough") har intresset gått i riktning mot analys av religiösa fenomen i deras samhälleliga sammanhang, med inspiration främst från Durkheim, samt mot tolkning av symbolsystem som en nyckel till förståelsen av olika kulturers världsuppfattning (se [kosmologi](#) (Antropologiskt perspektiv) och [symbolantropologi](#)).

Teori

Ämnets teoretiska utveckling vilar på fyra grundläggande begrepp, nämligen evolution, funktion, struktur och historia, som med skiftande emfas har präglat teoribildningen.

Den *evolutionistiska* inriktningen, som präglade det sena 1800-talets antropologi, fick i den s.k. neoevolutionismen en mindre etnocentrisk prägel. I st.f. antagandet att alla kulturer utvecklas i en och samma riktning och att den västerländska civilisationen är utvecklingens högsta stadium definieras sociokulturell evolution numera som en process mot ökande differentiering och organisatorisk komplexitet. Processen ger det sociokulturella systemet bättre förmåga att anpassa sig till omgivningen och leder samtidigt till minskande beroende av omgivningen (se vidare [evolutionism](#)).

Funktionsbegreppet fick sin huvudsakliga tillämpning inom den brittiska antropologin under 1920- och 1930-talen. En övervägande psykologiskt präglad variant av funktionalismen inom antropologin lanserades av Bronislaw Malinowski, som ansåg att varje kulturelement (seder, bruk, trosföreställningar, sociala institutioner) ytterst hade som sin funktion att uppfylla människans grundläggande fysiska och psykologiska behov, nämligen behoven av näring, reproduktion, fysiskt välbefinnande, säkerhet och trygghet, avkoppling, rörelse samt fysisk och intellektuell utveckling. En mer sociologiskt orienterad variant av funktionalismen förespråkades av Alfred Radcliffe-Brown, som med inspiration från Durkheim betraktade samhället som analogt med en organism och såg funktionen av sociokulturella fenomen som deras bidrag till upprätthållandet av det totala sociala systemet - på samma sätt som kroppens olika organ har funktionen att bidra till hela organismens fortlevnad (se vidare [funktionalism](#)).

Även *strukturbegreppet* var centralt inom funktionalistisk teori, där social struktur refererade till ordnandet av sociala relationer och institutioner i samhället. Med den strukturalistiska inriktningen, som lanserades av Claude Lévi-Strauss under 1950- och 1960-talen, kom strukturbegreppet att få en både vidare och mer abstrakt innebörd. Strukturen ansågs nu vara de mentala organisationsprinciper som ligger bakom konkreta sociokulturella fenomen, ungefär på samma sätt som språkets grammatik organiserar konkreta språkliga yttringar (se vidare [strukturalism](#)).

Vad gäller den *historiska dimensionen* av antropologisk forskning kan två synsätt utskiljas. Det ena innebär sökandet efter generella historiska lagar, som bestämmer kulturernas och samhällenas utveckling. Detta sökande var karakteristiskt för både evolutionismen och diffusionismen - den senare ägnade sig åt förklaringar till förekomsten av likartade kulturelement i skilda geografiska områden. Dessa båda inriktningar avfärdades av funktionalismen som grundade på pseudohistorisk spekulation i st.f. empiriska fakta. Det generella historiska perspektivet fanns även i historiematerialismen, vilken bildade grunden för den marxistiska antropologin, som gjorde sig gällande under 1970-talet (se vidare [marxistisk antropologi](#)), samt i Marvin Harris [kulturmaterialism](#). Det andra historiska synsättet, den "historiska partikularismen", härrör från Franz Boas, som hävdade att redovisningen av de enskilda kulturernas specifika historiska situation alltid måste gå före - och oftast omöjliggjorde - generell teoribildning om utveckling. Den historiska antropologin, som uppstod som mer eller mindre sammanhållen forskningsinriktning under 1980-talet, inrymmer element av båda synsätten (se vidare [historisk antropologi](#)).

Nutida forskningsinriktningar

Fram till 1970-talet präglades antropologin av ett antal konkurrerande ismer eller övergripande paradigmer (evolutionism, diffusionism, funktionalism, strukturalism, marxistisk antropologi), men under 1980-talet löstes fronterna upp, och dagens antropologer intar i allmänhet en tämligen "ekumenisk" hållning i fråga om teoretisk inriktning. Samtidigt har också spännvidden hos antropologernas forskningsintressen vidgats. Man har sedan länge studerat inte bara småskaliga, "primitiva" samhällen utan också både utomeuropeiska s.k. högkulturer och europeiska bondekulturer, och under 1980-talet riktades ökat intresse även mot studiet av den egna kulturen. Detta har lett till ett närmande mellan antropologin och etnologin, samtidigt som det senare ämnet också i viss mån har beagat sig av antropologiska teorier och analysmetoder.

I takt med de stora, "totaliserande" teoriernas sönderfall har synen på individens plats i kulturen och samhället också i viss mån förändrats. Från att tidigare ha betraktat människorna huvudsakligen som brickor i en samhällsstruktur eller som viljelösa produkter av ett kulturellt system har antropologerna numera fäst större uppmärksamhet vid individernas roll som aktörer i det sociala systemet och som medskapare av sin egen kultur. Samtidigt har de också blivit mer medvetna om att deras egen verksamhet innebär tolkningar, snarare än objektiva redovisningar, av andra kulturer. Detta ömsesidiga förhållande mellan forskaren och hans studieobjekt kallas reflexivitet. Reflexiviteten förtydligar det förhållandet att antropologin ytterst består i en dubbel intellektuell process, nämligen att utifrån kunskap om andra bättre förstå oss själva, och att utifrån insikt om oss själva bättre förstå andra.

Antropologin i Sverige

Antropologins institutionella historia i Sverige fram till 1960-talet är redovisad i artikeln [etnografi](#). Vid Göteborgs universitet bytte ämnet namn till socialantropologi under Karl Gustav Izikowitz, vars intresse för Sydöstasiens etnografi kom att präglade den regionala inriktningen vid institutionen. Sydamerikaforskningen har sedan Erland Nordenskiölds tid också hävdats starkt i Göteborg. I Stockholm kom (social)antropologin att till stor del inriktas på ämnets roll i utvecklingsbiståndet till tredje världen. Senare har ämnet tillförts nya perspektiv från bl.a. storstadsantropologin och studiet av transnationella kulturströmningar, medan utvecklingsperspektivet konsoliderades genom en professur med särskild inriktning på utvecklingsantropologi 1988. I Uppsala bytte ämnet 1977 namn från etnografi till kulturanthropologi. Den traditionella inriktningen på Afrikastudier bibehölls och underströks

genom ett antropologiskt baserat tvärvetenskapligt forskningsprojekt i afrikanistik. Den teoretiska orienteringen i Uppsala uppdaterades genom influenser från nutida amerikansk, brittisk och fransk antropologi. Vid Lunds universitet tillsattes 1993 en nyinrättad professur i socialantropologi.

Jan Ovesen

Litteraturanvisning

Ymer 1982 (temanummer om antropologisk forskning);

M. Freedman, *Main Trends in Social and Cultural Anthropology* (1978);

M. Harris, *The Rise of Anthropological Theory* (1968);

K. Hastrup & J. Ovesen, *Främmande kulturer: Den moderna etnografins grunder* (sv. övers. 1982);

E. Leach, *Social Anthropology* (1982);

G. Marcus & M. Fischer, *Anthropology as Cultural Critique* (1985);

J. Peacock, *The Anthropological Lens: Harsh Light, Soft Focus* (1986).”

Etnografi

“ **Etnografi**, (av *etno-* och grek. *-graphi´a* '-beskrivning', av *gra´pha* 'skriva') tidigare benämning på det vetenskapliga ämnet kultur- och socialantropologi (se [antropologi](#) och [kulturanthropologi](#)). I Sverige, liksom i övriga Skandinavien, var etnografien till en början knuten till de etnografiska museerna, och syftet var beskrivningen av först och främst icke-europeiska folkslags materiella och andliga kultur. Under namnet allmän och jämförande etnografi introducerades ämnet vid Göteborgs högskola 1923 av Erland Nordenskiöld, vid Stockholms högskola 1933 av Gerhard Lindblom och vid Uppsala universitet 1948 av Sture Lagercrantz. Under 1960-talet förändrades inriktningen av ämnet under intryck av den internationella antropologin, från det rent beskrivande och jämförande i riktning mot ett ökat intresse för analysen av sociala och kulturella strukturer och processer. Till följd härav bytte ämnet så småningom namn till socialantropologi (i Göteborg och Stockholm) och kulturanthropologi (i Uppsala).”

EU-parlamentets ledamöter 1999-2004.

De politiska grupperna:

PPE-DE	Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna (233)
PSE	Europeiska socialdemokratiska partiets grupp (179)
ELDR	Europeiska liberala, demokratiska och reformistiska partiets grupp (53)
Verts/ALE	Gruppen De gröna/Europeiska fria alliansen (45)
GUE/NGL	Gruppen Europeiska enade vänstern/Nordisk grön vänster (44)
UEN	Gruppen Unionen för nationernas Europa (22)
EDD	Gruppen för demokratiernas och mångfaldens Europa (18)
NI	Grupplösa (32 st)

Från Sverige: 22 ledamöter av totalt 626.

1 Hr. Jan ANDERSSON

Europeiska socialdemokratiska partiets grupp, Vice ordförande
Europaparlamentet, Ledamot
Delegationsordförandekonferensen, Ledamot
Utskottet för sysselsättning och socialfrågor, Ledamot
Utskottet för konstitutionella frågor, Suppleant
Delegationen för förbindelserna med Japan, Ordförande
Sverige. Socialdemokratiska arbetarepartiet
Född den 17 mars 1947, Helsingborg
Studentexamen (1967); mellanstadie lärare (1971). Lärare i Helsingborg (1972-1988).
Ledamot i kommunstyrelsen i Helsingborg (1982-1988). Ordförande i Helsingborgs Socialnämnd (1983-1985, 1990). Riksdagsledamot (1988-1995). Ledamot i Helsingborgs socialdemokratiska styrelse (1979-1990); adjungerad till Skånes socialdemokratiska styrelse (sedan 1995). Adjungead ledamot i Socialdemokratiska partiets verkställande utskott samt partistyreelse (sedan 2000).

2 Hr Per-Arne ARVIDSSON

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Ledamot
Europaparlamentet, Ledamot
Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Ledamot
Utskottet för kultur, ungdomsfrågor, utbildning, medier och idrott, Suppleant
Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Tjeckiska republiken, Ledamot
Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), Suppleant
Sverige. Moderata samlingspartiet
Född den 24 september 1950, Lycksele
Läkarexamen (Umeå universitet, 1982). Överläkare vid medicinkliniken i Östersunds sjukhus (sedan 1989). Reservofficer i svenska marinen (1973).
Ordförande i Moderata ungdomsförbundet (1976-1979); ledamot i moderaternas partistyreelse (sedan 1997). Ordförande i Nordiska ungdomskonserverna unionen (1977-1979).
Ledamot av Umeå kommunfullmäktige (1974-1979); ledamot av landstinget i Västerbottens län (1980-1990) och i Jämtlands län (1991-1999).
Kapten/reservofficer inom svenska marinens sjukvårdstjänst (sedan 1983).

3 Fru Gunilla CARLSSON

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Ledamot
Europaparlamentet, Ledamot
Utskottet för utrikesfrågor, mänskliga rättigheter, gemensam säkerhet och försvarspolitik, Ledamot
Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Suppleant
Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Polen, Ledamot
Sverige. Moderata samlingspartiet
Född den 11 maj 1963, Lund
Gymnasieexamen (1982). Studier vid Linköpings universitet. Arbetat som revisorsassistent/revisor (1985-1990) och ekonomichef (1990-1993). Politisk handläggare (1994-1995).

Vice ordförande i Moderata ungdomsförbundet (1992-1995). Vice president i Nordiska ungt konservativa unionen (1993-1994). Vice ordförande i International Young Democrat Union (1994-1998). Vice ordförande i Europeiska ekonomiska samarbetsrådets gemensamma parlamentarikerkommitté (EES) (1995-1997).

Ordförande i försvarsindustrinätverket Adriane (sedan 1999). TOYP - Framtidens ledare inom politik, utsedd av Svenska juniorhandelskammaren (1997).

gunilla.carlsson@moderat.se

4 Fru Charlotte CEDERSCHIÖLD

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Styrelseledamot Europaparlamentet, Vice talman

Presidiet, Vice talman

Utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor, Ledamot

Utskottet för rättsliga frågor och den inre marknaden, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med Förenta staterna, Ledamot

Sverige. Moderata samlingspartiet

Född den 28 september 1944, Gävle

Filosofie kandidatexamen i statskunskap, juridik, historia och tyska (1970). Informationssekreterare vid Svenska institutet och vid Stockholms mark- och lokaliseringsbolag. Politisk rådgivare vid Företagarnas riksorganisation. (1972-1988)

Ledamot av partistyrelsen för Moderata samlingspartiet (1990-1995).

Ledamot av Stockholms läns landsting (1979-1988). Ledamot av landstingets förvaltningsutskott (1985-1988). Riksdagsledamot (1988-1995); tidigare ledamot av näringsutskottet, arbetsmarknadsutskottet och lagutskottet.

Förste vice ordförande i Europeiska kvinnounionen (1993-1999).

5 Fru Marianne ERIKSSON

Gruppen Europeiska enade vänster/Nordisk grön vänster, Styrelseledamot Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för kvinnors rättigheter och jämställdhetsfrågor, Vice ordförande

Utskottet för industrifrågor, utrikeshandel, forskning och energi, Ledamot

Utskottet för utveckling och samarbete, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med Maghrebländerna och Arabiska Maghrebunionen, Ledamot Sverige. Vänsterpartiet

Född den 17 maj 1952, Brännkyrka

Fritidspedagogexamen (1977).

Ombudsman (1987-1994) och internationell sekreterare (1995) i Vänsterpartiet. Uppdrag för Svenska facklärarförbundet (LR, 1977-1987).

Styrelseledamot av GUE/NGL-gruppen.

6 Hr Göran FÄRM

Europeiska socialdemokratiska partiets grupp, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Budgetutskottet, Ledamot

Utskottet för ekonomi och valutafrågor, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med länderna i Sydösteuropa, Ledamot

Sverige. Socialdemokratiska arbetarepartiet

Född den 17 oktober 1949, Stockholm

Journalistexamen (Journalisthögskolan i Stockholm, 1971). Journalist vid olika tidningar (1969-1976). Avdelningschef på reklambyrån ARE (1976-1979). Ombudsman, enhetschef m.m. vid Landsorganisationen LO (1979-1986). Författare och frilansjournalist (1987-1994).

Vice president i International Union of Socialist Youth (1979-1981).

Kommunalråd och vice ordförande i kommunstyrelsen i Norrköping (1994-1999). Ordförande i Öst-sams (East Sweden) internationella kommitté (sedan 1998).

Ledamot i Regionkommittén (1995-1999). Styrelseledamot i BSSSC, Baltic Sea States Subregional Cooperation (1997-1999).

gfarm@europarl.eu.int

goran.farm@norrkopings.se

<http://www.sap.se>

<http://welcome.to/goranfarm>

7 Hr. Per GAHRTON

Gruppen De gröna/Europeiska fria alliansen, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för utrikesfrågor, mänskliga rättigheter, gemensam säkerhet och försvarspolitik, Ledamot

Utskottet för industrifrågor, utrikeshandel, forskning och energi, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med Folkrepubliken Kina, Vice ordförande

Sverige. Miljöpartiet

Född den 2 februari 1943, Malmö

Filosofie doktor i sociologi (1983). Redaktör för tidskriften Liberal Debatt (1967) och för Lundagård (1968-1969); frilansande utrikeskorrespondent i Mellanöstern (1972-1976); frilanskorrespondent och författare (1980-1988 och 1992-1994).

Styrelseledamot i Miljöpartiet de gröna (1992-1996). Co-secretary i European Greens (1984-1989).

Ledamot i kommunfullmäktige i Lund (1973-1976). Riksdagsledamot (1976-1979, 1988-1991 och 1994).

8 Fru Lisbeth GRÖNFELDT BERGMAN

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för ekonomi och valutafrågor, Ledamot

Utskottet för sysselsättning och socialfrågor, Suppleant

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Litauen, Ledamot

Sverige. Moderata samlingspartiet

Född den 20 september 1948, Göteborg

Studentexamen (1968). Akademiska studier (1968-1969; 1969-1972). Högskoleexamen (studie- och yrkesorienteringslinjen 1987). Studievägledare vid Göteborgs universitet (1972); yrkesvägledare vid Länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län (1972-1973). Syo-konsulent och Skola-Arbetslivs-sekreterare samt KomVux-lärare (1973-1991).

Ordförande för Moderata ungdomsdistriktet i Göteborg (1975-1976); ledamot av Moderata ungdomsförbundets styrelse (1975-1976); ledamot av Moderata förbundsstyrelsen i Göteborg (1975-1982); ordförande för Moderata kvinnoförbundsstyrelsen i Göteborg (1980-1982).

Ledamot av Göteborgs stadsfullmäktige (1979-2000); ledamot av kommunstyrelsen i Göteborg, kommunalråd (1992-2000). Ledamot av regionfullmäktige i Västra Götaland (sedan 1998). Ordförande för Regionutvecklingsnämnd och beredning i Västra Götaland (2000).

Göteborgs stads förtjänsttecken (2000).

lgb@moderat.se

9 Fru Ewa HEDKVIST PETERSEN

Europeiska socialdemokratiska partiets grupp, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för regionalpolitik, transport och turism, Ledamot

Utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor, Suppleant

Delegationen till den parlamentariska samarbetskommittén EU-Ryssland, Ledamot

Sverige. Socialdemokratiska arbetarepartiet

Född den 15 januari 1952, Arvidsjaur

Socionomexamen (1974). Skolkurator (1974-1979). Socialsekreterare (1979-1983). Familjerättssekreterare (1983-1994). Skolchef (1994-1998). Biträdande projektledare (1998-1999).

Ledamot av landstingsfullmäktige i Norrbotten (sedan 1998). Ordförande i utbildningsdelegationen i Norrbottens län (1987-1992). Riksdagsledamot (1985-1994); andra vice gruppleadare i socialdemokratiska riksdagsgruppen (1991-1994).

Regeringens särskilda utredare i Barnombudsmannautredningen (1991); ordförande i den statliga kommittén mot barnmisshandel (sedan 1999).

Ledamot av styrelsen för Luleå tekniska högskola/universitet (1988-1997). Ordförande i Film pool Nord (sedan 1992); vice ordförande i styrelsen för Svenska filminstitutet (1995-1999).

ehedkvist@europarl.eu.int

10 Fru Anneli HULTHÉN

Europeiska socialdemokratiska partiets grupp, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Vice ordförande

Utskottet för kultur, ungdomsfrågor, utbildning, medier och idrott, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med Aseans medlemsländer, länderna i Sydostasien och Republiken Korea, Ledamot

Sverige. Socialdemokratiska arbetarepartiet

Född den 27 juli 1960, Göteborg

Gymnasieexamen 1979. Enstaka kurser, Göteborgs universitet (1980-1984).

Ledamot 1987-1991 (statsrådsersättare maj 1987 till september 1991) och 1994-1995. Suppleant i trafikutskottet (1987-1991), utrikesutskottet (1988-1991) och konstitutionsutskottet (1994-1995).

Ledamot i utrikesutskottet (1994-1995).

Ordförande i SSU-distriktet Göteborg (1984-1987) och ledamot i verkställande utskottet, SSU (1987-1993). Styrelseledamot SAP-distriktet, Göteborg. Suppleant i partistyrelsen.

Kommunfullmäktige, Göteborg, (1985-1994). Ledamot i bostads- och konsumentnämnden (1987-1991) och byggnadsnämnden (1991-1994). Styrelseledamot i Bostadsbolaget och HIGAB, Göteborg, (1985-). Kommunfullmäktige Göteborg (1999-).

Ledamot i Statens delegation för ungdomsboende, ordförande (1988-), och Statens ungdomsråd, ordförande (1989-). Styrelseledamot Boverket (1988-1992), Arkitekturmuseum (1990-1992), Polisstyrelsen, Göteborg, (1991-) och Sveriges Radio AB (1993-1994) samt Sveriges Television (1994-1995). Ledamot i kommittén om översyn av kreditinstrumentets roll i det svenska biståndet 1991. Ordförande i Narkotikakommissionen samt MISTRA.

Vårdbiträde (1976-1985). Ombudsman, SSU (1985-1987). Bostadskonsulent, Göteborg (1987-1992). Stadssekreterare, Göteborg (1992-).

11 Hr. Hans KARLSSON

Europeiska socialdemokratiska partiets grupp, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för industrifrågor, utrikeshandel, forskning och energi, Ledamot

Utskottet för kvinnors rättigheter och jämställdhetsfrågor, Ledamot

Utskottet för rättsliga frågor och den inre marknaden, Suppleant

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Estland, Ledamot

Sverige. Socialdemokratiska arbetarepartiet

Född den 18 juli 1948, Vittarda

Träindustriarbetare (1962-1964). Skogsarbetare (1964-1969, 1976-1984). Chaufför (1969-1976).

Styrelseledamot i partidistriktet (sedan 1993). Facklig ombudsman (1984-1991). Ordförande i LO-distriktet (1995-1997).

Landstingsledamot (1988-1994). Riksdagsledamot (1991-2000).

hans.Karlsson@Sverige.nu

hKarlsson@europarl.eu.int

www.hansKarlsson.nu

12 Fru Cecilia MALMSTRÖM

Europeiska liberala, demokratiska och reformistiska partiets grupp, Styrelseledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för utrikesfrågor, mänskliga rättigheter, gemensam säkerhet och försvarspolitik, Ledamot

Utskottet för konstitutionella frågor, Suppleant

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Ungern, Vice ordförande

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Lettland, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med Centralamerika och Mexiko, Ledamot

Sverige. Folkpartiet liberalerna

Född den 15 maj 1968, Stockholm

Studier i litteraturhistoria, Sorbonne (Paris, 1987). Fil. kand. (1991); fil. lic. (1995); fil. dr. i statsvetenskap (Göteborgs universitet, 1998). Teknisk assistent, SKF (Paris, 1986-1987, och Barcelona, 1989). Mentalskötare (1989-1992). Lärare vid Komvux i Göteborg (1991-1992). Biträdande forskare (1994-1998) och lektor (1998-1999) vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Ledamot i Folkpartiets partistyrelse (sedan 1997).

Ledamot (1992-1995) och vice ordförande (1995-1998) i Göteborgs invandrarnämnd, Göteborgs

kommun. Ledamot i regionfullmäktige i Västra Götalands län (sedan 1998). Styrelseledamot i ELDR-gruppen (sedan 1999). Ledamot i svenska avdelningen av Europarörelsen (sedan 1996). cmalmstrom@europarl.eu.int cecilia@liberal.se <http://www.cecilia.nu>

13 Hr. Karl Erik OLSSON

Europeiska liberala, demokratiska och reformistiska partiets grupp, Styrelseledamot Europaparlamentet, Ledamot
Utskottet för jordbruk och landsbygdens utveckling, Ledamot
Fiskeriutskottet, Suppleant
Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Suppleant
Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Tjeckiska republiken, Ledamot
Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Bulgarien, Suppleant
Sverige. Centerpartiet
Född den 23 februari 1938, Helsingborg
Realexamen (1954). Lantbruksskola (1955-1960). Lantbrukare (sedan 1963).
Ordförande i Centerns ungdomsförbund (1971-1974). Ledamot av partistyrelsen (1981-1992) och vice ordförande (1986-1992) för Centerpartiet. President i Nordiska centerungdomens förbund (1972-1974).
Riksdagsledamot (1976-1994); ordförande för jordbruksutskottet (1985-1991). Jordbruksminister (1991-1994).
Styrelseledamot i ELDR-gruppen.
Ordförande i Häglinge kyrkoråd. Ledamot av styrelsen för Sveriges Lantbruksuniversitet (1973-1980 och 1986-1991). Ledamot av styrelsen för Statens kärnkraftsinspektion (1978-1991).
kolsson@europarl.eu.int

14 Fru Marit PAULSEN

Europeiska liberala, demokratiska och reformistiska partiets grupp, Ledamot Europaparlamentet, Ledamot
Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Ledamot
Utskottet för regionalpolitik, transport och turism, Suppleant
Tillfälligt utskott för mul- och klövsjuka, Suppleant
Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Polen, Suppleant
Delegationen för förbindelserna med Australien och Nya Zeeland, Ledamot
Sverige. Folkpartiet liberalerna
Född den 24 november 1939, Oslo
Autodidakt.
Ledamot i Folkpartiets partiledning.
Skrivit 23 böcker, film och teater. Varit kolumnist och ledarskribent i 29 år. Teknologie hedersdoktor, Chalmers (1995). Woman of Europe (1996). Ordre National de Mérite (Frankrike, 1998). Hans Maj:ts medalj i högblått band (1993). Kungliga skogs- och lantbruksakademiens högsta utmärkelse (1997). mpaulsen@europarl.eu.int <http://www.marit.nu>

15 Hr Lennart SACRÉDEUS

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Ledamot Europaparlamentet, Ledamot
Utskottet för sysselsättning och socialfrågor, Ledamot
Utskottet för utrikesfrågor, mänskliga rättigheter, gemensam säkerhet och försvarspolitik, Suppleant
Delegationen till de parlamentariska samarbetskommittéerna EU-Ukraina och EU-Republiken Moldova samt för förbindelserna med Vitryssland, Ledamot
Sverige. Kristdemokraterna
Född den 17 juni 1957, Ronneby
Amerikansk High School-examen (1977). Fil. kand., Lunds Universitet (1982). Lärarexamen, Malmö Lärarhögskola (1983). Gymnasielärare (Mora, sedan 1984). Utrikesredaktör vid tidningen Kristdemokraten (sedan 1988).
Ledamot i Kristdemokraternas partistyrelse (sedan 1986) och Kristdemokraternas internationella utskott (sedan 1986); förste vice ordförande för Kristdemokraterna i Dalarnas län (sedan 1988). Mora kommunfullmäktige (sedan 1986); Mora kommunstyrelse (sedan 1988); kommunalråd i Mora

(sedan 1998). Ledamot i Dalarnas läns styrelse (sedan 1991). Förste ersättare i riksdagen (sedan 1991).

Ledamot av riksförbundet Kyrkans ungdoms styrelse (1981-1985); ordförande i riksförbundet Kyrkans ungdoms internationella utskott (1981-1986).

16 Hr Herman SCHMID

Gruppen Europeiska enade vänstern/Nordisk grön vänster, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för sysselsättning och socialfrågor, Ledamot

Utskottet för ekonomi och valutafrågor, Suppleant

Delegationen för förbindelserna med Förenta staterna, Ledamot

Sverige. Vänsterpartiet

Född den 31 december 1939, Malmö

Fil. kand. och Ph.D. (Lunds universitet).

Extra universitetslektor vid Lunds universitet; extern lektor vid Köpenhamns universitet; lektor vid

Roskilde universitet. Rektor för Bona folkhögskola i Motala. Studieledare vid Roskilde universitet.

Censor vid Köpenhamns och Aalborgs universitet. Ordförande för Dansk sociologförening.

Medlem av Vänsterpartiets distriktsstyrelse i Skåne. Ordförande i Vänsterpartiets programkommis-

sion. Medlem av partistytelsen och dess internationella utskott. Vänsterpartiets representant i New

European Left Forum (NELF).

17 Hr Olle SCHMIDT

Europeiska liberala, demokratiska och reformistiska partiets grupp, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för ekonomi och valutafrågor, Ledamot

Utskottet för kvinnors rättigheter och jämställdhetsfrågor, Suppleant

Utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor, Suppleant

Delegationen till den gemensamma parlamentariskommittén EU-Slovakien, Ledamot

Delegationen för förbindelserna med Japan, Ledamot

Sverige. Folkpartiet liberalerna

Född den 22 juli 1949, Snärva

Fil. kand. (1972) och fil. mag. (1974), Lunds universitet. Lärare (1969, 1970, 1973). Informationssekreterare vid Scan Väst (Uddevallavarvet, 1973, 1974-1977). Ombudsman för Folkpartiet i Malmö (1977-1981). Informationssekreterare vid handelsdepartementet (1981-1982).

Ledarskribent/debattredaktör (Göteborg, 1984-1985). Projektsekreterare (Malmö, 1989-1991); projektledare (Kristianstad/Malmö, 1998-1999).

Ledamot av Folkpartiets partistytelse (1995-1999).

Kommunalpolitisk sekreterare (1983-1985) och politisk sekreterare (1986-1988) i Malmö; ersättare i Malmö kommunstyrelse (1988-1991); ledamot av Malmö kommunfullmäktige (1988-1997); diverse kommunala uppdrag (1986-1997).

Riksdagsledamot (1991-1994). Ersättare i finansutskottet och i bostadsutskottet (1991-1994).

Utredare (Malmö, 1995-1998); diverse statliga utredningsuppdrag (1989-1999).

glad.schmidt@swipnet.se

18 Fru Inger SCHÖRLING

Gruppen De gröna/Europeiska fria alliansen, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Ledamot

Utskottet för utveckling och samarbete, Suppleant

Europaparlamentets ledamöter i den gemensamma parlamentariska församlingen för konventionen mellan stater i Afrika, Västindien och Stillahavsområdet och Europeiska unionen (AVS-EU), Ledamot

Sverige. Miljöpartiet

Född den 7 mars 1946, Al. Kalvträsk

Folkhögskola (1965-1967). Sälj- och marknadsutbildning (1978-1981). Högskola (1980-1982); Uppsala universitet (1982-1985). Sekreterare/säljare (1979-1982). Kooperativ rådgivare och rådgivare för små och medelstora företag (1992-1995).

Ledamot av styrelsen för Miljöpartiet i Gävle (1988-1992); ledamot av Miljöpartiets internationella

grupp (1991-1993).

Ledamot av länsstyrelsen i Gävleborgs län.

Riksdagsledamot och gruppledare för Miljöpartiet (1988-1991). Ledamot av talmanskonferensen (1988-1991).

Vice ordförande i Verts/ALE-gruppen (1997-1999).

Utredare i frågan om statligt stöd till kvinnoorganisationer (sedan 1999). Styrelseledamot i Europa-
huset (sedan 1995).

19 Hr. Jonas SJÖSTEDT

Gruppen Europeiska enade vänster/Nordisk grön vänster, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för miljö, folkhälsa och konsumentfrågor, Ledamot

Budgetkontrollutskottet, Suppleant

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Litauen, Vice ordförande

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén Europeiska ekonomiska samarbetsom-
rådet (EES), Suppleant

Europaparlamentets ledamöter i den gemensamma parlamentariska församlingen för konventionen
mellan stater i Afrika, Västindien och Stillahavsområdet och Europeiska unionen (AVS-EU), Leda-
mot

Sverige. Vänsterpartiet

Född den 25 december 1964, Göteborg

Gymnasieutbildning. Metallarbetare.

20 Hr. Per STENMARCK

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Styrelseledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Budgetutskottet, Ledamot

Utskottet för regionalpolitik, transport och turism, Suppleant

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Estland, Ledamot

Delegationen till den gemensamma parlamentarikerkommittén EU-Lettland, Suppleant

Sverige. Moderata samlingspartiet

Född den 29 januari 1951, Ystad

Gymnasieexamen (1970). Resebyråtjänsteman (1970-1980).

Distriktsordförande i Moderata ungdomsförbundet (MUF) i Malmöhus län (1977-1980); ledamot av
MUF:s förbundsstyrelse (1978-1982); kretsordförande i Moderata samlingspartiet i Vellinge kom-
mun (1976-1979); förbundsordförande i Moderata samlingspartiet i Malmöhus län (Södra och Västra
Skåne, 1985-1999).

Riksdagsledamot (1979-1995).

Styrelseledamot i PPE-DE-gruppen.

FN-delegat (1991 och 1994).

per.stenmarck@moderat.se <http://www.skane.moderat.se/stenmarck>

21 Fru Maj Britt THEORIN

Europeiska socialdemokratiska partiets grupp, Ledamot

Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för utveckling och samarbete, Ledamot

Utskottet för utrikesfrågor, mänskliga rättigheter, gemensam säkerhet och försvarspolitik, Suppleant

Europaparlamentets ledamöter i den gemensamma parlamentariska församlingen för konventionen
mellan stater i Afrika, Västindien och Stillahavsområdet och Europeiska unionen (AVS-EU), Vice
talman

Sverige. Socialdemokratiska arbetarepartiet

Född den 22 december 1932, Göteborg

Realexamen (1949). Brittisk-nordisk folkhögskola (Manchester, 1957). Sekreterare (1949-1956).

ABF-ombudsman (1956-1957). Utredningssekreterare (1957-1970).

Ledamot av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund; styrelseledamot av Stockholms arbetare-
kommun; ordförande i kulturarbetarnas socialdemokratiska förening.

Riksdagsledamot (1971-1995). Ambassadör för nedrustningsfrågor och ordförande i den svenska
nedrustningsdelegationen i FN (1982-1991).

President för Internationella fredsbyrån i Genève (sedan 1982). Ordförande i FN:s expertkommission om kärnvapen (1989-1990), om militära resurser till miljön (1990-1991) samt om jämställdhet och dagordning för fred (1994). President för PGA:s (Parliamentarians for Global Action) internationella råd (sedan 1995). Ordförande för Statens kulturråd (sedan 1997).
Filosofie hedersdoktor vid Göteborgs universitet (1991).

22 Hr Anders WIJKMAN

Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokrater) och Europademokraterna, Ledamot Europaparlamentet, Ledamot

Utskottet för utveckling och samarbete, Vice ordförande

Utskottet för industrifrågor, utrikeshandel, forskning och energi, Suppleant

Europaparlamentets ledamöter i den gemensamma parlamentariska församlingen för konventionen mellan stater i Afrika, Västindien och Stillahavsområdet och Europeiska unionen (AVS-EU), Ledamot

Sverige. Kristdemokraterna

Född den 30 september 1944, Stockholm

Fil. kand. (1967). Generalsekreterare i svenska Röda korset (1979-1988) och i Naturskyddsföreningen (1989-1991); generaldirektör i styrelsen för u-landsforskning (1992-1994). Ambassadör vid utrikesdepartementet (sedan 1998).

Ordförande för Konservativa studentförbundet (1968-1970).

Riksdagsledamot (1970-1978).

Biträdande generalsekreterare i FN och policychef för UNDP (1995-1997). Medlem av Romklubben.

Medlem av International Factor 10 Club och av World Academy of Art and Science.

Ledamot av Kungliga svenska vetenskapsakademien. Naturhistoriska riksmuseets styrelseordförande.

EU-nämnden (EN)

Personerna är listade i invalsordning

Ordförande

Sören Lekberg (s)

Vice ordförande

Göran Lennmarker (m)

Ledamöter

Reynoldh Furustrand (s)

Gunilla Wahlén (v)

Holger Gustafsson (kd)

Gunnar Hökmark (m)

Christina Axelsson (s)

Per Westerberg (m)

Marianne Carlström (s)

Göran Magnusson (s)

Sonia Karlsson (s)

Willy Söderdahl (v)

Mats Odell (kd)

Carl G Nilsson (m)

Yvonne Ruwaida (mp)

Lennart Daléus (c)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Suppleanter

Inge Carlsson (s)

Fredrik Reinfeldt (m)

Paavo Vallius (s)

Berit Andnor (s)

Alice Åström (v)

Gustaf von Essen (m)

Märta Johansson (s)

Mikael Odenberg (m)

Majléne Westerlund Panke (s)

Per-Olof Svensson (s)

Lars Ohly (v)

Inger Strömbom (kd)

Ingvar Svensson (kd)

Per Bill (m)

Kia Andreasson (mp)

Helena Bargholtz (fp)

Susanne Eberstein (s)

Siv Holma (v)

Birgitta Wistrand (m)

Carl Erik Hedlund (m)

Martin Nilsson (s)

Ulf Björklund (kd)

Marianne Andersson (c)

Agne Hansson (c)

Karin Pilsäter (fp)

Gudrun Lindvall (mp)

Sven-Erik Sjöstrand (v)

Harald Nordlund (fp)

Marianne Samuelsson (mp)

Åsa Torstensson (c)

Uppdaterad 2002-05-08 (Internet 020512)

Från Internet 020512 om EU-nämnden:

“EN PRESENTATION

I riksdagens EU-nämnd ska regeringen förankra sin EU-politik innan medlemsländernas regeringar fattar beslut i ministerrådet. EU-nämnden inrättades för att riksdagen skulle få insyn, inflytande och kontroll över den politik som regeringen driver i ministerrådet.

Till det yttre liknar EU-nämnden ett utskott med samma antal ledamöter och partipolitiska sammansättning. Men till skillnad från utskotten, som bereder ärenden till kammaren, är EU-nämndens huvudsakliga uppgift att samråda med regeringen inför beslut i EU:s ministerråd. En annan viktig skillnad är att det under nämndens överläggningar med regeringen förs ordagranna protokoll, så kallade stenografiska uppteckningar.

Bakgrund

När Sverige blev medlem i Europeiska unionen (EU) 1995 överläts viss beslutanderätt till EU. Många beslut som EU fattar blir direkt bindande för Sverige. Samtidigt innebär medlemskapet att Sverige aktivt deltar i beslutsprocessen inom EU. Eftersom EU behandlar många frågor som berör riksdagens arbete har det i Sverige rätt enighet om att riksdagen måste kunna påverka regeringens agerande i ministerrådet. Mot denna bakgrund beslutade riksdagen att inrätta EU-nämnden.

I EU är det ministerrådet (medlemsländernas regeringar) som - i de flesta fall tillsammans med Europaparlamentet - stiftar lagar.

EU-nämnden

I december 1994 beslutade riksdagen om formerna för hur riksdagen och regeringen skulle samverka i frågor som rör Europeiska unionen. Vissa tillägg gjordes till riksdagsordningen (RO). 10 kap. 4 § RO lyder:

"För samråd med regeringen i frågor som gäller Europeiska unionen skall riksdagen inom sig för varje valperiod tillsätta en nämnd för Europeiska unionen (EU-nämnden). EU-nämnden skall bestå av udda antal ledamöter, lägst femton."

Riksdagens EU-nämnd är alltså ett organ för samråd med regeringen. I första hand handlar samrådet om hur förhandlingarna i ministerrådet ska läggas upp från svensk sida.

Nämnden har däremot inte till uppgift att förbereda riksdagsbeslut. Nämndens ledamöter väljs för hela valperioden, dvs. för en fyraårsperiod. Nämnden har liksom utskotten 17 ordinarie ledamöter: Socialdemokraterna har under mandatperioden 1998-2002 sex ledamöter, Moderaterna

fyra, Vänsterpartiet och Kristdemokraterna vardera två och Centern, Folkpartiet och Miljöpartiet vardera en ledamot. Antalet suppleanter i EU-nämnden är för närvarande 27.

Ledamöter och suppleanter i EU-nämnden är samtidigt ledamöter i något av riksdagens utskott, vilket främjar utbytet av information mellan utskotten och nämnden.

EU-nämndens uppgifter

Riksdagsordningen anger i stora drag EU-nämndens uppdrag och befogenheter. Där klargörs att regeringen är skyldig att dels informera EU-nämnden om frågor som avses bli behandlade i ministerrådet, dels rådgöra med nämnden om hur förhandlingarna i ministerrådet ska föras inför beslut som regeringen bedömer som betydelsefulla, och i andra frågor som nämnden bestämmer. Med andra ord kan regeringen inte delta i ett ministerrådsmöte utan att först ha rådgjort med EU-nämnden. EU-nämndens verksamhet spänner över alla EU:s samarbetsområden. På ett och samma sammanträde i EU-nämnden kan så olika frågor som utrikespolitik, jordbrukspolitik, polissamarbete och utbildningsfrågor behandlas.

Det räcker med att minst fem av EU-nämndens ledamöter begär samråd i en viss fråga. Den bestämmelsen är till för att en riksdagsmajoritet inte ska kunna hindra oppositionen att få det samråd med regeringen som den önskar.

I huvudsak rör alltså nämndens arbete frågor som ska behandlas i EU:s ministerråd. Men även andra EU-frågor behandlas vid samråden mellan regeringen och EU-nämnden. Det kan exempelvis gälla hur Sverige bör agera vid Europeiska rådets möten (EU:s s.k. toppmöten med stats- och regeringscheferna) eller hur förhandlingarna ska föras i regeringskonferenser om ändringar och tillägg i de grundläggande fördragen.

EU-nämnden sammanträder på fredagar

EU-nämndens arbetsrytm och dagordningar är mycket beroende av ministerrådets möten. I praktiken sammanträder EU-nämnden alla de veckor då något möte med EU:s ministerråd ska äga rum följande vecka. Frågorna som tas upp av ministerrådet har behandlats i rådsarbetsgrupper och i Coreper (de ständiga representanternas kommitté som består av medlemsländernas ambassadörer och deras ställföreträdare).

EU-nämnden sammanträder i regel på fredagar, med början kl. 10. EU-nämnden håller ungefär 40 sammanträden om året. Ett genomsnittligt möte tar mellan två och tre timmar.

Skriftligt underlag inför EU-nämndens sammanträden

Inför sammanträdena får nämndens ledamöter

kommenterade dagordningar för de olika ministerrådsmötena. Ansvarigt departement ger däri kortfattaderedogörelser om ärendena. Där ska också framgå vad rådet förväntas göra samt förslag till svensk ståndpunkt. De viktigaste sakfrågorna sammanfattas och kommenteras i särskilda promemorior, s.k. ministerrådspromemorior.

Detta underlag och kompletterande material (kommissionsdokument, resolutioner från Europaparlamentet m.m.) delas i regel ut till nämndens ledamöter på måndagen i samma vecka som nämndens sammanträde ska äga rum.

Hur går sammanträdena till?

Till nämndens sammanträde kommer det statsråd som ska företråda Sverige i respektive ministerråd. Undantagsvis kan regeringen företrädas av en statssekreterare. Statsrådet har även med sig medarbetare som kan svara på eventuella detaljfrågor.

Samrådet inför varje ministerrådsmöte inleds med att det ansvariga statsrådet rapporterar från det senaste mötet som har ägt rum i ministerrådet. Därefter kommenterar han eller hon de viktigaste frågorna på det kommande mötet och redovisar de preliminära svenska ståndpunkterna i de olika sakfrågorna.

Efter inledningen kan EU-nämndens ledamöter ställa frågor till statsrådet eller diskutera regeringens preliminära ställningstagande. Samrådet kan resultera i att statsrådet förklarar sig berett att komplettera eller nyansera den svenska positionen i enlighet med ledamöternas synpunkter. Diskussionen i varje fråga avslutas med att ordföranden sammanfattar vad majoriteten i EU-nämnden tycker - om man är för eller emot regeringens förslag eller om man vill att förslaget ska ändras på något sätt. De ledamöter eller partier som inte accepterar regeringens ståndpunkt förväntas klargöra detta vid samrådet.

Resultatet av samrådet är alltså ett slags mandat som regeringen har ett ansvar att följa. I vissa fall kan dock regeringen, t.ex. på grund av ändrade omständigheter, behöva avvika från mandatet. Det måste emellertid finnas mycket goda skäl för att regeringen skall få göra en sådan avvikelse. Riksdagen kan i efterhand granska hur regeringen har handlat i ministerrådet. En sådan granskning kan leda till kritik och ytterst en mistroendeförklaring av riksdagen.

Uppföljning av regeringens agerande

Regeringen ska rapportera tillbaka till EU-nämnden om vad som skett på ministerrådsmötena. Detta sker både i skriftlig och muntlig form. Senast fem arbetsdagar efter ett ministerrådsmöte ska regeringen skicka en skriftlig rapport till riksdagen och EU-nämnden. När det berörda statsrå-

det kommer till EU-nämnden nästa gång inleds, som nämnts, samrådet med en muntlig rapportering från det senaste ministerrådsmötet, och ledamöterna har då möjlighet att ställa frågor eller framföra synpunkter.

Återrapporteringen har två funktioner. Den ena hänger samman med att komplicerade eller kontroversiella direktivförslag etc. ofta behöver diskuteras på fler än ett möte med ministerrådet. Då gör rapporteringen det möjligt för EU-nämndens ledamöter att hålla sig informerade om vilka problem som lösts och vilka som behöver diskuteras vidare.

Den andra funktionen rör riksdagens kontroll av hur regeringen agerat i ministerrådet. Med hjälp av återrapporteringen kan riksdagen bedöma om regeringen tagit hänsyn till de synpunkter som framförts av EU-nämnden och hur regeringen skött uppdraget att företräda Sverige i EU:s ministerråd.

Till stöd för den granskningen, men också som en allmän information i de aktuella EU-frågorna, görs stenografiska uppteckningar av EU-nämndens samråd med regeringen. Av dem framgår vad regeringens ledamöter sagt sig vara beredda att göra i de olika frågorna - liksom om någon eller några av nämndens ledamöter framfört krav på ett annorlunda agerande.

Samarbete med riksdagens utskott

EU-nämnden har en särskild roll i riksdagens hantering av EU-frågor, men har förstås inte något monopol på att diskutera EU-frågor. Utskotten är skyldiga att följa arbetet i EU inom sina respektive sakområden. Utskotten kan inhämta information t.ex. genom att företrädare för regeringen besöker utskotten och redogör för aktuella frågor. Vidare får utskotten skriftlig information från regeringen om de förslag från kommissionen som de berörs av. På så sätt kan de redan på ett tidigt stadium behandla enskilda frågor och framföra sina synpunkter till regeringen.

Utskotten kan lämna skriftliga yttranden till EU-nämnden i någon fråga som senare väntas bli diskuterad i ministerrådet. Det är dock vanligare att någon/några av ledamöterna i ett utskott, som också är ledamöter eller suppleanter i EU-nämnden, "tar med sig" utskottets diskussion till motsvarande sammanträde i nämnden. EU-nämndens ledamöter har naturligtvis också möjlighet att diskutera med sina partikolleger i fackutskotten inför nämndens samråd med regeringen.

EU-nämndens verksamhet påverkar inte utskottens behandling av propositioner och motioner. Även om ett ärende grundar sig på ett beslut i EU behandlas det av det utskott som är ansvarigt för sakfrågan.

Information från regeringen

Regeringen ska fortlöpande informera riksdagen om EU-samarbetet. Det görs bl.a. genom muntlig information i kammaren. Regeringen ska också varje år överlämna en berättelse om verksamheten i EU till riksdagen. Riksdagen kan göra uttalanden till regeringen om hur den vill att EU-samarbetet ska bedrivas. Detta kan t.ex. göras i samband med att den årliga skrivelsen behandlas. Regeringen ska också informera riksdagen om sin syn på de förslag från kommissionen som regeringen bedömer som betydelsefulla.

Skriftlig information till riksdagen

Såväl EU-nämnden som andra riksdagsorgan behöver så tidigt som möjligt få kännedom om förslag som diskuteras i EU. Regeringen måste därför överlämna viss basinformation till riksdagen. Den omfattar alla lagstiftningsförslag från kommissionen, liksom viktiga dokument i övrigt, t.ex. arbetsprogram eller vitböcker. För viktiga förslag ska regeringen utarbeta särskilda promemorior, s.k. faktapromemorior (FaktaPM) som redovisar förslagens innebörd, hur motsvarande svenska regler påverkas samt regeringens preliminära ställningstagande. Senast fem veckor efter det att kommissionen har presenterat sitt förslag ska dessa redogörelser överlämnas till riksdagen.

Informationen skickas både till EU-nämnden och till det/de utskott som är berörda av frågan. Regeringen överlämnar också förteckningar över samtliga förslag och meddelanden från kommissionen.

Offentlighet och sekretess

De bakgrundspromemorior och andra underlag och rapporter som regeringen överlämnar till EU-nämnden är allmänna handlingar. Detsamma gäller de stenografiska uppteckningar som förs vid nämndens sammanträden när dessa har justerats av nämnden. Handlingar som kommit in till eller upprättats av EU-nämnden registreras i riksdagens diarium. Journalister och andra kan begära att få ut dessa dokument. Så gott som alla handlingar kan också lämnas ut, men i undantagsfall kan ett dokument innehålla sekretessbelagda uppgifter.

EU-nämnden ska, liksom riksdagens utskott, sammanträda bakom stängda dörrar. Det ligger i sakens natur att om regeringen inför EU-nämnden ska kunna redovisa t.ex. hur långt man kan tänka sig att gå i en förhandling måste sådana uppgifter förbli hemliga, åtminstone tills förhandlingen är avslutad. Det kan därför finnas avsnitt i de stenografiska uppteckningarna - som ordagrant återger allt som sagts - som inte kan offentliggöras. Den helt övervägande delen av de ste-

nografiska uppteckningarna blir dock tillgängliga för allmänheten.

EU-nämnden ser det som värdefullt att kunna bidra till att stimulera den offentliga debatten i viktiga EU-frågor. Därför läggs de viktigaste skriftliga dokumenten inför sammanträdena och de stenografiska uppteckningarna löpande ut på riksdagens webbplats.

Kontakter

EU-nämndens ledamöter har också kontakter utanför riksdagen och regeringen - såväl i som utanför Sverige - för att följa EU-arbetet och få en uppfattning om vilka stämningar som råder i de andra medlemsländerna. EU-nämnden tar därför ofta emot besök av representanter från medlemsländerna, kandidatländerna eller någon av EU:s institutioner. Dessutom gör nämnden olika studiebesök i syfte att fördjupa sina kunskaper i olika EU-frågor.

För ledamöterna i EU-nämnden är det särskilt viktigt att hålla kontakt med de svenska Europaparlamentarikerna. Till största del sker detta utbyte på partibasis. En gång om året hålls numera ett särskilt möte mellan ledamöterna i EU-nämnden och de svenska Europaparlamentarikerna där frågor av gemensamt intresse diskuteras.

COSAC

EU-nämnden håller också kontakt med sina motsvarigheter i de andra medlemsländernas parlament. Två gånger om året hålls möten inom ramen för konferensen för de särskilda organen för EU-frågor, COSAC (Conférence des organes spécialisés dans les affaires communautaires). De samlar representanter från de nationella parlamentens EU-organ, liksom från Europaparlamentet. Även kandidatländernas motsvarande organ deltar som observatörer. I första hand är COSAC ett forum för åsiktsutbyte där syftet är att stärka de nationella parlamentens roll i utvecklingen av EU. Konferensens rådgivande roll är numera reglerad i ett protokoll till de grundläggande fördragen. I och med detta fick COSAC möjlighet att anta s.k. bidrag i frågor som deltagarna tycker att EU:s institutioner bör uppmärksamma. Det bör dock understrykas att synpunkterna från COSAC aldrig kan binda riksdagen.

Under det svenska ordförandeskapet kommer EU-nämnden att vara värd för ett COSAC-möte (20-22 maj 2000), som kommer att äga rum i riksdagen.

Kansli

Till sitt förfogande har EU-nämnden ett kansli som består av en kanslichef och åtta medarbetare.”

Sverige klarar inte EU-tempot.

DN 020604 sid A4.

“Professor Daniel Tarschys efterlyser bättre överblick och framförhållning:

Sverige klarar inte av EU-tempot.

Sverige klarar inte av det tuffa tempot i EU-samarbetet. Allt fler europeiska regler och riktlinjer dimper ner som en överraskning för de närmast berörda här hemma. Åtskilliga europeiska parlament bräcker riksdagen när det gäller grundlighet och of-fentlighet i hanteringen av EU-frågor. Vill vi ha något att säga till om i Europa krävs bättre spaning, vidgat deltagande och en mer energisk bevakning av EU-frå-gorna. Annars riskerar vi att medborgarnas främlingskap inför EU förblir starkt, skriver professorn i statsvetenskap Daniel Tarschys vid nns universitet.”

“Vi schweizare stiger upp tidigt, men vi vaknar sent, säger de gärna i Zürich och Geneve. Stämmer det omdömet också om svenskarna? Sju år efter inträdet i EU finns det många oroande tecken på att vi inte riktigt klarar av det tuffa tempot i det europeiska samarbetet. Mycket går där med en rasande fart. Allt fler europeiska regler och riktlinjer dimper ner som överraskningar för de när mast berörda i Sverige.

Vår egen politiska process har många starka sidor. Den är saklig och grundlig. Problemen ska utre-das i botten. förslagen ska vridas och vändas på. Innan beslut fattas ska alla berörda ha fått komma till tals. Öppenhet är en dygd, liksom samtal och samförstånd. Det goda samhället ska byggas med resonemang och eftertanke.

EN DEL AV DESSA PRINCIPER tillämpas också på europeisk nivå, men inte riktigt på vårt sätt. Att nå fram till gemensamma beslut med 350 miljoner inblandade är nu en gång mer komplicerat än att få knappt 9 miljoner med på noterna. Trycket blir starkare, farten uppskruvad, det politiska fäl-tet svåröverskådligt. Vem bestäm mer vad, när och hur? Hur ser allianserna ut? Mycket verkar höljt i dimma.

I denna politiska miljö räcker det inte med att följa invanda reaktionsmönster, som har fungerat hyggligt på hemmaplan. Att vänta och se och att ständigt efterlysa mer under lag är inget framgångsrikt recept. Medan vi försjunkar i eftertanke är an-dra i farten och fattar de bindande besluten.

Det konvent som begrundar demokratin inom EU har en viktig uppgift, men det tfnns en annan ut-maning som vi faktiskt kan ta itu med alldeles själva: att kritiskt granska och förbättra vår egen svens-ka hantering av EU-frågor.

Den är tyvärr mycket bristfällig. Undra på att vi ständigt blir tagna på sängen när det inte finns nå-gon överblick över vad som är på gång inom EU! Inom kommissionen och rådet finns hundratals kommittéer som förbereder EU:s ställningstaganden och deltar i arbetet med att verk ställafattade be-slut. Vilka är alla dessa kommittéer? Enbart en spårhund lär hitta den förteckning som finns väl dold i EU-trycket. Vilka mandat har de? Ingen samlad redovisning föreligger. Vilka svenskar sitter med i kommittéerna? Regeringen kanske vet, men ingen annan. Vilka nya regler och riktlinjer håller på att utarbetas? Över blick saknas.

När kommissionen väl har föreslagit ett direktiv eller ett rambeslut ska de nationella parlamenten ha minst sex veckor på sig för att reagera. Pa den tiden hinner den svenska riksdagen knappast vakna. EU-parlamentet är mera på bettet, men dess överväganden speglas nästan aldrig i svenska medier.

VISST FÅR RIKSDAGEN vara med på ett hörn när nya regler ska antas. Inför rådets möten presenterar statsråden de svenska ståndpunkterna för EU-nämnden och lyssnar på oppositionens synpunkter. Men den dialogen har flera brister.

- För det första kommer prövningen ofta för sent. När bara några veckor återstår till behandlingen i rådet är positionerna för det mesta redan låsta.
- För det andra saknas information från andra parlament. När ett förslag diskuteras samtidigt i femton huvudstäder vore det ju bra att veta vad andra folkvalda har för frågor och invändningar. Men härom vet den svenska riksdagen mycket lite. Från den europeiska debatten kommer bara spridda ekon till Sverige.
- För det tredje arbetar EU-nämnden bakom lyckta dörrar. I Sverige klagas vi ofta på att rådet diskuterar i enrum, så att vi inte vet hur de olika länderna argumenterar. Men EU-nämnden sammanträder också i sitt slutna rum, och när protokollet till sist publiceras har rådsmötet vanligen redan hållits. Kall pizza, tycker då de flesta journalister.

Surfar man runt på de andra europeiska parlamentens hemsidor upptäcker man snart att åtskilliga av dem bräcker den svenska riksdagen i hanteringen av EU-frågor, både i grenen grundlighet och i grenen of fentlighet. Men bra är det ingestans.

VAD KAN VI DÅ GÖRA för att förbättra bevakningen av EU-frågor i Sverige? Här några lämpliga initiativ:

1. Lagrådet borde få i uppdrag att granska förslag till ny EU-rätt. Som det nu är kommer prövningen in alldeles för sent, först när det är dags att bedöma svensk följdlagstiftning. Då är det så dags.
2. Den nya riksrevisionen bör ges ett så brett mandat att även EU-frågor kan analyseras. Sektoriella forsknings- och utvärderingsorgan har också stora möjligheter att bredda sina perspektiv och samverka med granskare i andra länder. Det offentliga kommitteväsendet bör i växande utsträckning användas för utredningar med ett vidare, europeiskt blickfält.
3. Ska vi ha en tillräcklig expertis i landet för att fullt ut kunna delta i det europeiska samarbetet behövs det också resurser för en hel del fristående forskning kring olika teman. Många reformer växer fram i vetenskapliga verkstäder och tankesmedjor. Här behövs långt mer av spejarkapacitet och strategiskt tänkande. Någon bättring kan skönjas, men än saknas bredd, tempo, volym och dynamik.
4. Massmediernas Europabevakning blir långsamt bättre, men här krävs mycket djärvare prioriteringar. Inte minst public service-företagen har ett stort ansvar för att mysterierna kring EU skingras.

Vad händer då om vi inte tar itu med dessa problem? Risken är inte bara att vi misslyckas med att bilda oss kloka ståndpunkter och sedan hävda dem, utan också att främlingskapet inför EU förblir starkt. Vi befäster klyftan mellan folket och ett tunt skikt av någorlunda insatta.

ÄVEN I DET SKIKTET UPPSTÅR det slitningar. Nyligen antog riksdagen rambeslutet om europeisk arresteringsorder - en viktig systemförändring som ger stora befogenheter till åklagare runt om i Europa. Det förslaget var länge blockerat av tvekan i olika länder, men har nu genomdrivits med rekordfart sedan det efter den 11 september nylanserades under den missvisande etiketten "kamp mot terrorismen".

Riksdagsdebatten blottade en klyfta som vi säkert inte har sett för sista gången. Från både höger och vänster yppades oro över okända konsekvenser. Vilka befogenheter har utländska åklagare? Vad innebär den nya ordningen för rättssäkerheten? Har det hela inte gått lite väl hastigt?

Vadå hastigt, svarar då Thomas Bodström. Vi har ju hållit på i tre år med detta förslag. Sant, men det visste nog inte särskilt många utanför de europeiska justitiedepartementen. Beslutsunderlaget är magert. Riksdagen känner sig tagen på sängen, därtill översköjld av dokument som börjar på engelska och slutar på franska. Allmänheten har knappast kunnat uppfatta något annat än att det pågår en "kamp mot terrorismen".

MEDLEMSKAPET I EU RESER demokratifrågor som regeringen ännu inte har tag riktigt på allvar - det framgår bland annat av vinterns demokratiproposition, där Britta Lejon hastar förbi problemet med några förströdda synpunkter. Birgitta Dahl har varit mer vaken, och en viss uppryckning av riksdagens arbete med EU-frågor tycks vara på gång.

Men mycket återstår. Vi betalar 23 miljarder till EU och vävs in i ett allt tätare nät av ge mensamma europeiska regler. I allt fler frågor är det också genom EU som vi bäst kan påverka globala skeenden och villkoren för vår egen säkerhet och välfärd. Vill vi då ha något att säga till om räcker det inte med en pliktskyldig närvaro vid olika sammanträden. Därutöver måste vi satsa avsevärt mer krut på ett brett deltagande, på många olika fronter.

Daniel Tarschys”

Regeringen & EU-arbetet

020524 från: http://www.utrikes.regeringen.se/fragor/eu/reg_euarbetet/index.htm

“Sedan Sverige blev EU-medlem 1 januari 1995 är en stor del av arbetet inom Regeringskansliet inriktat på EU-frågor. Som medlem i EU har Sverige inflytande över alla frågor som behandlas inom unionen. Sverige deltar i EU:s beslutsprocess och påverkas av de beslut som fattas.

Statsråd och tjänstemän i departementen deltar alla i arbetet med att utforma EU:s politik. EU-samarbetet spänner över många områden och samtliga departement är därför på olika sätt engagerade i EU-arbetet.

För information kring EU-frågor som är gemensamma för departementen svarar Utrikesdepartementet. På de här sidorna finns information om till exempel Sveriges väg in i EU, hur EU-arbetet är organiserat i Regeringskansliet, regeringens EU-politik och det svenska ordförandeskapet i EU 2001.

Varje departement ansvarar för att informera om sina respektive sakfrågor. Information om departementens ansvarsområden finns på regeringens webbplats.”

Årsbok om EU 2001

(Regeringens årsbok om EU 2001: http://www.utrikes.regeringen.se/loppedel/pdf/EU_kortis.pdf)

Se: Sven Winnell pdf-fil (<http://w1.861.telia.com/~u86107412/omr353d.pdf>): Svenska regeringens årsbok om EU 2001. En version där avsnitten huvudsakligen ordnats enligt SW klassifikationssystem. Originalets bilder är inte med.